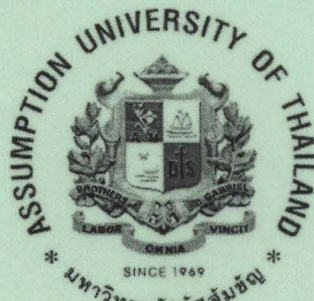

รายงานวิจัย

เรื่อง

มาตรการทางกฎหมายเพื่อการบริหารจัดการ
ให้มีจำนวนช้างป่าเอเชียที่เหมาะสมและทิศทางการเตรียม
ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยอุทยานช้างป่าแห่งชาติ

LEGAL MEASURES FOR MANAGERIAL ADMINISTRATION
TO ACHIEVE THE PROPER SIZE OF ASIAN ELEPHANTS
POPULATION AND DIRECTIONS FOR PREPARATION OF
A BILL ON THE NATIONAL WILD ELEPHANTS PARKS

โดย

ณัชชญา ทองจันทร์ และคณะ

ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

กุมภาพันธ์ 2560

รายงานวิจัย

เรื่อง

มาตรการทางกฎหมายเพื่อการบริหารจัดการให้มีจำนวนช้างป่าเอเชีย
ที่เหมาะสมและทิศทางการเตรียมร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยอุทยานช้างป่าแห่งชาติ

โดย

หัวหน้าโครงการและผู้วิจัย

นางณัชชญา ทองจันทร์

สังกัด

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

คณะผู้วิจัย

ศาสตราจารย์พิชัยศักดิ์ หรยางกูร

รองศาสตราจารย์เดชา ศิริเจริญ

นายวิสิฐ ญาภิรัต

นายประพลติ นัตรประภาชัย

นายชนสาร จองพานิช

นายรัฐสภา จูริมาศ

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

กุมภาพันธ์ 2560

บทคัดย่อ

สภาพปัญหาของช้างป่าที่มีจำนวนไม่สมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยเกิดจากปัญหาหลายประการ เช่น การล่าช้าง พื้นที่ป่าถูกทำลาย แหล่งอาหาร และแหล่งน้ำลดลง ความขัดแย้งระหว่างคนและช้าง ความไม่เหมาะสมของประชากรช้างป่าในพื้นที่อนุรักษ์ การขยายพันธุ์ พันธุกรรมช้าง การสวมทะเบียนตัวรูปพรรณและการติดทะเบียนช้าง และการขาดการจัดการ ซึ่งประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ที่เป็นถิ่นกำเนิดของช้างมีวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยใช้มาตรการทางกฎหมาย และมาตรการทางการบริหารจัดการพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าควบคู่กันไป

มาตรการการบริหารจัดการช้างป่าในประเทศไทยและประเทศถิ่นกำเนิดอื่น ๆ จะคล้ายกัน กล่าวคือ มีการปรับปรุงแหล่งที่อยู่อาศัยในพื้นที่ป่าโดยการสร้างและปรับปรุงแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร เช่น การปลูกพืชอาหารของสัตว์ป่า การทำโปงเทียม ส่วนวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าจะใช้เทคนิคการป้องกันแบบใช้สิ่งกีดขวาง โดยการขุดคูกันช้างป่า สร้างกำแพงหินทำแนวรั้วธรรมชาติ ทำรั้วไฟฟ้า ทำรั้วพริก การปลูกพืชเป็นแนวกันชน การสร้างหอเฝ้าระวัง การทำสัญญาณเตือนภัย และการทำรั้วรังผึ้ง และยังใช้เทคนิคการป้องกันแบบการขับไล่ โดยการใช้คนในการขับไล่ช้าง ด้วยวิธีการทำให้เกิดเสียงดัง และการใช้แสงไฟ การขว้างปาหิน หรือสิ่งของใส่ช้าง การใช้พาหนะขับไล่ การเคลื่อนย้ายช้างออกจากพื้นที่ที่มีปัญหา รวมทั้งการจ่ายค่าชดเชยความเสียหาย เป็นต้น

จากการวิเคราะห์วิธีการแก้ปัญหาจำนวนช้างป่าที่ไม่สมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยในประเทศไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ พบว่าประเทศไทยยังขาดกฎหมายเฉพาะในการกำหนดพื้นที่ป่าธรรมชาติผืนใหญ่เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่า ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการเตรียมร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยอุทยานช้างป่าแห่งชาติ โดยให้คณะรัฐมนตรีมีมติกำหนดพื้นที่ในกลุ่มป่าตะวันออก หรือ “ป่ารอยต่อห้าจังหวัด” เป็นอุทยานช้างป่าแห่งชาติ ซึ่งมีอาณาเขตอยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา สระแก้ว จันทบุรี ระยอง และชลบุรี โดยมีพื้นที่ป่าอนุรักษ์รวมกันทั้งสิ้น 2,453 ตารางกิโลเมตร โดยมีช้างป่าทั้งหมดประมาณ 400-500 ตัว ซึ่งครอบคลุมเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ 6 แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอ่างฤๅไน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองเคียนพระเกียรติ อุทยานแห่งชาติเขาสิบห้าชั้น อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ และอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา และพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติอีกจำนวนหนึ่ง โดยจะเป็นพื้นที่นำร่องของกลุ่มป่าอีก 6 กลุ่มป่า ได้แก่ กลุ่มป่าแก่งกระจาน กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูเขียวน้ำหนาว กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสกก และกลุ่มป่าภาคเหนือซึ่งมีช้างป่าอาศัยอยู่เนื่องจากกลุ่มป่าตะวันออกเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่ามากที่สุดซึ่งโดยเริ่มเกิดขึ้น

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 มาจนถึงปัจจุบัน เพราะราษฎรส่วนใหญ่ในกลุ่มป่าภาคตะวันออกมีทัศนคติเชิงบวกต่อช้างป่า ไม่คิดทำร้ายช้าง และยังเห็นว่าช้างเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมือง และช้างเร่เรียนรู้ว่าคนเป็นมิตรและไม่เป็นอันตราย

การมีอุทยานช้างป่าแห่งชาติในประเทศไทยจะเป็นมาตรการในการแก้ปัญหาช้างป่าให้มีจำนวนสมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยในป่าธรรมชาติอีกวิธีหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ เพื่อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เอื้อต่อการดำรงชีวิตของช้าง และการทำเกษตรกรรมของราษฎร และเพื่อยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าชนิดอื่น ๆ อีกทั้งยังเป็นแหล่งขยายพันธุ์ของช้างป่าและสัตว์ป่าอื่น ๆ ตลอดจนสามารถบรรเทาปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าได้อย่างยั่งยืน

Abstract

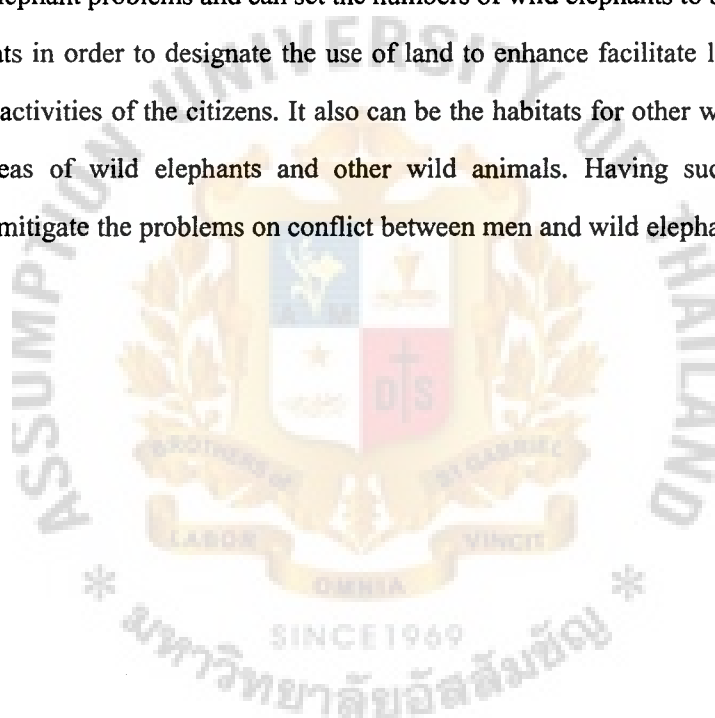
Situations and problems arising from numbers of wild elephants which are imbalance for the space of habitats are caused by several problems, for example, elephant poaching, destroying of forest area, decreasing of food and water sources, conflicts between men and elephants, unsuitableness population of wild elephants in conservation areas, reproduction and genetics, falsification of elephant identification registration and problems on lack of management .Thailand and foreign countries have the solutions for such problems by both exercising legal measures and management measures for habitats of wild elephants.

Regarding the measures on managing wild elephants, Thailand and other countries of origins share things in common .Such measures include improvement on habitats in forest areas by constructing and enhancing water sources and food sources such as growing plants as food for wild animals and making salt marsh .Conflict between men and wild elephants is resolved by using barrier protection which includes ditching to prevent wild elephants, building stone walls, hedges and electric fences, hedging with chilli, growing plants as buffer, building watchtowers, setting up alarm system, building honeycomb fences .Using technic of evicting prevention which includes using manpower to evict elephants by making loud noise, using light, hurling stones or other materials to elephants, using vehicles to chase elephants relocating elephants away from problematic areas and paying compensation for damage.

From the analysis on solutions for numbers of wild elephants which are imbalance to habitats in Thailand comparing with those of foreign countries, the researchers found that Thailand still lacks the laws that designate wide natural forestry areas to be the habitats for wild elephants . Therefore, the researchers hereby propose that there should be a preparation of the draft law on National Parks for Wild Elephant Act by urging the Council of Ministers to adopt a resolution to designate the area of eastern forest complex or “Five-Province Forests ”as a national park for wild elephants located in Shashengsao, Srakaew, Chantaburi, Rayong and Chonburi .The whole area of conservation forest will be 2,453 sq. km. in total with a population of 400-500 of wild elephants reside and cover 6 wildlife sanctuaries and national parks which are Khao Ang Rue Nai Wildlife Sanctuary, Khao Soi Dao Wildlife Sanctuary, Khlong Krea Wai Wildlife Sanctuary, Khao Sip Ha Chan National Park, Khao Khitchakoot National Park and Khao Chamao National Park and a

number of national reserved forest areas . This shall be a pilot area of another 6 forest complexes which are Kaeng Krachan, Dong Phrayayen-Khao Yai, Phu Khiao, Nam Nao, Khao Sok and forest complex in northern part which wild elephants reside. Problems on conflict between men and elephants occur in the eastern forest complex most of which began in 1995 and carry on until now because most of the citizens in the eastern forest complex have positive attitude toward wild elephants . They do not harm them and think that elephant is the symbolic animal of Thailand and the elephants have learned that men are friendly and unharmed.

Having national parks for wild elephants in Thailand will be another effective measure to solve wild elephant problems and can set the numbers of wild elephants to be balance their natural forest habitats in order to designate the use of land to enhance facilitate living of elephants and agricultural activities of the citizens. It also can be the habitats for other wild animals and be the breeding areas of wild elephants and other wild animals. Having such national parks can sustainably mitigate the problems on conflict between men and wild elephants.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยการสนับสนุนทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณบุคคลหลายท่านที่ให้ความช่วยเหลือในด้านข้อมูล คำแนะนำ และข้อเสนอแนะให้กับผู้วิจัยเป็นอย่างดี ดังนี้

รองศาสตราจารย์ พรชัย สุนทรพันธุ์ คณบดี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

ดร. มัทนา ศรีกระจำง. ข้าราชการเกษียณจากกลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ที่ปรึกษารายงานวิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร. รongลาภ สุขมาสรวง ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คุณสุวัฒน์ แก้วศรีสุข นักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คุณวิรุฬ เชื้อแขก สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี

คุณประสิทธิ์ สุภรัตน์ ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี

คุณรัตนวัน นิยมรัตนา แพทย์ประจำหมู่บ้าน ตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี

คุณไชยวัฒน์ ละอองสินธุ์ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 12 ตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี

คุณสมชาย ฐานทอง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 18 ตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี

คุณวุฒิชัย สะไบบาง ผู้ช่วยผู้ใหญ่ หมู่ 18 ตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี

หากรายงานการวิจัยฉบับนี้มีข้อผิดพลาดหรือข้อบกพร่องประการใด ผู้วิจัยยินดีน้อมรับในความผิดพลาดเหล่านี้

ณัชชญา ทองจันทร์

กุมภาพันธ์ 2560

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	5
1.4 สมมติฐานของการวิจัย.....	6
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการจากการวิจัย.....	7
1.7 นิยามศัพท์.....	7
บทที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้าง และลักษณะทั่วไปของช้างเอเชียนในประเทศไทย	8
2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับช้างเอเชียน.....	8
2.2 ลักษณะทั่วไปของช้างเอเชียน	11
1. สายพันธุ์ของช้างเอเชียน.....	16
2. การสืบพันธุ์ของช้างเอเชียน.....	17
3. ศัตรูของช้างเอเชียน.....	19
4. โรคที่ช้างเอเชียนเป็น.....	20
5. ความสำคัญของช้างเอเชียนต่อระบบนิเวศ.....	21

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

6. อาหารของช้างเอเชียน.....	23
7. ถิ่นที่อยู่ของช้างเอเชียนในประเทศไทย.....	25
2.3 การกระจายตัวของประชากรช้างป่าเอเชียนในประเทศไทย.....	28
1. การกระจายตัวของประชากรช้างป่าเอเชียนตามพื้นที่อนุรักษ์.....	28
2. การกระจายตัวของประชากรช้างเอเชียนตามถิ่นที่อาศัยตามแนวชายแดนระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน.....	29
3. การกระจายตัวของประชากรช้างเอเชียนตามพื้นที่อนุรักษ์ตามภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย.....	30
4. การกระจายตัวของประชากรช้างป่าเอเชียนตามพื้นที่ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น.....	32
5. การกระจายตัวของช้างป่าเอเชียนตามพื้นที่อาศัยซึ่งอยู่ในความดูแลและความรับผิดชอบของกรมอุทยานแห่งชาติและกรมป่าไม้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	34
2.4 ความแตกต่างระหว่างช้างป่ากับช้างเลี้ยง.....	39
บทที่ 3 มาตรการทางกฎหมายเพื่อการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่าเอเชียนในประเทศไทย.....	41
3.1 พระราชบัญญัติ.....	41
1. พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535.....	41
2. พระราชบัญญัติงาช้าง พ.ศ. 2558.....	55
3. พระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า พ.ศ. 2464.....	60
4. พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504.....	62
5. พระราชบัญญัติการส่งออกป็นอกและการนำเข้าในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการส่งออกป็นอกและการนำเข้าในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 กฎกระทรวงเรื่อง	

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

	กำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2558 และประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง สินค้าต้องห้ามนำผ่านราชอาณาจักร พ.ศ. 2559.....	65
	3.2 นโยบายของคณะรัฐมนตรี (พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา) ด้านที่ 11 ว่าด้วยการให้ความคุ้มครองสัตว์ป่าภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย.....	66
บทที่ 4	วิเคราะห์สภาพปัญหาและมาตรการทางกฎหมายเพื่อจัดการพื้นที่อนุรักษ์ช้างป่าเอเชียให้สมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยในประเทศไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ.....	71
	4.1 วิเคราะห์สภาพปัญหาของช้างบ้านหรือช้างเลี้ยง.....	72
	1. การล่าช้าง.....	73
	2. ที่อยู่อาศัยของช้างถูกทำลายแหล่งอาหาร และแหล่งน้ำลดลง.....	76
	3. พื้นที่ป่าถูกทำลาย.....	81
	4. ความขัดแย้งระหว่างคนและช้าง (Human Elephant Conflicts – HEC).....	86
	5. ความไม่สอดคล้องของประชากรช้างป่าเอเชียในพื้นที่อนุรักษ์.....	93
	6. การขยายพันธุ์.....	93
	7. พันธุ์กรรมช้าง.....	95
	8. การสวมทะเบียนตัวรูปพรรณและการตีทะเบียนช้าง.....	96
	9. การขาดการจัดการ.....	97
	4.2 มาตรการแก้ไขปัญหาเพื่อการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ช้างป่าเอเชียให้สมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยในประเทศไทย.....	97
	1. มาตรการเชิงนโยบาย.....	98
	2. มาตรการทางกฎหมาย.....	109

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

3. ความเห็นของเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ นักวิชาการ นักวิจัย และ ราษฎรในพื้นที่ซึ่งมีความขัดแย้งกับช้างป่า.....	114
4.3 วิเคราะห์มาตรการแก้ไขปัญหาเพื่อการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ช้างป่า เอเชียให้สมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยในประเทศไทยเปรียบเทียบกับ ต่างประเทศ.....	124
1. มาตรการทางด้านกฎหมาย.....	124
1) สาธารณรัฐอินเดีย.....	124
2) สาธารณรัฐประชาชนจีน.....	313
3) สหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล.....	133
4) สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์.....	135
5) สาธารณรัฐประชาชนบังกลาเทศ.....	138
2. มาตรการด้านการบริหารจัดการของประเทศไทยและต่างประเทศ...	142
1) เทคนิคการป้องกันแบบใช้สิ่งกีดขวาง หรือการป้องกันแบบ อยู่กับที่ (Passive deterrent methods).....	143
2) เทคนิคการป้องกันแบบการจับได้ หรือป้องกันแบบมีการ เคลื่อนที่ (Active Deterrent methods).....	150
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ.....	161
5.1 สรุป.....	161
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	177
บรรณานุกรม.....	181
ประวัติผู้เขียน.....	193

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง		
1	จำนวนประชากรช้างป่าในประเทศต่าง ๆ.....	26
2	เขตอนุรักษ์สัตว์ป่าที่พบช้างป่าในประเทศไทย พ.ศ. 2534.....	28
3	จำนวนช้างป่าที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดน.....	30
4	จำนวนช้างป่าและพื้นที่อนุรักษ์ตามภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย.....	32
5	ช้างป่าที่ออกนอกพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ (เรียงลำดับตามความรุนแรง).....	77
6	พื้นที่ ที่ตั้ง และสภาพปัญหาในการอนุรักษ์ช้างในสาธารณรัฐอินเดีย.....	125
7	วิธีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าของ ต่างประเทศ.....	154

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและสภาพของปัญหา

ช้างเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองของไทย ในอดีตช้างเคยได้รับเกียรติให้เป็นพาหนะของกษัตริย์ ขามออกศึก และใช้ช้างเผือกเป็นสัญลักษณ์ของประเทศในรัชกาลสุโขทัย ปี พ.ศ. 2398 – 2459 เป็นรูปช้างเผือกสีขาวบนพื้นธงชาติสีแดง¹ ในพระราชพิธีสำคัญ ๆ เช่น พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชพิธีแตรมงคล ช้างเผือกยังถูกนำมาใช้ประกอบพิธีเพื่อเป็นมิ่งมงคล ช้างจึงถือเป็นสัตว์ประจำชาติไทยที่มีความสำคัญ และผูกพันกับคนไทยมาช้านาน

จากเดิมที่เคยใช้ช้างเป็นพาหนะในการทำศึกสงครามก็เหลือเพียงมีบทบาทเป็นพาหนะในการเดินทาง การบรรทุกขนส่งสินค้า และใช้แรงงานในกิจการทำไม้ลากซุงในป่า จนกระทั่งรัฐบาลยกเลิกสัมปทานป่าไม้ในปี พ.ศ. 2532 ก่อให้เกิดผลกระทบต่อรายได้ของเจ้าของช้างและความอยู่ดีของช้าง จึงมีการนำช้างส่วนหนึ่งไปเป็นเครื่องมือในการขุดหาแร่ร้อนในเมืองหลวง หรือแสดงละครเร่ อีกส่วนหนึ่งถูกนำเข้าสู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยว มีการเปิดปางช้างขึ้นหลายแห่ง แสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของช้างและความอยู่ดี และแสดงความสามารถต่าง ๆ ของช้าง โดยเฉพาะการแสดงการคล้องช้างที่จังหวัดสุรินทร์ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงมหาดไทย ให้เป็นงานประเพณีและงานประจำปีของจังหวัด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด ซึ่งเป็นการแสดงที่ประทับใจนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก จนถึงขนาดมีนักข่าวชาวศรีลังกาแห่งหนังสือพิมพ์ ซิลอนอ็อปเจอร์ฟเวอร์ ชื่อ นายอัลเฟน ซดาเร็กซ์ นำไปเขียนในบทความลงหนังสือพิมพ์ ฉบับวันที่ 6 ธันวาคม 2505 ว่าเป็นรายการการแสดงที่น่าดูเป็นอย่างมากของไทย²

เพื่อให้ราษฎรทั่วไปและชาวชนไม่ลืมความสำคัญของช้าง คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2541 เห็นชอบให้วันที่ 13 มีนาคม ของทุกปี เป็นวันช้างไทย ตามที่คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติเสนอมา เนื่องจากในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2506 กระทรวง

¹ “ธงช้างเผือก” ในแผ่นดินสยาม, ใน <http://board.palungjit.com/html>, available at 14 มีนาคม 2556.

² ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณา. 2519: 243 – 245, ใน http://www.surin.go.th/surin-elep/index.php?option=com_content&view=article&id=9&Itemid=10, available at 25 มกราคม 2556.

เกษตรเกษตรและสหกรณ์ได้มีมติเลือกช้างเผือกเป็นสัตว์สัญลักษณ์และได้ประกาศ
สำนักนายกรัฐมนตรีเมื่อ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2541 ลงในราชกิจจานุเบกษา เมื่อ 18 มิถุนายน
พ.ศ. 2541

ในปัจจุบัน ปางช้างมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับจนมีไม่น้อยกว่า 76 แห่ง³ เมื่อมีความ
ต้องการนำช้างเข้ามาสู่ธุรกิจการท่องเที่ยวมากขึ้น ก็มีการลักลอบจับลูกช้างออกมาจากป่า แต่
เนื่องจากช้างเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมและตามปกติลูกช้างต้องอยู่กับแม่ช้างเป็นเวลาอย่างน้อย 3 ปี
อีกทั้งช้างเป็นสัตว์สังคมที่มักจะอยู่เป็นครอบครัวรวมกันเป็นโขลง การจับลูกช้างเพื่อนำมา
ฝึกแสดงในอุทสาหรรมท่องเที่ยว จึงอาจต้องฆ่าแม่ช้าง รวมทั้งช้างตัวอื่น ๆ ในโขลงช้างด้วย
ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้จำนวนช้างลดลง

นอกจากนี้ ยังมีการล่าช้างป่าโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อเอางาช้าง ซึ่งบางครั้งมีมูลค่าสูง
ถึง 20,000 - 50,000 บาทต่อกิโลกรัม และเอาอวัยวะอื่นของช้างเป็นผลพลอยได้ อาทิ งวงช้าง
อวัยวะเพศช้าง หางช้าง ขนหาง ฟัน เล็บ เส้นขน ชีโครงช้าง⁴ ทั้งยังมีการลักลอบค้าช้างป่า ล่าช้างป่า
เพื่อนำมาสวมสิทธิ์แทนช้างเลี้ยง โดยเฉพาะช้างเพศเมียที่มีลักษณะรูปร่างสวยงามและไม่ดุร้าย
จะมีราคาแพงมากอาจมีมูลค่าสูงมากกว่า 2,000,000 บาท หรือนำช้างมาเดินเร่ร้อนขอทานบ้าง
นำมาใช้งาน ตลอดจนนำมาฆ่ากินเป็นอาหารตามภัตตาคารในหลายจังหวัดโดย นำ งวง หาง และ
อวัยวะเพศช้างตัวผู้มาทำอาหารเพื่อบริการนักท่องเที่ยว ปัจจุบันช้างป่าในประเทศไทยซึ่งเคยมี
มากเป็นอันดับ 4 ของโลก⁵ เหลือกระจายอยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ต่าง ๆ เช่น พื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติ
และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า⁶

ยุทธศาสตร์สำคัญประการหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10
(พ.ศ. 2550- 2554) ของประเทศไทยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม คือการสร้างความมั่นคงของ

³ ปางช้าง, ใน <http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewID=9550000029708>, available at 25 มกราคม 2556.

⁴ “ตีแผ่ขบวนการค้าช้างเถื่อน” โดยทีมข่าว M-Lite/ASTV สุดสัปดาห์, ผู้จัดการรายวัน,
ใน <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewID=95500000>, available at 26
มกราคม 2556.

⁵ “ปู” โวคนไทยรักช้างสุด ๆ ชู 3 มาตรการป้องช้างข้ามชาติ, ใน <http://www.manager.co.th/Daily/ViverNew.aspx?NewsID=950000078955&#Vote>, available at 25 มกราคม 2556.

⁶ “ตีแผ่ขบวนการค้าช้างเถื่อน,” เรื่องเดิม.

⁷ ASTV ผู้จัดการออนไลน์ 7 มีนาคม 2555, ปางช้าง/วินิจ รังผึ้ง, ใน <http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewID=9550000029708>, available at 7 กุมภาพันธ์ 2556.

ฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายของพันธุ์กรรมท้องถิ่น เพื่อรักษาความหลากหลายของสายพันธุ์ที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะการคุ้มครองสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ ซึ่งในการดำเนินการตามยุทธศาสตร์นี้ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แต่ยังคงพบว่าประเทศไทยยังต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงสถานะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น นำไปสู่ความสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และกระทบต่อฐานการผลิตภาคเกษตร ความมั่นคงด้านอาหาร พลังงาน สุขภาวะ และคุณภาพชีวิตของประชาชนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) จึงได้มีการวางยุทธศาสตร์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งข้างถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติอันสำคัญชนิดหนึ่งที่ต้องอนุรักษ์ตามยุทธศาสตร์นี้ เพราะข้างมีความสำคัญต่อความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศ คือ ความสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมของสิ่งมีชีวิต ซึ่งมีผลทำให้เกิดความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต เนื่องจากข้างสามารถอาศัยอยู่ได้ในพื้นที่หลายประเภทตั้งแต่ทุ่งหญ้าไปจนถึงป่าที่รกทึบ ขนาดพื้นที่ที่ข้างต้องใช้ในการดำรงชีวิตสำหรับข้างเพศเมียจะต้องการพื้นที่ประมาณ 184 – 326 ตารางกิโลเมตร ในขณะที่ข้างเพศผู้ต้องการพื้นที่ประมาณ 188 – 407 ตารางกิโลเมตร⁸ และประเภทของอาหารที่ข้างกินจะขึ้นอยู่กับเพศ อายุ สภาพพื้นที่ และฤดูกาล ซึ่งข้างตัวหนึ่งๆ จะถ่ายมูลประมาณ 16 – 18 ครั้งต่อวัน จึงมีมูลข้างออกมามากกว่า 100 กิโลกรัม เป็นปุ๋ยให้แก่พื้นแผ่นดินที่ข้างใช้ในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ การที่ข้างเดินทางไปมาในระยะไกล ยังมีผลเป็นการกระจายเมล็ดพันธุ์พืชซึ่งมีขนาดใหญ่ อีกทั้งมูลข้างยังเป็นที่อยู่อาศัย

⁸ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (2550), แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10, “สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนา ฉบับที่ 10,” ใน <http://www.nesdb.go.th>, available at 8 มิถุนายน 2553, อ้างถึงใน ประพิมพ์พรรณ เงินทิพย์, “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสัตว์ตามหลักสวัสดิภาพสัตว์,” (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554).

⁹ ข้างกับระบบนิเวศ, ใน <http://www.wcsthailand.org/main/asian-elephant>, available at 25 มกราคม 2556.

และแหล่งอาหารสำคัญของแมลงป่าหลายชนิด ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนพบว่ามีแมลงอย่างน้อย 29 วงศ์ กินมูลช้างเป็นอาหารซึ่งแมลงเหล่านี้ช่วยรักษาสมดุลของป่าอีกต่อหนึ่ง¹⁰

ช้างเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพเป็นอย่างมาก การอนุรักษ์ช้าง จึงเป็นการอนุรักษ์สัตว์อื่น ๆ ที่อยู่ภายใต้ร่มเงาของช้างและเป็นการอนุรักษ์พื้นที่ป่าด้วย ในปัจจุบันประชากรช้างในเอเชียมีอยู่ประมาณ 60,000 ตัว ประชากรช้างมีจำนวนมากที่สุดอาศัยอยู่ที่ประเทศอินเดีย คือ 20,000 กว่าตัว อินโดนีเซีย ประมาณ 8,000 -9,000 ตัว และอันดับที่สามได้แก่ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ประมาณ 7,000 ตัว เท่านั้น¹¹ แต่ช้างป่าเอเชียซึ่งสามารถพบได้ในสหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล สาธารณรัฐประชาชนบังกลาเทศ สาธารณรัฐอินเดีย สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา ประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ราชอาณาจักรกัมพูชา และสหพันธรัฐมาเลเซีย ซึ่งเหลือช้างทั้งหมดเพียงประมาณ 41,410 – 52,345 ตัว¹²

ช้างไทยเป็นหนึ่งในสามพันธุ์ย่อยของช้างเอเชีย ซึ่งถูกจัดอยู่ในกลุ่มสัตว์ป่าชนิดที่ถูคุกคาม หรือมีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ (Threatened animal) โดยสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ หรือ IUCN The Conservation Union เมื่อปี พ.ศ. 2531¹³ และยังได้ถูกจัดอยู่ในบัญชีแนบท้ายของอนุสัญญาการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ ซึ่งสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ หมายเลข 1 (Appendix I of the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora: CITES) อีกทั้ง ช้างป่าเอเชียยังจัดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535

ในอดีตช้างป่าไม่มีปัญหาในการเจริญพันธุ์เพราะลักษณะของประเทศมีผืนป่าต่อเนื่องกันไปเกือบตลอดประเทศ การตัดถนนและทางรถไฟ ตลอดจนการขุดคลองและการสร้างอ่างเก็บน้ำทำให้ป่าแตกเป็นผืนเล็กผืนน้อยตลอดจนการเก็บช้างไว้ในปางช้างและสภาพผืนป่าแตกเป็นผืนเล็ก

¹⁰ “ช้างกับระบบนิเวศ,” เรื่องเดิม.

¹¹ “ตีแผ่ขบวนการค้าช้างเถื่อน ล่าจู่ได้ปลั้งเชือกส์,” ASTV ผู้จัดการรายวัน, 27 มกราคม 2555, ใน <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNwes.aspx?NersID=9550000011918>, available at 7 กุมภาพันธ์ 2556.

¹² ช้างเอเชีย : สถานภาพ ถิ่นอาศัย และบทบาทเชิงนิเวศวิทยา, ใน <http://www.Wcsthailand.org/main/asian-elephant>, available at 25 มกราคม 2556.

¹³ วันนี้ ...วันช้างไทย, ใน <http://oknation.nationtv.tv/blog/alone-win/2009/03/13/entry-1>, available at 7 กุมภาพันธ์ 2556.

ทำให้มีการเจริญพันธุ์ในลักษณะผสมเลือดชิด อันส่งผลให้ลูกช้างที่ออกมารุ่นต่อ ๆ ไป มีลักษณะทางพันธุกรรมที่ด้อยลง กล่าวคือ มีรูปร่างผิดปกติ พิการ ภูมิคุ้มกันโรคต่ำ ส่งผลในด้านลบต่อการดำรงชีวิตในป่าของช้าง จึงเกิดการล้มตายไปเป็นจำนวนมาก และอาจเป็นเหตุให้สูญพันธุ์ไปในที่สุด จึงมีจำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับการรักษาดินที่อยู่ของช้างให้ช้างมีโอกาสเจริญพันธุ์ตามธรรมชาติ และดำเนินการผสมเทียม โดยมีการลงทะเบียนสายเลือดและมีการเก็บข้อมูลเป็นระบบเพื่อรักษาคุณภาพของช้างและเพิ่มสัดส่วนของช้างงา การล่าช้างงาทำให้สัดส่วนระหว่างช้างงากับช้างสือในสภาพธรรมชาติก็เริ่มเสียไป

ในสถานการณ์ปัจจุบันปัญหาเกี่ยวกับช้างป่าวันจะเพิ่มมากขึ้น เช่น พื้นที่ป่าถูกทำลาย แหล่งอาหาร แหล่งน้ำลดลง และปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างทำ ทำให้ช้างเสียชีวิต ถูกวางยาเบื่อ สารเคมี หรือถูกไฟฟ้าช็อต ตลอดจนการล่าช้างเพื่อเอางาและลักลอบลักลูกช้างป่าอันอาจนำไปสู่การเพิ่มและลดจำนวนช้างจนมีจำนวนไม่สมดุลกับสภาพสมดุลทางธรรมชาติของช้าง ซึ่งกฎหมายไทยแต่เดิมไม่ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการเจริญพันธุ์ของช้างเพราะในขณะตรากฎหมายปัญหาเหล่านี้ยังไม่เกิดขึ้น ในขณะนี้มาตรการเพื่อการควบคุมให้ช้างป่าเอเชียมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นหรือลดลงอย่างสมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยจึงเป็นเรื่องสำคัญ จึงเห็นเป็นการสมควรที่จะทำการศึกษาวิจัยถึงการกำหนดมาตรการทางกฎหมายเพื่อการควบคุมให้ช้างป่าเอเชียมีจำนวนที่สมดุลกับสภาพพื้นที่อยู่อาศัยตามทางธรรมชาติ โดยการเสนอแนวทางการเตรียมร่างพระราชบัญญัติอุทยานช้างป่าแห่งชาติ

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาความเป็นมาและสภาพปัญหาของช้างป่าในประเทศไทย
- 1.2.2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้างและลักษณะทั่วไปของช้างป่า
- 1.2.3 เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่าในประเทศไทย
- 1.2.4 เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและมาตรการทางกฎหมายเพื่อจัดการพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ช้างป่าของประเทศไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ
- 1.2.5 เพื่อศึกษาถึงแนวทางการเตรียมร่างพระราชบัญญัติอุทยานช้างป่าแห่งชาติ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะปัญหาช้างป่าที่มีจำนวนไม่สมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัย เพื่อให้ได้แนวทางการเตรียมร่างพระราชบัญญัติอุทยานช้างป่าแห่งชาติ โดยมุ่งศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่าและศึกษาถึงหลักการสำคัญ ๆ ทางกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ

วิธีการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่า รวมทั้งมาตรการอื่นๆ ในการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่าในประเทศไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ

1.4 สมมติฐานของการวิจัย

เนื่องจากช้างป่าในประเทศไทยมีจำนวนไม่สมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยในป่าธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ป่าขาดความอุดมสมบูรณ์จึงเกิดความขาดแคลนแหล่งอาหารและแหล่งน้ำ ปัญหาคนบุกรุกพื้นที่ป่าซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่าเพื่อตั้งถิ่นฐานและใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม หรือการใช้พื้นที่ป่าเพื่อการคมนาคม เช่น การสร้างถนนผ่านป่าที่เป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่า จากสาเหตุดังกล่าวจึงส่งผลทำให้ช้างป่าอพยพย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง

ดังนั้น ประเทศไทยต้องกำหนดพื้นที่ป่าธรรมชาติผืนใหญ่เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยให้ช้างป่าเพื่อส่งเสริมให้ช้างป่ามีจำนวนที่สมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยในป่าธรรมชาติ โดยเสนอมาตรการทางกฎหมายให้มีการเตรียมร่างพระราชบัญญัติอุทยานช้างป่าแห่งชาติ

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1.5.1 การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

เป็นการศึกษาโดยการค้นคว้า รวบรวม ตลอดจนวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ จากตำรา บทบัญญัติของกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง บทความ เอกสารประชุม สัมมนา วิทยานิพนธ์ วารสาร หนังสือ ข้อมูลจาก Internet ทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งการวิจัย ตลอดจนเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง อีกทั้ง ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ ทั้งนี้ จะนำข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดมาประมวลผลและนำมาศึกษา เพื่อวิเคราะห์หาข้อสรุปและเสนอแนะแนวทางเพื่อการแก้ไข

1.5.2 การวิจัยภาคสนาม (Field Research)

เป็นการศึกษาถึงปัญหาและขั้นตอนในการแก้ไขในทางปฏิบัติ โดยการสัมภาษณ์จากประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้กฎหมาย ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้าง กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน และกลุ่มของประชาชนผู้อาศัยในบริเวณที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่า

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

- 1.6.1 ทราบถึงความเป็นมาและสภาพปัญหาของช้างป่าในประเทศไทย
- 1.6.2 ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้าง และลักษณะทั่วไปของช้างป่า
- 1.6.3 ทราบถึงมาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่าในประเทศไทย
- 1.6.4 ทราบถึงสภาพปัญหาและข้อเสนอแนะมาตรการทางกฎหมายเพื่อจัดการพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ช้างป่าของประเทศไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ
- 1.6.5 ทราบถึงแนวทางการเตรียมร่างพระราชบัญญัติอุทยานช้างป่าแห่งชาติ

1.7 นิยามศัพท์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมาย “ช้าง” หมายถึง สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิด *Elephas maximus* ในวงศ์ Elephantidae ตัวสีเทา จมูกยื่นยาวเรียกว่า “งวง” ตัวผู้มีงายาวเรียกว่า “ช้างพลาย” ถ้ามีงาสั้นโผล่ออกมาเล็กน้อยเรียกว่า “ช้างสีคอ” ช้างตัวผู้เมื่อตกมันมีความดุร้ายมาก ตัวเมียเรียกว่า “ช้างพัง” แต่ถ้ามีขนาดเล็กโตประมาณเท่าข้อมือ (เส้นรอบวงประมาณ 15-20 เซนติเมตร) ยาวไม่ฟันปากหรืออาจยาวฟันปากเพียงเล็กน้อย เรียกว่า “ขนาย” ช้างอยู่รวมกันเป็นโขลง มีช้างพังอายุมากเป็นจ่าโขลง เรียกว่า “แม่แปรก”

นอกจากนี้ การกำหนดความหมายของช้างยังกำหนดได้ตามพฤติกรรมในสังคมตามที่ต้องการใช้ช้างในอุตสาหกรรมป่าไม้ และคณะอนุกรรมการทรัพยากรธรรมชาติได้ให้ความหมายไว้ในต้นร่างเสนอแนะพระราชบัญญัติคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างสรุปได้ ดังนี้¹⁴

“ช้างป่า” หมายถึง ช้างซึ่งเป็นสัตว์ป่าที่ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535

¹⁴ เพ็ญศักดิ์ จักขุจินดา และคณะ, รายงานการวิจัย เรื่อง ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับช้างเลี้ยงและช้างป่าในประเทศไทย, ได้ทุนอุดหนุนจากคณะกรรมการวิจัยและพัฒนา วุฒิสภา (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการวิจัยและพัฒนา วุฒิสภา, 2547), หน้า 6-7.

บทที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้าง และลักษณะทั่วไปของช้างเอเชียในประเทศไทย

ช้างเป็นสัตว์บกที่สืบสายพันธุ์ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันและอยู่ในวงศ์ (FAMILY) ELEPHANTIDAE อันดับ (ORDER) PROBOSCIDEA สำหรับการแบ่งตระกูลช้าง (GENUS) แบ่งออกเป็น 2 ตระกูลใหญ่ ดังนี้

1. ตระกูลช้างอินเดีย (ELEPHAS MAXIMUS) โดยสากลทั่วไปเรียกชื่อช้างในตระกูลนี้ว่า INDIAN ELEPHANTS หรือสามัญชนคนมักจะเรียกชื่อย่อ ๆ ว่า ช้างเอเชีย (ASIATIC ELEPHANTS) มีชื่อวิทยาศาสตร์ (SCIENTIFIC NAME) หรือชื่อสัตวศาสตร์ (ZOOLOGICAL NAME) เป็นภาษาลาติน (LATIN) ว่า ELEPHAS MAXIMUS LINN.

2. ตระกูลช้างแอฟริกา (LOXODONTA AFRICANA) มีถิ่นกำเนิดในประเทศแอฟริกา

นอกจากนี้ยังมีตระกูลช้างพิเศษ PIGMY ELEPHANT (LIACYCLOTIS) หรือที่รู้จักกันว่า “ช้างแคระ” มีความสูงไม่เกิน 2 เมตร มีถิ่นกำเนิดแต่เฉพาะในแถบกลุ่มแม่น้ำคองโก ทวีปแอฟริกาเท่านั้น ประเทศไทยเคยมีช้างแคระในภาคใต้ แถบทะเลน้อยระหว่างจังหวัดสงขลา-พัทลุง ชาวบ้านเรียกว่า “ช้างค่อม” ปัจจุบันได้สูญพันธุ์ไปแล้ว¹⁵

แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยจะขอกกล่าวถึงความสัมพันธ์และลักษณะทั่วไปของช้างเอเชียในประเทศไทยที่เป็นช้างป่าเท่านั้น

2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับช้างเอเชีย

ในสมัยดั้งเดิมช้างเอเชียมีการกระจายพันธุ์อยู่ตั้งแต่แถบกลุ่มแม่น้ำไทกริส (Tigris) และยูเฟรติส ประเทศอิรัก (Longitude 45 องศาตะวันออก) ถึงอินโดจีน ขึ้นไปทางเหนือประเทศจีนสุดเขตที่แม่น้ำแยงซีเกียง และกระจายพันธุ์ลงมาทางเชิงเขาหิมาลัยด้านใต้สุดคาบสมุทรมลายู รวมทั้งเกาะขนาดใหญ่ในแถบเดียวกัน เช่น เกาะลังกา (ประเทศศรีลังกา) และเกาะสุมาตราในประเทศอินโดนีเซีย แต่ช้างเอเชียได้สูญพันธุ์ไปจากบริเวณแถบตะวันออกกลางในราวศตวรรษที่ 5

¹⁵ ประดิษฐ์ วนาพิทักษ์, ช้างและกฎหมายเกี่ยวกับช้าง (กรุงเทพมหานคร: สำนักสารสนเทศ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตร, 2538), หน้า 1-2.

สูญพันธุ์ไปจากกลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียงในราวศตวรรษที่ ๑๑ ปัจจุบันช้างเอเชียวจะพบในป่าตอนใต้ของทวีปเอเชีย ในประเทศไทย สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐอินเดีย สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐเวียดนาม สหพันธรัฐมาเลเซีย และเกาะสุมาตรากับเกาะบอร์เนียวหรือ กาลิมันตันในสาธารณรัฐอินโดนีเซีย นอกจากนี้ ยังได้นำช้างเอเชียวจากสหพันธรัฐมาเลเซียเข้าไปปล่อยไว้ในป่า และในเกาะกาลิมันตัน หรือเดิมเรียกว่าเกาะบอร์เนียว จึงทำให้เกาะบอร์เนียว หรือเกาะกาลิมันตันในปัจจุบันมีช้างป่า แต่เป็นช้างที่ถูกนำมาจากสหพันธรัฐมาเลเซียไปปล่อยไว้ ไม่ใช่เป็นช้างที่มีอยู่ในป่าบนเกาะบอร์เนียวตามธรรมชาติ^{๑๖}

สำหรับประชาชนชาวไทยมีความเกี่ยวข้องกับช้างเอเชียวมาตั้งแต่สมัยโบราณเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ เช่นเดียวกับประเทศอินเดียได้มีเรื่องราวเกี่ยวกับช้างเข้ามาเกี่ยวข้องในทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งประเทศจีนในพงศาวดารจีนเรื่องสามก๊กก็ได้มีช้างเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ในแถบเอเชียที่มีช้างป่าตามธรรมชาติ จากการบันทึกลายลักษณ์อักษรเป็นหลักฐานเกี่ยวกับ ชาวไทยนำช้างมาใช้ประโยชน์ครั้งแรกปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งกรุงสุโขทัย จึงทำให้ทราบว่าในสมัยนั้นประชาชนคนไทยได้มีการนำช้างเอเชียวมาฝึกหัดใช้เป็นพาหนะในการทำสงคราม ซึ่งการทำสงครามสมัยโบราณหากเป็นพระมหากษัตริย์ทรงช้างเข้ารบต่อสู้กัน เรียกว่า “ยุทธหัตถี” การทำสงครามด้วยช้างโดยใช้ช้างเป็นพาหนะเข้าต่อสู้กันโดยปกติจะมีคนประจำช้างแต่ละเชือกจะมีคนนั่งขี่คอช้าง ๑ คน ซึ่งจะเป็นคนสำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้ใช้อาวุธต่อสู้กับฝ่ายตรงกันข้าม คนขี่คอช้างมักจะเป็นคนสำคัญในกองทัพ เช่น พระมหากษัตริย์ มกุฎราชกุมาร หรือแม่ทัพที่ได้รับพระบรมราชโองการจากพระมหากษัตริย์ และจะมีคนที่นั่งบนกบหลังช้างอีก ๑ คน เป็นคนคอยส่งอาวุธให้แก่คนขี่คอช้างทำการต่อสู้กับศัตรูฝ่ายตรงข้าม ซึ่งอาวุธต่าง ๆ ได้แก่ ง้าว หอก ดาบ มีด และอื่น ๆ จะวางรอบ ๆ ตัวคนที่นั่งบนกบหลังช้าง และยังมีอีก ๑ คน ซึ่งจะนั่งอยู่บนตะโปกช้างซึ่งเป็นคนคอยควบคุมช้างให้ปฏิบัติตามคำสั่ง นอกจากนี้จะต้องมีทหารเดินเท้าใช้ดาบเป็นอาวุธอีก ๔ คน ทำหน้าที่ประจำอยู่ข้างช้างละ ๑ คน เรียกว่า จตุรงค์บาท เพื่อรักษาปกป้องข้าศึกภาคพื้นดินโจมตีทำอันตรายช้าง ในสมัยต่อจากพ่อขุนรามคำแหงไม่ว่าจะเป็นสมัยอยุธยา จนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ยังมีการใช้ช้างใน

^{๑๖}วิทยา สงคะกุล และ รัตนา ลักษณะวารกุล, ช้างเอเชียวในประเทศไทย ELEPHAS MAXIMUS IN THAILAND (กรุงเทพมหานคร: กองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2535), หน้า 12.

การทำสงครามมาตลอด จนกระทั่งถึงรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงได้ทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการทหารขนาดใหญ่จากระบบเดิมเข้าสู่ทหารแผนใหม่ตามแบบอารยประเทศตะวันตก

ในสมัยโบราณช้างนอกจากจะใช้เป็นยานพาหนะทำสงครามแล้ว ประชาชนคนไทยยังได้มีการล่าช้างมาซื้อขายนำไปฝึกหัดใช้ในงานต่าง ๆ อีกหลายอย่าง เช่น ใช้เป็นพาหนะขนส่งและการเดินทางติดต่อกันระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้าน จากหมู่บ้านสู่เมือง และระหว่างเมืองสู่เมือง เนื่องจากสมัยนั้นวิชาความรู้ด้านเทคโนโลยีและทางวิทยาศาสตร์ยังไม่เจริญอย่างปัจจุบัน ยังไม่มีรถยนต์ เรือยนต์ และเครื่องบิน อีกทั้งถนนซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมก็คับแคบและทุรกันดารต้องผ่านป่า โคลนตม ในระหว่างทางก็มีสัตว์ป่าอันตราย การใช้ช้างซึ่งเป็นสัตว์ขนาดใหญ่เป็นพาหนะเหมาะสมสุดและปลอดภัยจากสัตว์ร้ายต่าง ๆ ซึ่งดีกว่าใช้ม้า และวัวเป็นพาหนะ นอกจากนี้ ยังมีการนำช้างไปใช้ในพิธีการต่าง ๆ เช่น พิธีการทางศาสนา งานสมรส งานบวชนาค ฯลฯ¹⁷

ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศไทยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะภาคเหนือมีป่าสักซึ่งเป็นไม้คุณภาพดีและมีคุณค่า ซึ่งประเทศไทยได้มีการอนุญาตให้เอกชนรับสัมปทานทำไม้ แต่ภูมิประเทศทางภาคเหนือเป็นภูเขาทอดยาวกับสมัยนั้นถนนที่ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมยังไม่สะดวกและเครื่องจักรกลต่าง ๆ เช่น รถแทรกเตอร์ รถยนต์บรรทุก มีคุณภาพต่ำนำมาใช้ในการทำป่าไม้ไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร ฉะนั้น การชักลากไม้สักออกจากป่าไม้ส่วนใหญ่จึงต้องใช้ช้างเป็นหลัก อีกทั้งช้างเป็นสัตว์บกที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกยุคปัจจุบันและมีกำลังชักลากได้มากกว่าสัตว์พาหนะชนิดอื่น ๆ โดยช้างสามารถชักลากไม้ได้หนักสูงสุดถึงประมาณ 2,000 กิโลกรัม (2 ตัน) และสามารถยกไม้ซุงด้วยงาได้หนักสูงสุดประมาณ 700 กิโลกรัม ส่วนการบรรทุกบนหลังนั้น โครงสร้างกระดูกไม่เอื้ออำนวยต่อการบรรทุก

ช้างเอเชียได้ชื่อว่าเป็นสัตว์สำคัญคู่บ้านคู่เมืองของไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณและคนไทยให้เกียรติยกย่องช้างเป็นสัตว์ชั้นสูงกว่าบรรดาสัตว์ต่าง ๆ ทั้งหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งช้างเผือก ถือกันว่าเป็นสัตว์มงคลหากมีอยู่ในบ้านเมืองใดก็จะเป็นศิริมงคล บ้านเมืองจะอุดมสมบูรณ์อาณาประชาราษฎร์จะอยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้น ช้างที่นำมาเลี้ยงไว้จะมีการตั้งชื่อไว้ทุกเชือก และชื่อส่วนมากมักจะเป็นมงคลนามและเพราะ ๆ ทั้งนั้น เช่น พลายมงคล พลายแก้ว พลายขวัญเมือง ฯลฯ สำหรับช้างหลวงโดยเฉพาะช้างต้นพระมหากษัตริย์จะได้รับสถาปนา มีศถาบรรดาศักดิ์เท่าเทียมกับข้าราชการชั้นสูงเป็นถึงคุณพระ พระยา และเจ้าพระยา เช่น ช้างเผือกในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิมีนามว่า “พระคเชนทโรดม พระบรมไกรสร” ช้างต้นของพระนเรศวรมหาราชที่ทรงทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา มีนามว่า “เจ้าพระยาไชยานุภาพ และช้างในสมัยรัชกาลที่ 3

¹⁷ วิทยา สงคะกุล และ รัตนา ลักขณาวรรกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

ซึ่งเป็นช้างเอเชียที่มีงาขาวที่สุดมีนามว่า “พระยาปราบไตรจักร และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชก็มีช้างหลวงซึ่งเป็นช้างพลายเผือกเชือกหนึ่งได้รับการสถาปนาเป็น “พระเศวตอดุลเดชพาหนะ”¹⁸

นอกจากนี้ คำบางคำโดยเฉพาะคำลักษณะนามและคำอาการนามที่ใช้กับช้างก็มีความแตกต่างไปจากสัตว์อื่น ๆ เช่น คำลักษณะนามที่ใช้กับสัตว์อื่น ๆ ที่อยู่รวมกันหลาย ๆ ตัวว่า “ฝูง” แต่กับช้างใช้ว่า “โขลง” สัตว์ทั่วไปเรียกว่า “ตัว” แต่ช้างใช้คำว่า “เชือก” สัตว์ทั่วไปเพศผู้ว่า “ตัวผู้” และเรียกสัตว์เพศเมียว่า “ตัวเมีย” แต่เรียกช้างที่มีงาว่า “ช้างพลาย” เรียกช้างเพศเมียว่า “ช้างพัง” และเรียกช้างเพศผู้ที่โตเต็มที่แล้วที่มีงาขนาดเล็กโตประมาณเท่าข้อมือ ซึ่งยาวยังไม่พ้นปากหรืออาจยาวพ้นปากเพียงเล็กน้อยจึงเรียกว่า “ขนาย” โผล่ออกมาเล็กน้อยว่า “ช้างสิดอ” เรียกคอกสำหรับจับช้างว่า “พะเนียดช้าง” เป็นต้น

ธงชาติในสมัยแรก ๆ ก็ใช้เป็นรูปช้างเผือกสีขาวอยู่ตรงกลางพื้นธงสีแดง ครั้นต่อมาจึงได้เปลี่ยนมาใช้ธงไตรรงค์จนถึงปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ดี ธงของราชนาวิไทยสำหรับติดชักบนเรือรบ กองทัพเรือแม้เป็นธงไตรรงค์ แต่ตรงกลางพื้นธงจะมีช้างเผือกสีขาวอยู่ในวงกลมสีแดง และธงชัยเฉลิมพล กองพันทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์ กองพันทหารราบที่ 2 รักษาพระองค์ และกองพันทหารราบที่ 3 รักษาพระองค์ กองพันทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ก็เป็นธงไตรรงค์ แต่ตรงกลางมีรูปช้างเผือกสีขาวทรงเครื่องอยู่บนพื้นสีแดง¹⁹

เมื่อปี พ.ศ. 2506 ทางราชการมีความประสงค์จะกำหนดต้นไม้และสัตว์ประจำชาติไทย จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณากำหนดต้นไม้และสัตว์ประจำชาติไทยดังกล่าว ซึ่งในการประชุมของคณะกรรมการฯ²⁰ ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2506 ก็ได้มีมติกำหนดให้ต้นราชพฤกษ์ หรือต้นคูณ เป็นต้นไม้ประจำชาติ และช้างเผือกเป็นสัตว์ประจำชาติไทย²¹

2.2 ลักษณะทั่วไปของช้างเอเชีย

ช้างเอเชียเป็นสัตว์บกเลื้อยคู้ที่เลี้ยงลูกด้วยนมและกินพืชเป็นอาหารที่มีร่างกายใหญ่ที่สุดในโลกรองจากช้างแอฟริกา ช้างเอเชียที่สมบูรณ์เต็มที่จะมีความสูงเฉลี่ยวัดจากพื้นดินตรงขาหน้าถึงไหล่ประมาณ 240-270 เซนติเมตร (8-9 ฟุต) ความยาวของลำตัวช้างจากหัวจรดส่วนท้ายของ

¹⁸ วิทยา สงคกุล และ รัตนา ลักษณะวรกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 44-45.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

²⁰ กระทรวงเกษตร, “มติประชุมคณะกรรมการเพื่อพิจารณากำหนดต้นไม้และสัตว์ประจำชาติไทย ครั้งที่ 2/2506 ณ ห้องประชุมกระทรวงเกษตร,” 13 มีนาคม 2506.

²¹ วิทยา สงคกุล และ รัตนา ลักษณะวรกุล, เรื่องเดิม, หน้า 45.

ลำตัวหรือโคนหางยาวประมาณ 400 เซนติเมตร หางยาวประมาณ 100-150 เซนติเมตร ใบหูใหญ่ กว้างประมาณ 65-85 เซนติเมตร เท้าหน้ากลมและเท้าหลังรีวัดจากปลายนิ้วถึงสันเท้ายาวประมาณ 40-50 เซนติเมตร เล็บเท้าหลังมีระหว่าง 4-5 เล็บ และข้างเอเซียมีหลังโค้งเหมือนหลังกุ้ง ข้างเอเซียเมื่อโตเต็มที่จะมีน้ำหนักประมาณ 3,500-4,000 กิโลกรัม (3.5-4.00 ตัน) ข้างเอเซียจะมีขนดาก่อนข้างยาวและที่ปลายหางจะมีขนหางเป็นเส้นใหญ่หยาบยาวประมาณ 15-20 เซนติเมตร งอกเป็นแผง 2 ด้านของหาง ลักษณะขนหางจะงอโค้งลงไปจรดกันตรงบริเวณปลายหาง ผิวหนังข้างเอเซียปกติจะเป็นสีน้ำตาลเข้มถึงสีเทา

หัวหรือศรีษะของข้างเอเซียใหญ่และเป็นโหนกหรือเป็นลอน ซึ่งเรียกว่าโหนกน้ำเต้า เมื่อมองดูข้างหน้าจะเห็นเป็น 2 ลอน มันสมองเล็กเมื่อเทียบกับขนาดของหัวคือมันสมองกว้างประมาณ 15 เซนติเมตร ยาวประมาณ 20 เซนติเมตร และสูงประมาณ 12.50 เซนติเมตร และมีน้ำหนักสมองประมาณ 5 กิโลกรัม กระโหลกหัวส่วนใหญ่จะเต็มไปด้วยโพรงอากาศมีลักษณะคล้ายรังผึ้ง จึงทำให้กระโหลกหัวของข้างมีน้ำหนักเบา มันสมองจะอยู่ตรงกลางกระโหลกหัวข้างมีตาเล็กไม่สมกับตัวของข้างที่มีขนาดใหญ่ ข้างเป็นสัตว์ที่มีสายตาไม่ดี แต่มีจมูกรับกลิ่นดีมากในระยะห่างกันเพียง 15-20 เมตร ข้างอาจมองไม่เห็นศัตรูหรือสิ่งแปลกปลอมได้ ข้างมีใบหูใหญ่เป็นแผ่นกว้าง ขอบหูด้านบนอยู่ในระดับใกล้เคียงกับระดับศรีษะ ส่วนโคนหูหนาแล้วค่อย ๆ ลดบางลงไปจนถึงขอบใบหูซึ่งจะเป็นส่วนที่บางที่สุดของใบหู บริเวณปลายขอบใบหูจะมีลักษณะเว้า ๆ แหว่ง ๆ คล้าย ๆ กับขากระดูกกระรูงกระรัง ถ้ายังเป็นข้างแก่อายุมากแล้วลักษณะเว้า ๆ แหว่ง ๆ คล้าย ๆ กับขากระดูกกระรูงกระรังของขอบใบหูจะยิ่งมีมากขึ้น ดังนั้น ลักษณะของขอบใบหูจึงใช้เป็นเครื่องสังเกตในการตัดสินใจว่าข้างเชือกนั้นเป็นข้างแก่อายุมากหรือเป็นข้างอ่อนอายุน้อย ใบหูของข้างสามารถเคลื่อนไหวโบกพัดไปมาได้

อวัยวะของข้างที่มีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด คือ จวง และงา

จวง จวงข้างเป็นอวัยวะที่เจริญมาจากจมูกและริมฝีปากบน ซึ่งยื่นยาวออกไปโดยมีรูจมูกอยู่ที่ปลายจวง จวงข้างจะมีลักษณะเป็น Double barreled tube ประกอบไปด้วยมัดกล้ามเนื้อหลายชั้น จึงทำให้จวงข้างมีความแข็งแรงมั่นคงและมีกำลังมาก จึงสามารถจับยกและดึงสิ่งของที่มีน้ำหนักมากๆ เช่น ไม้ซุงได้ บริเวณปลายจวงจะมีอวัยวะรับรู้ความรู้สึกเกี่ยวกับกลิ่นและสัมผัสทำให้ข้างสามารถรับรู้กลิ่นต่าง ๆ ได้ในระยะไกล ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ข้างอยู่ใต้ทิศทางลม ข้างสามารถรับรู้กลิ่นถึงกลิ่นมนุษย์ หรือกลิ่นเสียที่อยู่เหนือทิศทางลมได้ไกลกว่า 1 กิโลเมตร การที่ข้างสามารถรับรู้กลิ่นได้ระยะไกลๆ จึงช่วยให้ข้างพ้นจากอันตรายและศัตรูได้ จวงข้างนอกจากเอาไว้หายใจและดมกลิ่นแล้วยังใช้เป็นอวัยวะแทนมือใช้จับสิ่งของต่างๆ ตลอดจนอาหาร เช่น หญ้า ใบไม้ และคุดน้ำพันเข้าปากเพื่อกินด้วย

งา งาช้างคือฟันตัดที่พัฒนาเจริญงอกยาวออกไปจากขากรรไกรบนข้างละ 1 กิ่ง (ลักษณะนามของงาช้างเรียกว่า “กิ่ง”) ช้างมีงา 1 คู่ (2 กิ่ง) ตามปกติงาช้างจะมีขนาดใหญ่และยาว พันธรมีฟันปาก เฉพาะช้างตัวผู้ หรือที่เรียกกันว่า “ช้างพลาย” จะมีงา “ช้างคีตอ” (Mukna) เป็นช้างตัวผู้ที่ไม่มียาง จะมีเพียงขนาย²² ส่วนช้างตัวเมีย หรือ “ช้างพัง” โดยปกติไม่มีงา บางครั้งอาจจะพบ ช้างพังมีงาสั้น ๆ บ้าง แต่งานั้นจะไม่สมบูรณ์และเรียกกันว่า “ขนาย” ลักษณะทั่วไปของงาจะเป็น โพรงและรูกดงโดยโพรงและรูกดงจะมีขนาดโตที่โคนและเล็กเรียวไปทางปลายงา ส่วนความจะ ลึกของโพรงและรูกดงของงาจะลึกขนาดเท่าใดขึ้นอยู่กับอายุของช้าง ถ้าช้างแก่ความลึกของโพรง และรูกดงจะตื้น ประมาณ 15-20 เซนติเมตร และส่วนที่ตันของงาจะมีมาก แต่ช้างอายุน้อยโพรง และรูกดงจะมีมากและยาวลึก งาช้างปกติจะมีสีขาว แต่สีขาวจะมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจาก สีขาวธรรมดาทั่ว ๆ ไป ดังนั้น สีขาวของงาช้างจึงมีชื่อเรียกต่างหากออกไปโดยเฉพาะเรียกว่า “สี ขาวงาช้าง” หรือเรียกว่า “สีงาช้าง” แต่ช้างเอเชียก็อาจมีงาสีดำเกิดขึ้น ได้ซึ่งเป็นงาช้างที่หายาก แต่อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยเคยมีงาช้างเอเชียสีดำซึ่งประดิษฐานอยู่ที่ศาลากลางจังหวัดน่าน 1 กิ่ง ถือว่าเป็นของหมู่บ้านคูเมืองมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน

ช้างจะเริ่มมีงาหรือขนายเมื่ออายุได้ประมาณ 2-5 ปี งาของช้างจะเป็นอาวุธหลักสำคัญใน การต่อสู้เพื่อป้องกันตัว นอกจากนี้ ช้างยังใช้งาลอกเปลือกไม้ ขูดหาอาหารในดิน และแทงผนัง โป่งกินด้วยงา ช้างเอเชียที่เป็นช้างป่าในประเทศไทยมักจะมีขนาดยาวของงาไม่ยาวมากนัก ประมาณ 100-130 เซนติเมตร และเมื่อรวมกับงาส่วนที่ฝังอยู่ในขากรรไกรบนอีกประมาณ 25-30 เซนติเมตร รวมความยาวของงาช้างป่าประมาณ 125-160 เซนติเมตร แต่ช้างป่าชอบลับงาโดยใช้งา แทะตามดินและแทงกินดินโป่ง จึงทำให้ปลายของงามักมีรูปร่างค่อนข้างแบนไม่กลมผัดกับช้าง บ้านที่มีลักษณะกลม ฉะนั้น ช้างป่าที่มีงายาว ๆ จึงไม่ค่อยมีให้เห็นกัน ส่วนงาช้างบ้านหรือช้าง เลี้ยงจะมีงายาวกว่าช้างป่า เพราะไม่ค่อยมีโอกาสดับงาเหมือนช้างป่า งาช้างจะรูปร่างลักษณะเป็น 2 แบบคือ “ช้างงาเคียวหรือช้างงาห้วย” และ “ช้างงาปลี”²³

²² “ขนาย” คือฟันตัดบนที่มีการเจริญพัฒนาเพียงเล็กน้อยแล้วจะหยุดชะงักไม่มีการเจริญ ต่อไป ทำให้เกิดงาขนาดเล็กโตประมาณเท่าข้อมือ มีเส้นรอบวงประมาณ 15-20 เซนติเมตร และ ยาวไม่พันธรมีฟันปาก

²³ ประดิษฐ์ วานาพิทักษ์, เรื่องเดิม, หน้า 4. ได้ให้ความหมายของงาช้างว่า “งาช้าง” คือ ฟัน หน้า หรือเขี้ยวที่ฟันออกจากขากรรไกรทั้ง 2 ข้าง จะเริ่มโผล่ให้เห็นเมื่ออายุ 2 ปี ขึ้นไป งาช้างไทย จะแบ่งออกออกเป็น 2 ชนิด ตามลักษณะและรูปร่างของงา คือ

1. งาปลี คือ ช้างที่มีงาซึ่งมีความยาวไม่มาก แต่มีลักษณะอวบใหญ่เป็นปลี วัดโดยรอบ จะมีความโตประมาณ 15 นิ้วพุดขึ้นไป และเรียกช้างที่มีงาปลีว่า “ช้างงาปลี”

ช้างเอเชียเป็นสัตว์ที่ชอบอากาศชุ่มชื้นและร่มเย็น ไม่ชอบแสงแดดจัด และเป็นสัตว์ที่กะโหลกศีรษะใหญ่ มันสมองจึงใหญ่ตามขนาดกะโหลกศีรษะไปด้วย เนื่องจากช้างเอเชียมีมันสมองใหญ่นี้เอง จึงทำให้ช้างเอเชียมีความเฉลียวฉลาด สามารถนำ ผักให้ใช้ทำงานป่าไม้ หรือใช้แสดงละครสัตว์ได้ ช้างของไทยก็อยู่ในจำพวกช้างเอเชียด้วย

ช้างทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นช้างพันธุ์เอเชียหรือพันธุ์แอฟริกามีความเป็นอยู่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง คือ ชอบบออยู่เป็นฝูง ช้างฝูงหนึ่งจะมี 5-10 เชือก แต่ละฝูงจะมีช้างพัง²⁴ หรือเรียกว่า “แม่แปรก” ตัวหนึ่งเป็นหัวหน้า ซึ่งมักจะเป็นตัวที่แข็งแรงที่สุดของฝูงมีหน้าที่คอยเป็นผู้ปกป้องรักษา และป้องกันอันตรายให้แก่ช้างในฝูงของตน และเป็นผู้นำฝูงไปหาอาหารในแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ ช้างป่าที่หากินอยู่ตัวเดียว ถ้าไม่ใช่ช้างแก่ซึ่งเดินตามเพื่อนฝูงไม่ทัน มักจะเป็นช้างเกรที่ถูกลักขโมยออกจากฝูง เรียกว่า “ช้างโทน” ช้างโทนมีนิสัยดุร้าย ซึ่งอาจเป็นอันตรายแก่ผู้พบเห็นได้ ช้างไทยหรือช้างเอเชียมีนิสัยชอบอากาศเย็น และไม่ชอบแสงแดดจัด ฉะนั้น เมื่อเรานำมันมาฝึกใช้งาน เช่น งานชักลากไม้ จึงใช้งานช้างเฉพาะตอนเช้าตั้งแต่ 6.00-12.00 น. ส่วนตอนบ่ายต้องให้มันหยุดพักก่อน นอกจากนั้น เมื่อใช้งานมันติดต่อกันไป 3 วัน เราจะต้องให้มันหยุดพักงานอีก 1-2 วันแล้ว จึงให้มันทำงานใหม่ ทั้งนี้ก็เพราะว่าช้างเป็นสัตว์ที่มีโรคภัยเบียดเบียนได้ง่าย ถ้าเราใช้งานมัน

2. งาเคียว หรืองาหวาย คือ ช้างที่มีงายาวรีและเล็ก แต่จะอ้วนน้อยกว่างาปลี คือ มีความโตอย่างสูงไม่เกิน 14 นิ้ว ช้างพลายหรือช้างตัวผู้ที่มียางเคียวหรืองาหวายจะเรียกว่า “ช้างงาเคียวหรือช้างงาหวาย”

²⁴ แม่แปรก ความหมายตามพจนานุกรม หมายถึง ช้างพังที่ตัวใหญ่อย่างช้างพลาย, ใน [http:// dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-pleang/ช้างแม่แปรก](http://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-pleang/ช้างแม่แปรก), available at 18 กุมภาพันธ์ 2558.

“แม่แปรก” อ่านว่า (แม่ปะแฮรก) หรือ “ช้างแม่หนัก” นั้นเป็นช้างพังที่มีความเก่งกล้ามากจนได้รับหน้าที่นำโขลง ช้างไทยนั้นจะอยู่รวมกันเป็นโขลงซึ่งในโขลงนั้นประกอบไปด้วยช้างเต็มวัยและลูกช้างจำนวนเฉลี่ยแล้ว 7-8 ตัวต่อหนึ่งโขลง ซึ่งช้างเต็มวัยทุกตัวในโขลงนั้นจะเป็นช้างตัวเมียทั้งหมด “แม่แปรก” หรือ “ช้างแม่หนัก” จะคอยนำทาง หาแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร ดูแลปกป้องช้างทุกตัวในโขลงเสมือนเป็นลูกของตัวเอง และเมื่อมีภัยคุกคามเกิดขึ้น “แม่แปรก” จะปกป้องลูกช้างในโขลงอย่างสุดกำลังแม้จะต้องแลกด้วยชีวิตก็ตาม, อ้างถึงใน ช้างแม่แปรก คืออะไร-มูลนิธิสืบนาคเสถียร, ใน <https://th-th.facebook.com/SeubNakhasathienFD/.../1015264098587582>, available at 18 กุมภาพันธ์ 2558.

หนักเกินไป มันอาจจะเกิดเจ็บป่วยขึ้นในฤดูที่มีอากาศร้อนจัด คือ ระหว่างเดือนมีนาคม - พฤษภาคม

ช้างเอเชยรวมถึงช้างไทยโดยทั่ว ๆ ไป เมื่อนำมาฝึกให้เชื่องเพื่อใช้งานได้แล้วจะมีนิสัยฉลาด สุภาพ และรักเจ้าของ เว้นแต่ในบางขณะ เช่น ในเวลาตกมันซึ่งก็เป็นเพียงในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น (ในระหว่างที่ช้างมีกำหนด) ในเวลาตกมันช้างจะมีนิสัยดุร้ายจะทำร้ายช้างด้วยกันเอง หรือทำร้ายควาญช้าง ตลอดจนสิ่งของที่อยู่ใกล้ ๆ เมื่อพ้นระยะตกมันแล้ว นิสัยดุร้ายจะหายไปเอง ช้างบางเชือกอาจจะมึนสียเกเรมาตั้งแต่กำเนิดแต่ก็ไม่มากนัก โดยปกติช้างเป็นสัตว์ที่ตื่นกลัวสิ่งของหรือสัตว์ที่มันไม่ค่อยพบเห็น โดยเฉพาะช้างเป็นสัตว์ที่มีความสามารถดมกลิ่นได้ดีมาก และมักจำกลิ่นที่มันเคยชินได้ดี ในด้านความฉลาดของช้างเอเชยหรือช้างไทยนั้นจะเห็นได้จากการที่ช้างแสดงละครสัตว์ หรือในด้านการทำไม้ ช้างจะแสดงออกถึงความเฉลียวฉลาดออกมาในด้านการรักลูก ช้างรู้จักส่งเสียงคุกคุก หรือใช้วงติเมื่อลูกเมื่อลูกชน นอกจากนั้น ยังมีผู้เคยพบว่าช้างขึ้นเผ้าศพลูกที่ฝังดินไว้เป็นเวลา 2-3 วันก็มี

โดยปกติช้างจะนอนหลับมีระยะเวลาสั้นประมาณ 3-4 ชั่วโมงเท่านั้น เวลานอนของมันอยู่ในระหว่าง 23.00-03.00 น. ของวันรุ่งขึ้น ถ้าหากพบช้างนอนหลับในเวลากลางวัน ควรสันนิษฐานไว้ก่อนว่าช้างเชือกนั้นคงไม่สบายหรือมีอาการผิดปกติ ลักษณะการพักผ่อนนอนหลับของช้างมักจะนอนไม่สนิท ถ้าเห็นช้างนอนตะแคงตัวราบกับพื้นดินจะเป็นการนอนของช้างที่หลับสนิท ช้างมีอาการหาวนอนและนอนกรนเช่นเดียวกับมนุษย์ เวลาช้างจะลุกขึ้นจากท่านอนตะแคงตัวบนพื้นดินช้างจะต้องขยับศรีษะยกขึ้นก่อน ถ้าช้างเชือกใดมีงา เวลาช้างจะลุกขึ้นงาก็จะครูดลากขูดเป็นรอยกับพื้นดิน พวกพรานชาวพื้นบ้านพอเห็นรอยบนพื้นดินก็จะอาศัยความชำนาญสันนิษฐานได้ทันทีว่าช้างตัวนั้นมีงายาวประมาณใด วิธีพักผ่อนและนอนหลับของช้างป่าส่วนใหญ่จะใช้วิธีนอนหลับตาโยกตัวไปทางขวาและทางซ้ายสลับกันอย่างซ้ำๆ จึงทำให้น้ำหนักตัวไม่ตกลงบนขาใดขาคูหนึ่งเป็นเวลานานเกินไป และนาน ๆ ก็จะโบกพัดโบกหูไปมาสักครั้ง การที่ช้างชอบยืนพักผ่อนมากกว่าจะล้มตัวลงนอนพบบกกับพื้นดินนั้นเป็นลักษณะตามนิสัยธรรมชาติของช้างอย่างหนึ่งของการระวังภัยจากศัตรู เนื่องจากช้างมีร่างกายใหญ่โตและมีน้ำหนักมาก การลุกขึ้นจากการล้มตัวลงนอนราบกับพื้นดินเพื่อหนีภัยจากศัตรูรบกวนทำไปด้วยความเชื่องช้า อึดอัด ลำบาก ไม่สะดวก คล่องแคล่วว่องไวเหมือนกับเวลาขึ้นหลับซึ่งสามารถวิ่งหนีและหลบภัยจากศัตรูได้ทุกเวลา

ช้างวิ่งควมเหมือนอย่างสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนมสี่เท้า เช่น ม้า วัว ควาย เก้ง กวาง กระต่าย วัวแดง สุนัข เป็นต้น ไม่ได้ เพราะช้างมีร่างกายใหญ่และมีน้ำหนักตัวมาก แต่อย่างไรก็ตามช้างสามารถเดินขึ้นลงภูเขาสูงชันได้อย่างน่าอัศจรรย์ เวลาช้างเดินขึ้นภูเขาสูงชันช้างจะใช้วิธีคุกเข่าหน้าแล้วค่อย ๆ เดินขึ้น และเวลาเดินลงภูเขาสูงชันก็ค่อย ๆ คุกเข่าหลังเพื่อเดินลง ถ้าหากบริเวณใดเป็นดินร่วนซุยหรือเป็นโคลนตื้นช้างก็จะใช้เท้าหน้าขุดขยี้ย่ำหลาย ๆ ครั้งให้เป็นหลุมเพื่อสะดวก

และปลอดภัยไม่สิ้นลัมเวลาเดินขึ้นและ เดินลง ส่วนบริเวณใดเป็นที่ขึ้นและเป็นหล่มโคลน หรือ สะพาน หากช้างไม่แน่ใจในความปลอดภัยช้างมักจะใช้วงและใช้เท้าลองเหยียบทดสอบดูความแข็งแรงเสียก่อน ถ้าเห็นว่าดินมีความแน่นพอรับน้ำหนักตัวได้ไม่จมหรือสะพานมีความแข็งแรงพอไม่หัก ช้างจึงจะเดินข้ามไปอย่างระมัดระวัง

แม้ช้างจะมีตัวใหญ่โตและมีน้ำหนักตัวมากแต่สามารถว่ายน้ำได้เก่ง ตามธรรมชาติช้างสามารถว่ายน้ำได้ทุกตัว ช้างว่ายน้ำได้ในอัตราความเร็วประมาณ 1.6 กิโลเมตรต่อชั่วโมง และสามารถว่ายน้ำได้ทนโดยทำไม่ถึงพื้นดินเลยและว่ายน้ำติดต่อกันได้นานกว่า 6 ชั่วโมง ส่วนลูกช้างเล็ก ๆ เวลาลงเล่นน้ำแม่ช้างจะคอยระวังดูแลอย่างใกล้ชิดและจะให้ลูกช้างเกาะพุงตัวช้าง ๆ ใหญ่ บางครั้งแม่ช้างจะใช้วงพุงลูกช้างไม่ให้จมน้ำ ช้างจะชอบลงอาบน้ำและเล่นน้ำโดยใช้วงคุดน้ำพุนใส่ตามร่างกายแล้วยังชอบเล่นโคลนโดยล้มตัวลงนอนเกลือกกลิ้งคลุกโคลนด้วย นอกจากนี้ ยังใช้วงคุดฝุ่นพ่นตามหลังและส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ซึ่งเรียกว่า “เล่นฝุ่น” การที่ช้างชอบเล่นโคลนและเล่นฝุ่นก็เพื่อต้องการ ไล่แมลงและป้องกันแมลงมารบกวน²⁵

1. สายพันธุ์ของช้างเอเชีย

นักสัตวศาสตร์ได้จำแนกช้างเอเชียตามหลักอนุกรมวิธาน ได้เป็น 3 พันธุ์ หรือ 3 ชนิดย่อย (subspecies) ดังนี้²⁶

1) ช้างเอเชียพันธุ์ศรีลังกา (*Elephas maximus maximus* Linn)

ช้างเอเชียพันธุ์ศรีลังกา หรือช้างเอเชียชนิดย่อยศรีลังกาเป็นช้างที่มีอยู่ในป่าตามธรรมชาติเฉพาะในเกาะซีลอนหรือเกาะลังกา ซึ่งปัจจุบันเป็นประเทศศรีลังกาเท่านั้น มีขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดาช้างเอเชีย 3 พันธุ์ที่มีอยู่ในโลก ช้างเอเชียพันธุ์ศรีลังกาตัวผู้หรือช้างพลายส่วนใหญ่จะเป็นช้างสีดอ (mukna) คือ ไม่มีงา มีแต่ขนายยาวไม่พ่นปาก หรืออาจยาวพ่นปากเพียงเล็กน้อย มีน้อยตัวที่มีงา ส่วนตัวเมียหรือช้างพังมีลักษณะเหมือนกับช้างเอเชียพันธุ์อื่น ๆ คือ ไม่มีงา มีแต่ขนายเท่านั้น

2) ช้างเอเชียพันธุ์อินเดีย (*Elephas maximus indicus* Cuvier)

ช้างเอเชียพันธุ์อินเดียหรือช้างเอเชียชนิดย่อยอินเดีย เป็นช้างที่อาศัยอยู่ในป่าตามธรรมชาติบนผืนแผ่นดินใหญ่ของทวีปเอเชีย ได้แก่ ประเทศเนปาล ภูฏาน อินเดีย สาธารณรัฐสหภาพมียนมาร์ ไทย ลาว เวียดนาม (ญวน) กัมพูชา (เขมร) แคว้นยูนนานประเทศจีน และมาเลเซีย สำหรับประเทศไทยพบกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ

²⁵ วิทยา สงคะกุล และ รัตนา ลักษณะวารกุล, เรื่องเดิม, หน้า 32-33.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13-14.

3) ช้างเอเชียพันธุ์สุมาตรา (*Elephas maximus sumatranus Temmick*)

ช้างเอเชียพันธุ์สุมาตราหรือช้างเอเชียชนิดย่อยสุมาตรา เป็นช้างที่อาศัยอยู่เฉพาะในป่าตามธรรมชาติบนเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซียเท่านั้น ขนาดร่างกายมักจะเล็กกว่าช้างเอเชียพันธุ์อินเดีย²⁷

แต่ถ้าจะกล่าวถึงช้างเอเชียในประเทศไทยนั้นก็มีลักษณะที่สำคัญดังนี้

(1) หน้งมีขนสั้นห่างๆ ปลายหางมีขนเส้นยาวๆ งอกเป็นแนวด้านหน้าและด้านหลังของปลายหางราว 2-3 นิ้ว ขนหางยาวราว 7-8 นิ้ว โกงังไปจรดกันตรงปลาย

(2) ลายพื่นหน้า มักมีจำนวนตามลำดับชุดของกรามดังนี้ คือ 4, 8, 12, 16, 24 แต่อาจน้อยกว่านี้บ้างในบางตัว

(3) ช้างตัวผู้บางตัวมีงา เรียกว่าช้างพลาย ถ้างาใหญ่ เรียกว่า ช้างงาปลี ถ้างาเล็ก ขาวเรียว เรียกว่า ช้างงาเครือ ตัวผู้ที่ไม่มีงา เรียกว่า ช้างสือด (mukna) บางครั้งช้างสือดมีงาขนาดเล็กมากซึ่งเรียกว่า “ขนาย”²⁸

(4) ช้างตัวเมีย เรียก ช้างพัง ช้างสือดและช้างพัง ไม่มีงา มีแต่ขนายที่ใช้แทนงา

(5) ช้างเผือก คือ ช้างที่มีด้อมสร้างสีเมลานินผิดปกติ ผิวหนังและขนค่อนข้างเป็นสีหม้อใหม่ นัยน์ตาขาว ๆ เหลือง ๆ ส่วนอื่น ๆ จะเป็นสีจาง ช้างแก่ ๆ มักมีโคนงวงและใบหูตกกระเป็นสีหม้อใหม่เหมือนกัน

2. การสืบพันธุ์ของช้างเอเชีย

ช้างจะผสมพันธุ์เฉพาะในช่วงฤดูหนาวเพราะช้างตัวเมียหรือช้างพังจะเป็นสัด (Heat) และช้างตัวผู้หรือช้างพลายจะมีความรู้สึกทางเพศ ช้างตัวเมียหรือช้างพังที่เป็นสัดจะยอมให้ช้างตัว

²⁷ นอกจากช้าง 2 ชนิด ดังกล่าวแล้ว ยังมีช้างแอฟริกาอีกจำพวกหนึ่งซึ่งมีขนาดเล็กคือมีความสูงประมาณ 2 เมตร เรียกว่า “ช้างแคระ” (pygmy elephant) อาศัยอยู่ตามแถบลุ่มแม่น้ำคองโก ปัจจุบันนี้มีเหลืออยู่น้อย เพราะชาวแอฟริกาชอบล่าช้างชนิดนี้เอาเนื้อไปใช้เป็นอาหารกันมาก

ประเทศไทยก็เคยมีช้างขนาดเล็กที่เรียกกันว่า “ช้างค่อม” มีขนาดเท่าควาย อาศัยอยู่ตามป่าชายทะเลสาบสงขลา มีผู้เคยพบเห็นช้างนี้ในเมืองไทยครั้งสุดท้ายเมื่อประมาณ 30 ปีมาแล้ว ปัจจุบันทราบว่าสูญพันธุ์ไปหมด เพราะมีคนนิยมล่าช้างชนิดนี้เอาเนื้อไปเป็นอาหาร

²⁸ ลักษณะของ “ขนาย” ดูหน้า 13.

²⁹ วิทยา สงคะกุล และ รัตนา ลักษณะวรกุล, เรื่องเดิม, หน้า 19-22.

ผู้หรือช้างพลายขึ้นทับผสมพันธุ์ ช้างตัวเมียหรือช้างพังจะโตเต็มวัยสามารถสืบพันธุ์ให้ลูกได้เมื่อมีอายุ 18-20 ปีขึ้นไป และสิ้นสุดการมีลูกได้เมื่อมีอายุประมาณ 40-45 ปีขึ้นไป ระยะเวลาการตั้งท้องของช้างประมาณ 21-22 เดือน ตามปกติช้างจะให้ลูกครั้งละ 1 เชือก (ตัว) ระยะเวลาการตั้งท้องของช้างแต่ละครั้งจะห่างกันอย่างน้อย 5 ปี ดังนั้น ช้างพังแต่ละเชือก (ตัว) จะมีลูกได้เฉลี่ยประมาณ 3-4 เชือก (ตัว) การผสมพันธุ์ของช้างไม่พำราห์หรือบ่อย ๆ เหมือนสัตว์อื่น ๆ เช่น เป็ด ไก่ ม้า วัว และควาย

ถ้าหากช้างพังตั้งท้องจะสังเกตลักษณะของช้างได้ ดังนี้

1) เต้านมจะคัดเต่งตึงผิดปกติ และถ้าช้างมีท้องแก่และใกล้จะออกลูกอาจมีน้ำนมไหลซึมออกมาให้เห็น

2) ถ้าเป็นช้างบ้านหรือช้างเลี้ยง มักจะหลีกเลี่ยงการทำงานหนัก ๆ และไม่ค่อยจะยอมหมอบลงตามคำสั่งความอยู่ช้างเพราะการตั้งท้องไม่สะดวกต่อการหมอบ

3) ช้างที่ท้องแก่มาก ๆ จวนจะคลอดมักจะเดินแกว่งขาเข้าไปข้างหลังเป็นลักษณะครึ่งวงกลม เอ็นหน้าท้องระหว่างขาหน้าและโคนขาหลังจะหย่อนยานลง

ช้างพังหรือช้างตัวเมียเมื่อรู้ตัวว่าตั้งท้องแล้วมักจะต้องการช้างพังหรือช้างตัวเมียวที่สนิทสนมกันไว้คอยช่วยเหลือดูแลเป็นที่เลี้ยงในเวลาออกลูก ช้างพังที่เป็นพี่เลี้ยงเรียกว่า “ช้างแม่รับ” แม่ช้างเมื่อท้องแก่เต็มที่จะมีการเจ็บปวดท้องก่อนออกลูกประมาณ 2-3 ชั่วโมง แม่ช้างจะโอดครวญทุรนทุรายส่งเสียงร้องดังด้วยความเจ็บปวดก่อนออกลูกประมาณ 1 ชั่วโมง และจะมีน้ำคร่ำไหลออกจากอวัยวะสืบพันธุ์ และในขณะที่ตกลูกแม่ช้างจะงอนขาหลังลงทั้ง 2 ข้าง เพื่อให้ส่วนท้ายลดต่ำลงเหมือนลักษณะนั่งยอง ๆ เพื่อจะให้ลูกช้างตกลงสู่พื้นดินไม่สูงนักซึ่งจะเป็นการลดอันตรายแก่ลูกช้าง แม่ช้างตกลูกจะใช้เวลา 2-3 นาที ลูกช้างที่ออกลูกมาใหม่ๆ จะมีถุงบาง ๆ โส่หุ้มตัว ช้างแม่รับจะคอยช่วยเหลือโดยใช้เท้าหน้าและงวงฉีกถุงเยื่อหุ้มตัวลูกช้างออกและทำการป้องกันไม่ให้ลูกช้างเข้าไปหาแม่ช้าง เพราะแม่ช้างยังมีความเจ็บปวดอย่างรุนแรงกับการออกลูกโดยเฉพาะเป็นการตกลูกท้องแรก แม่ช้างอาจล้มตัวและไม่มีสัญชาตญาณในการรักลูก แม่ช้างอาจทำร้ายลูกช้างได้ในกรณีที่แม่ช้างเป็นช้างบ้านหรือช้างเลี้ยงแม่อาจจะหาช้างแม่รับไม่ได้ เช่น เจ้าของช้างมีช้างพลายและช้างพังอย่างละ 1 เชือก (ตัว) เมื่อช้างพังตั้งท้องจึงไม่มีช้างแม่รับคอยช่วยเหลือในเวลาแม่ช้างตกลูก แม่ช้างจะเป็นผู้ฉีกถุงเยื่อหุ้มตัวลูกช้างเองและถ้าเจ้าของหรือความอยู่ช้างรู้ก็จะเป็นผู้ช่วยเหลือฉีกถุงเยื่อหุ้มตัวลูกช้างตลอดจนคอยช่วยเหลือป้องกันอันตรายต่าง ๆ แก่ลูกช้าง ภายหลังลูกช้างออกมาแล้วประมาณ 15-20 นาที รกและโลหิตเสียก็จะออกตามมา

ลูกช้างที่เกิดใหม่จะมีขนยาวปกคลุมทั่วร่างกาย งวงจะสั้นซึ่งยาวประมาณ 25.00-37.50 เซนติเมตร (10-15 นิ้ว) สูงประมาณ 79-90 เซนติเมตร (2.5-3 ฟุต) และมีน้ำหนักประมาณ 90-100

กิโกรัม ลูกช้างที่เกิดใหม่ ๆ จะนอนอยู่ในท่านอนตะแคงประมาณ 1-2 ชั่วโมง จากนั้นจะเริ่มกระดิกโบหูและขาอย่างช้า ๆ ต่อไปจะลุกขึ้นและเดิน ลูกช้างมักจะอยู่กับแม่ตลอดเวลาและกินนมแม่ไปจนกระทั่งอายุได้ประมาณ 3 ปี การดูคนมของลูกช้างนั้นลูกช้างจะใช้ปากดูคนมโดยยกวงงขึ้น การจำแนกเพศของลูกช้างว่าเป็นเพศผู้หรือเพศเมียค่อนข้างจะยุ่งยากมากเพราะดูอวัยวะของลูกช้างจะมีตำแหน่งอยู่ในท้องคือไม่เหมือนกับสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดอื่น ๆ เช่น วัว ควาย ม้า สุนัข ฯลฯ ซึ่งลูกอวัยวะตัวผู้จะอยู่ในถุงห้อยลงให้เห็นอย่างชัดเจน ดังนั้น ดูจากภายนอกไม่เห็นอวัยวะของช้างเพศผู้และเพศเมียจึงมีลักษณะคล้ายกัน ถ้าไม่พิจารณาอย่างละเอียดและใกล้ชิดจริง ๆ แล้วจะไม่สามารถทราบได้ว่าลูกช้างเชือก (ตัว) นั้น เป็นเพศผู้หรือเพศเมีย ลูกช้างมีความผูกพันและเป็นที่รักใคร่หวงแหนของแม่ช้าง ตลอดจนแม่รับและช้างทุกตัว (เชือก) ภายในโขลง โดยเฉพาะช้างแม่รับบางเชือก (ตัว) มีความรักและหวงแหนลูกช้างยิ่งกว่าแม่ช้างเสียอีก

3. ศัตรูของช้างเอเชีย³⁰

ศัตรูที่นับว่าเป็นอันตรายมากที่สุดของช้างคือมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์สามารถจับช้างป่ามาฝึกหัดใช้งานต่าง ๆ ได้ อีกทั้งยังแม่ช้างเพื่อเอาลูกช้าง ตลอดจนถึงช้างเพื่อเอาส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น งา กระดูก ไปทำเครื่องใช้และเครื่องประดับ และยังเอาเนื้อไปทำอาหาร นอกจากนี้มนุษย์ยังทำให้ช้างไม่มีที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติและทำลายแหล่งอาหารของช้าง โดยบุกรุกแผ้วถางป่า ตัดต้นไม้ ทำลายป่าเพื่อยึดถือที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและทำเกษตรกรรม

ศัตรูที่สำคัญของช้างรองลงมาจากมนุษย์คือเสือโคร่งซึ่งเป็นสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดและมีพลังมหาศาลที่สุดในบรรดาสัตว์กินเนื้อเป็นอาหาร สำหรับช้างที่มีขนาดโตเต็มที่มักจะไม่น่ากลัวเสือโคร่งและเสือโคร่งมักจะไม่กล้าเข้าโจมตีและทำอันตรายเพราะหากเกิดพลาดพลั้งจากการต่อสู้ขึ้นมา เสือโคร่งก็อาจบาดเจ็บหรือบางครั้งก็อาจถึงตายได้ ถ้าหากเสือโคร่งกับช้างเดินมาประจัญหน้ากันโดยบังเอิญ โดยปกติช้างจะเป็นฝ่ายเดินหนีไปก่อนและเสือโคร่งก็จะไม่กล้าติดตามไปรบกวน ส่วนใหญ่เสือโคร่งจะเป็นอันตรายต่อลูกช้างที่มีขนาดเล็กๆ เท่านั้น เสือโคร่งได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ที่มีความอดทนต่อการเฝ้าคอยหาจังหวะในการโจมตีเหยื่ออย่างยิ่ง ซึ่งเสือโคร่งจะเดินตามโขลงช้างที่มีลูกอ่อนเป็นวัน ๆ เพื่อรอคอยหาโอกาสเข้าทำอันตรายลูกช้าง วิธีการโจมตีทำอันตรายของเสือโคร่งต่อลูกช้างนั้นเสือโคร่งจะเดินตามโขลงช้างที่มีลูกอ่อนไปโดยบางครั้งจะเดินทับตามรอยเท้าช้างไปและบางครั้งก็จะเดินวนเข้าป่า แต่ก็จะไม่ห่างจากโขลงช้างมากนัก เสือโคร่งพยายามเข้าหาโขลงช้างทางใต้ลมเสมอ กล่าวคือ ลมจะพัดจากช้างไปสู่เสือโคร่ง แต่บางครั้ง

³⁰ วิทยา สงคะกุล และ รัตนา ลักษณะวรกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 35-36.

เชื้อโรคร้ายลามเกิดหวัดเปลี่ยนทิศอย่างกะทันหัน กล่าวคือ ลมจะพัดจากเชื้อโรคงไปสู่ช้างก็ จะทำให้ช้างรู้ตัวมีศัตรูกำลังคอยทำอันตราย เพราะช้างจะมีจมูกรับกลิ่นไวอย่างดีเลิศจึงทำให้ช้าง ได้กลิ่นของเชื้อโรคร้าย ดังนั้น โขลงช้างจะเตรียมตัวต่อสู้ป้องกันตัวและลูกช้างและในขณะเดียวกันก็ พยายามหนีทำให้เชื้อโรคร้ายหมดโอกาสทำอันตรายลูกช้าง กรณีเช่นนี้เชื้อโรคร้ายก็อาจจะทิ้ง ความพยายามเข้าโจมตีโขลงช้างแล้วเชื้อโรคร้ายก็จะออกหาเหยื่อรายใหม่ต่อไป แต่ถ้าโขลงช้างไม่รู้ ว่าเชื้อโรคร้ายคอยติดตามแล้ว เชื้อโรคร้ายก็จะเดินตามโขลงช้างไปเรื่อย ๆ เพื่อคอยหาโอกาสและ จังหวะเหมาะ เมื่อโขลงช้างเคลื่อนเพราะกำลังเพลิดเพลินกับการกินอาหาร เชื้อโรคร้ายจะใช้เวลา รวดเร็ววิ่งไวกะโดดเข้ากัดขาข้างหนึ่งข้างใดของลูกช้างทันที และเมื่อกัดแล้วก็จะรีบกระโดดหนี ให้พ้นจากการต่อสู้ทำอันตรายจากแม่ช้างและโขลงช้าง จากนั้นก็จะเฝ้าคอยหาโอกาสเข้ากัดขาข้าง ี้อีกข้างใน ขณะที่แม่ช้างและโขลงช้างเคลื่อน การกัดขาของลูกช้างปกติเชื้อโรคร้ายจะกัดขาที่ขาเดิม เมื่อเชื้อโรคร้ายเห็นว่าขาของลูกช้างบาดเจ็บสาหัสจนเดินต่อไปไม่ไหวก็จะย้ายไปกัดขาอีกข้างหนึ่ง ใน ขณะเดียวกันโขลงช้างก็เดินห่างออกไปเรื่อย ๆ จนแม่ช้างไม่สามารถจะช่วยลูกช้างให้เดินตาม โขลงช้างต่อไปได้ แม่ช้างก็ต้องจำใจต้องเดินตามโขลงช้างไปโดยปล่อยลูกช้างให้เป็นอาหารของ เชื้อโรคร้ายต่อไป

4. โรคในช้างเอเชีย³¹

โรคของช้างป่ายังไม่เคยมีผู้ใดทำการศึกษาและบันทึกไว้เป็นหลักฐานว่าช้างป่ามีโรค อะไรมารบกวนอย่างไร มีความรุนแรงขนาดไหน แต่เป็นที่เข้าใจว่าโรคของช้างป่าคงเป็นโรคชนิด เดียวกับช้างบ้านหรือช้างเลี้ยงซึ่งมีโรคหลายชนิด ดังนี้

1) โรคผิวหนัง โรคผิวหนังที่เกิดกับช้างป่าและช้างบ้านหรือช้างเลี้ยงมากที่สุดได้แก่ โรค ฝี และผิวหนังเป็นตุ่ม ลักษณะอาการคือผิวหนังเป็นตุ่มมีหนอง ถ้าแกะตุ่มออกมาจะพบ ตัวหนอนที่มีลักษณะตัวกลม ๆ ขนาดโตเท่า ๆ กับแมลงวันเขียว ความยาวครึ่งตัวหนอนนี้ว่า ตัวด้วง สาเหตุที่ทำให้ช้างเป็นโรคนี้ได้โดยจะมีแมลงวันป่าชนิดหนึ่งมาไข่ไว้ตามรูขุมขน ของช้าง เมื่อฟักไข่ออกเป็นตัวอ่อนลักษณะตัวกลม ๆ ตัวหนอนนี้จะอาศัยอยู่ในรูขุมขนของช้าง และคุ้ยเคี้ยวของช้างเป็นอาหาร จึงทำให้ผิวหนังของช้างบริเวณที่มีหนอนฝังตัวเป็นตุ่ม เมื่อตัว หนอนหรือตัวด้วงแก่ก็จะลอกคราบเป็นแมลงวันป่าที่คราบไว้ที่รูขุมขนที่เคยอาศัยอยู่ทำให้เกิด อักเสบกลายเป็นฝี

การป้องกันไม่ให้ช้างเป็นโรคนี้ทำได้ยากเพราะช้างต้องถูกนำไปเลี้ยงให้หากินและ ทำงานในป่า แต่การอาบน้ำให้ช้างบ่อย ๆ จะเป็นวิธีช่วยในการป้องกันได้ดีที่สุด

³¹ วิทยา สงคะกุล และ รัตนา ลักษณะวรกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 37-38.

2) โรคพยาธิหัวใจ (Filaria) โรคนี้เกิดจากแมลงวัน เหลือบ และยุงเป็นพาหะ โดยแมลงเหล่านี้ไปดูดเลือดสัตว์ที่เป็นโรคนี้และเมื่อมาดูดเลือดช้างก็จะถ่ายเชื้อโรคนี้เข้าสู่ช้างตามเส้นโลหิตและเจริญเติบโตในเส้นโลหิต พยาธิบางตัวเข้าไปเจริญเติบโตในหัวใจและขยายตัวใหญ่จนเต็มช่องหัวใจช้าง ทำให้ช้างทำงานไม่ได้ และช้างบางเชือกก็ตาย ขนาดของพยาธิหัวใจช้างเป็นพยาธิตัวเดียวที่มีขนาดใหญ่เท่า ๆ แขนของคน และมีหางประมาณ 4-5 หาง มีลักษณะเหมือนหนวดปลาหมึก วิธีป้องกันไม่ให้ช้างเป็นโรคนี้ทำได้ยาก วิธีที่ป้องกันที่ดีที่สุดคือนำช้างไปตรวจโลหิต ถ้าตรวจพบว่าช้างเป็นโรคพยาธิก็จะทำการฉีดยาทำลายพยาธิ

3) โรคแอนแทรกซ์ (Anthrax) โรคนี้ติดต่อกับสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดอื่น ๆ เช่น วัว และควายได้ ถ้าพบว่าช้างเป็นโรคนี้ตาย วิธีป้องกันโดยการเผาซากช้างที่ตายเพื่อมิให้โรคนี้ระบาดไปยังช้างและสัตว์เลี้ยงลูกชนิดอื่น ๆ

4) โรคแผลมีหนอง (Ulcers) โรคนี้จะเกิดจากบาดแผลของผิวหนังที่ขาช้างเนื่องจากถูกลำมโซ่หรือใส่ปลอกทำให้เกิดอักเสบหรือถูกเชื้อโรคเข้าทางบาดแผล การรักษาโรคนี้ ควบูช้างหรือเจ้าของช้างใช้ “ยาอวด” คือยาน้ำจากเถาวัลย์เคี้ยวผสมกับดินพอกบริเวณบาดแผล

5) ท้องผูก (Constipation) สาเหตุที่ทำให้ช้างอุจจาระผูกเกิดจากสภาพอากาศแห้งแล้ง ทำให้พืชที่เป็นอาหารหลักของช้างเหี่ยวแห้ง เมื่อช้างกินพืชที่เหี่ยวแห้งเข้าไปมาก ๆ ก็อาจทำให้เกิดอาการท้องผูกและอาจทำให้ช้างป่วยได้

6) ท้องร่วง (Diarhoea) สาเหตุที่ทำให้ช้างอุจจาระร่วงเกิดจากเชื้อโรค ส่วนใหญ่จะระบาดฤดูฝนช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม ถ้าช้างอุจจาระร่วงแล้วไม่ได้ทำการรักษา ภายหลังได้รับเชื้อโรคประมาณ 10 วัน อาจทำให้ช้างตายได้ การรักษาช้างที่อุจจาระร่วง ชาวบ้านนิยมใช้ Pulverized yeast ผสมกับ Goat hom แล้วเอาส่วนผสมใส่ในท่อนอ้อยยาวประมาณ 45 เซนติเมตร ให้ช้างกิน

7) โรคเฮโมรายิกเซปติซีเมีย หรือโรคเชื้อรา (Hemorrhagic Septicemia) ถ้าช้างเป็นโรคนี้จะมีอาการคอบวม จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “โรคคอบวม”

5. ความสำคัญของช้างเอเชียต่อระบบนิเวศ

ความสำคัญของช้างต่อผืนแผ่นดินไทยในด้านระบบนิเวศ ช้างเป็นกลไกสำคัญที่อำนวยความสะดวกต่อสัตว์ป่าอื่น ๆ ได้อย่างอเนกอนันต์ เพราะช้างมีแบบแผนการดำรงชีวิตในลักษณะที่เกื้อกูลและรักษาสีงแวดล้อมให้เหมาะแก่การดำรงชีวิตของพืชและสัตว์อีกหลายร้อยชนิด รวมทั้งพื้นที่ป่าและคุณภาพของดินกับน้ำ ซึ่งจำเป็นต่อการอยู่รอดของมนุษย์ในที่สุด ดังนั้น การอนุรักษ์

ช้างให้คงอยู่จึงมีส่วนช่วยบำรุงรักษาความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศโดยรวมได้อย่างมหาศาล

ช้างป่ามีบทบาทสำคัญในธรรมชาติ โดยเป็นสัตว์ที่เป็นร่มเงาของระบบนิเวศ (Umbrella species) และเป็นแกนหลักของระบบนิเวศ (keystone species) ในการเปิดทางเดินช้างในป่าที่รกทึบเพื่อเคลื่อนย้ายหาอาหาร โดยเส้นทางที่ช้างใช้หาอาหาร เราเรียกว่า “ด่านช้าง” ซึ่งสัตว์ป่าชนิดอื่น ๆ จะตามมาใช้เส้นทางนี้ด้วยช้างป่ามีพฤติกรรมกรากอาศัยและหากินที่มีลักษณะเด่น อาทิ แสวงหาแหล่งดินโป่ง ขุดหาแหล่งน้ำในฤดูแล้ง โน้มคิงและนำยอดไม้ ถูกไม้ป่าให้โน้มลงสู่พื้นล่างของป่า โดยพฤติกรรมเหล่านี้ได้เกื้อหนุนเป็นประโยชน์ต่อสัตว์ป่าชนิดอื่น ๆ มากมาย ทั้งสัตว์กินพืชและสัตว์กินเนื้อ

ช้างเป็นสัตว์บกที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก และมีความสำคัญในฐานะผู้บุกเบิกเส้นทางด่านให้แก่สัตว์อื่นในระบบนิเวศ ช้างจะเดินออกหากินทั้งกลางวันและกลางคืน เพราะต้องการอาหารมากถึงวันละ 200 กิโลกรัม ช้างถ่ายมูลเป็นปุ๋ยให้แก่ป่าในจำนวนมหาศาล ช้างเป็นผู้ช่วยกระจายพันธุ์ไม้นานาชนิด เช่น กระต้อนป่า มะม่วงป่า มะกอกป่า ฯลฯ พฤติกรรมกรากอาหารของช้างที่ชอบหักโค่นส่วนต่าง ๆ ของพืชลงมาได้กลายเป็นอาหารให้แก่ เก้ง กวาง วัวแดง และกระทิง นอกจากนี้ช้างยังชอบบุกเบิกทางท่ามาหากิน แหล่งน้ำ และแหล่งดินโป่งใหม่ ๆ ช่วยให้สัตว์อื่นได้เข้ามาใช้ประโยชน์ด้วย

ช้างป่าสามารถชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าได้ เนื่องจากช้างกินอาหารเป็นปริมาณมาก หากป่าบริเวณใดพบว่ามีช้างอาศัยอยู่ ย่อมแสดงว่ามีอาหารอุดมสมบูรณ์และเพียงพอต่อการดำรงชีวิตของช้าง และเนื่องจากระบบย่อยการย่อยของช้างไม่ดีนัก จึงมักมีสัตว์เล็ก สัตว์น้อย คอยเดินตามคุ้ยเศษอาหารจากมูลช้าง สัตว์บางชนิดเดินตามเส้นทางหากินของช้างเพื่อตามกินชิ้นส่วนของพืชที่ช้างฉีกทิ้ง ร่วงหล่น หรือทะเล็มหญ้าอ่อนที่งอกขึ้นมาในพื้นที่ที่ช้างเข้าไปเบิกทางหรือทำให้ราบ³²

ช้างมีบทบาทต่อระบบนิเวศ ดังนี้

1) ประโยชน์ต่อต้นไม้ในป่า

(1) ช้างช่วยกระจายพันธุ์พืช ช้างป่ากินผลไม้หลายชนิด เช่น มะม่วงป่า กระต้อนป่า มะเฟืองป่า มะกอกป่า จันทน์ ฯลฯ เมื่อช้างถ่ายมูลออกมาจะเห็นว่ามีดินไม้เหล่านั้นงอกที่มูลช้างด้วย ช้างจึงช่วยขยายพันธุ์ไม้เหล่านั้นด้วยเช่นเดียวกับสัตว์ป่าชนิดอื่นๆ เช่น นก ลิง ชะนี เก้ง กวาง ข้อดีของช้างในการกระจายพันธุ์พืชดีกว่าสัตว์ป่าชนิดอื่น ๆ คือ เมล็ดพืชที่มีขนาดใหญ่ที่สัตว์ป่า

³² ช้างป่า...สัตว์ใหญ่ ตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์-มูลนิธิสืบนาคเสถียร, ใน www.seub.or.th, available at 2 มกราคม 2558.

ชนิดอื่น ๆ ไม่สามารถกลืนเข้าไปได้ แต่ช้างกลืนได้ ปกติเมล็ดจะไม่ถูกย่อยสลาย ช้างจึงมีส่วนช่วยฟื้นฟูสภาพป่าไปได้อย่างดี

(2) ช้างช่วยคืนแร่ธาตุต่าง ๆ ลงสู่ดิน มูลช้างคือปุ๋ยสำหรับต้นไม้ในป่า

2) ประโยชน์ต่อสัตว์ป่าอื่น ๆ

(1) ช้างมีชีวิตเชื้อต่อประโยชน์ต่อสัตว์กินพืชขนาดเล็กกว่า นิสัยในการกินอาหารของช้างที่โน้มยอดไม้จนหัก และหักกิ่งไม้มากินบางส่วนและเหลือบางส่วนทำให้สัตว์กินพืชขนาดเล็ก เช่น เก้ง กวาง วัวแดง กระต่าย ได้กินพืชเหล่านั้นด้วย บางครั้งส่วนของต้นไม้ที่ช้างหักนั้นทำให้เกิดการแตกยอดอ่อน ใบอ่อนที่แตกออกมาทำให้สัตว์ป่าขนาดเล็กสามารถกินได้ ในฤดูแล้งช้างสามารถขุดหาแหล่งน้ำกินเองได้ ทำให้สัตว์ชนิดอื่นมีแหล่งน้ำกินด้วย

(2) ช้างสร้างทางเดินในป่า ทางเดินของช้างป่าที่เรียกว่า “ด่านช้าง” จะเป็นทางเดินสำหรับสัตว์ป่าชนิดอื่น ๆ รวมทั้งมนุษย์ด้วย ในป่าที่รกร้างช้างสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ก่อนสัตว์ขนาดเล็กอื่น ๆ ก็สามารถใช้ทางเดินหาอาหารตามฝูงช้าง หรือตามเส้นทางด่านช้างได้

(3) ช้างถ่ายมูลแล้วจะเป็นอาหารให้แก่สัตว์อื่น ๆ เช่น ตัวอ่อนของด้วงปีกแข็งจะมีวงจรชีวิตช่วงหนึ่งอยู่ในมูลช้าง ปลาบางชนิด เช่น ปลาพลวง และตัวอ่อนของกบ เขียด อึ่งอ่าง และคางคก กินมูลช้างที่ละลายปนอยู่ในแหล่งน้ำในป่า และลูกช้างก็กินมูลช้างของแม่ช้างเพื่อให้ได้จุลินทรีย์ที่ช่วยในการย่อยอาหารด้วย³³

6. อาหารของช้างเอเชีย

ช้างเป็นสัตว์บกขนาดใหญ่มีระบบการย่อยอาหารค่อนข้างหยาบ สามารถกินหญ้าและพืชที่ค่อนข้างแก่ได้ กล่าวกันว่าช้างเชือกหนึ่งจะกินอาหารและหญ้าคิดเป็นน้ำหนักประมาณ 200 กิโลกรัมใน 1 วัน ช้างจะกินอาหารประมาณร้อยละ 10 ของน้ำหนักตัว/วัน หรือประมาณวันละ 200 - 400 กิโลกรัมต่อตัว ช้างไม่มีกระเพาะพิเศษสำหรับเก็บอาหารไว้สำรอง แล้วสำรอกออกมาเคี้ยวเอื้องในยามว่างเหมือนดังเช่นวัว ควาย แต่ช้างก็มีวิธีเก็บสำรองอาหารไว้กินในระหว่างเดินทางหรือระหว่างทำงาน เช่น เองวงกำหญ้าไว้ในขณะเดินทาง หรือเอาหญ้าและอาหารเหน็บไว้ที่ซอกหางของมัน นอกจากนั้น ช้างยังมีวิธีทำความสะอาดหญ้าด้วยการใช้วงจับหญ้าฟาดให้ดินหลุดหมดเสียก่อนที่มันจะกิน ช้างเป็นสัตว์ที่กินอาหารมาก ดังนั้น ขณะที่ช้างทำงานหรือเดินทางช้างจึงถ่ายมูลออกมาอยู่ตลอดเวลา และมูลของช้างนี้เองที่เจ้าของหรือควาญใช้เป็นวิธีหนึ่งในการนำทางไปตามจับช้างของตน สำหรับน้ำที่ช้างใช้ดื่มนั้นโดยปกติช้างชอบดื่มน้ำสะอาด การดื่มน้ำจะใช้งวง

³³ ข่าวสิ่งแวดล้อม..คอลัมภ์ฟรีสไตล์ By เจนศักดิ์ : บทบาทของช้างต่อระบบนิเวศป่าไม้, ใน www.en.mahidol.ac.th/thai/news/envi_news_fullv2.php?id=1747, available at 2 มกราคม 2558.

คูดน้ำแล้วพ่นเข้าปาก กล่าวกันว่า ช้างที่ทำงานตัวหนึ่ง ๆ จะดื่มน้ำประมาณ 60 แกลลอน หรือประมาณ 15 ปี๊บ/วัน ดังนั้น การที่จะนำช้างจำนวนมาก ๆ มารวมอยู่ในที่เดียวกัน ปัญหาเรื่องอาหารและน้ำสำหรับช้างจึงเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาก่อนอื่น ตามปกติช้างเลี้ยง หรือช้างบ้าน เจ้าของมักจะปล่อยให้มันออกไปหากินเอง แต่เพื่อให้ช้างเดินไปหาอาหารไกลๆ ทำให้ยากแก่การตามจับมาทำงานอีก เจ้าของจึงมักจะใส่ปลอกที่ขาหน้าของมันไว้ ปลอกนี้อาจจะทำด้วยเหล็กหรือหวาย และเรียกกันในวงการทำไม้ว่า "จะแคะ" ช้างที่ใส่ปลอกขาหน้าจะเดินได้ช้า และหากินได้ไม่ไกลนัก ช้างเป็นสัตว์ไม่กินเนื้อ กินแต่พืช (herbivorous) ฉะนั้น อาหารของช้างจึงเป็นพวกหญ้า ช้างชอบกินหญ้ารบะบัด³⁴

ช้างป่าจะเริ่มออกจากป่าทึบเพื่อหากินในเวลาบ่ายตั้งแต่ประมาณ 16.00 น. โดยช้างจะเดินไปเรื่อย ๆ ตามดงไม้มุ่งหน้าออกสู่ทุ่งกว้างในป่า ครั้นถึงทุ่งก็จะพากันหากินตามป่าชายทุ่งไปเรื่อย ๆ จนถึงเวลาพลบค่ำตะวันตกดินแล้วก็จะพากันออกหากินหญ้าในทุ่ง ระหว่างเดินหากินในป่าและทุ่ง หากผ่านโป่งและแหล่งน้ำ ช้างก็แวะกินดินโป่งและน้ำด้วย ช้างชอบกินดินโป่งมากวัน ๆ หนึ่งช้างจะกินดินโป่งหลายแห่ง เพราะดินโป่งแต่ละแห่งมักจะมีชนิดและปริมาณของสารเกลือแร่ธาตุที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตต่าง ๆ เช่น แคลเซียม (Ca) ฟอสฟอรัส (P) แมกนีเซียม (Mg) โซเดียม (Na) โพแทสเซียม (K) คลอรีน (Cl) กำมะถัน (S) ฯลฯ เพื่อความต้องการให้ได้เกลือแร่ต่าง ๆ ในร่างกาย ดังนั้น ช้างจึงต้องกินดินโป่งหลายแห่ง วิธีการกินดินโป่งของช้างนั้น ช้างจะใช้ขาแทงขุดดินโป่งตามพื้นหรือผืนงโป่งเพื่อให้ดินโป่งร่วงลงแล้วใช้วงกวาดจับดินโป่งเข้าปากกิน ส่วนช้างพังหรือช้างตัวเมีย หรือช้างสัดอที่ไม่ม่ิงจะใช้เท้าขุดดินโป่งกิน ถ้าเป็นโป่งน้ำช้างก็จะใช้วงคูดพ่นเข้าปากกิน

อาหารช้างแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ประกอบด้วย

1) อาหารจำพวกหญ้า (Grasses) ได้แก่ หญ้ารบะบัด หญ้าแพรก หญ้าปล้อง หญ้าปากควาย หญ้าคา หญ้ากก อ้อ ฯลฯ

³⁴ หญ้ารบะบัด คือ หญ้าที่เกิดขึ้นจากที่ชาวไร่ชาวนาที่เสร็จจากฤดูการเก็บเกี่ยวก็จะออกหาของป่า เพื่อให้ทุ่งโล่งสะดวกแก่การเดินและเก็บหาของป่าและไล่ล่าสัตว์ขนาดเล็ก เช่น กระต่ายหนู ตะกวด ฯลฯ ชาวไร่ชาวนาจะจุดไฟเผาหญ้าในทุ่ง ภายหลังจากหญ้าและวัชพืชถูกเผาเมื่อได้รับความชุ่มชื้นจากน้ำค้างหญ้าก็จะเริ่มแตกหน่อขึ้นใหม่เป็นหญ้าอ่อน ๆ ถ้ามีความยาวตั้งแต่เริ่มยาวออกโผล่จากพื้นดินสูงประมาณ 10 เซนติเมตร สัตว์ป่าพวก เก้ง กวาง เนื้อทราย ละอง ละมั่ง วัวแดง ชอบกิน ครั้นหญ้ารบะบัดยาวสูงประมาณ 10-15 เซนติเมตร กระต่ายชอบกินเพราะกระต่ายคอยสั้นก้มกินหญ้ารบะบัดที่มีความยาวน้อยสั้นกว่า 10 เซนติเมตรไม่ถึง ช้างจะชอบกินหญ้ารบะบัดมีความยาวสูงประมาณ 15-20 เซนติเมตรขึ้นไปเพราะสามารถใช้วงจับดึงถอนได้สะดวก

2) อาหารจำพวกไม้ไผ่ (Bamboos) ได้แก่ ไม้ไผ่หนาม ไผ่ป่า ไผ่บ้าน ไผ่หกลม ไม้รวก ไม้ซาง ฯลฯ

3) อาหารจำพวกเถาวัลย์ และรากไทร (Creepers and Figs) ได้แก่ บอระเพ็ด ส้มป่อย เครือสะบ้า กระทงลาย หวาย สลอบน้ำ ไทร เครือเขาน้ำ เถาวัลย์แดง ฯลฯ

4) อาหารจำพวกไม้ยืนต้น (Trees, Palms and Shrubs) ได้แก่ กล้วย ขนุน กุ่ม สัก จั้วป่า ถ่อน มะพร้าว มะเดื่อ มะขามบ้าน³⁵ มะเฟือง มะไฟ จามจุรี (ก้ามปูหรือฉำฉา) ปอเส้า มะเดื่อปล้อง โปธิ์ มะยมป่า มะตูม มะขวิด ระกำ ฯลฯ

5) อาหารจำพวกพืชไร่ (Cultivated Crops) ได้แก่ ข้าวโพด ข้าวฟ่าง เคียง สับปะรด ถั่วแระ อ้อย พัก แดง ฯลฯ

7. ถิ่นที่อยู่ของช้างป่าเอเชียในประเทศไทย³⁶

ประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 13³⁷ ประเทศทั่วโลกที่ยังเป็นถิ่นอยู่อาศัยของช้างเอเชียตามธรรมชาติที่เรียกว่า “ช้างป่า” แต่คนไทยก็ได้เห็นช้างอีกจำนวนหนึ่งที่อยู่นอกป่า ซึ่งช้างอยู่กับคน ช้างอยู่ในสวนสัตว์ ช้างอยู่ตามศูนย์อนุรักษ์ช้างอยู่ตามสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งเรียกว่า “ช้างบ้าน หรือ ช้างเลี้ยง”

“ช้างป่า” หมายถึง ช้างซึ่งเป็นสัตว์ป่าที่ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535

³⁵ ช้างบ้านหรือช้างเลี้ยงที่ชอบกินอีกอย่างหนึ่งคือมะขามเปียกซึ่งความชุ่มชื้นและเจ้าของช้างมักจะเอามะขามเปียกให้ช้างกินเป็นยาระบาย โดยใช้มะขามเปียกหุ้มยาเม็ดให้ช้างกิน

³⁶ ประเภทและสายพันธุ์, ใน [www.http://pirun.ku.ac.th/~b521030266/ประเภทและสายพันธุ์/ประเภท.html](http://pirun.ku.ac.th/~b521030266/ประเภทและสายพันธุ์/ประเภท.html), available at 1 มกราคม 2558.

³⁷ ประเทศที่มีช้างเอเชียอาศัยอยู่ตามธรรมชาติ 13 ประเทศทั่วโลกได้แก่ ประเทศไทย สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐอินโดนีเซีย สหพันธรัฐมาเลเซีย สาธารณรัฐอินเดีย สหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา สาธารณรัฐประชาชนบังกลาเทศ และราชอาณาจักรภูฏาน

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรช้างป่าในประเทศต่าง ๆ

ประเทศ	จำนวนช้างป่า/เชือก
1. สาธารณรัฐอินเดีย	27,000
2. สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา	5,879
3. ไทย	3,000
4. สาธารณรัฐอินโดนีเซีย (สุมาตรา)	2,600
5. สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์	1,619
6. สหพันธรัฐมาเลเซีย	1,450
7. สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	700
8. ราชอาณาจักรกัมพูชา	425
9. สาธารณรัฐประชาชนบังกลาเทศ	325
10. สาธารณรัฐประชาชนจีน	186
11. สหพันธสาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล	126
12. ราชอาณาจักรภูฎาน	105
13. สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม	97

แหล่งที่มา รศ.ดร.รองลาภ สุขมาสรวง, “ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,” เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การแก้ปัญหาช้างในประเทศไทย, 2556.

ลักษณะทั่วไปของช้างป่า

(1) ชีววิทยาและนิเวศวิทยา

ช้างป่ามักอาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูง หรือเรียกว่า “โขลง” ช้างเพศเมียหลังผสมพันธุ์จะตั้งท้องนานประมาณ 20-22 เดือน และออกลูกครั้งละ 1 ตัว ลูกช้างแรกเกิดสูงประมาณ 90 เซนติเมตร และน้ำหนักประมาณ 90 กิโลกรัม ในธรรมชาติช้างเพศเมียที่มีอายุมากปกติมักจะเป็นผู้นำโขลงในการเดินทางกินไปตามแหล่งอาหาร แหล่งโป่ง หลบภัย เลือกหาที่นอน ช้างเพศเมียที่นำโขลงเรียกว่า “แม่แปรง” ช้างนอนหลับในระยะเวลาสั้น ๆ เพียง 3-4 ชั่วโมง

(2) การใช้พื้นที่อาศัย

ช้างป่าชอบอากาศเย็น จึงชอบอยู่ตามละเมาะไม้ที่มีห้วยและลำธาร ไม่ชอบแดดจัด และมักอาบน้ำบ่อย ๆ โขลงช้างป่าจะเคลื่อนที่เพื่อเดินทางหากินวันละ 5.90 กิโลเมตร และมี

ความเร็วในการเคลื่อนฝูงขณะเดินทางหากินตามปกติประมาณ 0.25 กิโลเมตรต่อชั่วโมง และพื้นที่หากินของช้างโขลงประมาณ 105 ตารางกิโลเมตร ซึ่งพื้นที่หากินของช้างโทนประมาณ 320 ตารางกิโลเมตร พบว่าขนาดพื้นที่เล็กที่สุดของพื้นที่หากินของช้างป่าเพศผู้ 71.2 ตารางกิโลเมตร และช้างป่าเพศเมียมีค่าเท่ากับ 150.4 ตารางกิโลเมตร

รูปแบบการเคลื่อนที่ในแต่ละปีแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อม ช้างป่าใช้พื้นที่อยู่อาศัยในป่าเบญจพรรณมากกว่าป่าชนิดอื่น ๆ และใช้พื้นที่ป่าบริเวณริมห้วยตลอดปี อยู่ในบริเวณใกล้แหล่งน้ำ แหล่งดินโป่ง และในพื้นที่ที่มีความลาดชันต่ำ ๆ หรือบริเวณค่อนข้างราบ ส่วนในฤดูแล้งช้างป่าเลือกใช้พื้นที่ป่าดงดิบแล้ง ส่วนฤดูฝนเลือกใช้พื้นที่อาศัยในป่าเบญจพรรณ

(3) พืชอาหาร

ช้างเป็นสัตว์กินพืชที่ไม่เคี้ยวเอื้อง จึงมีประสิทธิภาพการย่อยอาหารต่ำ อาหารที่กินจึงย่อยได้อย่างรวดเร็วกว่าสัตว์ที่เคี้ยวเอื้องประมาณ 2 เท่า ช้างมีความสามารถกินอาหารได้หลายชนิด ช้างป่าต้องการอาหารโดยคิดเป็นอาหารแห้งประมาณ 1.5% ของน้ำหนักตัวในช่วงฤดูแล้ง และประมาณ 1.9% ในช่วงฤดูฝน และใช้เวลาประมาณ 70-90% ในรอบวันเพื่อการกินอาหารซึ่งอาหารส่วนใหญ่ของช้างได้แก่ พืชชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะพวกหญ้า ปกติช้างกินอาหารเป็นน้ำหนักประมาณ 250 กิโลกรัมต่อวัน กินน้ำมากประมาณวันละ 60 แกลลอน

ช้างป่ากินพืชได้หลายชนิด และแตกต่างกันไปตามถิ่นที่อาศัย หรือตามปรากฏของชนิดพืชอาหารในพื้นที่ อาหารทั่วไปของช้างคือใบพืชต่าง ๆ รวมทั้งผลไม้ เพราะช้างเป็นสัตว์กินพืช (Herbivore) พืชที่ช้างกินมากที่สุดใบไม้และยอดอ่อนของไม้ โดยช้างจะใช้วงรูคใบไม้แล้วนำเข้าปาก และช้างยังกินเถาวัลย์ต่าง ๆ โดยการลอกกินแต่เปลือกจนเหลือแกนสีขาวข้างใน นอกจากนี้ ช้างยังกินดินโป่งตลอดทั้งปีเพื่อเป็นการเติมแร่ธาตุอาหารที่จำเป็นสำหรับการเจริญเติบโตของกระดูกและกล้ามเนื้อ

(4) ถิ่นที่อยู่และจำนวนช้างป่าในประเทศไทย

ปัจจุบันช้างป่าในประเทศไทยอาศัยอยู่ตามธรรมชาติในพื้นที่อนุรักษ์ทั้งในรูปแบบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตอุทยานแห่งชาติ และภายในป่าสงวนแห่งชาติ รวมพื้นที่ที่มีช้างป่าอาศัยอยู่ทั้งหมด 56,270 ตารางกิโลเมตร³⁸

³⁸ องค์ความรู้เกี่ยวกับช้างป่าในประเทศไทย, ใน <http://www.academia.edu>, available at 26 มกราคม 2558.

2.3 การกระจายตัวของประชากรช้างป่าเอเชียในประเทศไทย

ประชากรช้างป่าเอเชียในประเทศไทยไม่สามารถที่จะหาหลักฐานที่มายืนยันได้ว่ามีอยู่จำนวนแน่นอนเท่าใด เนื่องจากช้างป่าเอเชียกระจายตัวอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าหลายพื้นที่ เช่น ในอุทยานแห่งชาติ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าหลายพื้นที่ และในบริเวณป่าแนวชายแดนระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอนำข้อมูลการกระจายตัวของประชากรช้างป่าเอเชียจากการสำรวจของหน่วยงานของรัฐ นักวิชาการ และนักวิจัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

1. การกระจายตัวของประชากรช้างป่าเอเชียตามพื้นที่อนุรักษ์

เมื่อปี พ.ศ. 2534 ส่วนวิจัยสัตว์ป่า สำนักวิชาการ กรมป่าไม้ได้สำรวจจำนวนช้างป่าเอเชียพบว่ามียังมีจำนวนเหลืออยู่ประมาณ 1,151 เชือก โดยกระจายอาศัยอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ป่า 21 แห่ง ดังนี้³⁹

ตารางที่ 2 เขตอนุรักษ์สัตว์ป่าที่พบช้างป่าในประเทศไทย พ.ศ. 2534^{*}

พื้นที่เขตอนุรักษ์	จำนวนช้างป่า/เชือก
14.เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร	300
15.เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง	250
16.เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว	100
4. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน	100
5. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง	90
6. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย	50
7. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ	50
8. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง	40
9. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว	30
10. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำภาชี	30
11. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง	26

³⁹ วันเพ็ญ จักขุจินดา และคณะ, เรื่องเดิม, หน้า 39-43.

ตารางที่ 2 เขตอนุรักษ์สัตว์ป่าที่พบช้างป่าในประเทศไทย พ.ศ. 2534* (ต่อ)

พื้นที่เขตอนุรักษ์	จำนวนช้างป่า/เชือก
12. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว	17
13. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอัมผาง	15
14. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุทยานเสด็จในกรม กรมหลวงชุมพร	10
15. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย	10
16. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนงาช้าง	6
17. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา	5
18. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมี่ยง-ภูหลวง	6
19. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่ต๋น	5
20. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าซับลังกา	6
21. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง	5
รวม	1,151

*แหล่งที่มา สำนักวิจัยสัตว์ป่า กรมป่าไม้, 2534.

2. การกระจายตัวของประชากรช้างป่าเอเชียตามถิ่นที่อาศัยตามแนวชายแดนระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน

ช้างป่าที่อาศัยตามแนวชายแดนบางโขลงจะเดินข้ามไปมาระหว่างประเทศไทย สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสหพันธรัฐมาเลเซีย ซึ่งการเดินข้ามไปมาของช้างนั้นขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของป่า อาหาร สภาพอากาศ ฤดูกาล และการผสมพันธุ์เป็นหลัก และพบว่ามีจำนวนช้างป่าเอเชีย ดังนี้⁴⁰

⁴⁰ วันเพ็ญ จักขุจินดา และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 43-44.

ตารางที่ 3 จำนวนช้างป่าที่อาศัยอยู่ตามผืนป่าตามแนวชายแดน*

ลำดับ	เขตผืนป่า	จำนวน/เชือก	เนื้อที่/ ตร. กม.	ชายแดน/ ประเทศ
1.	ภาคตะวันตก	400	12,123	สาธารณรัฐ สหภาพเมียนมาร์
2.	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	400	4,983	สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว
3.	เทือกเขาสันกำแพงและ เทือกเขาดงรัก	100	5,270	ราชอาณาจักร กัมพูชา
4.	ภาคใต้ฝั่งตะวันตก	50	2,345	สาธารณรัฐ สหภาพเมียนมาร์
5.	ภาคใต้-ไทย-มาเลเซีย	ไม่ทราบ จำนวนที่ แน่นอน	ไม่ทราบจำนวน ที่แน่นอน	สหพันธรัฐ มาเลเซีย
	รวม	950	24,720	

*แหล่งที่มา สำนักวิจัยสัตว์ป่า กรมป่าไม้, 2534.

3. การกระจายตัวของประชากรช้างป่าเอเชียตามพื้นที่อนุรักษ์ตามภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

ประชากรช้างป่าเอเชียที่กระจายตัวอยู่อาศัยตามพื้นที่อนุรักษ์จะได้จำนวนช้างป่าเอเชีย ดังนี้ ⁴¹

- 1) กลุ่มป่าทางภาคเหนือตอนบนและตอนล่าง มีพื้นที่อาศัยของช้างป่า 9 แห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่เลา-แม่เสาะ

⁴¹ องค์ความรู้เกี่ยวกับช้างป่าในประเทศไทย, ใน <http://www.academia.edu>, available at 26 มกราคม 2558.

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย อุทยานแห่งชาติดอยภูคา เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่ต๋ืน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมี่ยง-ภูทอง อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง มีประชากรช้างป่าระหว่าง 110-300 ตัว โดยพื้นที่หลักที่เป็นที่อาศัยของช้างป่าทางภาคเหนือ คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง และอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง

2) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่อาศัยของช้างป่า รวม 13 แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง อุทยานแห่งชาติภูกระดึง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเก้า-ภูกระแต อุทยานแห่งชาติน้ำหนาว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติปางสีดา อุทยานแห่งชาติทับลาน อุทยานแห่งชาติตาพระยา เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าตะเบาะห้วยใหญ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูผาแดง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว มีประชากรช้างป่าระหว่าง 500-600 ตัว โดยพื้นที่อาศัยหลักของช้างป่าได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทับลาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง อุทยานแห่งชาติภูกระดึง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่

3) ภาคตะวันออก มีพื้นที่อาศัยของช้างป่า รวม 6 แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอ่างฤๅไน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองเคียวเฉลิมพระเกียรติ อุทยานแห่งชาติเขาสิบห้าชั้น อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ และอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา มีประชากรช้างป่าระหว่าง 300-400 ตัว โดยพื้นที่อาศัยหลักของช้างป่าได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาสิบห้าชั้น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ อุทยานแห่งชาติเขาชะเมา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองเคียวเฉลิมพระเกียรติ มีประชากรช้างป่าแยกออกจากกลุ่มประชากรอื่นในบริเวณนี้ มีประชากรประมาณ 50-60 ตัว

4) ภาคใต้ตอนบน มีพื้นที่อาศัยของช้างป่า รวม 8 แห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติหวง อุทยานแห่งชาติแก่งกรุง อุทยานแห่งชาติเขาสก อุทยานแห่งชาติศรีพังงา เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคา เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าควนแม่ยายหมอน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองยัน มีประชากรประมาณ 100-150 ตัว โดยพื้นที่อาศัยหลักของช้างป่าได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง และอุทยานแห่งชาติเขาสก

5) ภาคใต้ตอนกลาง มีพื้นที่อาศัยของช้างป่า รวม 6 แห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติคลองพนม อุทยานแห่งชาติไทร้มเย็น อุทยานแห่งชาติน้ำตกสี่ขีด อุทยานแห่งชาติเขาหลวง อุทยานแห่งชาติเขานัน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ากระทุง มีประชากรประมาณ 70-100 ตัว โดยพื้นที่อาศัยหลักของช้างป่าได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาหลวง และอุทยานแห่งชาติไทร้มเย็น

6) ภาคใต้ตอนล่าง มีพื้นที่อาศัยของช้างป่า รวม 8 แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาปู่-เขาย่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาช้าง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา อุทยานแห่งชาติทะเลบัน อุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาดี อุทยานแห่งชาติสันกาลาคีรี อุทยานแห่งชาติชีโป และอุทยาน

แห่งชาติบางลงมีประชากรประมาณ 60-100 ตัว โดยพื้นที่อาศัยหลักของช้างป่าได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา

ตารางที่ 4 จำนวนช้างป่าและพื้นที่อนุรักษ์ตามภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย⁴²

ภาค	จำนวนพื้นที่อนุรักษ์	ขนาดพื้นที่อนุรักษ์ (กม ²)	จำนวนช้างป่า	ตัว/กม ²
1. ตะวันออก	7	2,355	300-400	0.12
2. เหนือ	9	9,153	210-300	0.02
3. ตะวันตก	14	21,693	1,400-1,600	0.06
4. ตะวันออกเฉียงเหนือ	13	11,348	810-930	0.07
5. ภาคใต้ตอนบน	8	4,501	100-150	0.02
6. ภาคใต้ตอนกลาง	6	1,975	70-100	0.03
7. ภาคใต้ตอนล่าง	8	2,899	60-100	0.02
รวม	64	53,294	2,950-3,580	0.05

4. การกระจายตัวของประชากรช้างป่าเอเชียตามพื้นที่ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น

ประชากรช้างป่าเอเชียตามพื้นที่ซึ่งมีประชากรช้างป่าอาศัยอยู่หนาแน่นตามอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าจะนับประชากรได้ ดังนี้

1) ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เป็นป่าผืนสุดท้ายทางภาคตะวันตกของประเทศไทยที่เหลืออยู่ซึ่งเป็นแบบอย่างของพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าของประเทศ ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรมีลักษณะเหมือนเกาะที่ถูกล้อมรอบไปด้วยพื้นที่ที่ถูกบุกรุกทำลาย ป่าไม้ ดินน้ำลำธารที่สำคัญ ๆ ของประเทศ นอกจากนี้ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ยังเป็นแหล่งรวมของสัตว์ป่านานาชนิด ทั้งสัตว์ป่าที่หายากและกำลังจะสูญพันธุ์ไปจากประเทศไทย ผืนป่าแห่งนี้เป็นที่รวมพันธุ์สัตว์ป่านานาชนิดเปรียบเสมือนศูนย์กลางกระจายพันธุ์สัตว์ จากการสำรวจนิเวศวิทยาของสัตว์ป่าที่ปรากฏในพื้นที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งที่มีสังคมสัตว์และพืชต่อเนื่อง

⁴² กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2547) , ใน <https://kasetsart.academia.edu/RonglarpSukmasuang>, available at 18 กุมภาพันธ์ 2558.

เป็นผืนเดียวกัน สัตว์ป่ามีการโยกย้ายถิ่นไปมาถึงกันได้ ปรากฏว่ามีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ไม่น้อยกว่า 707 ชนิด ในจำนวนนี้มีสัตว์ป่าที่ตกอยู่ในสถานะเป็นสัตว์ที่กำลังจะสูญพันธุ์ (endangered species) จำนวน 21 ชนิด และสัตว์ป่าที่มีสถานภาพว่าถูกคุกคาม (threatened species) อีก 65 ชนิด

นอกจากนี้ ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรรวมกับป่าห้วยขาแข้งยังมีช้างป่าอาศัยอยู่ไม่น้อยกว่า 300 เชือก นับเป็นแหล่งช้างป่าที่ใหญ่ที่สุดของเมืองไทย ทั้งนี้ ไม่รวมถึงช้างป่าอีกจำนวนหนึ่งที่ย้ายถิ่นมาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์เข้ามาเพิ่มเติม⁴³

2) **เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ** ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2508 ซึ่งถือเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งแรกในประเทศไทย ซึ่งอยู่ในพื้นที่ของอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรีและมีพื้นที่ติดต่อกับอุทยานแห่งชาติเอราวัณ ระบบนิเวศวิทยาของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระมีลักษณะเป็นป่าผลัดใบเขตร้อนซึ่งรวมทั้งลำน้ำที่มีในฤดูฝนและไหลตลอดปีทั้งที่เป็นธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ป่าสลักพระเป็นป่าที่มีการอนุรักษ์ช้างป่า และมีช้างป่าอาศัยอยู่กว่า 150 ตัว⁴⁴

3) **อุทยานแห่งชาติกุยบุรี** นับเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 90 ของประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ 969 ตารางกิโลเมตร หรือ 605,625 ไร่ ตั้งอยู่ทิศตะวันตกของประเทศ มีอาณาเขตครอบคลุม 4 อำเภอ คือ อำเภอปราณบุรี อำเภอสามร้อยยอด อำเภอกุยบุรี และอำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์

ความโดดเด่นของอุทยานแห่งชาติกุยบุรีคือเป็นพื้นที่คุ้มครอง (protected area) ที่ตั้งอยู่ในเขตนิเวศภูมิภาคเทือกเขาถนนธงชัย-เทือกเขาตะนาวศรี (Kayah-Karen Tenasserim Range Ecoregion) ซึ่งมีลักษณะเป็นเทือกเขาทอดตัวตามแนวเหนือใต้กั้นระหว่างชายแดนประเทศไทยกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ทำให้เกิดการกระจายระบบนิเวศป่าไม้ที่หลากหลาย และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าที่มีความสำคัญต่อการอนุรักษ์ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับโลก เช่น ช้างป่าเอเชีย ซึ่งอยู่ในภาวะวิกฤตต่อการสูญพันธุ์จากธรรมชาติ⁴⁵

⁴³ ความสำคัญของป่าทุ่งใหญ่นเรศวร กับการสร้างเขื่อนน้ำโจน , ใน www.seub.or.th, available at 18 กุมภาพันธ์ 2558.

⁴⁴ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสลักพระ, ใน www.westernforest.org/th/areas/salakpra.htm, available at 18 กุมภาพันธ์ 2558.

⁴⁵ คนกับช้างป่าบนสถานการณ์ใหม่ อุทยานแห่งชาติกุยบุรี, ใน http://www.assets.panda.org/downloads/elephant_book2_web_5122007.pdf, available at 24 กุมภาพันธ์ 2558.

จากการสำรวจของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติกุยบุรีมีช้าง จำนวน 109 ตัว แบ่งเป็นสองโขลง ซึ่งโขลงใหญ่มี 70 กว่าตัว อาศัยและหากินในป่าอุทยานแห่งชาติกุยบุรีในท้องที่อำเภอกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ส่วนอีกโขลง 30 กว่าตัว อาศัยและหากินในป่าอุทยานแห่งชาติกุยบุรีท้องที่บ้านตำบลหาดขาม บ้านหุบบอน และบ้านย่านซื่อ ตำบลหาดขาม⁴⁶

5. การกระจายตัวของช้างป่าเอเชียตามพื้นที่อาศัยซึ่งอยู่ในความดูแลและความรับผิดชอบของกรมอุทยานแห่งชาติและกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ถ้าจะนับประชากรช้างป่าเอเชียตามพื้นที่อาศัยซึ่งอยู่ในความดูแลและความรับผิดชอบของกรมอุทยานแห่งชาติและกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะได้ประชากรช้างป่าเอเชีย ดังนี้⁴⁷

1) กลุ่มป่าทางภาคเหนือตอนบนและตอนล่าง

ในช่วงที่ประเทศไทยดำเนินธุรกิจอุตสาหกรรมการทำไม้จึงมีการจับช้างป่าจำนวนมากมาฝึกในการทำไม้ทางภาคเหนือซึ่งเป็นผลให้ประชากรช้างป่าในภาคนี้ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังมีสาเหตุอีกประการหนึ่งคือมีการปลูกพืชเลื่อนลอยของชาวเขาในอดีตจึงทำให้แหล่งที่อยู่อาศัยของช้างป่าในปัจจุบันเหลือเป็นหย่อมป่าและประชากรช้างป่าที่เหลืออยู่ในภาคนี้จึงมีลักษณะเป็นประชากรช้างป่าขนาดเล็กซึ่งกระจายอยู่ในหย่อมป่าที่ล้อมรอบด้วยพื้นที่เกษตรกรรมที่มีชนเผ่าอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่ ดังนี้

(1) กลุ่มป่าทางภาคเหนือที่มีอาณาเขตติดต่อกับป่าสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ในอดีตช้างป่าจะอพยพหากินระหว่างป่าฝั่งเมียนมาร์กับป่าฝั่งไทย โดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดนและอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง ในช่วงฤดูฝนปี 2542 มีรายงานพบว่าช้างป่าจำนวนประชากรประมาณ 70 ตัว อยู่ในบริเวณป่าแม่ปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และป่าแม่หาด จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อมีความขัดแย้งระหว่างชนเผ่ากับรัฐบาลสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์และการตั้งกองกำลังทหารตามแนวชายแดนจึงทำให้ช้างป่าไม่สามารถอพยพตามฤดูกาลดังกล่าวได้อีก ส่วนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่เลา-แม่สะและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปายมีประชากรช้างป่าอาศัยอยู่จำนวนน้อย

⁴⁶ อุทยานแห่งชาติกุยบุรี, ใน <http://www.th.wikipedia.org/wiki/อุทยานแห่งชาติกุยบุรี>, available at 24 กุมภาพันธ์ 2558.

⁴⁷ สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, แผนแม่บทการอนุรักษ์ช้างแห่งชาติ (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่าและพันธุ์พืช, ม.ป.ป.), หน้า 15-23.

(2) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อยและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่ตื่น ช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อยจะอาศัยอยู่บริเวณห้วยป่าผืนใหญ่ ส่วนช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่ตื่นพบในบริเวณบ้านห้วยน้ำเย็น และหน่วยพิทักษ์ป่าปิโสดงทางตอนเหนือของผืนป่าที่ติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย ในปัจจุบันไม่มีการล่าช้างป่าในบริเวณนี้ แต่จะมีการเลี้ยงปลูสัตว์จำนวนมากจึงทำให้ประชากรช้างป่าได้รับผลกระทบ กล่าวคือ ช้างป่าจะถูกแย่งแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และอาจติดโรคจากสัตว์เลี้ยงเหล่านั้น เป็นต้น

(3) อุทยานแห่งชาติดอยภูคา เมื่อเดือนสิงหาคม 2545 มีการสำรวจพบช้างป่าจำนวนประชากรประมาณ 20 ตัว ณ บริเวณขุนห้วยหนาวหมอก ตำบลหนองแดง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน บริเวณตอนใต้ของอุทยานแห่งชาติดอยภูคาซึ่งเป็นบริเวณติดต่อกับป่าของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงสันนิษฐานได้ว่าช้างป่าสามารถเดินข้ามไปมาระหว่างป่าของประเทศไทยและลาวได้

(4) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเมี่ยง-แสงหลวง ป่าผืนนี้ได้รับการประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติทุ่งแสงหลวงเมื่อปี 2506 เป็นอุทยานลำดับที่สามของประเทศ คาดว่าจะมีประชากรช้างป่าประมาณ 50-100 ตัว

2) กลุ่มป่าตะวันตก

กลุ่มป่าตะวันตกเป็นผืนป่าที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่ 18,730 ตารางกิโลเมตร ประกอบไปด้วยพื้นที่อนุรักษ์ 18 แห่ง และติดต่อกับป่าในสาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ จึงเป็นผืนป่าที่มีความหลากหลายของชนิดพันธุ์สัตว์ป่ามากที่สุด และเป็นป่าที่มีความสำคัญที่สุดต่อการอนุรักษ์ช้างป่าในระยะยาว กลุ่มป่าตะวันตกมีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรและเขตอนุรักษ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งซึ่งได้รับการประกาศให้เป็นมรดกทางธรรมชาติของโลก (Natural World Heritage) เมื่อเดือนธันวาคม 2534 ซึ่งอยู่ใจกลางของกลุ่มป่าตะวันตก

จากการติดตามการเปลี่ยนแปลงประชากรช้างป่าในกลุ่มป่านี้ซึ่งส่วนใหญ่ดำเนินการในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งพบว่าประชากรช้างป่าแห่งนี้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นโดยประมาณว่าอัตราการเพิ่มของประชากรช้างป่าประมาณปีละ 10 เปอร์เซ็นต์ จึงประเมินว่าในกลุ่มป่าผืนนี้มีประชากรช้างป่าประมาณ 900-1,000 ตัว ซึ่งรวมถึงช้างป่าที่เคลื่อนย้ายข้ามไปมาระหว่างป่าในเขตประเทศไทยกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ด้วย

ประชากรช้างป่าประมาณ 150-200 ตัว อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ จังหวัดกาญจนบุรี แต่เป็นประชากรที่ตัดขาดจากประชากรช้างป่าส่วนใหญ่ในกลุ่มป่าผืนนี้ เนื่องจากการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ เขื่อนท่าทุ่งนา การตั้งชุมชน การสร้างถนน และการขยายพื้นที่

เกษตรกรรมของชุมชนที่อยู่ล้อมรอบป่าสักพระจึงทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่ารอบ ๆ เขตอนุรักษ์สัตว์ป่าแห่งนี้ในระดับค่อนข้างจะรุนแรง

ในปี 2538 มีการพบหลุมดักช้างป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติไทรโยคใกล้ชายแดนไทย-เมียนมาร์ ในปี 2545 มีช้างงาถูกแร้ววัดขาดเจ็บ และได้มาปรากฏตัวให้เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิได้เห็น และช้างได้รับการช่วยเหลือนำมารักษา แต่ได้เสียชีวิตหลังการรักษาได้ 6 เดือน ในปี 2546 เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิได้ทำการสำรวจตามแนวชายแดนและพบแร้วดักช้างป่าและสัตว์ป่าต่าง ๆ นับร้อยอัน

กลุ่มป่าแก่งกระจาน เป็นผืนป่าที่ประกอบด้วยพื้นที่อนุรักษ์ 3 แห่งที่ต่อเนื่องกัน และต่อกับป่าในประเทศเมียนมาร์ คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน และอุทยานแห่งชาติกุยบุรี แต่ผืนป่าของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานและกุยบุรีแยกจากกันโดยพื้นที่ปลอดภัยทางทหาร แต่มีโครงการจะผนวกพื้นที่ทหารดังกล่าวเข้ากับอุทยานแห่งชาติทั้งสองแห่ง ประชากรช้างป่าส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติทั้งสองแห่งซึ่งมีจำนวนรวมกันประมาณ 500-600 ตัว

เนื่องจากพื้นที่ป่าที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่าในบริเวณแม่น้ำปรางค์ พงษ์พลาญงาม และบริเวณคลองกุย ถูกบุกรุกเพื่อขยายพื้นที่เกษตรกรรมอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการปลูกสับปะรด และพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เพื่อการส่งออก จึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าค่อนข้างรุนแรง ทำให้มีช้างป่าตายด้วยสาเหตุออกมาทำลายพืชไร่ นอกจากนี้ ถนนสายหัวหิน-ป่าละอูที่ตัดผ่านแหล่งที่อยู่อาศัยของช้างป่าทางตอนใต้ของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานทำให้เกิดปัญหาช้างป่าถูกรถชน โดยเฉพาะเมื่อครั้งมีผู้นำอาหารมาให้ช้างป่าโดยกองไว้ข้างถนน

3) กลุ่มป่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

ป่าในภาคนี้ ส่วนใหญ่เหลือเป็นหย่อมป่าขนาดเล็ก เนื่องจากการขยายพื้นที่ปลูกพืชไร่ต่าง ๆ ประชากรสัตว์ป่าขนาดใหญ่ในพื้นที่ป่าหลายแห่งได้สูญพันธุ์ไปเกือบหมด จำนวนประชากรช้างป่าที่เหลืออยู่ในหย่อมป่าเหล่านั้น จึงเหลืออยู่น้อยและตัดขาดจากกัน ในขณะเดียวกันในหลายพื้นที่ได้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าขึ้น ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ภูวัว ภูพาน ภูเก้า-ภูกระแต และภูกระดึง

(1) **เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง** การประเมินประชากรช้างป่าโดยวิธีการสังเกตโดยตรงพบว่าช้างป่าในพื้นที่มีประมาณ 60 ตัว และคาดว่าในปัจจุบันมีช้างป่าในพื้นที่นี้ประมาณ 80-100 ตัว

(2) **อุทยานแห่งชาติภูกระดึง** การประเมินประชากรช้างป่าในอุทยานแห่งนี้มีประมาณ 5-20 ตัว แต่ปัจจุบันคาดว่าจะมีประชากรช้างป่าอาศัยอยู่ประมาณ 50-80 ตัว ช้างป่าที่นี่

มักมีปัญหาเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้ง ซึ่งบนภูกระดึงมีแหล่งน้ำน้อยซึ่งช้างป่าจะเข้าไปอาศัยอยู่ใกล้ ๆ กับแหล่งน้ำของนักท่องเที่ยว แต่ก็ยังมีการล่าช้างป่าเพื่อเอามาเกิดขึ้นในพื้นที่นี้ด้วย

(3) **กลุ่มป่าเขาเขียว-น้ำหนาว** เป็นพื้นที่อนุรักษ์ที่มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียวและบางส่วนเชื่อมต่อกับอุทยานแห่งชาติน้ำหนาว ถือว่าเป็นพื้นที่ค่อนข้างใหญ่ คาดว่ามีประชากรช้างป่าอาศัยอยู่ประมาณ 150-200 ตัว

(4) **เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว** เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าขนาดเล็ก คาดว่ามีประชากรช้างป่าอาศัยอยู่ประมาณ 30-50 ตัว

(5) **อุทยานแห่งชาติภูพาน** เป็นพื้นที่อนุรักษ์ที่ยังคงมีปัญหามหากรบุกพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่เกษตรกรรมอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังมีปัญหามหากรล่าสัตว์ คาดว่ามีประชากรช้างป่าอาศัยอยู่น้อยกว่า 10 ตัว เมื่อปี พ.ศ. 2549 โดยมูลนิธิคีนันช้างผู้ธรรมชาติมีการทดลองปล่อยช้างบ้านเพศเมีย 2 ตัว เข้าไปอาศัยในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งช้างที่ปล่อยไปนั้นได้รวมฝูงกับช้างป่าเพศเมียอีกตัวหนึ่ง

(6) **ผืนป่ามรดกโลกดงพญาเย็นเขาใหญ่** เป็นพื้นที่ที่ประกอบด้วยพื้นที่อนุรักษ์ 5 แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติ 4 แห่ง คือ เขาใหญ่ ทับลาน ปางสีดา และตาพระยา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอีก 1 แห่ง คือ ดงใหญ่ ผืนป่ามรดกโลกดงพญาเย็นเขาใหญ่มีเนื้อที่รวมกัน 6,155 ตารางกิโลเมตร อยู่ในพื้นที่จังหวัดนครนายก ปราจีนบุรี สระบุรี สระแก้ว นครราชสีมา และบุรีรัมย์ เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2548 องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ-ยูเนสโก (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization= UNESCO) ได้ประกาศขึ้นทะเบียนกลุ่มป่าผืนนี้เป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ คาดว่ามีประชากรช้างป่าอาศัยอยู่ประมาณ 225 ตัว

4) กลุ่มป่าอีสานใต้

ในอดีตประชากรช้างป่ามีการอพยพเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างประเทศไทยกับราชอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งความขัดแย้งจังหวัดสุรินทร์เคยข้ามไปจับช้างป่าในฝั่งราชอาณาจักรกัมพูชาเป็นประจำทุกปี แต่ในปัจจุบันตามแนวตะเข็บชายแดนไทย-ราชอาณาจักรกัมพูชาไม่มีความปลอดภัยเพราะกับระเบิดที่ฝังอยู่ตามชายแดน เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2534 ได้พบช้างสี่คอเหยียบกับระเบิดตายที่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย คาดว่ามีประชากรช้างป่าอาศัยอยู่น้อยมากในบริเวณผืนป่าแห่งนี้

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูผาเหล็ก เป็นป่าที่อยู่ติดกับป่าประเทศกัมพูชาและลาว ในปี พ.ศ. 2542 พบว่ามีช้างป่ามาตกอยู่ในพื้นที่ปลูกป่าของการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย คาดว่า

มีประชากรช้างป่าอาศัยอยู่ประมาณ 10-20 ตัว และมีช้างกลุ่มเล็กมักจะออกไปทำลายพืชไร่ของราษฎรที่อยู่ใกล้เคียง

5) กลุ่มป่ารอยต่อ 5 จังหวัด

กลุ่มป่ารอยต่อ 5 จังหวัด จัดเป็นป่าลุ่มต่ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ผืนสุดท้ายที่เหลืออยู่ของภาคตะวันออกซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ย 30-150 เมตร ครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัดได้แก่ ฉะเชิงเทรา สระแก้ว จันทบุรี ระยอง และชลบุรี ประกอบไปด้วยเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน อุทยานแห่งชาติเขาชะเมา อุทยานแห่งชาติเขาหินซ้อน อุทยานแห่งชาติเขาสิบห้าชั้น และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว คาดว่ามีประชากรช้างป่าในกลุ่มป่ารอยต่อ 5 จังหวัดนี้มีประชากรช้างป่าประมาณ 300-400 ตัว

ในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างรุนแรงมากที่สุดในประเทศไทย ช้างป่ามักออกไปทำลายพืชไร่โดยรอบพื้นที่รวมทั้งช้างยังได้ทำร้ายและราษฎรอีกด้วย จากการติดตามศึกษาประชากรช้างป่าในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนพบว่า มีประชากรช้างป่าอาศัยอยู่ประมาณ 200 ตัว และพบว่าประชากรช้างป่ามีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ มีถนนสาย 3259 ตัดผ่านป่าดอนบนของเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เป็นระยะทาง 17 กิโลเมตร ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งอยู่อาศัยของช้างป่า จึงทำให้เกิดอุบัติเหตุรถชนช้างบาดเจ็บและเสียชีวิตอยู่บ่อยครั้ง คาดว่ามีประชากรช้างป่าในกลุ่มป่ารอยต่อ 5 จังหวัดมีประชากรประมาณ 300-400 ตัว

6) กลุ่มป่าภาคใต้

ผืนป่าภาคใต้จะถูกบุกรุกทำสวนยางพารา และสวนผลไม้เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้เป็นพื้นที่มีงานวิจัยน้อยมากที่ศึกษาเกี่ยวกับจำนวน หรือความหนาแน่นของช้างป่าที่จะทำให้ทราบถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของประชากรช้างป่า กลุ่มป่าภาคใต้ซึ่งมีช้างป่าอาศัยอยู่ได้แก่ป่า ดังนี้

(1) กลุ่มป่าคลองแสง-เขาตลก ผืนป่าแห่งนี้จะมีความอุดมสมบูรณ์ ครอบคลุมพื้นที่ 5,400 ตารางกิโลเมตร เนื่องจากมีการสร้างเขื่อนเชี่ยวหลาน หรือเขื่อนรัชชประภา ทำให้พื้นที่ป่าไม่ต่อเนื่องกัน และยังมีการบุกรุกพื้นที่ป่าและล่าสัตว์อย่างต่อเนื่อง คาดว่ามีประชากรช้างป่าประมาณ 100 ตัว

(2) กลุ่มป่าเขาหลวง ผืนป่าแห่งนี้มีพื้นที่เชื่อมต่อกัน ยกเว้นพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติน้ำตกโยงจะถูกแยกออกจากผืนป่าอื่น ๆ เนื่องจากมีถนนผ่านป่าเขาหลวงซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งอยู่อาศัยของช้างป่า จึงทำให้ช้างป่าออกมาทำลายพืชไร่ของเกษตรกรในพื้นที่อุทยานแห่งชาติได้ร่วมเย็น ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเกษตรกรกับช้างป่า

(3) กลุ่มป่าอุทยานแห่งชาติสันกาลาคีรีและกลุ่มป่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา ผืนป่าทั้งสองแห่งนี้ส่วนใหญ่ถูกบุกรุกเพื่อขยายพื้นที่เกษตรกรรมในการปลูกยางพาราและพืชอื่น ๆ และการล่าสัตว์ป่าก็ยังคงเกิดขึ้น คาดว่าประชากรช้างป่าในพื้นที่ดังกล่าวมีจำนวนน้อย และเป็นช้างป่าที่เคลื่อนย้ายไปมาระหว่างประเทศไทยและมาเลเซีย กอปรกับมีปัญหาคความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้พื้นที่บริเวณทั้งสองแห่งนี้ไม่ค่อยมีความปลอดภัยที่จะทำการสำรวจช้างป่าอย่างเป็นระบบได้

ปัจจุบันการกระจายตัวของประชากรช้างป่าเอเชียในประเทศไทยซึ่งพบอยู่ในเขตอนุรักษ์สัตว์ป่า 40 แห่ง และอุทยานแห่งชาติ 33 แห่ง ซึ่งมีพื้นที่อยู่อาศัยประมาณ 52 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 30% ของพื้นที่อนุรักษ์ทั้งหมด 73 แห่ง มีประชากรช้างป่าประมาณ 3,000-3,500 ตัว⁴⁸

ในปี 2558 กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ประเมิน ประชากรช้างป่าในพื้นที่อนุรักษ์อื่น ๆ ประกอบด้วย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสมอคอนมีช้างป่าอย่างน้อย 50 ตัว อุทยานแห่งชาติเขาชะเมา-เขาวงมีประมาณ 40 ตัว อุทยานแห่งชาติเขาสิบห้าชั้นมีประมาณ 20 ตัว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองเคียวมีประมาณ 20 ตัว อุทยานแห่งชาติน้ำตกคลองแก้วมี 1 ตัว และอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏมี 1 ตัว นอกจากนี้ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองเคียวอยู่ติดกับพื้นที่อนุรักษ์ของประเทศกัมพูชาที่มีประชากรช้างป่าอาศัยอยู่⁴⁹

2.4 ความแตกต่างระหว่างช้างป่ากับช้างเลี้ยง⁵⁰

ช้างป่าและช้างเลี้ยงเป็นสัตว์ชนิดพันธุ์อย่างเดียวกัน แต่มีการจับช้างป่ามาฝึกให้เชื่องเพื่อใช้งาน และมีกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อใช้บังคับแก่ช้างป่าและช้างเลี้ยงต่างกัน จึงทำให้สถานะของช้างป่าและช้างเลี้ยงแตกต่างกัน หากนำช้างป่าและช้างเลี้ยงมาเปรียบเทียบกันและทดสอบด้วย

⁴⁸ ส่วนการจัดการพื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า, “บันทึกข้อความ เรื่อง อนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อทำวิจัย,” 14 มิถุนายน 2559.

⁴⁹ มัทนา ศรีกระจ่าง, “ปัญหาความขัดแย้งระหว่างราษฎรกับช้างในกลุ่มป่าตะวันออก,” วารสารธรรมชาติดูแลสิ่งแวดล้อม 4, 4 (ตุลาคม - ธันวาคม 2558): 48.

⁵⁰ นัทมน คงเจริญ, “การใช้กฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ช้างในประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 45-46.

กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เช่น การตรวจดูเนื้อเยื่อ การตรวจเลือด ตลอดจนถึงการพิสูจน์ความแตกต่างของงา กล่าวคือ สังเกตดูจากลักษณะทางกายภาพ เช่น ลายของงา รอยแตก หรือสีของงาไม่อาจบ่งชี้ความแตกต่างงาช้างเอเชียที่มีชนิดพันธุ์เดียวกันที่ได้รับการเลี้ยงดูหรือมีสภาพที่อยู่อาศัยต่างกันได้

จากการสังเกตระหว่างช้างป่าและช้างเลี้ยงอาจพบความแตกต่างอยู่บ้าง เนื่องจากมีนิสัยความเป็นอยู่แตกต่างกันซึ่งอาจแยกได้ 2 ประการ ดังนี้

1. ลักษณะของผิวหนังของช้างป่าและช้างเลี้ยงมักจะแตกต่างกัน กล่าวคือ ช้างป่าจะมีผิวหนังเป็นริ้วรอยและพุพองเนื่องจากช้างป่าจะถูกหนามและกิ่งไม้เกี่ยวตามผิวหนังจนเป็นแผลและเป็นริ้วรอยขูดขีด อีกทั้งยังมีแมลงวันป่าซึ่งชอบมาวางไข่ตามรูขุมขนและฟักตัวเป็นหนอนดูดเลือดกันจนเป็นแผลพุพอง ส่วนช้างเลี้ยงจะมีคราฉูดหรือเจ้าของคอยดูแลอาบน้ำให้ จึงทำให้ผิวหนังของช้างเลี้ยงเรียบสวยกว่าช้างป่า

2. ลักษณะงา ช้างป่าจะมีงาไม่ค่อยยาว แต่มีลักษณะแบนตรงปลาย และด้านนอกของปลายงาแบนมากกว่าด้านในเพราะช้างป่าชอบลับงาโดยใช้งาที่มแทงตามผิंह้วยหรือตามผนังโป่งเพื่อแคะดินโป่งให้ร่วงและเก็บกิน ส่วนงาของช้างเลี้ยงจะยาวและปลายกลมมนกว่าช้างป่า

แม้ว่าจะสามารถสังเกตข้อแตกต่างระหว่างช้างป่าและช้างเลี้ยงได้บางอย่าง แต่ก็ไม่สามารถนำข้อแตกต่างซึ่งได้จากการสังเกตมาเป็นข้อบ่งชี้หรือชี้ชัดว่าช้างใดเป็นช้างป่าหรือช้างเลี้ยงได้ อีกทั้งไม่เป็นที่รับรองผลถึงความเชื่อถือได้ จึงสรุปได้ว่าช้างป่าและช้างเลี้ยงคงมีเพียงความแตกต่างกันโดยสถานะทางกฎหมายซึ่งมนุษย์เป็นผู้กำหนดขึ้นมาเท่านั้น

บทที่ 3

มาตรการทางกฎหมายเพื่อการคุ้มครองและ อนุรักษ์ช้างป่าเอเชียในประเทศไทย

กฎหมายที่ให้ความคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างในประเทศไทยมีหลายฉบับและหลายประเภท ซึ่งผู้วิจัยจะนำมากล่าวเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่า ดังนี้

3.1 พระราชบัญญัติ

พระราชบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่าเอเชียในประเทศไทยที่สำคัญ ซึ่งผู้วิจัยจะนำมากล่าวมี 5 ฉบับ ดังนี้

1. พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535

ประเทศไทยมีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสัตว์ป่าโดยทั่วไปฉบับแรก คือ “พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503” ประกาศใช้เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2503 เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้คือ “สัตว์ป่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าของประเทศอีกชนิดหนึ่งที่อำนวยความสะดวกในทางเศรษฐกิจวิชาการ และรักษาความงาม ตลอดจนคุณค่าตามธรรมชาติไว้ แต่ปรากฏว่าในปัจจุบันนี้สัตว์ป่าที่มีค่าบางชนิดได้ถูกล่าและทำลายจนสูญพันธุ์ไปแล้ว และบางชนิดกำลังจะสูญพันธุ์ไป ทั้งนี้ประเทศไทยไม่มีกฎหมายให้ความคุ้มครองสัตว์ป่าโดยเฉพาะ จึงสมควรตรากฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าขึ้นไว้เพื่อประโยชน์ของรัฐและประชาชนส่วนรวมให้สมกับชาวไทยส่วนใหญ่เป็นพุทธมามกะ”

หลักการและวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัตินี้ คือ เพื่อสงวนไว้ซึ่งพันธุ์สัตว์ป่าอันถือว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าของประเทศ และเพื่อบำรุงรักษาป้องกันให้สัตว์ป่าดำรงอยู่ต่อไปโดยไม่สูญพันธุ์ อีกทั้งเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษา การค้นคว้า วิจัยทางธรรมชาติวิทยา การรักษาความสวยงามตามธรรมชาติ และเพื่อประโยชน์แก่การกีฬา หรือการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 คือ มุ่งให้ความคุ้มครองและป้องกันรักษาสัตว์ป่าและถิ่นที่อยู่ (Habitats) ของสัตว์ป่า และให้ความหมายของคำว่า

“สัตว์ป่า”⁵¹ ไว้เป็นครั้งแรก อีกทั้งแบ่งสัตว์ป่าออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สัตว์ป่าสงวนประเภทหนึ่ง และสัตว์ป่าคุ้มครองอีกประเภทหนึ่ง

“สัตว์ป่าสงวน” หมายถึง สัตว์ป่าที่หายาก และกำลังจะสูญพันธุ์ซึ่งได้กำหนดไว้ตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้ จำนวน 14 ชนิด ได้แก่ แรด กระซู่ กูปรีหรือโคไพร ควายป่า ละอง หรือ ละมั่ง สมัน หรือเนื้อสมัน ทราญหรือเนื้อทราญ เลียงผา หรือเอียงหรือโครำ กวางผา สัตว์ป่าสงวนทั้ง 14 ชนิด เนื้อสมันได้สูญพันธุ์ไปแล้ว แต่ก็ยังคงกำหนดให้เป็นสัตว์สงวนอยู่ต่อไป เนื่องจากต้องการควบคุมและป้องกันไม่ให้มีการส่งออกซากและส่วนต่าง ๆ ของสมัน ในพระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดว่าสัตว์สงวนทั้ง 14 ชนิดนี้ ห้ามล่า รวมถึงห้ามมิไว้ในความครอบครองโดยเด็ดขาด ยกเว้นการล่าเพื่อการศึกษาและวิจัยทางวิชาการ หรือกิจการสวนสาธารณะ

สัตว์ป่าคุ้มครอง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

สัตว์ป่าคุ้มครองประเภทที่ 1 คือ สัตว์ป่าซึ่งตามปกติคนไม่ใช้เนื้อเป็นอาหาร หรือไม่ล่าเพื่อการศึกษา หรือสัตว์ป่าที่ทำลายศัตรูพืชหรือขจัดสิ่งปฏิกูลหรือสัตว์ป่าที่ควรสงวนไว้ประดับความงามตามธรรมชาติหรือสงวนไว้มิให้ลดจำนวนลง เช่น ชะนี ลิงต่าง ๆ อีเห็น นกแก้ว ค่างเหยี่ยว เป็นต้น

สัตว์ป่าคุ้มครองประเภทที่ 2 คือ สัตว์ป่าซึ่งตามปกติคนใช้เนื้อเป็นอาหาร หรือล่าเพื่อการศึกษา เช่น เก้ง กวาง ไก่ป่า กระเจิง เป็นต้น

พระราชบัญญัตินี้ ห้ามมิให้ผู้ใดมิไว้ในความครอบครองซึ่งสัตว์ป่าสงวน ห้ามมิให้มีสัตว์ป่าคุ้มครองไว้ในครอบครองเกินปริมาณที่รัฐมนตรีกำหนด ซึ่งส่วนใหญ่จะกำหนดให้มีไม่เกิน 2 ตัว จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการล่าสัตว์ป่าเพื่อนำออกมาขาย เพราะผู้ครอบครองส่วนใหญ่จะมีสัตว์ป่าไว้ในความครอบครองไม่เกินจำนวนที่รัฐมนตรีกำหนด และเป็นการครอบครองถูกต้องตามกฎหมาย โดยไม่มีการตรวจสอบถึงการได้มาซึ่งสัตว์ป่านั้นถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ อีกทั้งบทลงโทษนับว่าน้อยเมื่อเทียบกับผลตอบแทนในการค้าสัตว์ป่าที่ลักลอบออกมาจากป่า

นอกจากนี้ พระราชบัญญัตินี้ยังให้ความคุ้มครองถึงถิ่นที่อยู่ของสัตว์ป่าด้วย โดยแบ่งเป็น “เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า” และ “เขตห้ามล่าสัตว์ป่า” โดยมุ่งรักษาสภาพพื้นที่แหล่งอยู่อาศัยของสัตว์ป่าเอาไว้

⁵¹ “สัตว์ป่า” โดยให้ความหมายว่า สัตว์ป่าไม่หมายรวมถึงแมลงและไข่ของแมลง

“เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า”⁵² หมายถึง พื้นที่ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า โดยปลอดภัย เพื่อให้สัตว์ป่าในพื้นที่ดังกล่าวจะได้มีโอกาสสืบพันธุ์และขยายพันธุ์ตามธรรมชาติ ได้มากขึ้นและ ทำให้สัตว์ป่าบางส่วนได้มีโอกาสกระจายจำนวนออกไปในท้องที่แหล่งอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

การกำหนดให้มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าก็สืบเนื่องมาจากการที่สัตว์ป่าจะสามารถดำรงชีพและสืบเชื้อสายต่อไปได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ แหล่งน้ำ แหล่งอาหาร แหล่งหลบภัย ซึ่งป่าไม้เป็นแหล่งกำเนิดปัจจัยดังกล่าว เมื่อป่าไม้ถูกทำลายลงสัตว์ป่าก็ต้องต่อสู้กันเพื่อแย่งแย่งแหล่งน้ำ แหล่งอาหารที่มีจำกัด ทำให้สัตว์ป่ามีสุขภาพอ่อนแอและล้มตายไปมาก ขณะเดียวกันมนุษย์มีการพัฒนาอาวุธปืนและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับการล่าสัตว์ป่าให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เหล่านี้เป็นสาเหตุให้สัตว์ป่าถูกทำลายไปได้โดยง่าย ทำให้สัตว์ป่าบางชนิดปริมาณลดลงอย่างรวดเร็ว จนบางชนิดเกือบสูญพันธุ์หรือบางชนิดก็ได้สูญพันธุ์ไปแล้ว ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการพยายามสงวนและรักษาป่าไม้ไว้เพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ในรูปแบบของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

การพิจารณาเลือกพื้นที่เพื่อการจัดตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ อาศัยหลักการที่สำคัญในการพิจารณา ดังนี้

1. เป็นบริเวณที่มีสัตว์ป่าชุกชุมและมีสัตว์ป่าชนิดที่หาได้ยาก หรือกำลังจะสูญพันธุ์อาศัยอยู่
2. เป็นบริเวณที่มีแหล่งน้ำแหล่งอาหารและที่หลบภัยของสัตว์ป่าเพียงพอ
3. เป็นพื้นที่ป่าไม้ที่อยู่ห่างไกลจากชุมชนพอสมควร
4. มีสภาพป่าหลายลักษณะอยู่ในผืนเดียวกัน เป็นต้นว่ามีทั้งป่าดงดิบ ป่าเบญจพรรณ หุบเขา ฯลฯ ซึ่งจะทำให้มีความหลากหลายทางพืชและสัตว์ป่าสูง
5. จะต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่อยู่ในกรรมสิทธิ์หรือครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายของบุคคลใด

“เขตห้ามล่าสัตว์ป่า”⁵³ หมายถึง อาณาบริเวณพื้นที่ที่ทางราชการได้กำหนดไว้ให้เป็นพื้นที่สัตว์ป่า โดยเฉพาะสัตว์ป่าที่หายากหรือถูกคุกคามได้อยู่อาศัยในพื้นที่นั้นได้อย่างปลอดภัยและสามารถดำรงพันธุ์ต่อไปได้ตามธรรมชาติ

⁵² เขตอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, ใน www.dnp.go.th/wildlifednp/index.php?option=com_content, available at 4 ตุลาคม 2558.

⁵³ เขตอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, เรื่องเดียวกัน.

การกำหนดพื้นที่ใดเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ดำเนินการโดยอาศัยอำนาจตามความใน มาตรา 42 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ซึ่งบัญญัติไว้ ดังนี้

"บริเวณสถานที่ที่ใช้ในราชการ หรือใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือประชาชนใช้ ประโยชน์ร่วมกันแห่งใด รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการจะกำหนดให้เป็นเขตห้าม ล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทใดก็ได้ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อได้มีการประกาศของ รัฐมนตรีกำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทใดแล้ว ห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการต่อไปนี้

1. ล่าสัตว์ป่า ชนิดหรือประเภทนั้นเก็บหรือทำอันตรายแก่ รังของสัตว์ป่าซึ่งห้ามมิให้ ล่านั้น

2. ยึดถือครอบครองที่ดิน หรือตัด โค่น แผ้วถาง เผา หรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนอง บึง ท่วมท้น เหือดแห้ง เป็นพิษ หรือเป็นอันตรายต่อสัตว์ป่า เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือ จากอธิบดี หรือเมื่ออธิบดีได้ประกาศอนุญาตไว้เป็นคราว ๆ ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าแห่งหนึ่งแห่งใด โดยเฉพาะ ในกรณีที่พนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานอื่นใดมีความจำเป็นต้องปฏิบัติตาม กฎหมายหรือปฏิบัติการเพื่อประโยชน์ในการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการในเขตห้ามล่าสัตว์ป่า พนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานนั้นต้องปฏิบัติตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยความเห็นชอบ ของคณะกรรมการ"

การจัดตั้งเขตห้ามล่าสัตว์ป่าโดยวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเขตห้ามล่าสัตว์ป่ามีดังนี้

1. คุ้มครอง อารักขาสัตว์ป่าในพื้นที่ให้ได้รับความปลอดภัย
2. เพื่อรักษาและฟื้นฟูสภาพธรรมชาติให้เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสัตว์ป่า
3. เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างยั่งยืนจากการอนุรักษ์สัตว์ป่าและระบบนิเวศ

ในพื้นที่

หลังจากประกาศใช้พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 กระทรวง เกษตรและสหกรณ์ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า (ฉบับที่...) พ.ศ. ... เพื่อ แก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 ซึ่งหลักการในการแก้ไขใน ครั้งนั้นให้มีการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าเพื่อการค้าได้ ให้มีการควบคุมการนำเข้า ส่งออก และนำผ่านสัตว์ ป่าระหว่างประเทศ รวมถึงการเคลื่อนที่สัตว์ป่าภายในประเทศ และปรับปรุงอัตราค่าธรรมเนียมที่เป็น ค่าบริการให้เหมาะสม จึงได้ดำเนินการนำร่างและนำเสนอที่ประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 42/2534 เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2534 สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้ลงมติรับหลักการของร่าง พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า (ฉบับที่...) พ.ศ. ... และประกาศออกมาบังคับใช้เป็น กฎหมาย โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 109 ตอนที่ 15 เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2535

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 ได้มีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบันและสอดคล้องกับการที่ประเทศไทยได้ให้สัตยาบันในอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora: CITES) เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2526

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ “เนื่องจากกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว มาตรการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในกฎหมายดังกล่าวไม่สามารถทำให้การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และได้ผลสมดังวัตถุประสงค์ของกฎหมาย กอปรกับจำเป็นจะต้องเร่งรัดการขยายพันธุ์สัตว์ป่าและให้การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าควบคู่กันไป และเนื่องจากปัจจุบันได้มีความตกลงระหว่างประเทศในการที่ร่วมมือกันเพื่อสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าของท้องถิ่นอันเป็นทรัพยากรที่สำคัญของโลก ดังนั้น เพื่อปรับปรุงให้มาตรการในการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความตกลงระหว่างประเทศ สมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเสียใหม่ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้”⁵⁴

หลักสำคัญของพระราชบัญญัตินี้กล่าวเพื่อคุ้มครอง และ ในการล่า เพาะพันธุ์ การค่านำเข้า ส่งออก รวมไปถึงซากของสัตว์ป่า ดังนี้

พระราชบัญญัตินี้ได้บัญญัติคำศัพท์เพื่อประกอบการอธิบาย ดังนี้

“สัตว์ป่า”⁵⁵ หมายความว่า สัตว์ทุกชนิดไม่ว่าสัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์ปีกแมลงหรือแมง ซึ่งโดยสภาพธรรมชาติย่อมเกิดและดำรงชีวิตอยู่ในป่าหรือน้ำและให้หมายความรวมถึงไข่ของสัตว์ป่าเหล่านั้นทุกชนิดด้วย แต่ไม่หมายความรวมถึงสัตว์พาหนะที่ได้จดทะเบียนทำตัวรูปพรรณตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะแล้ว และสัตว์พาหนะที่ได้มาจากการสืบพันธุ์ของสัตว์พาหนะดังกล่าว

“สัตว์ป่าสงวน”⁵⁶ หมายความว่า สัตว์ป่าที่หายากตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้ และตามที่กำหนดโดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา มี 15 ชนิด เช่นนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร แรด กระซู่ กูปรี หรือโคไพร ควายป่า เป็นต้น

⁵⁴ ประดิษฐ์ เจริญสุข, เรื่องเดิม, หน้า 46-49.

⁵⁵ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535, มาตรา 4.

⁵⁶ มาตรา 4.

“สัตว์ป่าคุ้มครอง”⁵⁷ หมายความว่า สัตว์ป่าตามที่กฎกระทรวงกำหนดให้เป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง เช่น ช้างป่า ชะนี ไก่ฟ้า นกขุนทอง เป็นต้น

หลักเกณฑ์สำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้ มีดังนี้

1. ห้ามล่า

ห้ามมิให้ผู้ใดล่า⁵⁸ หรือพยายามล่าสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครอง เว้นแต่เป็นการกระทำโดยทางราชการที่ได้รับยกเว้น⁵⁹

การตำรวจการศึกษาและวิจัยทางวิชาการ การคุ้มครอง สัตว์ป่า การเพาะพันธุ์หรือเพื่อกิจการสวนสัตว์สาธารณะ ซึ่งกระทำโดยทางราชการและโดยได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี และต้องปฏิบัติตามระเบียบที่รัฐมนตรีกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ⁶⁰

ความหมายของคำว่า “ล่า” ยังได้ให้ความหมายรวมถึง “พยายามล่า” ด้วย ซึ่งให้มีความคิดต้องระวางโทษเช่นเดียวกับล่า สัตว์ป่าที่ห้ามล่าหรือพยายามล่า คือ สัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครองทั่วราชอาณาจักรไม่ว่าจะอยู่ในป่าหรือในเมือง ส่วนสัตว์ป่าอื่น ๆ ไม่ห้าม เว้นแต่สัตว์ป่าในอุทยานแห่งชาติ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สัตว์ป่าในเขตห้ามล่าสัตว์ป่า และสัตว์ป่าในบริเวณวัด หรือในสถานที่ที่จัดไว้เพื่อประชาชนใช้เป็นที่พักผ่อนพิศทางศาสนา และในเขตห้ามล่าสัตว์ป่า สัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองที่ห้ามล่าต้องเป็นสัตว์ป่าที่ไม่มีเจ้าของและอยู่เป็นอิสระ⁶¹

2. ห้ามเพาะพันธุ์

ห้ามมิให้ผู้ใดเพาะพันธุ์สัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครอง เว้นแต่

(1) เป็นการเพาะพันธุ์สัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดโดยได้รับใบอนุญาตให้เพาะพันธุ์จากอธิบดี⁶²

ให้รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ มีอำนาจกำหนดชนิดของสัตว์ป่าคุ้มครองให้เป็นสัตว์ป่าชนิดที่เพาะพันธุ์ได้โดยกำหนดเป็นกฎกระทรวง⁶³

⁵⁷ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535, มาตรา 4.

⁵⁸ มาตรา 4.

⁵⁹ มาตรา 16.

⁶⁰ มาตรา 26.

⁶¹ ประดิษฐ์ เจริญสุข, เรื่องเดิม, หน้า 54.

⁶² พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535, มาตรา 18 (1).

⁶³ มาตรา 17.

(2) เป็นการเพาะพันธุ์ สัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครองของผู้รับใบอนุญาต จัดตั้ง และดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะซึ่งได้รับอนุญาตจากอธิบดีให้เพาะพันธุ์สัตว์ป่าสงวน หรือสัตว์ป่าคุ้มครองที่อยู่ในความครอบครองเพื่อประโยชน์แก่กิจการสวนสัตว์สาธารณะของตน⁶⁴

“เพาะพันธุ์” หมายความว่า ขยายพันธุ์สัตว์ป่านำมาเลี้ยงไว้โดยวิธีผสมพันธุ์ สัตว์ป่า และหมายความรวมถึง ขยายพันธุ์สัตว์ป่าโดยวิธีผสมเทียมหรือการย้ายฝากตัวอ่อนด้วย⁶⁵

ผู้ใดประสงค์จะจัดตั้งและดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะต้องได้รับ ใบอนุญาตจากอธิบดี และใบอนุญาตให้สิ้นอายุลงเมื่อผู้รับใบอนุญาตแจ้งการเลิกดำเนินการ สวนสาธารณะ กล่าว คือ ผู้รับใบอนุญาตจัดตั้งและดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะประสงค์จะเลิก ดำเนินกิจการสวนสัตว์สาธารณะต้องแจ้งเป็นหนังสือให้อธิบดีทราบล่วงหน้าและให้ผู้รับ ใบอนุญาตดำเนินการจำหน่ายสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าที่มีอยู่ใน ครอบครองให้แก่ผู้รับใบอนุญาตให้จัดตั้งและดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะรายอื่นให้เสร็จสิ้น ภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันที่ได้แจ้งการบอกเลิกไปยังอธิบดี⁶⁶

3. ห้ามมิไว้ในครอบครองสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครองทั้งแบบมีชีวิตและซากของ สัตว์ป่า

ห้ามมิให้ผู้ใดมีไว้ในครอบครองซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ ป่าสงวน หรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง เว้นแต่จะเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนด กล่าวคือ ให้รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการมีอำนาจกำหนดชนิดของสัตว์ป่าคุ้มครองให้เป็น สัตว์ป่าชนิดที่เพาะพันธุ์ได้โดยกำหนดเป็นกฎกระทรวงตามมาตรา 17⁶⁷ ที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าว และโดยต้องได้รับอนุญาตจากอธิบดี และต้องปฏิบัติตามข้อกำหนด ในกฎกระทรวงและเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในใบอนุญาต⁶⁸

“ซากของสัตว์ป่า” หมายความว่า ร่างกายหรือส่วนของร่างของสัตว์ป่าที่ตาย แล้วหรือเนื้อของสัตว์ป่า ไม่ว่าจะได้ปิ้ง ย่าง ร่ม ตากแห้ง หมักหรือทำอย่างอื่นเพื่อไม่ให้เน่า เปื่อย และไม่ว่าจะชำแหละ แยกออก หรืออยู่ในร่างของสัตว์ป่านั้นและหมายความ

⁶⁴ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535, มาตรา 18 (2).

⁶⁵ มาตรา 4.

⁶⁶ มาตรา 29 และมาตรา 32.

⁶⁷ มาตรา 17.

⁶⁸ มาตรา 1.

รวมถึง เขา หนิง กระดุก ฟัน งา ขน ขน เกล็ด เล็บ กระดอง เปลือก หรือส่วนต่าง ๆ ของสัตว์ป่าที่แยกออกจากร่างของสัตว์ป่าไม่ว่าจะยังมีชีวิตหรือตายแล้ว⁶⁹

4. ห้ามค้าสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่า

ห้ามมิให้ผู้ใดค้าสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวน ซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าดังกล่าว เว้นแต่เป็นการค้าสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตามมาตรา 17 ที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ ซากของสัตว์ป่าดังกล่าว หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าดังกล่าว ทั้งนี้ โดยได้รับใบอนุญาตจากอธิบดี การขออนุญาตและการอนุญาตให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง⁷⁰

“ค้า” หมายความว่า ซื้อ ขาย แลกเปลี่ยน จำหน่าย จ่าย แจก หรือโอนกรรมสิทธิ์ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในทางการค้า และหมายความรวมถึงมีหรือแสดงไว้เพื่อขายด้วย⁷¹

5. การนำเข้า ส่งออก นำผ่าน นำเคลื่อนที่ซึ่งสัตว์ป่า และการกำหนดด่านตรวจสัตว์ป่า

เดิมประเทศไทยได้ใช้พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 ซึ่งไม่ได้บัญญัติการห้ามการนำเข้า ส่งออก นำผ่าน นำเคลื่อนที่ซึ่งสัตว์ป่า และด่านตรวจสัตว์ป่า ดังนั้น การนำเข้า ส่งออก นำผ่าน นำเคลื่อนที่ซึ่งสัตว์ป่า และด่านตรวจสัตว์ป่าจึงทำได้อย่างเสรี ต่อมาสถานะของสัตว์ป่าในประเทศไทยบางชนิดสูญพันธุ์ เช่น เนื้อสัตว์ อีกรทั้งกระแสนอนุรักษ์สัตว์ป่าระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้น และการมีอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora : CITES) จึงส่งผลให้ประเทศไทยต้องปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับสัตว์ป่าโดยได้ยกเลิกพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2503 และประกาศใช้พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 แทน โดยได้นำหลักการอนุรักษ์สัตว์ป่าระหว่างประเทศมาบัญญัติไว้ด้วยคือการห้ามการนำเข้า ส่งออก นำผ่าน นำเคลื่อนที่ซึ่งสัตว์ป่า และกำหนดด่าน⁷² ตรวจสัตว์ป่า ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

⁶⁹ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535, มาตรา 4.

⁷⁰ มาตรา 20.

⁷¹ มาตรา 4.

⁷² ด่าน หมายถึง ทางผ่าน ที่สำหรับกัก ตรวจ คอยระวังเหตุ และป้องกันช่องทางที่จะผ่านเข้าออก เช่น ด่านตรวจคนเข้าเมือง ด่านศุลกากร ด่านกักสัตว์ อ้างถึงใน พจนานุกรมไทย-ไทย, ใน dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute/ด่าน, available at 4 ตุลาคม 2558.

“ด่านตรวจสัตว์ป่า”⁷³ หมายถึง ด่านตรวจสัตว์ป่าและซากของสัตว์ป่า

ห้ามมิให้ผู้ใดนำเข้าหรือส่งออกซึ่งสัตว์ป่าหรือซากของสัตว์ป่าชนิดที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด หรือนำผ่านซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าว เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากอธิบดี⁷⁴

การนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านซึ่งสัตว์ป่า หรือซากของสัตว์ป่าชนิดที่ต้องมีใบอนุญาตหรือใบรับรองให้นำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านตามความตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยการค้าสัตว์ป่าและซากของสัตว์ป่า การขอรับใบอนุญาตหรือใบรับรอง และการออกใบอนุญาตหรือใบรับรองให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง⁷⁵ การนำเข้าหรือส่งออกซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่เป็นการนำเข้าหรือส่งออกซึ่งสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ตามมาตรา 18 (1)⁷⁶ หรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์และโดยได้รับใบอนุญาตจากอธิบดี

เมื่อปี พ.ศ. 2557 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2557 โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้แก้ไขเพิ่มเติมหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่าน ซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวน และซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง ให้ครอบคลุมถึงผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าสงวนหรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง นั้นด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดของสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna

⁷³ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535, มาตรา 4.

⁷⁴ มาตรา 23.

⁷⁵ มาตรา 24.

⁷⁶ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535, มาตรา 18 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ผู้ใดเพาะพันธุ์สัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครอง เว้นแต่

(1) เป็นการเพาะพันธุ์สัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตามมาตรา 17 โดยได้รับใบอนุญาตให้เพาะพันธุ์จากอธิบดี”

มาตรา 17 บัญญัติว่า “มาตรา 17 บัญญัติว่า “ให้รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ มีอำนาจกำหนดชนิดของสัตว์ป่าคุ้มครองให้เป็นสัตว์ป่าชนิดที่เพาะพันธุ์ได้โดยกำหนดเป็นกฎกระทรวง”

and Flora :CITES) รวมทั้งแก้ไขเพิ่มเติมบทกำหนดโทษในความผิดฐานช่วยซ่อนเร้น ช่วยจำหน่าย ช่วยพาเอาไปเสีย ซื้อ รับจำนำ หรือรับไว้ ให้ครอบคลุมถึงผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าอันได้มาโดยการกระทำความผิด และแก้ไขเพิ่มเติมอัตราค่าธรรมเนียมท้ายพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ให้ครอบคลุมถึงการนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่าน ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าสงวนหรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครองซึ่งรายละเอียดของการแก้ไขมีดังนี้

1. คำนิยาม

มาตรา 3 ให้เพิ่มบทนิยามคำว่า “ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่า” ระหว่างบทนิยามคำว่า “ซากของสัตว์ป่า” และคำว่า “เพาะพันธุ์” ในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 “ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่า” หมายความว่าความรวมถึงอนุพันธุ์หรือสิ่งอื่นใดที่ได้มาจากสัตว์ป่า หรือซากของสัตว์ป่าที่สามารถตรวจสอบหรือจำแนกได้ โดยเอกสารกำกับ หรือบรรจุภัณฑ์ หรือเครื่องหมาย หรือฉลาก หรืออื่น ๆ ว่าเป็นของสัตว์ชนิดนั้น ๆ ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด”

2. เพิ่มคำว่า “ผลิตภัณฑ์” ในการนำเข้า และส่งออก หรือนำผ่าน โดยแก้ไข

มาตรา 23 วรรคสอง เพื่อให้สอดคล้องตาม CITES

มาตรา 23 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 24 ห้ามมิให้ผู้ใดนำเข้าหรือส่งออกซึ่งสัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าชนิดที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด หรือนำผ่านซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวน ซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าดังกล่าว เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากอธิบดี

ห้ามมิให้ผู้ใดนำเข้าหรือส่งออกซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวน ซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าดังกล่าว เว้นแต่เป็นการนำเข้าหรือส่งออก ซึ่งสัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่ได้มาจาก การเพาะพันธุ์ตามมาตรา 18 (1) หรือได้มาโดยชอบด้วยกฎหมายตามความตกลงระหว่างประเทศว่าด้วย การค้าสัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่า และโดยได้รับใบอนุญาตจากอธิบดี

การขออนุญาตและการอนุญาตตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง”

มาตรา 24 บัญญัติว่า “การนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านซึ่งสัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าชนิดที่ต้องมีใบอนุญาตหรือใบรับรองให้นำเข้า

ส่งออก หรือนำผ่าน ตามความตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยการค้าสัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าต้องได้รับใบอนุญาตหรือใบรับรองจากอธิบดี

การขอรับใบอนุญาตหรือใบรับรอง และการออกใบอนุญาตหรือใบรับรอง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง”

3. แยกเพื่อความชัดเจนระหว่างการควบคุมการนำเคลื่อนที่สัตว์ป่าหรือซากของสัตว์ป่าภายในประเทศตามมาตรา 25 และการนำเคลื่อนที่ของสัตว์ป่าหรือซากของสัตว์ป่าหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่า เพื่อการนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านตามมาตรา 28

มาตรา 28 บัญญัติว่า “ผู้ใดนำสัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าชนิดที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดตามมาตรา 23 หรือนำสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวน ซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าดังกล่าวเคลื่อนที่เพื่อการนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่าน ผ่านด่านตรวจสัตว์ป่า ต้องแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ประจำด่านตรวจสัตว์ป่า ใบอนุญาตให้นำเข้า ให้ส่งออก หรือให้นำผ่าน แล้วแต่กรณี เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ตรวจสอบและ อนุญาตแล้วจึงให้นำเคลื่อนที่ต่อไปได้”

4. เพิ่มคำว่า “ผลิตภัณฑ์” ในมาตรา 55 กรณีซ่อนเร้น ช่วยจำหน่าย ช่วยพาเอาไปเสีย ซื่อ รับจําหน่าย หรือรับเอาไว้ หรือซึ่งสัตว์ป่า หรือซากสัตว์ป่า ผลิตภัณฑ์ฯ ผิดกฎหมาย จําคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือทั้งจําทั้งปรับ

มาตรา 55 บัญญัติว่า “ผู้ใดช่วยซ่อนเร้น ช่วยจำหน่าย ช่วยพาเอาไปเสีย ซื่อ รับจําหน่าย หรือรับไว้ โดยประการใดซึ่งสัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าอันได้มาโดยการกระทำความผิด ตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องระวางโทษจําคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจําทั้งปรับ”

5. แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 61 ผู้ที่ครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองให้แจ้งการครอบครองต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายใน 90 วันนับแต่วันที่กฎกระทรวงใช้บังคับ

มาตรา 7 บัญญัติว่า “ให้ยกเลิกความในมาตรา 61 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา 61 บัญญัติว่า “เมื่อได้มีกฎกระทรวงตามมาตรา 6 วรรคหนึ่ง ใช้บังคับ การดำเนินการแก่สัตว์ป่า คุ้มครองชนิดที่กำหนดเพิ่มเติมขึ้น ซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าคุ้มครองดังกล่าวที่มีอยู่ในความครอบครองของบุคคลใดก่อนวันที่กฎกระทรวงใช้บังคับ ให้เป็นไปดังนี้

(1) กรณีสัตว์ป่าคุ้มครอง ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองแจ้งชนิดและจำนวน สัตว์ป่าคุ้มครองที่อยู่ในความครอบครองของตนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่กฎกระทรวงใช้บังคับ เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ตรวจสอบแล้ว หากเจ้าของหรือผู้ครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองนั้น ไม่ประสงค์จะเลี้ยงดูสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นต่อไป ให้จำหน่ายสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นให้แก่ผู้รับใบอนุญาตจัดตั้ง และดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะตามมาตรา 29 หรือจำหน่ายสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตามมาตรา 17 ให้แก่ผู้รับใบอนุญาตเพาะพันธุ์ตามมาตรา 18 ให้เสร็จสิ้นภายในหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันที่ได้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ และเมื่อสิ้นระยะเวลาดังกล่าวแล้ว ยังมีสัตว์ป่าคุ้มครองเหลืออยู่เท่าใด ให้สัตว์ป่าคุ้มครองนั้นตกเป็นของแผ่นดินและให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองส่งมอบสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นให้แก่ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช หรือกรมประมง แล้วแต่กรณี เพื่อนำไปดำเนินการ ทั้งนี้ ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ ในกรณีที่สัตว์ป่าคุ้มครองดังกล่าวเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดตามมาตรา 17 เจ้าของหรือผู้ครอบครองซึ่งประสงค์จะเพาะพันธุ์สัตว์นั้น ต้องยื่นคำขอรับใบอนุญาตเพาะพันธุ์ตามมาตรา 18 ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ และเมื่อได้ ยื่นคำขอแล้วให้ครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นต่อไปได้ หากเจ้าของหรือผู้ครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองนั้น ประสงค์จะเลี้ยงดูสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นต่อไป ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตรวจสอบสภาพการเลี้ยงดูสัตว์ป่าคุ้มครองของผู้นั้นว่าอยู่ในสภาพอันสมควรและปลอดภัยแก่สัตว์นั้นเพียงใด หากเห็นว่าสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นได้รับการเลี้ยงดูด้วยความเอาใจใส่ในสภาพอันสมควรและปลอดภัย ให้อธิบดีอนุญาตให้ผู้นั้นครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นต่อไปได้ โดยออกใบอนุญาตครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองชั่วคราวให้ไว้แก่เจ้าของหรือ ผู้ครอบครอง โดยใบอนุญาตดังกล่าวให้มีอายุเพียงเท่าอายุของสัตว์ป่าคุ้มครองนั้น และผู้รับใบอนุญาตดังกล่าวต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดว่าด้วยการเลี้ยง สัตว์ป่าคุ้มครองที่รัฐมนตรีกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ และเมื่อสัตว์ป่าคุ้มครองนั้น เพิ่มจำนวนขึ้นโดยการสืบพันธุ์ หรือตาย ผู้รับใบอนุญาตต้องแจ้งให้พนักงานเจ้าหน้าที่ทราบ

(2) กรณีซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแจ้งชนิดและจำนวนของซาก ของสัตว์ป่าคุ้มครองที่อยู่ในความครอบครองของตนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่กฎกระทรวงใช้บังคับเพื่อจดทะเบียนและให้ผู้นั้นครอบครองซากของสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นต่อไปได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ที่อธิบดีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา กรณีที่เป็นซากของสัตว์ป่าคุ้มครองหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่มีไว้เพื่อการค้า ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแจ้งชนิดและจำนวนของซากของสัตว์ป่าคุ้มครองหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของ สัตว์ป่าคุ้มครองดังกล่าวที่อยู่ในความครอบครองของตน

ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่กฎกระทรวงใช้บังคับเพื่อจดแจ้งไว้ในทะเบียน เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้จดแจ้งชนิดและจำนวนของซากสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นไว้แล้ว ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองซากของสัตว์ป่า คุ้มครองหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าคุ้มครองเพื่อการค้า ดำเนินการจำหน่าย ซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นให้เสร็จสิ้นภายในสามปี โดยต้องออกหนังสือ กำกับกับการจำหน่ายซากของสัตว์ป่าคุ้มครองหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าคุ้มครองให้แก่ ผู้ซื้อทุกครั้งที่มีการจำหน่าย เว้นแต่เป็นการจำหน่ายซากของสัตว์ป่าคุ้มครองเพื่อนำไปบริโภค หาก พ้นกำหนดระยะเวลาดังกล่าว ยังคงมีซากของสัตว์ป่าคุ้มครองหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ ป่า คุ้มครองเหลืออยู่ ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแจ้งชนิดและจำนวนของซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าคุ้มครองที่เหลือต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่ครบกำหนดสามปี เพื่อจดแจ้งไว้ในทะเบียน และให้ผู้นั้นครอบครองซากของสัตว์ป่า คุ้มครองหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นต่อไปได้ แต่ไม่สามารถทำการค้าซาก ของสัตว์ป่าคุ้มครองหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าคุ้มครองนั้นได้ เว้นแต่จะปฏิบัติตาม หลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้

(3) กรณีสัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจาก ซากของสัตว์ป่าคุ้มครองเป็นสัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าชนิด ที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดตามมาตรา 23 ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแจ้งชนิดและจำนวนของ สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าดังกล่าวที่อยู่ใน ความครอบครองของตนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่กฎกระทรวงใช้บังคับ เพื่อจดแจ้งไว้ในทะเบียน และหากเจ้าของหรือผู้ครอบครอง สามารถนำพยานเอกสารหรือหลักฐาน มาพิสูจน์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ว่าได้สัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ ป่าชนิดที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดตามมาตรา 23 นั้นมาโดยชอบด้วยกฎหมาย การดำเนินการแก่ สัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าดังกล่าว ให้ดำเนินการตาม (1) และ (2) มาใช้บังคับโดยอนุโลม แต่หากไม่สามารถพิสูจน์ได้ ให้สัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า หรือ ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่านั้นตกเป็นของแผ่นดิน และให้เจ้าของหรือผู้ครอบครอง ส่งมอบสัตว์ป่าซากของสัตว์ป่า หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่านั้นให้แก่กรมอุทยาน แห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช หรือกรมประมง แล้วแต่กรณี เพื่อนำไปดำเนินการ ทั้งนี้ ตามระเบียบ ที่อธิบดีกำหนด โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ แบบและวิธีการแจ้งตาม (1) (2) และ (3) แบบหนังสือกำกับกับการจำหน่ายซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่า คุ้มครอง แบบหนังสือกำกับกับการจำหน่ายซากของสัตว์ป่าหรือผลิตภัณฑ์ ที่ทำจากซากของสัตว์ป่า

ชนิดที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดตามมาตรา 23 การนำพยานเอกสารหรือหลักฐาน มาพิสูจน์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ การออกใบอนุญาตให้ครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองหรือสัตว์ป่าชนิดที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดตามมาตรา 23 ชั่วคราว และใบรับรองการครอบครองซากของสัตว์ป่าคุ้มครองหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือซากของสัตว์ป่าหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าชนิดที่รัฐมนตรี ประกาศกำหนดตามมาตรา 23 ให้เป็นไปตามที่อธิบดีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา”

6. เพิ่มอัตราสูงสุดของค่าธรรมเนียมใบอนุญาต/ใบรับรองให้นำเข้า ส่งออก นำผ่าน เป็นฉบับละ 5,000 บาท

มาตรา 8 บัญญัติว่า “ให้ยกเลิกความใน 5. 6. และ 7. ของอัตราค่าธรรมเนียมท้ายพระราชบัญญัติ สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

5. ใบอนุญาตให้นำเข้าหรือให้ส่งออกซึ่งสัตว์ป่า คุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง หรือ ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง ที่ได้มาจากการเพาะพันธุ์ หรือที่ได้มาโดยชอบด้วยกฎหมายตามความตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยการค้าสัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า หรือ ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่า ตามมาตรา 23 ฉบับละ 5,000 บาท

6. ใบอนุญาตให้นำเข้า ให้ส่งออก ซึ่งสัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า หรือ ผลิตภัณฑ์ที่ทำจาก ซากของสัตว์ป่าชนิดที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด ตามมาตรา 23 ฉบับละ 5,000 บาท

7. ใบอนุญาตให้นำผ่านซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่า คุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวน ซากของสัตว์ป่า คุ้มครอง ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าสงวน หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง ตามมาตรา 23 ฉบับละ 5,000 บาท”

มาตรา 9 บัญญัติว่า “ให้ยกเลิกความใน 9. ของอัตราค่าธรรมเนียมท้ายพระราชบัญญัติสงวนและ คุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“9. ใบรับรองให้นำเข้า ให้ส่งออก หรือให้นำผ่าน ซึ่งสัตว์ป่า ซากของสัตว์ป่า หรือผลิตภัณฑ์ ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าตามมาตรา 24 ฉบับละ 5,000 บาท”

มาตรา 10 บัญญัติว่า “ใบอนุญาต ใบรับรอง หรือการอนุญาตใดๆ ที่ได้ให้ไว้ตามมาตรา 23 มาตรา 24 มาตรา 25 และมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 และยังมีผลใช้บังคับในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ถือว่าใบอนุญาต ใบรับรอง หรือการอนุญาตนั้นเป็นใบอนุญาต ใบรับรอง หรือการอนุญาตที่ได้ออกให้ตามมาตรา 23 มาตรา 24 มาตรา 25 และมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมเมื่อปี พ.ศ. 2557 โดยพระราชบัญญัตินี้

จัดส่งต่อนายทะเบียนท้องที่ภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ทราบว่สัตว์นั้นตายแล้ว⁷⁷

2. พระราชบัญญัติงาช้าง พ.ศ. 2558

การประกาศใช้พระราชบัญญัติงาช้าง พ.ศ. 2558⁷⁸ มีวัตถุประสงค์เพื่อการควบคุม การครอบครอง และการค้างาช้างที่มาจากช้างที่เป็นสัตว์พาหนะ (งาช้างบ้าน) ภายในประเทศให้มี ประสิทธิภาพ ไม่ให้มีการลักลอบค้างาช้าง (งาช้างแอฟริกา) ระหว่างประเทศ ซึ่งถือเป็นการตัด วงจรอาชญากรรมข้ามชาติในการลักลอบค้างาช้างแอฟริกา

ปี พ.ศ. 2545 ที่ประชุมภาคีสถัญญา CITES ครั้งที่ 12 ได้มีมติให้ประเทศไทย ซึ่งมี การค้างาช้างต้องดำเนินการกำหนดมาตรการควบคุมการค้างาช้างภายในประเทศที่มีประสิทธิภาพ และควบคุม ไม่ให้มีการลักลอบค้างาช้างระหว่างประเทศ ซึ่งมีประเด็นสำคัญในส่วนที่เกี่ยวข้อง กับประเทศไทย คือ ระบุชื่อประเทศไทยเป็นประเทศในกลุ่มที่ต้องให้ความสำคัญในลำดับต้นใน การติดตามตรวจสอบการดำเนินการควบคุมการค้างาช้างภายในประเทศ หากประเทศไทยไม่ ดำเนินการให้เป็นไปตามแผนปฏิบัติการนี้ จะเป็นผลให้ถูกระงับการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าตามบัญชี CITES

ปี พ.ศ. 2556 ที่ประชุมคณะกรรมการบริหาร CITES ครั้งที่ 64 เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2556 ณ กรุงเทพมหานคร มีมติให้ประเทศไทยเป็น 1 ใน 8 ประเทศ ซึ่งประกอบด้วย สาธารณรัฐ เคนยา สาธารณรัฐแทนซาเนีย สาธารณรัฐยูกันดา สหพันธรัฐมาเลเชีย สาธารณรัฐสังคมนิยม เวียดนาม สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ สาธารณรัฐประชาชนจีน และประเทศไทย ที่ต้องจัดทำแผนปฏิบัติ การงาช้างแห่งชาติ เสนอต่อสำนักเลขาธิการ CITES เนื่องจากทั้ง 8 ประเทศมีปัญหาในการควบคุม การครอบครอง การค้างาช้างภายในประเทศและการลักลอบค้างาช้างระหว่างประเทศ หากประเทศ ไทยไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามแผนปฏิบัติการดังกล่าวนี้ จะเป็นผลให้ถูกระงับการค้าสัตว์ป่าและ พืชป่าตามบัญชี CITES โดยประเทศไทย ได้จัดแผนปฏิบัติการงาช้าง แห่งชาติ พ.ศ. 2556 – 2560 และส่งให้สำนักเลขาธิการ CITES เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2556

ปี พ.ศ. 2557 ที่ประชุมคณะกรรมการบริหาร CITES ครั้งที่ 65 เมื่อวันที่ 7-11 กรกฎาคม 255 ณ นครเจนีวา มีมติให้ประเทศไทยต้องปรับปรุงแก้ไขแผนปฏิบัติการงาช้างและ จัดส่งให้คณะกรรมการบริหาร CITES ภายในวันที่ 30 กันยายน 2557 รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1 ภายในวันที่ 15 มกราคม 2558 และครั้งที่ 2 ภายในวันที่ 31 มีนาคม 2558 หากประเทศไทยไม่

⁷⁷ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535, มาตรา 18.

⁷⁸ ประเด็นถาม-ตอบ เพื่อใช้ประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์, ใน www.dld.go.th/th/images/stories/procure/2558/255803/25580317_4.pdf, available at 10 ตุลาคม 2558.

ดำเนินการให้เป็นไปตามมติดังกล่าว สำนักเลขาธิการ CITES อาจพิจารณาแจ้งเวียนให้ประเทศสมาชิกรับการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าในบัญชี CITES กับประเทศไทย ซึ่งจะมีผลกระทบเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจประมาณ 47,500 ล้านบาท (สูญเสียตลาดต่อเนื่อง 4 ปี) กระบวนการจ้างงานในกิจการที่เกี่ยวข้องประมาณ 39,000 คน และส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของประเทศไทย โดยมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหาร CITES ครั้งที่ 65

1. ตรากฎหมายที่เหมาะสม เช่น การกำหนดให้ช้างแอฟริกาเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองภายใต้กฎหมายสัตว์ป่า เพื่อให้เกิดการควบคุมการค้าและการครอบครองงาช้างภายในประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ และกำหนด บทลงโทษที่เข้มงวดกรณีที่มีการครอบครองหรือการค้าที่ผิดกฎหมาย

2. ตรากฎหมายหรือกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีการจัดตั้ง

1) ระบบการจดทะเบียนงาช้างภายในประเทศ

2) ระบบการจดทะเบียนและออกใบอนุญาตผู้ค้างาช้างที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงการบังคับใช้และการ ลงโทษในกรณีที่มีการฝ่าฝืน ถ้ามีระบบดังกล่าวอยู่แล้วให้ประเทศไทยแจ้งให้สำนักเลขาธิการ CITES ทราบ

3. เพิ่มความพยายามในการติดตามและควบคุมผู้ค้างาช้าง การจัดทำข้อมูลงาช้างและการบังคับใช้ กฎหมายในการปราบปรามการค้างาช้างที่ผิดกฎหมาย โดยให้กำหนดตัวชี้วัดที่สามารถตรวจสอบการดำเนินงานได้

คณะกรรมการความสงบแห่งชาติและรัฐบาลไทยในปัจจุบันได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาดามมติข้อ 2) โดยออกพระราชบัญญัติงาช้าง พ.ศ. 2558 เพราะประเทศไทยมีกฎหมายควบคุมการค้า การครอบครอง การนำเข้า การส่งออก และการนำผ่านซึ่งงาช้างหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากงาช้างตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2557 แต่ยังไม่มียกกฎหมายควบคุมการค้า การครอบครอง การนำเข้าการส่งออก และการนำผ่านซึ่งงาช้างหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากงาช้างตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ จึงมีการนำเข้าช้างป่าตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่ามาสวมสิทธิและจดทะเบียนเป็นสัตว์พาหนะเพื่อตัดงาช้างรวมถึงการลักลอบนำเข้างาช้างแอฟริกาเพื่อนำมาค้าหรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำจากงาช้าง ประกอบกับประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora : CITES) เป็นความร่วมมือของนานาประเทศเพื่อควบคุมการค้า การนำเข้า การส่งออก การนำผ่าน แคน และการ ขนส่งสัตว์ป่าและพืชป่า ไม่ให้กระทบกระเทือนต่อการอยู่รอดของชนิดพันธุ์นั้น ๆ ด้วยการสร้างเครือข่ายทั่วโลก ในการควบคุมการค้าระหว่างประเทศ (International Trade) ทั้งสัตว์ป่า พืชป่าและผลิตภัณฑ์ หากประเทศภาคีที่ประสงค์ให้มีการค้างาช้างภายในประเทศจะต้องมี

มาตรการควบคุมภายในที่มีประสิทธิภาพ เพื่อไม่ให้เกิดการลักลอบค้าช้างระหว่างประเทศได้ หากประเทศภาคีไม่ดำเนินการอาจเป็นเหตุให้ถูกระงับการค้า (Trade Ban) จากประเทศภาคีอนุสัญญาได้

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้มีดังนี้

(1) นิยามศัพท์

“ช้าง” หมายความว่า ช้างที่เป็นสัตว์เลี้ยงตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ

“งาช้าง” หมายความว่า งา ขนวย หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากงาหรือขนวยของช้าง ทั้งที่ยังมีชีวิตหรือที่ตายแล้ว

“ค้า” หมายความว่า ซื้อ ขาย แลกเปลี่ยน จำหน่าย จ่าย แจก หรือโอนกรรมสิทธิ์ ทั้งนี้โดยทำเป็นปกติและเพื่อประโยชน์ในทางการค้า และหมายความรวมถึงมีหรือแสดงไว้เพื่อการค้าด้วย

“นำเข้า” หมายความว่า นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร

“ส่งออก” หมายความว่า นำหรือส่งออกไปนอกราชอาณาจักร และให้หมายความรวมถึงนำหรือส่งออกไปนอกราชอาณาจักร ซึ่งงาช้างที่เคยนำเข้าหรือส่งออกไปนอกราชอาณาจักร

“นำผ่าน” หมายความว่า นำหรือส่งผ่านราชอาณาจักร

“อธิบดี” หมายความว่า อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

“พนักงานเจ้าหน้าที่” หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้⁷⁹

(2) การค้าช้างต้องขออนุญาต

ผู้ใดประสงค์จะค้าช้างให้ยื่นคำขออนุญาตต่ออธิบดีตามหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขในการขออนุญาต และการอนุญาต การค้า และการพักใช้หรือเพิกถอนใบอนุญาตให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง⁸⁰

ห้ามมิให้ผู้ใดนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านซึ่งงาช้าง เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากอธิบดีหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการขออนุญาตและการอนุญาตให้เป็นไปตามที่

⁷⁹ พระราชบัญญัติงาช้าง พ.ศ. 2558, มาตรา 3.

⁸⁰ มาตรา 4.

กำหนดในกฎกระทรวง ผู้ได้รับอนุญาตต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในกฎกระทรวงและเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในใบอนุญาต⁸¹

ผู้ใดค้างาช้างอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับ ให้ยื่นคำขออนุญาตต่ออธิบดีภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับ โดยต้องจัดทำบัญชีการได้มา การแปรรูป และการค้างาช้างด้วย และเมื่อยื่นคำขออนุญาตแล้วให้ค้างาช้างต่อไปได้จนกว่าจะได้รับแจ้งคำสั่งไม่อนุญาตจากอธิบดี⁸²

(3) ผู้ใดมีค้างาช้างไว้ในความครอบครองต้องแจ้งการครอบครอง

ผู้ใดมีไว้ในครอบครองซึ่งงาช้างโดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า ให้มาแจ้งการครอบครองพร้อมเอกสารการได้มาซึ่งงาช้างตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะต่ออธิบดีตามหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด ภายหลังจากได้รับแจ้งการครอบครองให้อธิบดีออกเอกสารการครอบครองงาช้างให้แก่ผู้แจ้งการครอบครองไว้เป็นหลักฐานตามแบบที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด ในกรณีที่ตรวจพบหรือมีเหตุอันควรสงสัยในภายหลังจากที่ได้รับแจ้งการครอบครองว่างาช้างใดมิใช่งาช้างตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ อธิบดีอาจมีคำสั่งให้ผู้ครอบครองนำเอกสารหรือหลักฐานมาพิสูจน์ได้

ในกรณีที่เจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่างาช้างในความครอบครองเป็นงาช้างที่ได้มาจากช้างที่เป็นสัตว์พาหนะ ให้งาช้างนั้นตกเป็นของแผ่นดิน และให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองส่งมอบงาช้างให้แก่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชภายในสามสิบวันนับจากวันที่ได้รับหนังสือแจ้งคำสั่งจากอธิบดี ในกรณีที่เจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่เห็นด้วยกับคำสั่งของอธิบดีให้มีสิทธิอุทธรณ์ต่อรัฐมนตรีภายในสิบห้าวันนับจากวันที่ได้รับแจ้งและคำสั่งคำวินิจฉัยของรัฐมนตรีให้เป็นที่สุด

การยื่นคำขออนุญาตและการจัดทำบัญชีการได้มา การแปรรูป และการค้างาช้าง และการอนุญาตให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่อธิบดีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา⁸³

(4) การโอนการครอบครอง เปลี่ยนแปลงสถานที่ครอบครอง และการแปรสภาพ หรือเปลี่ยนรูปร่างงาช้าง

ในกรณีผู้ซึ่งครอบครองงาช้าง หรือผู้ใดได้มาหรือมีไว้ในครอบครองซึ่งงาช้างก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับประสงค์จะ โอนการครอบครอง เปลี่ยนแปลงสถานที่ครอบครอง แปรสภาพ หรือเปลี่ยนรูปร่างงาช้างที่อยู่ในความครอบครองต้องแจ้งเป็น

⁸¹ พระราชบัญญัติงาช้าง พ.ศ. 2558, มาตรา 5.

⁸² มาตรา 18.

⁸³ มาตรา 6.

หนังสือต่ออธิบดีก่อนวันที่จะมีการโอนการครอบครอง เปลี่ยนแปลงสถานที่ครอบครอง แปรสภาพหรือเปลี่ยนรูปร่างข้าง ในกรณีที่เป็นการโอนการครอบครอง ให้อธิบดีระบุชื่อผู้รับโอนไว้ในเอกสารการครอบครองที่ออกให้ไว้ ส่วนหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการแจ้งให้เป็นไปตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด⁸⁴

ผู้ใดได้มาหรือมีไว้ในครอบครองซึ่งงาช้างก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับให้แจ้งการครอบครองโดยระบุจำนวน ขนาด พร้อมทั้งส่งภาพถ่ายของงาช้างต่ออธิบดี ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับ และให้อธิบดีออกเอกสารการครอบครองงาช้างให้แก่ผู้แจ้งการครอบครองไว้เป็นหลักฐานตามแบบที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด ในกรณีที่ตรวจพบหรือมีเหตุอันควรสงสัยในภายหลังหลังจากที่ได้รับแจ้งการครอบครองว่างาช้างใด มิใช่งาช้างตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ อธิบดีอาจมีคำสั่งให้ผู้ครอบครองนำเอกสารหรือหลักฐานมาพิสูจน์ได้ และหลักฐานมาพิสูจน์ให้เป็นไปตามที่อธิบดีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา⁸⁵

(5) อำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงาน

ในการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจดังต่อไปนี้⁸⁶

1. เข้าไปในสถานที่ที่ได้รับอนุญาตให้ค้างาช้างในระหว่างเวลา พระอาทิตย์ขึ้นจนถึง พระอาทิตย์ตก หรือในเวลาทำการของสถานที่นั้นเพื่อตรวจสอบการ ดำเนินการ เอกสาร หรือหลักฐาน หรือข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการกระทำใด ๆ ที่อาจเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่ง พระราชบัญญัตินี้ กฎกระทรวง ประกาศ หรือตามที่กำหนด ในใบอนุญาต

2. ค้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งสถานที่หรือ ยานพาหนะใด ๆ ที่มีเหตุ อันควรสงสัยว่ามีการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ รวมทั้งมี อำนาจยึดหรืออายัดงาช้าง เอกสาร หรือหลักฐานหรือวัตถุใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ตามพระราชบัญญัตินี้ เพื่อประโยชน์ ในการตรวจสอบหรือดำเนินคดี

3. มีหนังสือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำหรือให้ส่งเอกสารหรือวัตถุใด ๆ มาเพื่อประกอบ การพิจารณาเกี่ยวกับการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ในการปฏิบัติหน้าที่ ตาม 1. พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องไม่กระทำการอันมีลักษณะเป็นการค้นตามประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา

⁸⁴ พระราชบัญญัติงาช้าง พ.ศ. 2558, มาตรา 8.

⁸⁵ มาตรา 19.

⁸⁶ มาตรา 9.

ในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ให้
ผู้ซึ่งเกี่ยวข้อง อำนวยความสะดวกตามสมควร⁸⁷

ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ พนักงานเจ้าหน้าที่ต้อง
แสดงบัตรประจำตัว แก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง บัตรประจำตัวพนักงานเจ้าหน้าที่ให้เป็นไปตามแบบที่
รัฐมนตรีประกาศกำหนด⁸⁸

ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่เป็น
เจ้าพนักงาน ตามประมวลกฎหมายอาญา เพื่อประโยชน์ในการจับกุมผู้กระทำความผิดตาม
พระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ เป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตามประมวล
กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา⁸⁹

3. พระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า พ.ศ. 2464

ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่พระองค์ทรงโปรดการล่าช้าง โดยเฉพาะใน
พื้นที่รอบเมืองลพบุรี (ละโว้) จึงได้ทรงออกกฎในการล่าช้างขึ้นบังคับใช้ในรัชสมัยของพระองค์มี
การบันทึกว่าในพระนครมีช้างอาศัยอยู่ถึง 20,000 เชือก หลังจากนั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงตราพระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า ร.ศ. 119 (พ.ศ.
2443) ขึ้นบังคับใช้ เนื่อง จาก การลด จำนวนของช้างลงในทุกหัวเมือง กฎหมายฉบับนี้จึงมี
วัตถุประสงค์หลักเพื่อควบคุมการจับช้างต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้
มีตราพระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า พ.ศ. 2464 ขึ้นทดแทนของเดิม โดยได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม
กฎหมายดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2503⁹⁰

หลักการสำคัญของพระราชบัญญัตินี้คือ มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ประกาศ ให้ทราบทั่วกันว่าตามพระราชประเพณีและพระราชกำหนด
กฎหมายที่มี สืบมาแต่โบราณ ย่อมถือว่าบรรดาช้างป่าทั้งสิ้น คือ ที่เรียกว่าช้างโขลงก็ดี หรือช้าง
เถื่อนก็ดี ซึ่งมีอยู่ในพระราชอาณาจักรนั้นว่าเป็นของหลวงสำหรับ แผ่นดิน ผู้ใดจะจับไปใช้สอย
ต้องขออนุญาตต่อรัฐบาล และต้องแบ่งช้างที่จับได้ให้เป็นช้างหัวป่าสำหรับใช้ราชการแผ่นดินจึง
จะจับช้างป่าไปใช้สอยได้ และถ้าผู้ใดทำอันตรายช้างป่าด้วยประการใด ๆ ย่อมมีโทษตามกฎหมาย

⁸⁷ พระราชบัญญัติงาช้าง พ.ศ. 2558, มาตรา 10.

⁸⁸ มาตรา 11.

⁸⁹ มาตรา 12.

⁹⁰ ประวัติการอนุรักษ์สัตว์ป่า, ใน : http://www.dnp.go.th/wildlife_it/History_02.html,
available at 24 มกราคม 2558.

เป็นธรรมเนียมสืบมาและมีผู้ขออนุญาตจับช้างป่า มากขึ้นกว่าแต่ก่อน และผู้ที่จับบางที่ไม่มีกำลังพอที่จะเลี้ยงรักษาไว้ได้ทำให้ช้างล้มตายเสียก็มี ทั้งมีคนร้ายลอบทำอันตรายแก่ช้างพลายที่มีงาเพื่อนำงา ไปขายเป็นประโยชน์เสียก็มาก เป็นเหตุให้ช้างป่าลดจำนวนน้อยลงกว่าแต่ก่อน จึงทรงพระราชดำริว่าช้างเป็นสัตว์ที่มีประโยชน์ใช้เป็นกำลังพาหนะได้หลายอย่าง สมควรจะต้องแก้ไขพระราชบัญญัติเดิม ตราพระราชบัญญัติใหม่ ขึ้นไว้เพื่อให้เหมาะแก่กาลสมัยสำหรับการจับ และการป้องกันอันตรายแก่ ช้างป่า ทั้งบำรุงพันธุ์ช้างป่าในพระราชอาณาจักรให้เจริญขึ้นด้วย จึงทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติ⁹¹

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้มี ดังนี้⁹²

"ช้างป่า" ให้พึงเข้าใจว่า ช้างโขลงก็ดี ช้างเถื่อนก็ดี รวมนับว่าเป็นช้างป่าทั้งสิ้น

(1)การดูแลช้างป่า

การดูแลช้างป่าให้เป็นหน้าที่กรมจเรสัตว์พาหนะทหารบก (แผนกพระคชบาล) กระทรวงกลาโหม และสมุหเทศาภิบาล (ผู้สำเร็จราชการมณฑลตามลักษณะการปกครองสมัยก่อน) ผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจปกครองท้องถิ่นในสมัยนั้น⁹³

(2)การจับช้างป่าเพื่อมาใช้สอย

บรรดาช้างป่า⁹⁴ ซึ่งอยู่ในราชอาณาจักรนับว่าเป็นช้างของแผ่นดิน ผู้ใดจะจับไปใช้สอยต้องขออนุญาตจากรัฐบาล และต้องแบ่งช้างที่จับได้เป็นช้างหัวป่าสำหรับใช้ในราชการแผ่นดิน⁹⁵ จึงจะจับช้างป่าไปใช้สอยได้

(3)การทำร้ายช้างป่า

ผู้ใดทำร้ายช้างป่าโดยวิธีใด ๆ ก็ตาม มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินกว่า 18 เดือน หรือปรับไม่เกิน 500 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับด้วยทั้งสองสถาน เว้นแต่ผู้ซึ่งทำร้ายช้างป่านั้นได้กระทำลงโดยเหตุจำเป็นเพื่อป้องกันชีวิต หรือทรัพย์สินสมบัติของตนหรือของผู้อื่น หรือเป็นผู้ซึ่งได้รับอนุญาตจับช้างป่าและ ทำการจับช้างเป็นผลให้ช้างต่อตายหรือบาดเจ็บลงในระหว่างนั้นโดยพฤติการณ์อันพ้นวิสัยจะป้องกันหลีกเลี่ยงได้⁹⁶

⁹¹ พระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า พ.ศ. 2464.

⁹² มาตรา 4.

⁹³ มาตรา 5.

⁹⁴ มาตรา 4, 16,17,22 และมาตรา 23.

⁹⁵ มาตรา 13-15.

⁹⁶ มาตรา 19-20.

(4) การฆ่าช้างป่า

ผู้ใดฆ่าช้างป่าโดยวิธีใด ๆ ก็ตาม ผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษสำหรับช้าง 1 ตัวที่ได้ฆ่าตาย คือ จำคุกไม่เกินกว่า 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 1,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับด้วยทั้งสองสถาน เว้นแต่ผู้ซึ่งฆ่าช้างป่านั้นได้กระทำลงโดยเหตุจำเป็นเพื่อป้องกันชีวิต หรือทรัพย์สินสมบัติของตนหรือของผู้อื่น หรือเป็นผู้ซึ่งได้รับอนุญาตจับช้างป่า ทำการจับช้างเป็นผลให้ช้างต่อตายลงในระหว่างนั้นโดยพฤติการณ์อันพ้นวิสัยจะป้องกันหลีกเลี่ยง⁹⁷

4. พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

ในการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ เพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น พันธุ์ไม้และของป่า สัตว์ป่า ตลอดจนทิวทัศน์ ป่าและภูเขา ให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิม มิให้ถูกทำลายเปลี่ยนแปลงไป และยังอำนวยความสะดวกทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่รัฐและประชาชนให้สภาพธรรมชาติเป็นที่น่าสนใจให้คงสภาพไว้เพื่อประโยชน์แก่การศึกษา และเพื่อการรื่นรมย์ของประชาชนโดยมีหลักการเพื่ออนุรักษ์ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติ คือ การสงวน รักษาสภาพของป่าไม้ รวมถึงรักษาความสมดุลของระบบนิเวศน์ และรักษาสภาพความกลมกลืนของธรรมชาติ ทั้งป่าไม้ ดิน น้ำ สัตว์ป่า และหมายความรวมถึงให้ประชาชนสามารถเข้าศึกษาและนันทนาการถึงความสวยงามของธรรมชาติอีกด้วย โดยประกอบด้วยหลักในการจัดการอุทยานแห่งชาติ 1) รักษาและฟื้นฟูสภาพป่าและสิ่งมีชีวิตในป่าไว้ตามธรรมชาติ 2) เปิดพื้นที่บางส่วนเพื่อให้ประชาชนเข้าไปชมความงามของธรรมชาติ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือกระทบต่อความเป็นอยู่ของสัตว์

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 เกี่ยวกับการคุ้มครองและอนุรักษ์สัตว์ปามีดังนี้

1. นิยามคำศัพท์⁹⁸

“ที่ดิน” หมายความว่า พื้นที่ดินทั่วไป และให้หมายความรวมถึง ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเลด้วย

“อุทยานแห่งชาติ” หมายความว่า ที่ดินที่ได้กำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติตามพระราชบัญญัตินี้

“ไม้” หมายความว่า รวมถึงพันธุ์ไม้ทุกชนิดทั้งที่เป็นต้น เป็นกอ เป็นเถา ตลอดจนส่วนต่าง ๆ ของไม้

“สัตว์” หมายความว่า สัตว์ทุกชนิด ตลอดจนส่วนต่าง ๆ ของสัตว์ สิ่งที่เกิดจากสัตว์ และสิ่งที่สัตว์ทำขึ้น

⁹⁷ พระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า พ.ศ. 2464, มาตรา 18 และมาตรา 20.

⁹⁸ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504, มาตรา 4 (1) (2) (3) และ (4).

2. การกำหนดที่ดินให้เป็นอุทยานแห่งชาติ⁹⁹

เมื่อรัฐบาลเห็นสมควรกำหนดบริเวณที่ดินแห่งใดที่มีสภาพธรรมชาติเป็นที่น่าสนใจให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิมเพื่อสงวนไว้ให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาและรื่นรมย์ของประชาชน ก็ให้มีอำนาจกระทำได้โดยประกาศพระราชกฤษฎีกา บริเวณที่กำหนดนี้เรียกว่า “อุทยานแห่งชาติ” ที่ดินที่จะกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาตินั้น ต้องเป็นที่ดินที่มีได้อยู่ในกรรมสิทธิ์หรือครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายของบุคคลใดซึ่งมิใช่ทบวงการเมือง

การขยายหรือการเพิกถอนอุทยานแห่งชาติไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วนให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา และในกรณีที่มีใช้เป็นการเพิกถอนอุทยานแห่งชาติทั้งหมด ให้มีแผนที่แสดงเขตที่เปลี่ยนแปลงไปแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาด้วย

ให้พนักงานเจ้าหน้าที่จัดให้มีหลักเขตและป้าย หรือเครื่องหมายอื่นแสดงเขตอุทยานแห่งชาติได้ตามสมควร เพื่อให้ประชาชนเห็นได้ว่าเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ

3. การคุ้มครองและดูแลรักษาอุทยานแห่งชาติ¹⁰⁰

ภายในเขตอุทยานแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลใด

1. ยึดถือหรือครอบครองที่ดิน รวมตลอดถึงกันสร้าง แผ้วถาง หรือเผาป่า
2. นำสัตว์ออกไป หรือทำด้วยประการใด ๆ ให้เป็นอันตรายแก่สัตว์
3. ทำด้วยประการใด ๆ ให้เป็นอันตรายหรือทำให้เสื่อมสภาพแก่ดิน หิน กรวด หรือทราย
4. เปลี่ยนแปลงทางน้ำหรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนอง บึง ท่วมท้น หรือเหือดแห้ง
5. ปิดหรือทำให้กีดขวางแก่ทางน้ำหรือทางบก
6. นำยานพาหนะเข้าออกหรือขับขี่ยานพาหนะในทางที่มีได้จัดไว้เพื่อการนั้น เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

หรือทราย

7. เข้าไปดำเนินกิจการใด ๆ เพื่อหาผลประโยชน์ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

8. นำเครื่องมือสำหรับล่าสัตว์หรือจับสัตว์ หรืออาวุธใด ๆ เข้าไป เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ และปฏิบัติตามเงื่อนไขซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้อนุญาตนั้นกำหนดไว้

9. ยิงปืน ทำให้เกิดระเบิดซึ่งวัตถุระเบิด หรือจุดดอกไม้เพลิง

10. ส่งเสียงอื้อฉาวหรือกระทำการอื่นอันเป็นการรบกวน หรือเป็นที่เดือดร้อนรำคาญแก่คนหรือสัตว์

11. ทิ้งสิ่งที่เป็นเชื้อเพลิงซึ่งอาจทำให้เกิดเพลิง

⁹⁹ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504, มาตรา 6-8.

¹⁰⁰ มาตรา 16 มาตรา 12.

4. บทกำหนดโทษ

ผู้ใดฝ่าฝืน

- (1) ขีดถือหรือครอบครองที่ดิน รวมตลอดถึงกันสร้าง แผ้วถาง หรือเผาป่า
- (2) เก็บหา นำออกไป ทำด้วยประการใด ๆ ให้เป็นอันตราย หรือทำให้เสื่อมสภาพ
ซึ่งไม้ ยางไม้ น้ำมันยาง น้ำมันสน แร่หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น
- (3) นำสัตว์ออกไป หรือทำด้วยประการใด ๆ ให้เป็นอันตรายแก่สัตว์
- (4) ทำด้วยประการใด ๆ ให้เป็นอันตรายหรือทำให้เสื่อมสภาพแก่ดิน หิน กรวด
หรือทราย

- (5) เปลี่ยนแปลงทางน้ำหรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย หนอง บึง ท่วมตันหรือเหือดแห้ง
ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกิน สองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ¹⁰¹

ผู้ใดฝ่าฝืน

- (6) ปิดหรือทำให้เกิดขวางกั้นทางน้ำหรือทางแยก
- (9) นำยานพาหนะเข้าออกหรือจับขี้ยานพาหนะในทางที่มีได้จัดไว้เพื่อการนั้น เว้น
แต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

- ต้องระวางจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ¹⁰²

ผู้ใดฝ่าฝืน

- (15) นำเครื่องมือสำหรับล่าสัตว์หรือจับสัตว์ หรืออาวุธใด ๆ เข้าไป เว้นแต่จะได้รับ
อนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ และปฏิบัติตามเงื่อนไขซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้อนุญาตนั้นกำหนดไว้
- (16) ยิงปืน ทำให้เกิดระเบิดซึ่งวัตถุระเบิด หรือจุดดอกไม้เพลิง
- (17) ส่งเสียงอื้อฉาวหรือกระทำการอื่นอันเป็นการรบกวน หรือเป็นที่เดือดร้อน
รำคาญแก่คนและสัตว์

- (19) ทิ้งสิ่งที่เป็นเชื้อเพลิงซึ่งอาจทำให้เกิดเพลิง

- ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท¹⁰³

การจับกุมปราบปรามผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่เป็น
พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา¹⁰⁴

¹⁰¹ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504, มาตรา 16 (1)-(5) ประกอบมาตรา 24

¹⁰² มาตรา 16 (6), (9) ประกอบมาตรา 25.

¹⁰³ มาตรา 16 (15) (16) (17) (19) ประกอบมาตรา 26.

¹⁰⁴ มาตรา 20.

5. พระราชบัญญัติการส่งออกป็นอกและการนำเข้าในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการส่งออกป็นอกและการนำเข้าในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 กฎกระทรวง เรื่อง กำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2558 และประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง สินค้าต้องห้ามนำผ่านราชอาณาจักร พ.ศ. 2559

เนื่องจากในปัจจุบันมีการลักลอบนำเข้าช้างแอฟริกาจากต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมากเพื่อนำมาค้าหรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อการค้าโดยผิดกฎหมาย กอปรกับประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES)) จึงมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามอนุสัญญาที่กำหนดให้ประเทศสมาชิกต้องมีมาตรการในการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าอย่างเหมาะสม ดังนั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวง เรื่อง กำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2558 โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 วรรคหนึ่ง และมาตรา 6 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535¹⁰⁵ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติออกกฎกระทรวง ข้อ 2 ให้เพิ่มช้างแอฟริกา (*Loxodonta Africana*) ซึ่งเป็นสัตว์ป่าจำพวกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมในบัญชีสัตว์ป่าคุ้มครองท้ายกฎกระทรวงกำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง พ.ศ. 2546 อยู่ในบัญชีลำดับที่ 202

ต่อมาวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2559¹⁰⁶ กระทรวงพาณิชย์ได้ออกประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง สินค้าต้องห้ามนำผ่านราชอาณาจักร พ.ศ. 2559 โดยที่มีความจำเป็นเพื่อรักษาความมั่นคงทาง

¹⁰⁵ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 มาตรา 5 บัญญัติว่า “ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่กับออกกฎกระทรวงกำหนดค่าธรรมเนียมไม่เกินอัตราท้ายพระราชบัญญัตินี้ ลดหรือยกเว้นค่าธรรมเนียมและกำหนดกิจการอื่นเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้”

มาตรา 6 บัญญัติว่า “การกำหนดให้สัตว์ป่าชนิดใดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองให้กระทำโดยกฎกระทรวง และโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

กฎกระทรวงที่ออกตามวรรคหนึ่งจะใช้บังคับตั้งแต่วันใด ให้กำหนดไว้ในกฎกระทรวงนั้น แต่จะกำหนดให้ใช้บังคับก่อนหกสิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาก็ได้”

¹⁰⁶ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 133 ตอนพิเศษ 40ง, 11 กุมภาพันธ์ 2559.

เศรษฐกิจ การสาธารณสุข ความมั่นคงของประเทศ และความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5/1 แห่งพระราชบัญญัติการส่งออกป็นนอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการส่งออกป็นนอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ โดยอนุมัติของคณะรัฐมนตรีโดยกำหนดให้ช้างอยู่ลำดับที่ 5 ในบัญชีบัญชีท้ายประกาศกระทรวงพาณิชย์ว่าเป็นสินค้าต้องห้ามนำผ่านราชอาณาจักร พ.ศ. 2559

สรุปได้ว่า ตามพระราชบัญญัติการส่งออกป็นนอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า พ.ศ. 2522 ช้างสามารถส่งออกและนำเข้าราชอาณาจักรไทยได้โดยขออนุญาตตามระเบียบของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชว่าการอนุญาตให้ส่งช้างออกไปนอกราชอาณาจักร พ.ศ. 2547 และตามประกาศกระทรวงพาณิชย์เรื่องกำหนดให้ช้างเป็นสินค้าที่ต้องขออนุญาตในการส่งออกป็นนอกราชอาณาจักร พ.ศ. 2555 แต่เนื่องจากการนำเข้าช้างจากต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมากเพื่อนำมาค้าหรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อการค้าโดยผิดกฎหมาย กอปรกับประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES)) จึงมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามอนุสัญญาที่กำหนดให้ประเทศสมาชิกต้องมีมาตรการในการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าอย่างเหมาะสม ดังนั้น กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงโดยให้เพิ่มช้างแอฟริกา (*Loxodonta Africana*) ไว้ในบัญชีเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง และ กระทรวงพาณิชย์ยังได้ออกประกาศ เรื่องสินค้าต้องห้ามนำผ่านราชอาณาจักร พ.ศ. 2559 โดยช้างได้ถูกกำหนดให้เป็นสินค้าห้ามนำผ่านเข้าราชอาณาจักรไทยเพื่อป้องกันไม่ให้มีการลักลอบนำช้าง ชาก และงาช้างแอฟริกาเข้ามาในราชอาณาจักรไทยโดยผิดกฎหมาย

3.2 นโยบายของคณะรัฐมนตรี (พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา) ด้านที่ 11 ว่าด้วยการให้ความคุ้มครองสัตว์ป่าภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

เมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2557 พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบาย 11 ด้าน ของรัฐบาลต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาตินั้นเป็นการนำยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศว่าด้วยความเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นสำคัญโดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นความพอดี โดยมีนโยบายที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ด้านที่ 9 ซึ่งกล่าวถึง การรักษาความมั่นคงของฐาน

ทรัพยากร และการสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

9.1 ในระยะเฉพาะหน้า เร่งปกป้องและฟื้นฟูพื้นที่อนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า โดยให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ พร้อมส่งเสริมการปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่เอกชน เพื่อลดแรงกดดันในการตัดไม้จากป่าธรรมชาติ

9.2 ในระยะต่อไป พัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดินและแก้ไขการบุกรุกที่ดินของรัฐ โดยยึดแนวพระราชดำริที่ให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ เช่น การกำหนดเขตป่าชุมชนให้ชัดเจน

9.3 บริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศให้เป็นเอกภาพในทุกมิติทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ จัดให้มีแผนบริหารน้ำของประเทศ เพื่อให้การจัดทำแผนงานไม่เกิดความซ้ำซ้อนมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ

นโยบายด้านที่ 9 ของคณะรัฐมนตรีนั้นได้กำหนดให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 46¹⁰⁷ ซึ่งได้บัญญัติรับรองสิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมกับรัฐเพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และมาตรา 56 วรรคหนึ่ง¹⁰⁸ ยังกำหนดเพิ่มอีกว่าบุคคลมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ตนเองมีชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี อีกทั้งมาตรา 79 ยังบัญญัติให้รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน และมาตรา 290¹⁰⁹ ยังกระจายอำนาจองค์กรในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

¹⁰⁷ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 46 บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล และยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

¹⁰⁸ มาตรา 56 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

¹⁰⁹ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 290 บัญญัติว่า “เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

ต่อมาปรากฏว่ามีการนำหลักการของบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ดังกล่าวมาข้างต้นมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ในมาตรา 66, 67, 73, 85 และมาตรา 290¹¹⁰ ซึ่งกำหนดให้บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม

(1) การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่

(2) การเข้าไปมีส่วนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน

(3) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่”

¹¹⁰ มาตรา 66 บัญญัติว่า “กำหนดให้บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน”

มาตรา 67 บัญญัติว่า “กำหนดสิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตราย สุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม”

มาตรา 73 บัญญัติว่า “กำหนดให้บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พักภัย ปกป้องและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรา 85 บัญญัติว่า “กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยจัดให้มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นอย่างเป็นระบบ และเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมและส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยประชาชนชุมชนท้องถิ่น และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน”

มาตรา 290 บัญญัติว่า “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์

ย่อมมีสิทธิและมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนและมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตราย สุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม รวมทั้งให้บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะและการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

นอกจากนี้ มาตรา 290 ยังกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายบัญญัติการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่หรือนอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่อาจมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตนอีกด้วย

ในปี พ.ศ. 2559 อยู่ในระหว่างการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2559 ซึ่งได้นำหลักการในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทั้งในปีพ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2550 มาบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญที่จะได้มีการตราขึ้นในปัจจุบันซึ่งกำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยจัดให้มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นอย่างเป็นระบบ และเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมและส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยประชาชนชุมชนท้องถิ่น และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานโดยบัญญัติไว้ในมาตรา 43 และมาตรา 57¹¹¹

จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่หรือนอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่อาจมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน”

¹¹¹ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2559 (ผ่านรับร่างประชามติจากประชาชน แต่อยู่ระหว่างการประกาศใช้) มาตรา 43 บัญญัติว่า “บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ

(1) อนุรักษ์ฟื้นฟูหรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีต ประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ

(2) จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

สรุปได้ว่า รัฐบาลของประเทศไทยได้ให้ความสำคัญ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของประชาชนและสัตว์ป่า โดยกำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยจัดให้มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยประชาชนชุมชนท้องถิ่น และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานและให้ทุกภาคส่วนมีหน้าที่และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ รักษา และพัฒนาให้มีความยั่งยืนเพื่อให้สัตว์ป่ามีที่อยู่อาศัยในธรรมชาติอย่างสมดุลและอย่างยั่งยืนตลอดไป

(3) เข้าชื่อกันเพื่อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐให้ดำเนินการใดอันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนหรือชุมชน หรือควั่นการดำเนินการใดอันจะกระทบต่อความเป็นอยู่อย่างสงบสุขของประชาชนหรือชุมชน และได้รับแจ้งผลการพิจารณาโดยรวดเร็ว ทั้งนี้ หน่วยงานของรัฐต้องพิจารณาข้อเสนอแนะนั้น โดยให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพิจารณาด้วยตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

(4) จัดให้มีระบบสวัสดิการของชุมชน

สิทธิของบุคคลและชุมชนตามวรรคหนึ่ง หมายความว่ารวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวด้วย”

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2559 (ผ่านรับร่างประชามติจากประชาชน แต่อยู่ระหว่างการประกาศใช้) มาตรา 57 บัญญัติว่า “รัฐต้อง

(1) อนุรักษ์ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรม ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย

(2) อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟูบริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการ และได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ

บทที่ 4

วิเคราะห์สภาพปัญหาและมาตรการทางกฎหมายเพื่อจัดการพื้นที่ อนุรักษ์ช้างป่าเอเชียให้สมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยในประเทศไทย เปรียบเทียบกับต่างประเทศ

ช้างป่าเอเชียในประเทศไทยพบว่ามีปัญหาจำนวนไม่สมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยในป่าธรรมชาติ เช่น จำนวนช้างป่าเขตรอยต่อ 5 จังหวัด พบว่าจำนวนช้างมีจำนวนเพิ่มขึ้น แต่ในหลายพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และอุทยานแห่งชาติ จำนวนช้างป่ามีจำนวนลดลง ซึ่งเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ปัญหาการลักลอบฆ่าช้างป่าในหลายพื้นที่เพื่อเอางาและอวัยวะ ปัญหาการบุกรุกป่าซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่าเพื่อตั้งถิ่นฐานและใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมจึงทำให้ช้างต้องออกจากป่าและเข้ามากินพืชเกษตรกรรมจนทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง

จากคำบอกเล่าของ นางพิไลพรรณ สมบัติศิริ อดีตสมาชิกวุฒิสภาสรรหา¹¹² ได้กล่าวถึงสถานการณ์ของช้างป่าเอเชียในประเทศไทยในปัจจุบันมีปัญหาเรื่องของคนที่เข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่า โดยเฉพาะป่าอุทยานแห่งชาติทำให้ช้างขาดแคลนอาหารและที่อยู่อาศัย ซึ่งช้างจัดเป็นสัตว์ที่อยู่รวมกันเป็นโขลงใหญ่ มีการเดินทางเพื่อหากินไปตามพื้นที่ป่า เพราะฉะนั้น การที่พื้นที่ป่าถูกบุกรุกจนช้างไม่มีพื้นที่สำหรับหากินตามธรรมชาติ จนทำให้ช้างป่าเป็นฝ่ายบุกรุกพื้นที่ทำกินของชาวบ้านแทน จนกระทั่งช้างป่าถูกทำร้ายจนได้รับบาดเจ็บและล้มตายลงไปเป็นจำนวนไม่น้อย นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเกี่ยวกับพันธุกรรมช้าง เนื่องจากพื้นที่ป่า แต่ละแห่งที่เป็นที่อยู่อาศัยของช้างถูกบุกรุกและตัดขาดออกจากกัน ไม่มีทางเชื่อมระหว่างป่าให้ช้างข้ามไปมาหากันได้ทำให้เกิดการผสมพันธุ์กันในหมู่เครือญาติเป็นเหตุให้สายพันธุ์มีความอ่อนแอและความสง่างามตามสายพันธุ์ของช้างไทยอาจถูกทำลายลงไปได้ ซึ่งเรื่องนี้ทางมูลนิธิช้างแห่งประเทศไทยได้ปรึกษากับสัตว์แพทย์ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และได้เข้าไปมีส่วนร่วมจัดทำโครงการน้ำเชื้อช้างแช่แข็ง คือการนำน้ำเชื้อช้างเพศผู้ที่มีลักษณะพันธุกรรมที่ดีมาแช่แข็งเก็บเอาไว้เพื่อใช้ในการผสมเทียมซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศแรกในโลกที่สามารถทำน้ำเชื้อช้างแช่แข็งได้สำเร็จเมื่อปี พ.ศ. 2545

ดังนั้น ในบทนี้ผู้วิจัยจึงจะวิเคราะห์เฉพาะสภาพปัญหาและมาตรการทางกฎหมายเพื่อการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่าเอเชียของประเทศไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ ดังนี้

¹¹² บทความเรื่องเล่าจาก ส.ว. โดย นางพิไลพรรณ สมบัติศิริ สมาชิกวุฒิสภาสรรหา, ใน www.senate.go.th/w3c/senate/pictures/comm/58/fil, available at 4 ตุลาคม 2558.

4.1 วิเคราะห์สภาพปัญหาของช้างป่าเอเชีย

ช้างป่าเอเชียเป็นสัตว์ป่าที่ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2557 ประชากรช้างป่าในประเทศไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์โดยเฉพาะเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และอุทยานแห่งชาติ แต่ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากการขยายพื้นที่เกษตรกรรม การสร้างเขื่อน การทำเหมืองแร่ การสร้างถนน การสร้างบ้านเรือนของประชาชน จึงทำให้แหล่งที่อยู่อาศัยของช้างถูกรุกรกพื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่ากลายเป็นป่าขนาดเล็กซึ่งมีสภาพคล้ายเกาะที่ล้อมรอบด้วยพื้นที่กิจกรรมของมนุษย์ จึงทำให้เส้นทางการเดินของช้างป่าไปยังแหล่งน้ำและแหล่งอาหารถูกขวางกั้นไปด้วยพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้าน จึงส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง เช่น ช้างออกมากินพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้าน ทำลายทรัพย์สินของชาวบ้าน ซึ่งนับวันความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งยากแก่การแก้ไข ดังจะเห็นจากการเสนอข่าวการตายของช้างป่าจะเพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากเกิดการเผชิญหน้าระหว่างช้างป่ากับเกษตรกรที่ทำการป้องกันพืชผลทางการเกษตร เช่น การที่ช้างป่าถูกยิง ช้างป่าถูกไล่ล่าได้รับบาดเจ็บ หรือวางยาเบื่อเพื่อฆ่าช้างป่า เป็นต้น

การตัดถนน สาย 3259 จังหวัดฉะเชิงเทรา ผ่านป่ารอยต่อ 5 จังหวัด ได้แก่จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และสระแก้ว ซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของช้างตัดขาดจากกันกลายเป็นผืนป่าที่ไม่ต่อเนื่อง ประชากรช้างป่าไม่สามารถเดินทางไปมาหาสู่กันได้จึงนำไปสู่ปัญหาของการผสมพันธุ์ในหมู่เครือญาติ (Inbreeding) หรือการผสมเลือดชิดจึงทำให้ลักษณะทางพันธุกรรมไม่มีความหลากหลาย เกิดลักษณะพันธุกรรมด้อยในหมู่ประชากรช้างด้วยกัน ลูกช้างป่าที่เกิดมาจะมีความอ่อนแอส่งผลให้ลูกช้างตายง่าย ทำให้จำนวนประชากรช้างป่าลดลงและอาจสูญพันธุ์ในอนาคตได้

นอกจากนี้ พื้นที่อนุรักษ์ตามแนวชายแดนไทย เช่น เขตอนุรักษ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิไทรโยค อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน และอุทยานแห่งชาติกุยบุรีจะไม่มีหน่วยพิทักษ์ป่าและหน่วยพิทักษ์อุทยานส่งผลให้ความปลอดภัยของช้างป่าที่อาศัยอยู่ตามชายแดนไม่มี¹¹³ จึงมีการไล่ล่าช้างป่าและการจับลูกช้างป่าเพื่อนำมาขายให้แก่นายทุนที่ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวและธุรกิจช้างเร่ร่อน เป็นต้น

¹¹³ สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, เรื่องเดิม, หน้า 24.

ปัญหาของช้างป่าเอเชียเกิดจากหลายสาเหตุ ดังนี้

1. การล่าช้าง

การล่าสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหารและใช้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น การล่าช้างเพื่อเอามาทำเครื่องประดับ เครื่องใช้ การล่าแรด และเลียงผาเพื่อนำเอาน้ำหนัง เขา นอ มาทำยารักษาโรค เครื่องประดับ และเพื่อการค้า เดิมมนุษย์ล่าสัตว์เพื่อการยังชีพเท่านั้น ดังนั้น การล่าสัตว์จึงใช้อาวุธธรรมดาเท่านั้นไม่สลับซับซ้อน ต่อมามนุษย์ได้พัฒนาวิธีการล่าสัตว์ได้รวดเร็วขึ้นแม่นยำ ด้วยอาวุธที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งอาวุธปืนและยานพาหนะหาได้ง่าย การล่าสัตว์ทำได้ง่ายขึ้น บางครั้งจึงล่าสัตว์เป็นการกีฬา และใช้ประโยชน์จากชีวิตของสัตว์เพื่อความบันเทิง และสร้างความร่ำรวยโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ระยะยาว จะเห็นได้จากการที่ประเทศไทยเคยส่งสัตว์ป่าและซากสัตว์ป่าเป็นสินค้าออก เช่น หนังสัตว์ งาช้าง นอแรด เขาสัตว์ จนสัตว์เหล่านี้ลดจำนวนลงอย่างมากและรวดเร็ว¹¹⁴

หัวหน้าอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เผยว่าน่าจะเป็นการลักลอบฆ่าช้าง โดยกระบวนการลักลอบฆ่าช้างจะแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ ฆ่าเอางา ฆ่าเอาลูกเพื่อนำมาทำธุรกิจท่องเที่ยว วิธีการคือการฆ่าแม่หรือพี่เลี้ยง หรือตัวอื่น ๆ เพียงเพื่อให้ได้ลูกช้างตัวเดียว และฆ่าเอาอวัยวะ

“คนบางกลุ่มนิยมเอางาและงวงมาประดับเพื่อความสวยงาม นำหางช้างมาร้อยถักเป็นแหวน หรือนำอวัยวะเพศทั้งผู้และเมีย มาทำยาได้ปีและเมตตามหานิยม บางก็เอาน้ำมันช้างมาทำเมตตามหานิยมอีกเช่นกัน ซึ่งเหล่านี้เป็นที่ต้องการของตลาดอย่างมากและมีค่าตอบแทนสูง โดยราคาหางช้างอยู่ที่กิโลกรัมละ 20,000-30,000 บาท งาช้างคู่หนึ่งหนักประมาณ 10 กิโลกรัม การลั่นช้างครั้งหนึ่งมีรายได้นับแสน ซึ่งคุ้มค่ากับการเสี่ยงโทษสูงสุดจำคุกเพียง 4 ปี ปรับ 40,000 บาท หากไม่เคยต้องคดีก็ได้ลดหย่อนครั้งหนึ่ง และกรณีอื่น ๆ ไปตามระเบียบ”¹¹⁵

การล่าช้างในผืนป่าไทย นอกจากฆ่าแม่ช้างเพื่อเอาลูกช้างไปขายในตลาดมืดแล้ว ยังเป็นการฆ่าเพื่อเอาอวัยวะสำคัญที่นับว่ามีราคาแพงที่สุดคืองาช้าง ซึ่งมีราคาถึง 300,000 บาทต่อ 1 คู่ นอกจากนี้ ยังมีการล่าช้างเพื่อเอาอวัยวะอื่นๆ อีก เช่น อวัยวะเพศ งวงช้าง และหางช้าง เพื่อนำไปทำ

¹¹⁴ สาเหตุที่ทำให้สัตว์สูญพันธุ์, ใน http://easyweb.mnre.go.th/ewt/cict_demo/ewt_news.php?nid=202&filename=index, available at 4 มกราคม 2558.

¹¹⁵ ฟังความเจ้าหน้าที่...หาทางออกปัญหาฆ่าช้างในอุทยาน, ใน <http://www.manager.co.th/Science/ViewNews.aspx?NewsID=9560000047273>, available at 4 มกราคม 2558.

(4) การล่าช้างป่าเพื่อต้องการลูกช้าง การจับลูกช้างมาขายในวงการธุรกิจนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นชาวกูย หรือชาวกระเหรี่ยง เพราะจับได้ไม่ยากนัก และทำการขนส่งสะดวก อีกทั้งตลาดการค้าช้างมีความต้องการช้างเล็กมากกว่าช้างวัยรุ่นเพราะนายทุนต้องการลูกช้างไทยเนื่องจากมีความฉลาดสอนสามารถสอนเดินรำ และวาดรูปได้ ทำให้ลูกช้างไทยเป็นที่ต้องการของแหล่งท่องเที่ยว ขณะนี้ประเทศไทยเป็นแหล่งฝึกลูกช้างให้เดินและให้วาดรูปเพื่อจะส่งลูกช้างขายไปตามรีสอร์ทและสวนสัตว์ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการไปซื้อลูกช้างมาจากประเทศเพื่อนบ้านและใช้ตัวรูปพรรณช้างปลอมสวมกันไปกันมา บริเวณที่มีการล่าลูกช้างเป็นพื้นที่แถบชายแดนไทย-สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ตั้งแต่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ลงไปจนถึงเขตอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดระนอง และพื้นที่ชายแดนไทย-มาเลเซีย ในบริเวณอำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส ผู้รับซื้อส่วนมากเป็นกลุ่มผู้ฝึกช้างจากตำบลบ้านค่าย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ผู้ที่ซื้อลูกช้างจะฝึกลูกช้างเพื่อนำไปแสดงละครสัตว์ นำไปแสดงตามปางช้าง โรงแรม และรีสอร์ทต่าง ๆ บางครั้งผู้ที่ล่าลูกช้างจะพาลูกช้างข้ามไปยังเขตของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ เพื่อนำลูกช้างไปฝึกให้ประโยชน์ วิธีการจับลูกช้างของนักล่าจะฆ่าแม่ช้างเพราะแม่ช้างจะหวงลูกช้างมากและจะคอยปกป้องลูกของตนเองเสมอชีวิต นอกจากนี้ นักล่าจะใช้ขวบวาศหรือแร้วดักจับลูกช้าง หรือทำเป็นหลุมดักช้างขนาดใหญ่ หรือใช้วิธียิงยาสลบใส่ลูกช้าง¹¹⁷

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยสรุปสภาพปัญหาจากการล่าช้างได้ว่า ขบวนการล่าช้างป่าเกิดขึ้นมานานกว่า 10 ปี โดยมีการเคลื่อนไหวยุทธตามชายแดนไทย-สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

ในประเทศไทยฝั่งผืนป่าตะวันตก ตั้งแต่ทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยผา ซึ่งจะเน้นที่ป่ากุยบุรี-ป่าแก่งกระจาน-ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร และพบว่าพื้นที่ที่มีการล่ามากที่สุดอยู่บริเวณอุทยานแห่งชาติกุยบุรี เพราะเจ้าหน้าที่ไม่เข้มงวด และไม่คอยอยู่ประจำการ และบริเวณป่าละอู รวมทั้งอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน

ลักษณะการล่าช้างผู้ล่าจะฆ่าเองและนำลูกช้างไปขาย โดยการฆ่าเองา คนร้ายจะเดินเท้าป่าติดตามช้างตัวผู้ที่มัน่าลักษณะดี เมื่อมีโอกาสก็จะยิง โดยใช้ปืนคาร์บินไรเฟิล หรือ ปลย.88 เมื่อช้างล้มแล้วก็ตัดวง ตัดงา จะใช้เวลาไม่เกิน 1 ชั่วโมง

ส่วนการเอาลูกช้าง คนร้ายจะสังเกตตามโขลงช้างป่าว่ามีลูกช้างหรือไม่ แล้วติดตามโขลงไป พอกลับมาก็ใช้ปืนยิงยาสลบลูกช้าง เมื่อลูกช้างล้มก็ไล่แม่ช้างหรือช้างพี่เลี้ยง ด้วยการยิงปืนจู่แต่ถ้าไม่ไปก็ยิงทิ้งเลย จากนั้นก็ดูลูกช้างจนฟื้น แล้วนำไปเลี้ยงดูให้คุ้นเคย ซึ่งลูกช้างจะมีพฤติกรรมคุ้นเคยกับคนเลี้ยงง่ายมาก เพียง 2 วัน จะเดินตามคนเลี้ยงทันที ต่อจากนั้น คนเลี้ยงจะติดต่อกับผู้ซื้อด้วยการโทรศัพท์บอกจุดรับช้างซึ่งคนร้ายกลุ่มนี้จะใช้รถยนต์แบบปิดทึบขนลูกช้างออกไปจากป่า

¹¹⁷ เพ็ญศักดิ์ จักขุจินดา และคณะ, เรื่องเดิม, หน้า 48.

ขบวนล่าช้างมีทั้งคนมีสี นักการเมืองระดับชาติ นักการเมืองท้องถิ่น (ผู้ใหญ่บ้าน) รวมถึงตำรวจและปลัดศตวรรษที่สนับสนุนอาวุธปืน กระสุนปืน เครื่องยิงยาเสพติด ยาเสพติดอย่างแรง และยาทำให้มีเมานา สำหรับขบวนการล่าช้างป่าในพื้นที่เป็นชาวกะเหรี่ยง ปกาเกอญอ ที่ตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี และชาวกระหรงบางคนใน หมู่ 1 และ หมู่ 2 ตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี และชนกลุ่มน้อยที่อพยพมาตามแนวชายแดนไทย-สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา¹¹⁸

2. ที่อยู่อาศัยของช้างถูกทำลาย แหล่งอาหาร และแหล่งน้ำลดลง

การที่อยู่อาศัยของช้างถูกทำลาย แหล่งอาหารมีจำนวนลดลง และแหล่งน้ำขาดแคลน ส่งผลให้จำนวนช้างป่าเอเชียมีจำนวนไม่เหมาะสมได้ จากสาเหตุ ดังนี้

1) การขยายพื้นที่เกษตรกรรม แนวคิดของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (2534-2539) ที่มุ่งเน้นเรื่องการเปิดเสรีทางการค้า และเน้นนโยบายการส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตรส่งออก อันเป็นช่องทางกระตุ้นเศรษฐกิจนารายได้มหาศาลเข้าประเทศ คือ ตัวเร่งที่ทำให้เกิด “เกษตรเชิงเดี่ยว” ขึ้นในหลายพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่มีอยู่ในพื้นที่ราบใกล้แหล่งน้ำ หรืออ่างเก็บน้ำ สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการเพาะปลูกทั่วถึง พื้นที่รอบป่าจึงถูกแปรสภาพเป็นพื้นที่เกษตรกรรม เมื่อชุมชนมีการขยายพื้นที่ทางการเกษตรมากขึ้น ทำให้พื้นที่ป่าถูกตัดขาดออกจากกัน ซึ่งพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้านนั้น แต่เดิมอาจเคยเป็นที่หากิน หรือเส้นทางเดินเป็นประจำของช้างป่าแต่ละฝูง ซึ่งแม้ว่าจะละทิ้งเส้นทางไปนานเป็นแรมปี เมื่อกลับมาหากินในพื้นที่เก่าก็จะต้องเดินทางไปตามเส้นทางเดิมที่เรียกว่า “ค่านช้าง”¹¹⁹

การขยายพื้นที่เกษตรกรรม เมื่อผืนป่าถูกแบ่งแยกเป็นหย่อม ๆ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของช้างป่าจึงลดลงเรื่อย ๆ และเป็นการบีบบังคับให้สัตว์ป่าที่ใช้พื้นที่หากินขนาดใหญ่ เช่น ช้างประสบกับความยากลำบากในการอยู่รอด นอกจากนี้ยังพื้นที่เกษตรกรรมมีการขยายตัวมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำให้เกิดสภาพพื้นที่ที่เป็นขอบป่ามากยิ่งขึ้น และแหล่งดินโป่งต่าง ๆ ของช้างถูกทำลายลงตามไปด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มโอกาสในการที่ช้างจะเคลื่อนย้ายเข้ามาในแปลงเกษตรได้มากขึ้น ในหลายกรณี พื้นที่เกษตรกรรมยังเป็นพื้นที่ราบซึ่งตั้งอยู่ระหว่างผืนป่าธรรมชาติสอง ผังจึงเป็นเสมือนทางบังคับให้ช้างต้องเคลื่อนที่ผ่านแปลงเกษตรเพื่อเดินช้างไปยังป่าอีกผืนหนึ่ง

¹¹⁸ เปิดบันทึกฉบับ “กรมวนอุทยาน” แฉกระบวนการล่าแม่ช้าง ลูกช้าง, ใน www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1326340491, available at 4 มกราคม 2558.

¹¹⁹ การคุกคาม-ความหลากหลายทางชีวภาพ, ใน <http://chm-thai.onep.go.th/chm/ForestBio/inves.html>, available at 27 มกราคม 2558.

ราษฎรได้มีการบุกรุกขยายพื้นที่ทำกินเพื่อปลูกพืชไร่ เช่น ลูกเดือย ข้าวโพด มันสำปะหลัง ข้าว เป็นต้น โดยเฉพาะพื้นที่ที่ราษฎรได้บุกรุกขยายพื้นที่ทำกินนั้น เดิมเป็นแหล่งอาหาร แหล่งน้ำ และแหล่งดินโป่งของช้างป่า เมื่อถูกรบกวนจากมนุษย์ และแหล่งอาหารหากินไม่เพียงพอต่อความต้องการของช้างป่า ประกอบกับพื้นที่ที่ราษฎรได้ปลูกไว้ส่วนใหญ่เป็นพืชที่เป็นอาหารช้างป่าได้อย่างดี จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ช้างป่าออกไปหากินนอกเขตอนุรักษ์ และทำความเสียหายต่อพืชไร่ของราษฎรที่ปลูกไว้ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา โดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ซึ่งอยู่ในท้องที่อำเภอวังสะพุง และอำเภอกุหลาบ ได้ประสบกับปัญหาช้างป่าได้ออกไปหากินนอกเขตอนุรักษ์ และทำความเสียหายทำลายพืชไร่ของราษฎรที่ปลูกไว้เป็นประจำ โอกาสที่ช้างป่าจะถูกทำร้ายเสียชีวิตจึงมีมาก¹²⁰

มีข้อมูลจากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เกี่ยวกับปัญหาช้างป่าออกนอกพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่า ดังนี้¹²¹

ตารางที่ 5 ช้างป่าที่ออกนอกพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ (เรียงลำดับจากลำดับความรุนแรง)

ลำดับที่	พื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่า	ลำดับที่	อุทยานแห่งชาติ
1	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และสระแก้ว	12	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดขอนแก่น
2	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองเคียน จังหวัดจันทบุรี	13	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว จังหวัดบึงกาฬ

¹²⁰โครงการฟื้นฟูอาหารช้างป่าภูหลวงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ใน www.rdpbproject.com/press56/index.php?option=com...view..., available at 27 มกราคม 2558.

¹²¹กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ส่วนจัดการพื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า, “บันทึกข้อความ เรื่องอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อทำวิจัย ที่ ทส.0909.204/757,” 14 มิถุนายน 2559, หน้า 5.

ตารางที่ 5 ช้างป่าที่ออกนอกพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ (เรียงลำดับจากลำดับความรุนแรง) (ต่อ)

ลำดับที่	พื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่า	ลำดับที่	อุทยานแห่งชาติ
3	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว จังหวัดจันทบุรี	14	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาเมือง จังหวัดลำปาง-ลำพูน
4	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสลักพระ จังหวัดกาญจนบุรี	15	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน จังหวัดแม่ฮ่องสอน
5	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัด เลย	16	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
6	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์	17	อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จังหวัดกาญจนบุรี
7	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าซับลังกา จังหวัดลพบุรี	18	อุทยานแห่งชาติเขาชะเมา จังหวัดระยอง
8	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ	19	อุทยานแห่งชาติกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
9	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าผาผึ้ง จังหวัด ชัยภูมิ	20	อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง จังหวัดพิษณุโลก
10.	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลำนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	21	อุทยานแห่งชาติไทร่มเย็น จังหวัดสุราษฎร์ธานี
11.	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าควนแม่ยาย หม่อม จังหวัดระนอง		

ที่มาของข้อมูล กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2556.

จากการที่ช้างป่าได้ออกนอกพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติและเข้ามาทำลายพืชผลเกษตรกรรมของราษฎรตามพื้นที่ต่าง ๆ จนได้รับความเสียหายดังตัวอย่างนี้

1. ตำบลพวา และตำบลสามพี่น้อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี โขลงช้างป่ากว่า 70 ตัว ที่กระจายหากินอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้านมานานจนจังหวัดต้องออกมาประกาศเป็นพื้นที่ประสบภัยพิบัติช้างป่านั้น โดยทางอำเภอได้รายงาน

ผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี ทราบถึงปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้าน และพื้นที่การเกษตรที่ได้รับความเสียหายแล้ว ซึ่งทางจังหวัดเตรียมที่จะมีการประกาศพื้นที่ประสบภัยพิบัติซ้ำเติมเพิ่มขึ้นในอีก 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ 3 และหมู่ 5 ตำบลพวา ก่อนหน้านี้ได้ประกาศพื้นที่หมู่ 1 และ หมู่ 9 ตำบลพวา หมู่ 6 และ หมู่ 7 ตำบลสามพี่น้อง บริเวณนี้เป็นพื้นที่รอยต่อกับหมู่ 5 โดยโขลงช้างป่าข้ามเขาช่องลงมาในพื้นที่หมู่ 3 ลัดเลาะเข้าทำลายพืชผลทางการเกษตร คือ สวนกล้วย ไร่มัน ลำปะหลัง และไร่สับปะรด จนได้รับความเสียหายเพื่อไปหาอาหาร เนื่องจากสภาพความแห้งแล้ง โดยได้เข้าไปทำลายพืชผลการเกษตรเป็นจำนวนหลายสิบไร่ ในเบื้องต้นเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ดำรวจ ทหาร ผู้นำท้องถิ่น ชุมเผ่าระวังช้างป่า อปพร. และชุด ชรบ. นำกำลังเข้าช่วยขับไล่ออกนอกพื้นที่การเกษตร โดยการฟันต้นกล้วยทิ้ง และเพิ่มไฟฟ้าส่องสว่างรอบสวนป้องกันไม่ให้โขลงช้างป่าเข้ามาทำลายพืชผลทางการเกษตร¹²²

2. ตำบลหาดขาย ตำบลนาขา ตำบลวังตะกอก และตำบลทุ่งตะโก อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยมี 8 หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบและมีเกษตรกรที่ได้รับความเสียหายจำนวน 50 ราย และที่ยังไม่มาแจ้งกับเจ้าหน้าที่อีก พื้นที่เสียหายส่วนใหญ่เป็นสวนกล้วย สวนทุเรียน สวนปาล์ม และสวนยาง รวมถึงท่อส่งน้ำที่ใช้ในสวนทุเรียนอีกจำนวนมากที่เสียหาย ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่กล้าออกไปกรีดยางทำให้ขาดรายได้ส่วนมาตรการที่ทำได้ในขณะนี้คือแนะนำให้ชาวบ้านก่อกองไฟไว้ทุกบ้าน หากช้างเข้ามาในบ้านให้โทรแจ้งเจ้าหน้าที่ ส่วนการผลักดันช้างในขณะนี้คงไม่สามารถทำได้ เพราะกำลังเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ¹²³

3. บ้านห้วยผึ้ง ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พื้นที่ละแวกเดียวกับป่าละอู ซึ่งชาวเกษตรกรจะทำไร่สับปะรด ไร่ข้าวโพด ยางพารา บางส่วนปลูกพืชผักสวนครัวไว้กิน เกษตรกรที่ทำไร่อยู่ชายป่าต้องเผชิญกับปัญหาช้างป่าบุกรุกเข้ามาทำลายพืชผลการเกษตรได้รับความเสียหายอย่างมาก โดยเฉพาะฤดูที่มีผลผลิตทางการเกษตรได้ผลใกล้เคียงพืชผลผลิตถูกช้างกัดกินหมด ช้างเข้ามาประมาณ 30-40 ตัว พืชผลผลิตถูกช้างกัดกินหมด เกษตรกรบางรายเลือกที่จะทำเกษตรต่อไปแม้จะถูกช้างทำลายผลผลิตบ้างแต่ก็ยังดีกว่าไม่มี

¹²² โขลงช้างป่าสร้างความเดือดร้อนไม่หยุด บุกทำลายพืชผลทางการเกษตร, ใน www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9580000019323, และ โขลงช้างป่าเมืองจันทน์ยังขยายพื้นที่หากินและทำลายพืชผลทางการเกษตร, ใน www.manager.co.th/local/viewnews.aspx?NewsID=9580000014786, available at 1 มีนาคม 2558.

¹²³ โขลงช้างป่าบุกกลางดึก ชาวบ้านหลังสวน “ผวา” โล่งเจ้าหน้าที่มาไล่, ใน <http://www.news.ch7.com> > ข่าวในประเทศ, available at 1 มีนาคม 2558.

อาชีพขาดรายได้เลี้ยงครอบครัว แต่บางรายก็เลือกที่จะไม่เผชิญหน้ากับช้างทิ้งไว้ข้างหลังแล้วมุ่งหน้าเข้าไปขายแรงงานในโรงงานแทน¹²⁴

นอกจากนี้ นางเตือนใจ นุชดำรง¹²⁵ อดีตผู้อำนวยการสำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช “กล่าวว่าจากการสำรวจจำนวนประชากรช้างป่าพบว่ามีประมาณ 3,000-3,500 ตัว กระจายอยู่ในป่าอนุรักษ์ จำนวน 68 แห่งทั่วประเทศ แบ่งเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ 38 แห่ง อาทิ แก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี อุทยานแห่งชาติเขาชะเมา จังหวัดระยอง อุทยานแห่งชาติกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง จังหวัดพิษณุโลก อุทยานแห่งชาติไทรโยค จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น และพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 30 แห่ง อาทิ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ป่ารอยต่อ 5 จังหวัด เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว จังหวัดจันทบุรี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นประชากรช้างบ้านนำมาปล่อยตามโครงการคืนช้างสู่ธรรมชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าควนแม่ยายหม่อน จังหวัดระนอง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว จังหวัดบึงกาฬ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น แต่ช้างป่าถูกบุกรุกพื้นที่ที่อยู่อาศัยและที่หากิน จนต้องออกจากป่าและรุกพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน โดยเฉพาะเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน พื้นที่ป่ารอยต่อ 5 จังหวัดภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา สระแก้ว ชลบุรี ระยอง จันทบุรี มีชาวบ้านเสียชีวิตเพราะช้างมากที่สุดถึง 11 ราย เฉพาะตั้งแต่ปี 2559 เสียชีวิตแล้ว 2 ราย ส่วนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองเครือหวาย ปีเดียวเสียชีวิต 4 ราย จนต้องแก้ปัญหาเร่งด่วนช้างป่ากับคน

“สาเหตุการเผชิญหน้าระหว่างคนกับช้างป่า มาจากพื้นที่หากิน แหล่งที่อยู่อาศัยของช้างป่าถูกรบกวนจากมนุษย์ แหล่งอาหาร แหล่งน้ำ ไม่เพียงพอ รวมทั้งช้างป่าต้องการหาแหล่งอาหารหรือย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย เพื่อสร้างกลุ่มประชากรใหม่ตามธรรมชาติ จนก่อให้เกิดปัญหากระทบกระทั่งกันจนชาวบ้านถูกช้างป่าทำร้ายได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต ส่วนช้างป่าก็ถูกทำร้ายและถูกฆ่าด้วยเช่นกัน รวมทั้งอุปกรณ์การเกษตรของชาวบ้านมักถูกช้างทำลายเสียหาย โดยพบว่า ช่วงระหว่างปี 2551-2556 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน มีราษฎรเสียชีวิต 9 ราย บาดเจ็บ 6 ราย มีช้างตาย 4 ตัว ซึ่งไม่รวมตัวเลขผู้เสียชีวิตในช่วงตั้งแต่ปี 2559 ที่ผ่านมามีอีก 2 ราย ดังนั้น รวมผู้เสียชีวิตในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จึงมีประมาณ 11 ราย

¹²⁴ เฝ้าระวังช้างป่า บ้านห้วยผึ่งน่ายู่แก้ปัญหาช้างบุกรุกเข้ามา, ใน www.gotoknow.org, available at 1 มีนาคม 2558.

¹²⁵ เปิดมาตรการป้องกันช้างป่าเสี่ยงเผชิญหน้า-ทำร้ายคน, ใน <http://www.komchadluek.net/news/detail/224927>, available at 5 ตุลาคม 2559.

“เหตุการณ์ล่าสุดเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 22 มกราคม 2559 มีช้างป่าบุกเข้าไปไล่เหยียบชาวบ้านจนเสียชีวิตในไร่น้ำท่วมบ้าน ใกล้กับแนวเขตป่าสงวน หรือป่ากันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ป่ารอยต่อ 5 จังหวัดภาคตะวันออก ทำให้ชาวบ้านเสียชีวิตคาที่ 1 ราย หลังจากนั้นช่วงปลายเดือนเดียวกันก็มีฝูงช้างบุกไร่มันสำปะหลังของชาวบ้าน และพังกระท่อมเฝ้าไร่เสียหาย และล่าสุด เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2559 นายไพโรจน์ มุขจิน อายุ 40 ปี พนักงานราชการของสถานีวิจัยสัตว์ป่าละเมาะเชิงเทรา ถูกช้างแม่ลูกอ่อนทำร้ายไล่กระทืบและเหยียบจนเสียชีวิตระหว่างดำเนินการด้อนช้างกลับคืนสู่ป่า ส่วนพื้นที่อื่น ๆ เช่น คลองเครือหวาย ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาพบว่ามียาฆาตสัตว์ป่าจากช้างป่า 4 ราย บาดเจ็บ 2 ราย เป็นต้น”

“นายอยู่ เสนาธรรม”¹²⁶ ผู้อำนวยการสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 2 อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบกำกับดูแลพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ภาคตะวันออก 4 จังหวัดตอนล่าง ประกอบด้วย ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง และตราด กล่าวถึงปัญหานี้ว่า ได้สั่งพักแผนการด้อนช้างกลับป่าเดิมไว้ทั้งหมดแล้ว แต่ยังคงให้เจ้าหน้าที่เข้าไปในพื้นที่เพื่อเฝ้าระวังเหมือนเดิมซึ่งพบว่าช้างป่าในพื้นที่ดูแลออกมาจากป่ารวม 385 ตัว ที่ ทำใหม่ แก่งหางแมว เขาคิชฌกูฏ คลองแก้ว แพร่หวาย ซึ่งมากที่สุดพบเป็นฝูงใหญ่ในพื้นที่แก่งหางแมว ปัจจุบันต้องใช้เจ้าหน้าที่ 110 คน คอยดูแลเฝ้าระวังช้างตั้งแต่เวลา 06.00-20.00 น. จุดแก่งหางแมวมีช้างถึง 70 ตัว ใช้เจ้าหน้าที่แค่ 10 คน ในการดูแล โดยกันชาวบ้านออกไปแค่เป็นกองหนุน เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้น หลังเกิดเหตุมีเจ้าหน้าที่และชาวบ้านเสียชีวิตไปหลายคน”

3. พื้นที่ป่าถูกทำลาย

เมื่อประชากรเพิ่มสูงขึ้น ความต้องการใช้ที่ดินเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินก็สูงขึ้นตามมาด้วยเป็นผลให้ราษฎรเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อเข้าครอบครองที่ดิน แผลงป่าหรือเผาป่าทำไร่เลื่อนลอย นอกจากนี้ ยังมีนายทุนที่ดินซึ่งจ้างวานให้ราษฎรเข้าไปทำลายป่าเพื่อจับจองเอาไว้ขายต่อไป¹²⁷

การตัดไม้ทำลายป่าเป็นภัยชนิดหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดการสูญเสียซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุด ในปัจจุบันอัตราการตัดไม้ทำลายป่าทั่วโลกยังคงสูงอยู่ โดยส่วนใหญ่เกิดจากมนุษย์ต้องการเพิ่มพื้นที่ทำการเกษตร อีกทั้งมนุษย์ต้องการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อใช้ประโยชน์ที่ดิน

¹²⁶ เปิดมาตรการป้องกันช้างป่าเสี่ยงเผชิญหน้า-ทำร้ายคน, เรื่องเดียวกัน.

¹²⁷ การเกิดไฟป่าในประเทศไทย, ใน <http://thamsuwan.blogspot.com/>, available at 2 กุมภาพันธ์ 2558.

ในรูปแบบอื่นอีกด้วย ประเทศไทยมีสถิติการบุกรุกพื้นที่ป่าในปี พ.ศ. 2550-2551 ของกรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รายงานว่าปี พ.ศ. 2550 มีพื้นที่ป่าถูกบุกรุก 35,988 ไร่ และปี พ.ศ. 2551 มีพื้นที่ป่าถูกบุกรุก 19,039 ไร่¹²⁸

1) การเลี้ยงสัตว์ในเขตพื้นที่ป่า การปศุสัตว์ในปัจจุบันนอกจากจะมีการเลี้ยงสัตว์เป็นระบบฟาร์มซึ่งมีระบบการจัดการเป็นอย่างดีแล้ว การเลี้ยงสัตว์แบบดั้งเดิมก็ยังคงมีอยู่ คือ การเลี้ยงโดยปล่อยให้สัตว์เข้าไปหากินเองในป่า ซึ่งอาจเข้าไปแย่งหรือทำลายอาหารของสัตว์ป่า และอาจติดโรคจากสัตว์ป่าหรืออาจนำโรคติดต่อไปสู่สัตว์ป่าด้วย

2) ไฟป่า ปัจจุบันการเกิดไฟป่าส่วนใหญ่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เป็นการทำลายพืชอาหารของช้างป่า

"ไฟป่า" คือ ไฟที่เกิดขึ้นจากสาเหตุอันใดก็ตามแล้วลุกลามไปได้โดยอิสระปราศจากการควบคุม ทั้งนี้ ไม่ว่าไฟนั้นจะลุกลามเข้าป่าธรรมชาติหรือสวนป่า แล้วเผาผลาญเชื้อเพลิงธรรมชาติในป่า ได้แก่ ดินอินทรีย์ ใบไม้แห้ง หญ้า กิ่งก้านไม้แห้ง ท่อนไม้ คอไม้ วัชพืช ไม้พุ่ม ใบไม้สด และในระดับหนึ่งสามารถเผาผลาญต้นไม้ ที่ยังมีชีวิตอยู่

สาเหตุของการเกิดไฟป่าเกิดจาก 2 สาเหตุ ดังนี้

1) เกิดจากธรรมชาติ ไฟป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ เช่น ไฟผ่า กิ่งไม้เสียดสีกัน ภูเขาไฟระเบิด ก้อนหินกระทบกัน แสงแดดตกกระทบผลึกหิน แสงแดดส่องผ่านหยดน้ำ ปฏิริยาเคมีในดินป่าพฤษภาคมไหม้ในตัวเองของสิ่งมีชีวิต แต่สาเหตุที่สำคัญ ได้แก่

ฟ้าผ่า เป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดไฟป่าในเขตอบอุ่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศแคนาดา พบว่ากว่าครึ่งหนึ่งของไฟป่าที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากฟ้าผ่า ทั้งนี้โดยที่ฟ้าผ่าแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ฟ้าผ่าแห้ง คือฟ้าผ่าที่เกิดขึ้นในขณะที่ไม่มีฝนตก มักเกิดในช่วงฤดูแล้ง สายฟ้าจะเป็นสีแดง เกิดจาก เมฆที่เรียกว่าเมฆฟ้าผ่า ซึ่งเมฆดังกล่าวจะมีแนวการเคลื่อนตัวที่แน่นอนเป็นประจำทุกปี ฟ้าผ่าแห้งเป็นสาเหตุสำคัญของไฟป่าในเขตอบอุ่น ฟ้าผ่าเปียก คือ ฟ้าผ่าที่เกิดควบคู่ไปกับการเกิดพายุฝนฟ้าคะนอง (Thunderstorm) ดังนั้น ประกายไฟที่เกิดจากฟ้าผ่า จึงมักไม่ทำให้เกิดไฟไหม้หรืออาจเกิดได้บ้างแต่ไม่ลุกลามไปไกล เนื่องจากความชื้นสัมพัทธ์ และความชื้นของเชื้อเพลิงสูง ฟ้าผ่าในเขตร้อนรวมถึงประเทศไทยมักจะเป็นฟ้าผ่าเปียก จึงแทบจะไม่ใช่สาเหตุของไฟป่าในเขตร้อนนี้เลย

¹²⁸ การคุกคาม – ความหลากหลายทางชีวภาพ, ใน <http://chm-thai.onep.go.th/chm/ForestBio/inves.html>, available at 27 มกราคม 2558.

กิ่งไม้เสียดสีกัน อาจเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ป่าที่มีไม้ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นและมีสภาพอากาศแห้งจัด เช่น ในป่าไผ่หรือป่าสน

2) สาเหตุจากมนุษย์ ไฟป่าที่เกิดในประเทศกำลังพัฒนาในเขตร้อนส่วนใหญ่จะมีสาเหตุมาจากกิจกรรมของมนุษย์ สำหรับประเทศไทยจากการเก็บสถิติไฟป่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528-2542 ซึ่งมีสถิติไฟป่าทั้งสิ้น 73,630 ครั้ง พบว่าเกิดจากสาเหตุตามธรรมชาติ คือ ไฟผ่าเพียง 4 ครั้ง เท่านั้น คือ เกิดที่ภูกระดึง จังหวัดเลย ที่ห้วยน้ำดัง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ท่าแซะ จังหวัดชุมพร และที่เขาค้อใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา แห่งละหนึ่งครั้ง ดังนั้น จึงถือได้ว่าไฟป่าในประเทศไทยทั้งหมดเกิดจากการกระทำของคน โดยมีสาเหตุต่าง ๆ กันไป ได้แก่

(1) เก็บหาของป่า เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดไฟป่ามากที่สุด การเก็บหาของป่าส่วนใหญ่ ได้แก่ ไข่มดแดง เห็ด ใบตองตึง ไม้ไผ่ น้ำผึ้ง ผักหวาน และไม้พิน การจุดไฟส่วนใหญ่เพื่อให้พื้นป่าโล่ง เดินสะดวก หรือให้แสงสว่าง ในระหว่างการเดินทางผ่านป่าในเวลากลางคืน หรือจุดเพื่อกระตุ้นการงอกของเห็ด หรือกระตุ้นการแตกใบใหม่ ของผักหวานและใบตองตึง หรือจุดเพื่อไล่ตัวมดแดงออกจากรัง รบกวนไล่ผึ้ง หรือไล่แมลงต่าง ๆ ในขณะที่อยู่ในป่า

(2) เผาไร่ เป็นสาเหตุที่สำคัญรองลงมา การเผาไร่ก็เพื่อกำจัดวัชพืชหรือเศษซากพืชที่เหลืออยู่ภายหลัง การเก็บเกี่ยว ทั้งนี้เพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูกในรอบต่อไป ทั้งนี้โดยปราศจากการทำแนวกันไฟและปราศจากการควบคุม ไฟจึงลามเข้าป่าที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง แกล้งจุด ในกรณีที่ประชาชนในพื้นที่มีปัญหาความขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องที่ทำกินหรือถูกจับกุมจากการกระทำผิดในเรื่องป่าไม้ก็มักจะหาทางแก้แค้นเจ้าหน้าที่ด้วย การเผาป่า ความประมาท เกิดจากการเข้าไปพักผ่อนในป่า ก่อกองไฟแล้วลืมดับ หรือทิ้งก้นบุหรี่ลงบนพื้นป่า เป็นต้น

(3) ล่าสัตว์โดยใช้วิธีไล่เหล่า คือ จุดไฟไล่ให้สัตว์หนีออกจากที่ซ่อน หรือจุดไฟเพื่อให้แมลงบินหนีไฟ นก ชนิดต่าง ๆ จะบินมากินแมลง แล้วดักยืงนกอีกทอดหนึ่ง หรือจุดไฟเผาทุ่งหญ้า เพื่อให้หญ้าใหม่แตกกระบัด ล่อให้สัตว์ชนิดต่างๆ เช่น กระตัง กวาง กระต่าย มากินหญ้า แล้วดักกรยิงสัตว์นั้น ๆ

(4) เลี้ยงปศุสัตว์ ประชาชนที่เลี้ยงปศุสัตว์แบบปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติ มักลักลอบจุดไฟเผาป่า ให้โล่งมีสภาพเป็นทุ่งหญ้าเพื่อเป็นแหล่งอาหารสัตว์

(5) ความคึกคะนอง บางครั้งการจุดไฟเผาป่าเกิดจากความคึกคะนองของผู้จุด โดยไม่มีวัตถุประสงค์ใด ๆ แต่จุดเล่นเพื่อความสนุกสนาน เท่านั้น

ผลกระทบจากไฟป่าต่อสัตว์ป่าและสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ ในป่า ทำอันตรายต่อชีวิตของสัตว์ป่า ทำลายแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ทำอันตรายต่อชีวิตของสัตว์เล็กๆ และ

จุลินทรีย์ในดิน "ไฟป่า" ส่งผลให้ สัตว์ป่าได้รับบาดเจ็บ ล้มตาย เพราะหนีไฟไม่ทัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกอ่อนและสัตว์ที่เคลื่อนไหวช้า ที่หนีรอดก็ขาดที่อยู่อาศัยรวมไปถึงแหล่งอาหาร ในที่สุดก็อาจต้องตายเช่นเดียวกัน¹²⁹

3) การทำเหมืองแร่ การทำเหมืองแร่เพื่อนำแร่ธาตุต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ ซึ่งในสายแร่บางชนิด เช่น ตะกั่ว สังกะสี มังกานีส โครเมียม ขณะที่ทำการขุดแร่เหล่านี้อาจปะปนลง ในแหล่งน้ำและแหล่งดิน อีกทั้งใช้สารพิษ เช่น สารไซยาไนด์ (cyanide) เพื่อสกัดทองคำออกจากแร่ ซึ่งพิษที่กำลังเจริญเติบโตอยู่นั้นเกิดการสะสมแร่ธาตุดังกล่าวและสามารถถ่ายทอดมายังคนโดยตรงหรือห่วงโซ่อาหาร เช่น การทำเหมืองแร่ปรอท ทำให้คนงานและสิ่งมีชีวิตในบริเวณเหมือง และพื้นที่ใกล้เคียงได้รับสารพิษไปด้วย ดังนั้น การทำเหมืองแร่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ สัตว์น้ำ และสัตว์ป่า ดังนี้

(1) ทรัพยากรดิน การทำเหมืองแร่จำเป็นต้องมีการขุดระเบิดหรือฉีดน้ำ เพื่อนำแร่ซึ่งมักอยู่ใต้ดินออกมา ดินที่เกิดจากการทำเหมืองแร่จะไหลลงไปกับน้ำลงสู่แม่น้ำ ลำคลอง ทำให้ดินเกิดความสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ ดินที่ผ่านการทำเหมืองแร่แล้ว จึงขาดความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ พื้นที่ที่ผ่านการทำเหมืองแล้วจะเป็นหลุม เป็นบ่อ ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้

(2) ทรัพยากรน้ำ และสัตว์น้ำ เนื่องจากน้ำขุ่นขึ้นจากการฉีดน้ำแยกแร่ออกจากดินหรือโคลน เกิดจากการแพร่กระจายออกไป หากเป็นพื้นที่ในทะเลตะกอนขุ่นขึ้นจะกระจายไปตามอิทธิพลของกระแสน้ำ คลื่น และลม ซึ่งยากแก่การควบคุม ทำให้คุณภาพของน้ำทะเลเสียหาย นอกจากนี้ยังทำให้น้ำธรรมชาติเกิดการตื้นเขินมีผลต่อสัตว์น้ำ คือ ทำลายแหล่งวางไข่ แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย

(3) ทรัพยากรป่าไม้ การทำลายทรัพยากรป่าไม้ ตั้งแต่สำรวจจนกระทั่งขุดเจาะได้แล้วนำไปส่งยังผู้รับซื้อ ป่าจะถูกถากถางเพื่อการสำรวจ เมื่อพบแร่แล้วป่าจะถูกทำลายอย่างถาวร ทำให้สัตว์ป่าขาดพื้นที่อาศัย และแหล่งอาหาร

¹²⁹การเกิดไฟป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและการจัดการ โดย รศ.ดร.ประสิทธิ์ ประครองศรี ที่ปรึกษาศูนย์วิจัยและพัฒนาการบริหารและการจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ความหมายของไฟป่า "ไฟป่า" คือ ไฟที่เกิดขึ้นจากสาเหตุอันใดก็ตามแล้วลุกลามไปได้โดยอิสระ, ใน <http://www.tndl.org/kku/pdf/fire-prasit.pdf>, available at 2 กุมภาพันธ์ 2558.

(4) อากาศ การทำเหมืองแร่โดยเฉพาะเหมืองบนบกจะต้องมีการระเบิด ทบ บด หรือป่นหิน การขนส่งลำเลียงแร่จากเหมืองแร่ทำให้เกิดฝุ่นละอองมาก ฝุ่นเหล่านี้กระจาย และถูกพัดพาไปในอากาศ ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อมนุษย์ สัตว์ และพืชที่อยู่ใกล้เคียงได้¹³⁰

คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย (สนช.) ในสมัยรัฐบาลของ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้จัดทำร่างพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. ... ขึ้น โดยได้นำข้อคิดเห็นจากภาค ประชาชนเข้ามาประกอบการร่าง ด้วยเนื้อหาที่มีมีลักษณะในการคำนึงถึงการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน การมีแผน บริหารจัดการแร่แห่งชาติที่สอดคล้องกับรายงานการประเมินผลกระทบเชิงยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม การ สงวนหวงห้ามและคุ้มครองพื้นที่โดยการห้ามสำรวจและประกอบกิจการในพื้นที่ป่าสงวน เขตอุทยานแห่งชาติ แหล่งมรดกทางธรรมชาติ เขตพื้นที่ป่าต้นน้ำและป่าน้ำซับชื้น และการสำรวจ แร่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ครอบครองที่ดิน¹³¹

นักวิชาการบางส่วนมีความเห็นว่าการทำเหมืองแร่จะเป็นการทำลายป่าใน พื้นที่ป่าสงวนซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

นายศศิณ เถลิ้มลาภ ประธานมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร มีความกังวลในการออก พระราชบัญญัติฉบับนี้ เพราะประมาณ 70-80% ของเหมืองแร่จะอยู่ในเขตป่าสงวน และมีความเชื่อว่า การทำเหมืองแร่จะทำลายป่าไม้ เขายังกล่าวเพิ่มเติมถึงด้านกฎหมายว่าคณะรัฐบาลจะต้องทำประชา พิจารณ์เกี่ยวกับการทำเหมืองแร่ แต่ในทางปฏิบัติ การทำเหมืองแร่จะอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้บริหาร ท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้นำที่จะให้มีการทำเหมืองแร่เกิดขึ้นแม้คนในท้องถิ่นจะต่อต้าน

นายสุรพล ดวงแข ตัวแทนจากมูลนิธิเพื่อนช้าง วิเคราะห์ว่าร่าง พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. ... มีหลักการขัดแย้งกับหลักการอนุรักษ์ระหว่างประเทศ¹³²

4) โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในพื้นที่ป่า โครงการต่างๆ ที่ได้ดำเนินการในพื้นที่ ป่าย่อมส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของป่า และสัตว์ป่า เช่น การสร้างเขื่อนซึ่งเป็นการแยกป่า ธรรมชาติออกจากกัน การตัดถนนผ่านป่าก็เช่นกันแล้วยังเป็นการทำให้มนุษย์เข้าไปรบกวนสัตว์ป่า ได้ง่ายขึ้นด้วย¹³³

¹³⁰ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการทำเหมืองแร่, ใน [http:// www.keereerat. ac.th/ webQuest/ webman/ problem_1.htm /](http://www.keereerat.ac.th/webQuest/webman/problem_1.htm/), available at 29 กันยายน 2558.

¹³¹ ชาวบ้านไม่รับร่าง พรบ. แร่ ฉบับ คสช., ใน [http:// www.prachatai.com/journal /2015/01/57552/](http://www.prachatai.com/journal/2015/01/57552/), available at 30 กันยายน 2558.

¹³² New mineral bill, “threatens forests,” *Bangkok Post* (29 September 2015): 4.

¹³³ โครงการฟื้นฟูอาหารช้างป่าภูหลวงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ใน www.rdpbproject.com/press56/index.php?option=com...view , available at 27 มกราคม 2558.

4. ความขัดแย้งระหว่างคนและช้าง (Human Elephant Conflicts – HEC)

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างไม่ใช่เรื่องใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นทั้งในทวีปเอเชียและแอฟริกา ในแอฟริกาในยุคอาณานิคมและต้นศตวรรษที่ 19 นักประวัติศาสตร์ได้บรรยายถึงพื้นที่ซึ่งช้างออกมาบุกรุกพืชผลของเกษตรกร และนักวิชาการเชื่อว่าปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นของยุคที่มนุษย์เริ่มทำเกษตรกรรม¹³⁴

มีรายงานปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างเกิดขึ้นในทวีปเอเชียตลอดแนวการแพร่กระจายของช้างป่า ตั้งแต่ สาธารณรัฐอินเดีย สหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล ราชอาณาจักรภูฏาน สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาชนบังกลาเทศ สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ราชอาณาจักรกัมพูชา สหพันธรัฐมาเลเซีย สาธารณรัฐอินโดนีเซีย และประเทศไทย ซึ่งในหลายประเทศปัญหาดังกล่าวได้กลายเป็นปัญหาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในเรื่องของการจัดการสัตว์ป่าและพื้นที่อนุรักษ์

ดังนั้น เรื่องความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างควรจะได้รับ การจำกัดความที่ชัดเจน เพราะบางกรณีปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างหมายความว่า การแย่งชิงในที่ดินที่อยู่อาศัย ปัญหาประชากรเพิ่มขึ้นเกินขนาด การปะทะระหว่างคนกับช้างโดยเจตนาและโดยบังเอิญจนเกิดการบาดเจ็บและเสียชีวิตของคนและช้าง อีกทั้งกรณีพืชผลทางการเกษตรของเสียหายเพราะช้างป่าเข้ามาหากิน หรือเคลื่อนย้ายผ่านพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกร¹³⁵

ในประเทศไทย กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช รายงานว่ามีปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างเกิดขึ้นในพื้นที่อนุรักษ์อย่างน้อย 20 แห่ง อาทิ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อุทยานแห่งชาติกุยบุรี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ อุทยานแห่งชาติทับลาน-ปางสีดา พันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เป็นต้น ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในประเทศไทยเกิดขึ้นมานานนับตั้งแต่คนเข้าไปในพื้นที่ป่า ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยหากินของช้าง เกิดปัญหารุนแรงถึงขั้นต้องฆ่าช้าง และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงขึ้น ประเด็นของการเกิดข้อขัดแย้ง คือ ปัญหาการแย่งใช้พื้นที่ราบริมแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และแหล่งหลบภัยที่สำคัญของช้าง ในฤดูฝนที่ยังมีอาหารสมบูรณ์ ช้างสามารถ

¹³⁴ สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย ร่วมกับ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, เทคนิคการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: แสงเมืองการพิมพ์, 2550), หน้า 3.

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

ดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่เมื่อถึงฤดูแล้งอาหารและน้ำขาดแคลน ช้างจึงต้องเข้ามาหากินผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่เกษตรกรรมของมนุษย์ ปัญหานี้ได้เกิดกับหลายประเทศ ซึ่งมีการลดปัญหาลงได้บ้าง และมีแนวโน้มว่าจะขยายตัวและมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นในอนาคต ดังมีตัวอย่างดังนี้

เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2558 เหตุช้างป่าอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มรดกโลก (พื้นที่รอยต่อ 4 จังหวัด คือ จังหวัดปราจีนบุรี นครนายก นครราชสีมา และสระบุรี) รวมจำนวน 8 ตัว เป็นครอบครัวช้างแม่ แปรก ประกอบด้วยช้างพัง (เพศเมีย) 3 ตัว ช้างเพศผู้ (ช้างพลาย) 3 ตัว และลูกช้าง 2 ตัว ล้อมกรอบหนุ่มนักขับจีรรถจักรยานยนต์ โดยมีช้างป่าขนาดใหญ่ 2 ตัว เป็นช้างพลายและช้างพังเดินกลางถนน จากนั้นได้มีรถจักรยานยนต์สีแดงคาดดำ ไม่ทราบหมายเลขทะเบียนและหมวดจังหวัด คนขับเป็นเด็กชายวัยรุ่น สวมหมวกกันน็อก ขับขี่ลงมาจากด้านบนอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ทิศทางกำลังมุ่งหน้าลงเขามาฝั่งด้านจังหวัดปราจีนบุรี ได้พบช้างทั้ง 2 ตัวจึงจอดรถจักรยานลงข้างทางช้างป่าตัวเมียได้แสดงอาการเครียด - โมโห หูกางหางขึ้น วงงอวิ่งตรงรี่เข้าใส่พร้อม ๆ ช้างเพศผู้วิ่งตามมาสมทบ เด็กหนุ่มวัยรุ่นได้ปล่อยรถจักรยานยนต์ล้มลง พร้อมพนมมือระหว่างอก ลักษณะยกมือไหว้ขอชีวิต และในนาทีระทึกขวัญ ได้มีช้างขนาดใหญ่จากราวป่าอีก 4 ตัวออกมาสมทบ และพร้อมกับยังมีลูกช้างอีก 2 ตัวเข้าร่วมล้อมกรอบเด็กหนุ่มวัยรุ่นดังกล่าว และส่งเสียงร้องก้องป่า โดยเด็กหนุ่มวัยรุ่นยังคงไม่หลบหนีไปไหน ยังพนมมือไหว้อยู่ โดยช้างป่าที่รายรอบล้อมกรอบเหล่านั้น มีเพียงตัวเดียวคือช้างพัง คาดว่าเป็นแม่แปรก ที่ออกอาการโมโห นอกนั้นหู - หางกวัดอารมณ์ดี และกันเด็กหนุ่มวัยรุ่นพ้นอันตรายไม่บาดเจ็บ หรือเสียชีวิตแต่อย่างใด

ผู้สื่อข่าวทราบว่าผู้บันทึกภาพเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ และเผยแพร่ Mr. Andy Merk มีบ้านพักอยู่ที่ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา จึงได้โทรศัพท์สัมภาษณ์ Mr. Andy กล่าวว่า "ถ่ายภาพเหตุการณ์ได้เมื่อช่วงเวลาประมาณ 17.30 น. โดยขณะก่อนเกิดเหตุ นั้น ตนเองผ่านถนนสายปราจีนบุรี - เขาใหญ่ มาที่โป่งกระทิง ช่วง กม.32 พบว่ามีรถจักรยานยนต์บิ๊กไบค์รวม 4 คัน ขับขี่เร็ว ส่งเสียงดัง คาดว่าทำให้โขลงครอบครัวช้างป่าที่หากินตามถนนเกิดอาการเครียด - โมโหเสียงรถจักรยานยนต์กลุ่มบิ๊กไบค์"¹³⁶

เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2558 ช้างป่าทำร้ายชาวบ้านเสียชีวิต 2 ศพ และบาดเจ็บสาหัสอีก 1 ราย ที่ตำบลขุนช่อง จังหวัดจันทบุรี เหตุเกิดพื้นที่ติดต่อกัน 3 หมู่บ้าน จุดแรกที่หมู่ 2 บ้านทางแมว ตำบลขุนช่อง ในสวนยางพารา พบศพรายแรกชื่อ นายทวีพร พ่วงกระโทก อายุ 41 ปี ชาวตำบลแก่งหางแมว นอนคว่ำหน้าใต้ต้นยางพาราสภาพร่างแหลกเหลว มีอุปกรณ์การกรีดขูดขูดอยู่

¹³⁶ ช้างป่าตกใจเสียงบิ๊กไบค์ล้อมกรอบมอเตอร์ไซด์, ใน <http://www.nationtv.tv/main/content/social/378475047/>, available at 4 ธันวาคม 2558.

หลายชั้น ห่างไปประมาณ 3 เมตร พบท่อนขาขวาของผู้ตายกระเด็นตกอยู่ 1 ข้าง จุดที่ 2 ในสวนยางพาราบ้านคลองนา หมู่ 5 ตำบลขุนซ่อง ห่างจากจุดแรกประมาณ 2 กิโลเมตร พบศพนายมีชัย บุระพูน อายุ 47 ปี ชาวตำบลขุนซ่อง นอนตายสภาพศพไม่ต่างจากศพแรก และจุดสุดท้ายในสวนยางพารา บ้านเพิงดิน หมู่ 5 ตำบลแก่งหางแมว พบเพียงร่องรอยเท้าข้างขนาดใหญ่และรอยเลือดตกอยู่ ทราบว่าคนบาดเจ็บชื่อ นางบังอร เขาโพธิ์งาม อายุ 44 ปี คนงานกรีดยางถูกช้างป่าทำร้ายญาตินำส่งโรงพยาบาลแก่งหางแมวและถูกส่งต่อไปยังโรงพยาบาลพระปกเกล้าจันทบุรี เนื่องจากขาหักอาการสาหัส¹³⁷

การหามาตรการที่มีประสิทธิภาพในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าจึงเป็นความท้าทายที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อการอนุรักษ์และการจัดการช้างป่าในปัจจุบัน ปัจจัยสำคัญที่อาจเป็นสาเหตุหลักให้ช้างป่าออกมาทำลายพืชเกษตรและเกิดการขัดแย้งระหว่างช้างกับคนได้ ดังนี้¹³⁸

1) รูปแบบการเคลื่อนย้ายประชากรตามธรรมชาติ (Movement patterns) รูปแบบการเคลื่อนย้ายประชากรช้างที่ปรากฏในปัจจุบันมีความคล้ายคลึงกับรูปแบบที่เคยเป็นมาในอดีตแม้ว่าที่อาศัยดั้งเดิมจะถูกทำลายหรือถูกแปลงสภาพโดยมนุษย์ไปแล้ว จึงเป็นไปได้ว่าในบางพื้นที่ช้างอาจเคลื่อนย้ายมายังพื้นที่เกษตรกรรมอันเนื่องมาบริเวณดังกล่าวตั้งอยู่ที่เส้นทางการเคลื่อนย้ายผ่านตามธรรมชาติของช้าง

2) การเข้ามาใช้แหล่งน้ำ (Competition for water) แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เช่น อ่างเก็บน้ำ บ่อน้ำ หรือคลองชลประทานมักตั้งอยู่ตามแนวขอบป่าซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของช้าง ในฤดูแล้งที่น้ำเป็นทรัพยากรที่ขาดแคลน ช้างป่าจึงมักเข้ามาใช้ประโยชน์ในแหล่งน้ำนี้เช่นกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มโอกาสในการที่จะเข้ามาอยู่ในระยะใกล้หรือเคลื่อนที่ผ่านพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อเข้าถึงแหล่งน้ำของช้างป่า

3) การลดขนาดของถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ (Reduction of natural habitats) เมื่อผืนป่าถูกแบ่งแยกเป็นหย่อม ๆ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่เกษตรกรรมจึงเป็นพื้นที่กั้นผืนป่าธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งอยู่อาศัยของช้างป่าออกเป็นสองฝั่ง จึงเป็นเสมือนทางบังคับให้ช้างต้องเคลื่อนที่ผ่านแปลงเกษตรเพื่อเดินข้ามไปยังป่าอีกฝั่งหนึ่ง เพราะ

¹³⁷ ช้างป่าเกรกระที่บคนกริยาดับ 2 สหส 1, ใน <http://www.thairath.co.th/content/535879>, available at 4 ธันวาคม 2558.

¹³⁸ คนกับช้างท่ามกลางปัญหาความขัดแย้ง, ใน www.wcsthailand.org/main/elephant-project/elephant-conflict/, available at 2 กุมภาพันธ์ 2558.

ถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของช้างป่าลดลง จึงเป็นการบีบบังคับให้ช้างป่าที่ใช้พื้นที่หากินขนาดใหญ่ ประสบกับความยากลำบากในการอยู่รอด ยิ่งพื้นที่เกษตรกรรมมีการขยายตัวมากขึ้นเท่าใดก็ยิ่งทำให้เกิดสภาพพื้นที่ที่เป็นขอบป่ามากยิ่งขึ้น ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มโอกาสให้ช้างเคลื่อนย้ายเข้ามาในแปลงเกษตรของประชาชนได้มากขึ้น

4) ความเสื่อมโทรมของถิ่นที่อยู่อาศัย (Degradation of habitats) ในหลายพื้นที่ เจ้าหน้าที่มักตั้งสมมติฐานการที่ช้างออกมากินพืชเกษตรเป็นเพราะถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติเสื่อมโทรมลงจนทำให้ช้างขาดแคลนพืชอาหาร โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ที่เป็นการแย่งแย่งอาหารโดยตรงของช้าง

5) รสชาติของพืชผลทางการเกษตร และคุณค่าทางอาหาร (Palatability and nutritive of crops) พันธุ์พืชเกษตรที่มนุษย์คัดเลือกมาปลูกในเชิงพาณิชย์ส่วนใหญ่เป็นชนิดพันธุ์ที่มีความเหมาะสมต่อการบริโภค ทั้งขนาด รสชาติ กลิ่น รวมไปถึงคุณค่าทางสารอาหาร จึงไม่น่าแปลกเมื่อช้างได้ลิ้มลองรสชาติของพืชเกษตรซึ่งหลายชนิดมีความคล้ายคลึงกับพืชอาหารตามธรรมชาติแต่มีคุณค่าทางสารอาหารที่เหนือกว่ามากจะทำให้ช้างเกิดแรงจูงใจในการออกมากินพืชเกษตรอีก นอกจากนี้ น้ำตาลซูโครสในพืชเกษตรหลายชนิดยังทำให้รสชาติดีและให้พลังงานแก่ช้างได้มากกว่าพืชอาหารตามธรรมชาติที่มักมีเส้นใยสูงและย่อยยาก

ถ้าพิจารณาถึงความสำคัญของปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างกับการอนุรักษ์ประชากรช้างโดยรวมจะพบว่า ปัญหาดังกล่าวมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะแม้ว่าการสูญเสียถิ่นอาศัยและการล่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เขตการแพร่กระจายและจำนวนประชากรของช้างเอเชียและช้างแอฟริกาต่างลดลง แต่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างก็ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างชัดเจนและในปัจจุบันปัจจัยคุกคามที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งต่อช้างป่าทั้งในเอเชียและแอฟริกา เนื่องจากบริเวณที่ช้างเหลือน้อยในปัจจุบันมักถูกบีบให้ต้องเผชิญหน้ากับมนุษย์มากขึ้น และสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันมีผลให้ความอดทนของมนุษย์ต่อช้างนั้นลดลงไปด้วย ระหว่างปี พ.ศ. 2519-2543 มีรายงานว่าช้างถูกฆ่าในอินเดียเนื่องจากความขัดแย้งกับเกษตรกร อย่างน้อย 230 ตัว ในขณะที่เดียวกัน เกษตรกรจำนวนมากก็สูญเสียรายได้อันเนื่องมาจากพืชผลทางการเกษตรถูกทำลาย คิดเป็นมูลค่ามหาศาล ในสหพันธรัฐมาเลเซียมีรายงานว่ารัฐบาลต้องจ่ายค่าชดเชยให้กับเกษตรกรเจ้าของสวนปาล์มและยางพาราอันเนื่องมาจากช้างบุกเข้าทำลายมากถึงปีละ 20 ล้านเหรียญสหรัฐ อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่มีความสำคัญก็คือเรายังไม่ทราบอย่างแน่ชัดถึง ระดับความรุนแรงของปัญหาที่แท้จริง เพราะเกษตรกรมักจะรายงานความเสียหายของพืชเกษตรที่เกิดจากช้างเกินความเป็นจริง โดยหวังว่าจะได้รับค่าชดเชยหรือความช่วยเหลือในด้านอื่นเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน นอกจากนี้ ถ้าเปรียบเทียบความเสียหายของพืชเกษตรที่เกิดจากสัตว์

ชนิดอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หนู ลิง นก หรือแมลง มักจะพบว่ามามีมูลค่าสูงกว่าความเสียหายที่เกิดจากช้างมาก แต่เนื่องจากช้างเป็นสัตว์ขนาดใหญ่และมีอันตรายซึ่งสามารถทำร้าย หรือแม้แต่ทำให้คนเสียชีวิตได้ ในระหว่างการเข้ากินพืชเกษตร เกษตรกรจึงมักมีปฏิกิริยาต่อช้างมากกว่าความเสียหายที่เกิดจากสัตว์ชนิดอื่น ๆ ด้วยสาเหตุดังกล่าวชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในป่าแถบแอฟริกากลางจึงมีความกลัวและเกลียดชังช้าง ลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของแอฟริกา และเอเชีย และความเกลียดชังเช่นนี้เองที่เป็นสัญญาณอันตรายต่อความอยู่รอดของช้างป่า¹³⁹

ในส่วนของประเทศไทย สำหรับผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการที่ช้างเข้ามากินหรือทำลายพืชผลทางการเกษตร คือ เกษตรกรต้องเผชิญกับความสูญเสียทั้งทางเศรษฐกิจและการสูญเสียโอกาสในเชิงสังคมในหลายรูปแบบ เช่น การอดหลับอดนอนเพื่อเฝ้าระวังหรือการดำรงชีวิตด้วยความหวาดระแวง ในหลายพื้นที่ ถ้าเลือกได้เกษตรกรเหล่านี้คงอยากที่จะให้ช้างหมดไปจากพื้นที่ หรือในกรณีไม่มีทางเลือกอื่น เกษตรกรที่ได้รับผลกระทบมักเรียกร้องให้รัฐช่วยบรรเทาความเดือดร้อน หรือชดเชยความเสียหายเป็นตัวเงิน และหากไม่ได้รับการตอบสนอง เกษตรกรบางส่วนมักเลือกแก้ปัญหาด้วยการลักลอบฆ่าช้าง หรืออำนวยความสะดวกให้กับพรานเพื่อขับไล่ช้างไปจากบริเวณนั้น ๆ ซึ่งขอยกตัวอย่างปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดังนี้¹⁴⁰

1. พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จากการศึกษาวิจัยโครงสร้างประชากรอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาหลายปีของนักวิจัยได้คาดการณ์ว่า ในปี พ.ศ. 2547 พื้นที่ป่า 1,079 ตารางกิโลเมตรแห่งนี้จะถึงจุดอ้อมตัวในการรับประชากรช้างป่า กระทั่ง กรกฎาคม 2548 สัญญาณดังกล่าวเริ่มชัดเจนขึ้น เมื่อชาวบ้านพบช้างเพศผู้ 3 ตัว เดินอยู่หน้าเฝ้าว่าการอำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี ช้างตัวหนึ่งอายุประมาณ 7 ปี เดินทางขึ้นไปทางเหนือและได้ทำร้ายชาวบ้านจนบาดเจ็บ 1 ราย และเสียชีวิต 1 ราย ต่อมาช้างดังกล่าวถูกยิงตาย ส่วนช้างเพศผู้อีก 2 ตัว อายุ 18 และ 20 ปี ออกมุงหน้าทางทิศใต้ เข้าไปอาศัยหากินในบริเวณพื้นที่ป่าเขาป้อมที่มีพื้นที่ประมาณ 10,000 ไร่ นอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ร่วมกับฝูงช้างป่าที่อพยพมาก่อนหน้าตั้งแต่ปีพ.ศ. 2545 นักวิจัยให้ความเห็นเกี่ยวกับการออกนอกพื้นที่ในครั้งนี้ว่าอาจเป็นเพราะช้างไม่สามารถหาพื้นที่ครอบครองได้ เนื่องจากพื้นที่มีช้างป่าตัวอื่นครอบครองอยู่แล้ว จึงต้องหาแหล่งที่อยู่อาศัยใหม่

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนและช้างป่า ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ทั่วโลกความรุนแรงมากที่สุดในประเทศไทย ในช่วงปีพ.ศ. 2539 – 2549 พบว่ามีช้างป่าเสียชีวิตทั้งสิ้น 17 ตัวเกิดจากธรรมชาติ 4 ตัว เกิดจากมนุษย์ 11 ตัว และไม่ทราบสาเหตุ 2 ตัว ช้างที่เสียชีวิตส่วน

¹³⁹ คนกับช้างท่ามกลางปัญหาความขัดแย้ง, เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

ใหญ่เป็นช้างเพศผู้วัยเจริญพันธุ์และส่วนมากเสียชีวิตในพื้นที่ตอนบนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฯ ที่มีถนนสาธารณะผ่านและเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาการบุกรุกทำลายพืชเกษตรของช้างป่าเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในพื้นที่ป่าแห่งนี้นับจากปี พ.ศ. 2543 ได้เกิดอุบัติเหตุกับช้างป่าบนถนนสาย 3259 ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนมาแล้วจำนวน 13 ครั้ง มีผู้เสียชีวิต 3 คน บาดเจ็บ 10 คน มีช้างป่าเสียชีวิต 3 ตัว บาดเจ็บอีก 3 ตัว โดยช่วงเวลาที่เกิดอุบัติเหตุมากที่สุดคือ 18.00 – 03.00 น. ช้างป่าออกมาเดินหากินตามแนวถนนสาธารณะ

อีกเส้นทางหนึ่งที่ได้รับการกล่าวขาน กันมากที่สุดคือเส้นทางสายธนรัชต์ (ปราจีนบุรี- ปากช่อง) เส้นทางสายนี้ตัดผ่านพื้นที่ป่าใจกลางอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ บ่อยครั้งที่เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินของทางราชการและประชาชนผู้สัญจรผ่านไปมา ปัญหาของถนนที่ตัดผ่านแหล่งอาศัยของช้างป่าเกิดขึ้นในอีกหลายพื้นที่ อนุรักษ์แห่งประเทศไทย เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งทราบได้ที่เส้นทางเหล่านี้ยังถูกใช้เป็นเส้นทางในการคมนาคม โอกาสในการเผชิญหน้าระหว่างคนกับช้างป่าย่อมเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ดี สถานการณ์ความรุนแรงของปัญหามีขึ้นอยู่กักรูปแบบของถนนและการใช้ประโยชน์จากถนน ซึ่งจากการรวบรวมเอกสาร ดูเหมือนว่าปัญหานี้เกิดขึ้นรุนแรงที่สุดในพื้นที่ถนนที่ตัดผ่านเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน

2. ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ เริ่มมีการสำรวจและติดตามเหตุการณ์การบุกรุกทำลายพืชไร่ของช้างป่าโดยรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ พบว่าช้างป่าที่เข้ามากินพืชไร่ของชาวบ้านตลอดทั้งปี ทั้งฤดูแล้งและฤดูฝน แต่ระยะเวลาของการเข้ามาทำลายสัมพันธ์โดยตรงกับช่วงของการเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยเฉพาะมะม่วงและอ้อย ซึ่งจะอยู่ในเดือนเมษายน-พฤษภาคม และพฤศจิกายน-มีนาคม ช่วงเวลากลางคืนตั้งแต่ 20.00 ถึง 02.00 น. เป็นช่วงที่ช้างป่าเข้ามาทำลายพืชผลทางการเกษตรมากที่สุด ซึ่งคิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจถึง 1.5 ล้านบาท นอกจากนี้ระยะห่างจากแนวป่าที่ช้างออกมานั้นพบว่ามากกว่าครึ่งหนึ่งของเหตุการณ์อยู่ในระยะไม่เกิน 750 เมตร จากแนวป่า และโดยส่วนใหญ่แล้วการออกมาทำลายพืชผลเช่นนี้มากกว่าครึ่งหรือประมาณ 2 ใน 3 เกิดจากช้างโตน

3. ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างเกิดขึ้นบริเวณทางตอนใต้ของพื้นที่อุทยานฯ รูปแบบความขัดแย้งที่พบมากที่สุดคือการที่ช้างป่าออกมากินและทำลายพืชเกษตร ซึ่งทำให้เกษตรกรได้รับความเดือดร้อนเพราะผลิตผลทางการเกษตรได้รับความเสียหาย ขาดแคลนรายได้และตกอยู่ในความหวาดกลัวและหวาดระแวงจากการปะทะกับช้างป่า ปัญหานี้ส่งผลให้ชาวบ้านจำนวนหนึ่งเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อช้างป่าและก่อให้เกิดความไม่พอใจต่อพื้นที่อนุรักษ์ฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 จนถึงปัจจุบัน มีรายงานว่า มีช้างเสียชีวิตอัน

เนื่องมาจากความขัดแย้งนี้ไม่น้อยกว่า 5 ตัว รูปแบบการขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า พบว่ามีเหตุการณ์ความเสียหายของพืชเกษตรทั้งสิ้น 835 เหตุการณ์ หรือเฉลี่ยประมาณ 29 เหตุการณ์ต่อเดือน มีเกษตรกรจำนวน 243 รายที่ได้รับผลกระทบจากความเสียหายครั้งนี้ และบริเวณระยะทางตามแนวขอบป่าที่ช้างออกมาทำความเสียหายครอบคลุมขอบป่า 64 กิโลเมตร มีพืชเกษตรเสียหาย 52 ชนิด พบทั้งร่องรอยของการกัดกินและเหยียบย่ำทำลาย โดยพืชเกษตรที่อยู่ในช่วงกำลังให้ผลผลิตได้รับความเสียหายมากที่สุด ถึง 55% เมื่อทำการประเมินมูลค่าความสูญเสียทางเศรษฐกิจ พบว่ามีมูลค่าความสูญเสียเฉลี่ยปีละ 3,293,766 บาทต่อปี ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจากปัจจัย 3 ประการ ดังนี้

1) เส้นทางเคลื่อนย้ายตามธรรมชาติถูกตัดขาด สภาพผืนป่าทางตอนใต้ของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานถูกแบ่งแยกออกเป็นสองฝั่ง เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ทำให้เป็นอุปสรรคในการเคลื่อนย้ายประชากรซึ่งจุดที่แคบที่แคบที่สุดระหว่างป่าสองฝั่งในพื้นที่ตำบลป่าเค็ง อำเภอแก่งกระจาน จึงมักถูกใช้เป็นเส้นทางเคลื่อนที่ย้ายประชากรของช้างป่าในบางฤดูกาล จึงเท่ากับเป็นการบังคับให้ช้างต้องเคลื่อนที่ผ่านพื้นที่เกษตรกรรม และทำให้เกิดความเสียหายตามมา

2) แหล่งน้ำในผืนป่าด้านตะวันออกขาดแคลนในช่วงฤดูแล้ง การกระจายของแหล่งน้ำในฤดูแล้งส่วนใหญ่พบในทางด้านตะวันตก จึงอาจมีผลดึงดูดให้ช้างออกมาใช้แหล่งน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้นตามขอบป่า จึงเพิ่มโอกาสในการทำให้ช้างเข้ามาใกล้กับพื้นที่เกษตรกรรม ที่มีการปลูกพืชช้างชอบ

3) พืชเกษตรดึงดูดช้าง พบว่าแปลงเกษตรกรรมจำนวนมากตามขอบป่าปลูกพืชเกษตรหลายชนิดที่เป็นที่ชื่นชอบของช้าง ดังนั้น ผลผลิตทางการเกษตรเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดให้ช้างออกมาบุกรุกพื้นที่เกษตรอย่างสม่ำเสมอ เพราะติดใจในรสชาติ รวมทั้งคุณค่าทางสารอาหารที่เหนือกว่าพืชอาหารตามธรรมชาติ

4) ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติกุยบุรี ปัญหาความขัดแย้งที่ยังไม่มีวันยุติ สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าโดยรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติกุยบุรี เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานแล้วนับตั้งแต่ยุค ที่เริ่มมีการบุกเบิกที่ดินเพื่อการปลูกสับปะรดและทำการเกษตรอื่น ๆ โดย องค์การบริหารส่วนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้เช่าพื้นที่ป่าจากกรมป่าไม้เพื่อจัดสรรเป็นที่ทำกินให้แก่ชาวบ้าน ช่วงนี้เองที่ร่องรอยของช้างเริ่มปรากฏขึ้นตามขอบชายป่า แต่ช้างยังไม่ออกนอกพื้นที่ในช่วงแรก กระทั่งเมื่อมีการบุกรุกขยายพื้นที่เพื่อปลูกสับปะรดกันมากขึ้นและช้างเดินผ่านพื้นที่ไร่ที่ไม่มีเจ้าของเฝ้าอยู่ การกินสับปะรดของช้างเริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกนับแต่ปี พ.ศ. 2540 ช้างป่าเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างรวดเร็วโดยใช้เวลาหากินบริเวณชายป่าใกล้ไร่สับปะรดมากขึ้น ปรากฏตัวนอกพื้นที่ป่ามากขึ้นจนนำไปสู่พฤติกรรมหากินในพื้นที่โล่งติดกับ

ไร่สับปะรดทุกวัน และในเวลากลางวันจะลงมากินสับปะรดของชาวไร่ กลายเป็นการเผชิญหน้าระหว่างคนกับช้างป่าที่เป็นปัญหาความความขัดแย้งมาจนปัจจุบัน

ช้างป่าอุยบุรี เกิดปัญหาความขัดแย้งถึงขั้นที่เรียกว่ารุนแรงมากในช่วง พ.ศ. 2538-2546 มีช้างป่านับ 10 ตัว ต้องสังเวยชีวิตไปกับปัญหานี้ อย่างไรก็ตาม ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ป่าอุยบุรีนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันยังมิได้ลดน้อยลงไป แม้ว่าจะเกิดจุดเปลี่ยนสำคัญหลายครั้ง โดยเฉพาะมีการจัดตั้งโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าบริเวณป่าสงวนแห่งชาติอุยบุรี อันเนื่องพระราชดำริ เมื่อปี พ.ศ. 2541 ซึ่งสามารถลดระดับความรุนแรงลงไปได้มากระดับหนึ่ง แต่ปัญหายังคงอยู่ และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตทั้งคนและสัตว์ป่า พื้นที่โดยรอบอุทยานแห่งชาติอุยบุรีมีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งสิ้น 543 แปลง มีจำนวน 217 แปลงที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาช้างป่าเข้าไปรบกวนพืชไร่ ซึ่งระดับความรุนแรงก็แตกต่างกันออกไป โดยช่วงเวลาที่ช้างออกมาไร่สับปะรดมากที่สุดคือช่วง 16.00 – 22.00 น. เดือนมีนาคม - พฤษภาคม หรือในช่วงฤดูแล้ง จะเกิดปัญหามากที่สุด และสามารถประเมินผลกระทบจากความเสียหายได้ถึง 4.29 ล้านบาทต่อปี¹⁴¹

5. ความไม่สอดคล้องของประชากรช้างป่าเอเชียในพื้นที่อนุรักษ์¹⁴²

ประเทศไทยมีประชากรช้างป่าประมาณ 3,000-3,500 ตัว และมีการกระจายตัวอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์และประชากรช้างป่ามีแนวโน้มสูงขึ้น พื้นที่อนุรักษ์ที่มีช้างป่าที่สำคัญมี 7 กลุ่มป่า ได้แก่ กลุ่มป่าแก่งกระจาน กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูเขียว น้ำหนาว กลุ่มป่าตะวันออก กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก และกลุ่มป่าภาคเหนือ ถึงแม้ปัจจุบันจะมีพื้นที่อนุรักษ์ที่มีช้างเพิ่มมากขึ้นถึง 73 แห่ง แต่ประชากรช้างป่าเอเชียกลับลดลงเรื่อย ๆ เช่น พบว่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคอกผาช้าง จังหวัดน่าน มีประชากรช้างป่าจำนวน 2 ตัว อุทยานแห่งชาติภูพาน จังหวัดสกลนคร มีช้างป่าจำนวน 3 ตัว จากที่เคยมี 10 ตัว ในปี พ.ศ. 2534 ในขณะที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน กลับมีประชากรช้างป่าเพิ่มขึ้นทุกปี จนถึงปัจจุบันพบว่ามีประชากรช้างป่าจำนวน 400 ตัว

6. การขยายพันธุ์

ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง ทำให้ช้างมีงาที่ควรจะเป็นพ่อพันธุ์ลดลง ส่งผลให้พันธุ์กรรมของช้างงาลดลง เกิดการจำกัดความหลากหลายทางพันธุกรรม ดังนี้

1) อัตราส่วนระหว่างช้างเพศผู้และเพศเมียในวัยเจริญพันธุ์ไม่เหมาะสม การล่าช้างเพศผู้เพื่อเอางา เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ประชากรช้างป่ามีมากที่สุดในเขตรักษา

¹⁴¹ คนกับช้างท่ามกลางปัญหาความขัดแย้ง, เรื่องเดียวกัน.

¹⁴² กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, เรื่องเดิม, หน้า 3.

พันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅ จังหวัดฉะเชิงเทรา ประมาณ 250- 350 ตัว และมีอัตราการเพิ่มประชากรประมาณร้อยละ 10 ต่อปี และเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างอย่างรุนแรงที่สุดในประเทศไทย¹⁴³ ในช่วงปี พ.ศ. 2539-2549 พบว่ามีช้างป่าเสียชีวิตทั้งสิ้น 17 ตัว เกิดจากธรรมชาติ 4 ตัว เกิดจากมนุษย์ 11 ตัว และไม่ทราบสาเหตุอีก 2 ตัว การเสียชีวิตของช้างป่าส่วนใหญ่เป็นช้างเพศผู้ซึ่งอยู่ในวัยเจริญพันธุ์ และส่วนมากเสียชีวิตในพื้นที่ตอนบนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฯ ที่มีถนนสาธารณะผ่าน และเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาการบุกรุกทำลายพืชเกษตรของช้างป่า¹⁴⁴

2) การผสมเลือดชิด (Counter Inbreeding Program) การผสมเลือดชิด คือ การผสมพันธุ์สัตว์ที่คู่ผสมพันธุ์มีความสัมพันธ์ทางพันธุกรรมภายในเครือญาติที่มีความเกี่ยวพันกันโดยสายเลือดใกล้ชิดกัน หรือเรียกอีกแบบว่า "การผสมพันธุ์แบบเลือดชิด" การผสมพันธุ์แบบนี้จะมีผลกระทบที่ตามมาคือการเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า Inbreeding depression โดยสัตว์จะแสดงออกมาในรูปแบบของความเสื่อมถอยทางความสามารถทางการผลิต หรือความพิการ เนื่องจากการผสมรูปแบบดังกล่าวเป็นการเพิ่มโอกาสให้ยีนด้อยกับยีนด้อยเข้าคู่กันในรุ่นลูก และส่งผลในรุ่นลูกแสดงลักษณะด้อยออกมา ตัวอย่าง เช่น

1. การผสมพันธุ์กันระหว่างสัตว์ที่เป็นพี่ กับ น้อง
2. การผสมพันธุ์กันระหว่างสัตว์ที่เป็นพ่อ กับ ลูก
3. การผสมพันธุ์กันระหว่างสัตว์ที่เป็นแม่ กับ ลูก

"การผสมพันธุ์แบบเลือดชิด" โดยปกติแล้วจะเป็นการเพิ่มโอกาสการแสดงออกของลักษณะต่าง ๆ ทั้งที่เป็นลักษณะเด่นทางพันธุกรรม และลักษณะด้อยทางพันธุกรรมของสัตว์ในคู่ผสมพันธุ์ ให้แสดงออกมามากกว่าปกติ หรือเร่งให้เกิดการแสดงออกของลักษณะทางพันธุกรรมอย่างเร็วขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะส่งผลให้ลักษณะภายนอกได้แสดงออกอย่างชัดเจนตามที่สายตาเราเห็น และนั่นรวมถึง ความพิการ ความบกพร่องของระบบการทำงานต่าง ๆ ของร่างกายของลูกสัตว์ที่จะเกิดมาอีกด้วย¹⁴⁵

ปัญหาของการขยายพันธุ์นั้นเกิดมาจากพฤติกรรมของจำนวนประชากรช้างป่าในประเทศไทยจะกระจายกันอยู่ตามผืนป่าอนุรักษ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นป่าผืนเล็ก ๆ ไม่ต่อเนื่องกันทำให้

¹⁴³ มัทนา ศรีกระจำ, เรื่องเดิม.

¹⁴⁴ การเสียชีวิตของช้างป่า ระหว่างปี 2539-2549, ใน www.dnp.go.th/wildlife/wildlife_yearbook/abstract/.../1.11.pdf, available at 2 กุมภาพันธ์ 2558.

¹⁴⁵ INBREEDING PROGRAM การผสมเลือดชิด, ใน <https://th-th.facebook.com/KASMODU/posts/10152122997027497>, available at 28 มกราคม 2558.

ช้างป่าตกอยู่ในสภาพคล้ายติดเกาะ เนื่องจากปัจจุบันพื้นที่ป่าถูกตัดขาดออกจากกันด้วยการสร้างถนนทำให้พื้นที่ป่าซึ่งเป็นที่อยู่ของช้างป่ากระจายคล้ายเกาะกลางทะเล ทำให้ทางเดินของช้างถูกตัดขาดช้างป่าไม่สามารถย้ายถิ่นในการหาอาหาร รวมถึงเรื่องการผสมพันธุ์กัน ซึ่งหากไม่มีช่องทางให้ช้างป่าได้เดินไปยังพื้นที่อื่น ๆ บ้าง จะทำให้ช้างป่าเกิดการผสมพันธุ์กันเองในวงศ์ตระกูลซึ่งมีโอกาสทำให้เกิด “เลือดชิด” ได้ ส่งผลให้เกิดการผสมพันธุ์กันภายในประชากรเดียวกันและภายในหมู่เครือญาติ (Inbreeding) ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดโรคทางพันธุกรรม ช้างมีความไม่สมบูรณ์หรือเป็นพาหะของโรคทางพันธุกรรมต่าง ๆ สูงขึ้น สุดท้ายอาจนำไปสู่การเสียชีวิตและการสูญพันธุ์ของช้างในอนาคตได้

3) การตายของลูกช้างแรกคลอด ในธรรมชาติแม่ช้างจะมีช้างแม่รับ ซึ่งเป็นช้างเพศเมียในโขลงที่มีความคุ้นเคยกับแม่ช้าง และมักมีประสบการณ์ในการเลี้ยงลูกมาแล้ว คอยช่วยขณะคลอดและช่วยเลี้ยงลูกช้าง แต่ช้างเลี้ยงใกล้คลอดมักถูกนำมาไว้ใกล้บ้านมนุษย์ ส่งผลให้ช้างเกิดความเครียด อาจทำให้แม่ช้างทำร้ายลูกช้าง เลี้ยงลูกไม่เป็น หรืออาจมีการผลิตน้ำมน้อยลง ลูกช้างจะได้รับสารอาหารไม่เพียงพอ เกิดปัญหาต่อสุขภาพของลูกช้าง เช่น ท้องร่วง และกระดุกบวม เป็นต้น บางตัวอาจถึงกับเสียชีวิต¹⁴⁶

7. พันธุกรรมช้าง¹⁴⁷

เนื่องจากพื้นที่ป่าซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่าบางแห่งถูกบุกรุกและตัดขาดออกจากกันโดยไม่มีทางเชื่อมระหว่างป่าให้ช้างป่าข้ามไปมาหากันได้ ส่งผลทำให้ช้างป่าเกิดการผสมพันธุ์กันในหมู่เครือญาติและเป็นเหตุให้สายพันธุ์มีความอ่อนแอและความสง่างามตามสายพันธุ์ของช้างเอเชียที่อยู่ในประเทศไทยอาจถูกทำลายลงไปได้ ซึ่งเรื่องนี้ทางมูลนิธิช้างแห่งประเทศไทยได้เข้าไปมีส่วนร่วมจัดทำโครงการน้ำเชื้อช้างแท้แข็งแรง คือ การนำน้ำเชื้อช้างเพศผู้ที่มีลักษณะพันธุกรรมที่ดีมาแท้แข็งแรงเก็บเอาไว้เพื่อใช้ในการผสมเทียม ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศแรกในโลกที่สามารถทำน้ำเชื้อช้างแท้แข็งแรงได้สำเร็จเมื่อปี พ.ศ. 2545 และด้วยความร่วมมือจากคณะสัตวแพทยศาสตรมหาวิทาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย และภาคส่วนต่าง ๆ ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยการผสมเทียมจากน้ำเชื้อแท้แข็งแรงจนประสบความสำเร็จจนได้ลูกช้างพลายที่มาจาก การผสมเทียมเป็นครั้งแรกของประเทศไทยและของโลก เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2550 และ

¹⁴⁶ INBREEDING PROGRAM การผสมเลือดชิด, เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁷ สนับสนุนโครงการผสมเทียมด้วยน้ำเชื้อช้างแท้แข็งแรงในช้างเอเชีย, ใน www.elephantsfund.org/our-achievements/fund-raising-for-elephant-AI-project.html, available at 28 มกราคม 2558.

พระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่า “พลาปปฐมสมภพ” และโครงการนี้ยังเป็นต้นแบบในการรักษาพันธุ์กรรมช้างไทยอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของโครงการผสมเทียมช้างมีดังนี้¹⁴⁸

1. เพื่อต้องการทดสอบวิธีการในการผสมเทียมโดยใช้เครื่องมือ และอุปกรณ์ที่มีอยู่ ให้รู้ถึงขั้นตอนและวิธีการในการผสมเทียมได้อย่างถูกต้อง หากมีความจำเป็นในอนาคตก็สามารถนำวิธีการและอุปกรณ์ดังกล่าว มาใช้ได้ทุกเวลาที่ต้องการ โดยไม่ต้องทดลองหรือทดสอบวิธีการใหม่

2. การผสมเทียมจะเพิ่มจำนวนช้างได้เร็วกว่าการให้ช้างผสมพันธุ์กันตามธรรมชาติ ถ้าหากมีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มจำนวนช้างโดยไม่ใช้วิธีให้ช้างผสมพันธุ์กันตามธรรมชาติ คือ การผสมเทียม ซึ่งการผสมเทียมนั้นไม่ต้องมีการขนส่งช้างพ่อพันธุ์หรือแม่พันธุ์ ไปในระยะทางไกล ๆ จึงไม่ทำให้เกิดปัญหาคือเสียเวลาและค่าใช้จ่าย รวมถึงไม่เป็นอันตรายแก่พ่อพันธุ์และแม่พันธุ์

3. การผสมเทียมจะเป็นการเพิ่มความหลากหลายทางพันธุกรรม (DNA) ของช้างให้มีความหลากหลาย และลดการเกิดปัญหาผสมเลือดชิด ซึ่งเป็นปัญหาที่จะต้องเกิดขึ้นในอนาคตหากมีการผสมพันธุ์ช้างในกลุ่มเดิม ๆ วนซ้ำ ๆ กัน ซึ่งจะทำให้ช้างมีพันธุกรรมที่อ่อนแอ และไม่มีความสมบูรณ์

8. การสวมทะเบียนตัวรูปพรรณและการตีทะเบียนช้าง¹⁴⁹

เนื่องจากว่าพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ. 2482 ช้างเลี้ยงถูกกำหนดให้อยู่ในสภาพเหมือนกับ วัว ควาย ลา และล่อ ภายใต้การควบคุมของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งต้องจดทะเบียนทำตัวรูปพรรณเมื่อมีอายุเข้าปีที่ 8 ผลของการลักลอบจับช้างป่ามาเลี้ยง หรือใช้ในด้านธุรกิจต่างๆ จึงมีการลักลอบนำช้างป่าที่จับได้มาฝึกและทำการสวมทะเบียนตัวรูปพรรณ ซึ่งในปี พ.ศ. 2545 ช้างที่ได้รับการฝังไมโครชิฟ จำนวน 1,805 เชือก แต่พบว่าผู้ประกอบการทำการฝังไมโครชิฟตัวเอง เนื่องจากไม่มีการควบคุมการซื้อขายไมโครชิฟ ซึ่งเป็นเหตุสำคัญในการตีทะเบียนช้าง สำหรับตัวรูปพรรณเป็นบัตรแสดงตัวการเป็นเจ้าของช้าง แต่ไม่มีการระบุชื่อพ่อแม่ช้าง จึงเป็นช่องโหว่ในการนำช้างป่ามาสวมทะเบียนเป็นช้างบ้าน

9. การขาดการจัดการ¹⁵⁰

1) การขาดหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง ปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องช้างโดยตรง ทำให้ไม่มีการจัดการที่มีระบบระเบียบแบบแผนที่เหมาะสม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ

¹⁴⁸ การสืบพันธุ์ช้าง, ใน www.adppu.com/krugoybiol/index.php/8-2012-12.../78-การสืบพันธุ์ของช้าง, available at 28 มกราคม 2558.

¹⁴⁹ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, เรื่องเดิม, หน้า 3.

¹⁵⁰ การสืบพันธุ์ช้าง, เรื่องเดิม.

ช้างป่าในปัจจุบันคือ สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีภาระหน้าที่มากมายหลายด้าน ทำให้การจัดการช้างป่าในปัจจุบันยังมีไม่เพียงพอ

2) การขาดแคลนบุคลากร การมีบุคลากรไม่เพียงพอทำให้การดำเนินงานไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ เช่น การขาดแคลนนักวิจัย ทำให้ขาดข้อมูลพื้นฐานและความรู้ที่ทันสมัยทำให้ขาดข้อมูลที่จะนำไปใช้งานได้ การขาดแคลนเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่า ทำให้การดูแลป้องกันพื้นที่เป็นไปอย่างจำกัด

3) การขาดแคลนงบประมาณ การขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินงานทำให้การดำเนินการต่าง ๆ เป็นไปอย่างจำกัดและไม่ต่อเนื่อง เช่น การตรวจจับผู้ลักลอบกระทำความผิดในการล่าช้าง นุกรุกพื้นที่ป่า และการขาดงบประมาณในการวิจัยก็ทำให้ไม่ได้ข้อมูลที่จำเป็นด้วย

4) การขาดแผนแม่บทในการจัดการช้างป่า เนื่องมาจากการขาดแคลนบุคลากรและงบประมาณ ทำให้ขาดข้อมูลด้านปัญหา และข้อมูลที่ทันสมัย รวมถึงแนวทางแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม ที่เพียงพอในการจัดทำแผนแม่บท ส่งผลให้การดำเนินงานเกี่ยวกับช้างป่าขาดทิศทางที่แน่นอน มีเพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และบางครั้งเกิดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน

5) การขาดการประชาสัมพันธ์ให้เห็นคุณค่าของช้างป่า การประชาสัมพันธ์จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ ปัญหาของช้างป่า ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์จากสาธารณชนอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นของช้างป่าในประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยได้พบประเด็นในของสำคัญเกี่ยวกับช้างป่าอยู่ด้วยกันหลายประการ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นกับช้างป่าส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาจากปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง ที่เกิดจากคนที่เข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าโดยเฉพาะภายในป่าอุทยานแห่งชาติทำให้ช้างขาดแคลนอาหารและที่อยู่ซึ่งช้างจัดเป็นสัตว์ที่อยู่รวมกันเป็นโขลงใหญ่ มีการเดินทางเพื่อหากินไปตามพื้นที่ป่า ฉะนั้น การที่พื้นที่ป่าถูกบุกรุกจนช้างไม่มีพื้นที่สำหรับหากินตามธรรมชาติจนทำให้ช้างป่าเป็นฝ่ายบุกรุกพื้นที่ทำกินของชาวบ้านแทน จนกระทั่งช้างป่าถูกทำร้ายจนได้รับบาดเจ็บและล้มตายลงไปเป็นจำนวนไม่น้อย

4.2 มาตรการแก้ไขปัญหาเพื่อจัดการพื้นที่อนุรักษ์ช้างป่าเอเชียให้สมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยในประเทศไทย

ปัจจุบันสถานการณ์การคุ้มครองช้างป่าในประเทศไทยยังประสบปัญหาในหลายด้านทำให้การดำเนินงานเพื่อการคุ้มครองและการอนุรักษ์ยังไม่มีประสิทธิภาพและเป็นระบบอย่างที่เหมาะสมทั้งเป็นผลให้ปริมาณจำนวนช้างในประเทศไทยมีจำนวนไม่เหมาะสมกับปริมาณของ

พื้นที่ป่า ซึ่งเกิดจากการจัดการของภาครัฐที่ไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาของการอยู่อาศัยของช้างในผืนป่าหรือตลอดจนการอยู่อาศัยของสัตว์ป่าอื่น ๆ ด้วย เช่น การไม่เข้าควบคุมดูแลจัดระเบียบการขยายพื้นที่ทางการเกษตร ที่อยู่อาศัยที่ทำกิน ถิ่นฐานของมนุษย์ที่รุกรานเข้ามาในบริเวณผืนป่า การดำเนินการสร้างโครงสร้างขั้นพื้นฐาน สาธารณูปโภค ถนน หรืออ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ทำให้ป่าผืนใหญ่ขาดออกจากกันเป็นหย่อม ๆ ไม่เป็นแนวต่อเนื่องกัน มาตรการเฝ้าระวังและควบคุมการล่าสัตว์ป่า และปัญหาที่เกิดจากการขาดการจัดสรรทรัพยากรพื้นที่ของมนุษย์และผืนป่าอย่างทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง (HEC) อยู่บ่อยครั้งและเป็นเหตุให้ช้างป่าตายลงในอัตราที่สูงกว่าการลดลงของจำนวนช้างเนื่องจากสาเหตุอื่น ๆ

การแก้ปัญหาคัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่านั้น นโยบายของรัฐบาล หน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานรัฐ องค์กรเอกชน องค์กรระหว่างประเทศ และประชาชน ได้ร่วมกันแก้ปัญหามานาน โดยใช้มาตรการเชิงนโยบาย มาตรการทางกฎหมาย และความเห็นของนักวิชาการซึ่งได้จากหลักวิชาการที่ทำงานเกี่ยวกับช้างป่า และผลงานวิจัยช้างป่า แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหานี้ให้หมดไปได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอนำตัวอย่างเกี่ยวกับแก้ปัญหาช้างป่าตามมาตรการดังกล่าว ดังนี้

1. มาตรการเชิงนโยบาย

1) กรมป่าไม้ ได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่าเอเชีย

(1) การประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ

* มาตรการเพื่อการอนุรักษ์ช้างป่าได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2464 โดยกระทรวงมหาดไทยได้ตราพระราชบัญญัติสำหรับช้างป่า พุทธศักราช 2464 ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดหลักเกณฑ์การจับช้างป่าเพื่อนำมาฝึกใช้งานเป็นช้างบ้าน แต่การอนุรักษ์ช้างซึ่งเป็นสัตว์ป่าขนาดใหญ่ให้อยู่รอดในอนาคตจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคุ้มครองพื้นที่ป่าขนาดใหญ่ควบคู่ไปด้วยซึ่งจะเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นแหล่งอาหาร ตลอดจนเป็นแหล่งขยายพันธุ์ กรมป่าไม้จึงได้ประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติขึ้นมา¹⁵¹ เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่

¹⁵¹ ปัจจุบันเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ามีอยู่ทั้งหมด 57 แห่งกระจายอยู่ทั่วประเทศ และกำลังเตรียมประกาศอีก 3 แห่งได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูมทริก-ยอดมน จังหวัดอุบลราชธานี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูซัด จังหวัดพิษณุโลก และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ากะทูน จังหวัดนครราชสีมา, ข้อมูลจาก รายชื่อเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า, ใน chm-thai.onep.go.th/chm/PA/Detail/list_wildlife.html, available at 26 ธันวาคม 2558.

นเรศวร เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าซับลังกา เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา เป็นต้น

(2) กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหในพื้นที่เกิดข้อพิพาทระหว่างช้างกับราษฎร ดังนี้

1. ย้ายช้างกลุ่มที่เกิดข้อพิพาทกับราษฎร หรือผลักดันช้างป่าให้เข้าไปอยู่ในป่าแห่งใหม่ซึ่งมีช้างกลุ่มอื่นอาศัยอยู่แล้ว

2. ปรับปรุงพื้นที่ป่าเดิมให้มีแหล่งอาหารและน้ำให้เพียงพอในป่านั้นเพิ่มขึ้น

3. กำหนดเขตกันชนระหว่างป่าธรรมชาติกับพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อป้องกันไม่ให้ช้างเข้าไปทำลายพืชผลเกษตรกรรม หรือที่เรียกว่า “กำหนดเขตคนกับเขตช้าง”

4. ผนวกพื้นที่ป่าหรือทางช้าง (ผ่าน) เพื่อให้ช้างสามารถอพยพไปมาระหว่างป่าและสามารถแลกเปลี่ยนลักษณะพันธุกรรมกับประชากรช้างกลุ่มอื่นได้เพิ่มมากขึ้น

2) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช¹⁵²

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่ในการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่าโดยตรงได้ดำเนินโครงการติดตามการแก้ไขปัญหาช้างป่าและสัตว์ป่าที่สร้างผลกระทบต่อราษฎรนอกพื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่า เพื่อแก้ไขปัญหาและความคุ้มครองประชากรช้างป่าซึ่งเริ่มโครงการตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2555-2559 โดยดำเนินการตามโครงการดังนี้

(1) จัดชุดเคลื่อนที่เร็ว ปฏิบัติร่วมกับราษฎรและอาสาสมัครในการด้อนช้างป่ากลับเข้าสู่พื้นที่อนุรักษ์โดยเร็วที่สุด

(2) ทำการประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจกับราษฎรมิให้ทำร้ายช้างป่า และให้ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของช้างป่า พร้อมทั้งแนะนำวิธีป้องกันตนเองและทรัพย์สินจากช้างป่า

(3) ทำการปรับปรุงแหล่งที่อยู่อาศัยในพื้นที่ป่า เช่น การสร้างและปรับปรุงแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร เช่น ปลูกพืชอาหารสัตว์ป่า แหล่งดินโป่ง และคำนึงถึงความปลอดภัยในพื้นที่เพื่อให้ช้างป่าได้สามารถใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่อย่างมีความสุข หรือตรงให้อยู่ในพื้นที่เป็นระยะเวลายาวนานที่สุด

(4) ปรับปรุงกุกันช้างป่า ก่อสร้างกุกันช้างป่า และก่อสร้างรั้วไฟฟ้าในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า

(5) ทำการประชุมเชิงปฏิบัติการกับราษฎรในพื้นที่ เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหในพื้นที่จริง โดยมีเป้าหมายที่จะให้ราษฎรได้ทราบและแก้ไขปัญหาด้วยตัวราษฎรเอง โดยกรมอุทยาน

¹⁵² สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า, ส่วนจัดการพื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่า, “บันทึกข้อความ ที่ ทส 0909.204/757, เรื่องเดิม.

แห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช หรือส่วนราชการส่วนอื่น ๆ ให้การสนับสนุนทางด้านข้อมูล แนวทาง และงบประมาณ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการแก้ไขปัญหาและเพื่อหาแนวทางการ อยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างชุมชนกับช้างป่า

(6) ได้มอบหมายให้สถานีวิจัยสัตว์ป่าในพื้นที่ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประชากร ช้างป่า พฤติกรรม และอื่น ๆ เพื่อเป็นการยืนยันข้อมูลและหาแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาอย่างถูกวิธีตรง ประเด็นมากที่สุด

(7) จัดส่งเจ้าหน้าที่ระดับหัวหน้าหน่วยงานไปฝึกอบรมวิธีการบังคับช้างที่ สถาบันคชบาลแห่งชาติ ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยในพระอุปถัมภ์ อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เพื่อให้ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้มีความรู้และประสบการณ์ที่จะต้องนำมาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาช้างป่าในพื้นที่

(8) การจัดทำสิ่งกีดขวางการเคลื่อนที่ของช้างป่า เช่น การทำรั้วไฟฟ้า การขุดคูกัน ช้างป่า ปัจจุบันมีการดำเนินการแล้วในพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน

(9) การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลืออาหารช้างป่าแห่งประเทศไทย โดยการขอรับบริจาค จากผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเงินบริจาคดังกล่าวมาจ่ายเป็นค่าเยียวยาความเสียหายเบื้องต้นให้แก่ราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อนจากช้างป่าที่เข้าไปทำลายผลผลิตทางการเกษตร และตั้งแต่เริ่มตั้งกองทุนฯ ถึงปัจจุบันมีราษฎรที่ได้รับการช่วยเหลือจากกองทุนฯ จำนวน 239 ราย เป็นเงินจำนวน 3,048,901 บาท เมื่อ ปี พ.ศ. 2556 ราษฎรในภาคตะวันออกได้รับการช่วยเหลือ จำนวน 32 ราย เป็นเงินจำนวน 269,275 บาท และปี พ.ศ. 2557 จำนวน 31 ราย เป็นเงินจำนวน 348,745 บาท

(10) การดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาของช้างป่าเพื่อหยุดยั้งช้างป่า เข้ามาทำลายพืชผลทางการเกษตรของราษฎร โดยการสร้างนวัตกรรมใหม่โดยการใช้ ภายในประเทศ เพื่อเป็นแนวทางนำร่องการแก้ไขปัญหาช้างป่าสำหรับท้องถิ่น และมีการให้ความรู้ และความเข้าใจแก่ชุมชนเรื่องพฤติกรรมและการดำรงชีวิตของช้างป่า อีกทั้งยังฝึกซ้อมให้ชุมชน รู้จักการช่วยเหลือตนเองหากเกิดปัญหากับช้างป่าที่เข้ามาบุกรุกพื้นที่การเกษตรเพื่อให้เกิดขวัญ กำลังใจ และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่คนในชุมชนและสร้างเศรษฐกิจอันมั่นคงของชุมชนได้ในอนาคต

(11) จัดทำโครงการบริหารจัดการช้างป่าและพื้นที่อาศัยของช้างป่าในผืนป่า ตะวันออกโดยเป็นการศึกษาจำนวน โครงสร้าง และความหนาแน่นของช้างป่า ศักยภาพและขีด ความสามารถของพื้นที่ป่าในการรองรับประชากรช้างป่าเพื่อลดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า ที่ออกมานอกพื้นที่อนุรักษ์ และยังเป็นการป้องกันการสูญเสียทรัพยากรพืชินของราษฎร โดยเป็นการ

ดำเนินการระหว่างสำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 2 (ศรีราชา จังหวัดชลบุรี) และหน่วยงานในพื้นที่ทุกหน่วยงาน

(12) จัดทำโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตร “การเฝ้าระวัง ควบคุม และผลักดันช้างป่า”

การดำเนินการตามดังกล่าวข้างต้นของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช โดยแบ่งเป็นมาตรการเร่งด่วน และมาตรการระยะยาว ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. มาตรการเร่งด่วน

1) นอกพื้นที่ป่า

(1) จัดตั้งชุดเฉพาะกิจ ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และราษฎรเพื่อดำเนินการ

- เฝ้าระวังและติดตามช้างป่าที่สร้างปัญหา เพื่อให้ทราบจุดที่อยู่และเส้นทางการเคลื่อนที่ของช้างป่า พร้อมทั้งแจ้งข่าวเตือนภัย

- ผลักดันช้างป่ากลับเข้าสู่พื้นที่ป่า

- ประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจถึงพฤติกรรมช้างป่าและการปฏิบัติตัวเพื่อเอาตัวรอดจากอันตรายของช้างป่า

- สำรวจความเสียหายที่เกิดขึ้น (ถ้ามี) เฉพาะผลผลิตทางการเกษตรของราษฎรในพื้นที่ที่ถูกต้องตามกฎหมาย

(2) เยียวยาความเสียหายเบื้องต้นให้แก่ราษฎรที่ได้รับความเสียหาย เพื่อลดความโกรธแค้นของราษฎรที่อาจจะไปทำร้ายช้างป่า

2) ในพื้นที่ป่า

(1) ติดตามการเคลื่อนที่และเส้นทางเดินหากินของช้างป่าในพื้นที่ที่อยู่อาศัยเพื่อให้ทราบแนวเขตอยู่อาศัยและอาณาเขตของช้างป่าในพื้นที่ อีกทั้งเส้นทางที่ช้างป่าจะออกหรือมีความเสี่ยงที่จะออกไปนอกพื้นที่อยู่อาศัยเพื่อดำเนินการป้องกันมิให้ช้างป่าออกนอกพื้นที่ โดยวิธี

- ไล่ต้อน

- สร้างแนวกีดขวาง โดยการสร้างแนวกีดขวางใหม่ หรือปรับปรุงซ่อมแซมแนวกีดขวางเดิมเฉพาะช่องทาง หรือพื้นที่ที่มีแนวโน้มและความเสี่ยงสูงที่ช้างป่าจะออกไป

(2) ปรับปรุงแหล่งอาหาร แหล่งน้ำในพื้นที่วิกฤต โดยการสร้างแหล่งน้ำเพิ่มเติมในพื้นที่อาศัยของช้างป่า

2. มาตรการระยะยาว

1) นอกพื้นที่ป่า

(1) สร้างเครือข่ายภายในชุมชนเพื่อให้ราษฎรรับรู้ถึงการป้องกันอันตรายจากช้างป่า โดยราษฎรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันสร้างสิ่งกีดขวางป้องกันพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัยของตนเอง ตลอดจนมีการแจ้งข่าวและเตือนภัยจากช้างป่าเพื่อให้ดำเนินกิจกรรมและประกอบอาชีพตามปกติได้

(2) ศึกษาวิจัย เรียนรู้พฤติกรรมช้าง เพื่อการแก้ปัญหาด้วยตนเองของชุมชน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคนกับช้างป่า

(3) จัดหารายได้เพื่อเพิ่มเติมเงินให้กองทุนช่วยเหลืออาหารช้างป่าแห่งประเทศไทย (ปรับปรุงจากกองทุนช่วยเหลืออาหารช้างป่าแห่งประเทศไทยที่มีอยู่) เพื่อให้มีการจ่ายเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นให้ครอบคลุมถึงชีวิตและทรัพย์สินของราษฎร

(4) จัดสร้างแนวเชื่อมต่อป่า (Corridor)

- ป่า + ป่า

- ป่า + พื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของราษฎร + ป่า (พื้นที่อยู่อาศัยทำกินของราษฎรสามารถใช้เป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่าได้ ซึ่งอาจมีการจ่ายค่าชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างสมเหตุสมผล โดยอาศัยหลักการอยู่ร่วมกันระหว่างช้างป่ากับคนอย่างสันติ ซึ่งบางพื้นที่หากมีความจำเป็นอาจมีการจ่ายค่าชดเชยและเคลื่อนย้ายราษฎรออกจากพื้นที่)

- เคลื่อนย้ายช้างป่าไปสู่พื้นที่ที่เหมาะสม เมื่อมีการดำเนินการแก้ไขตามมาตรการเบื้องต้นแล้วแต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ซึ่งอาจเลือกดำเนินการเฉพาะตัวช้างป่า หรือพื้นที่ตามกรณีไป

2) ในพื้นที่ป่า

(1) ติดตามการเคลื่อนที่และเส้นทางเดินหากินของช้างป่าในพื้นที่อยู่อาศัยเพื่อให้ทราบแนวเขตอยู่อาศัยและอาณาเขตของช้างป่าในพื้นที่ อีกทั้งเส้นทางที่ช้างป่าจะออกหรือมีความเสี่ยงที่จะออกไปนอกพื้นที่อยู่อาศัยเพื่อดำเนินการป้องกันมิให้ช้างป่าออกนอกพื้นที่

(2) จัดทำแผนการจัดการพื้นที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร แหล่งน้ำ เพื่อพื้นที่ป่ามีคุณภาพและเพียงพอต่อความต้องการของประชากรช้างป่า

(3) สร้างแนวกีดขวางที่เหมาะสมเฉพาะพื้นที่ เช่น รั้วไฟฟ้า รั้วเหล็ก เสาหรือกำแพงคอนกรีต คุ้งน้ำ และอื่น ๆ (อาจสร้างในลักษณะผสมผสานกัน)

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชได้ตระหนักและให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาตลอดจึงได้มีการจัดทำโครงการแก้ไขปัญหาคชความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า

แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาของช้างป่าได้ดูล่วงไปได้ จนนำไปสู่การจัดทำแผนการจัดการช้างป่า พ.ศ. 2559-2579 (20 ปี) ซึ่งแผนประกอบไปด้วย 3 ระดับคือ ระดับความรุนแรงปานกลาง และระดับรุนแรงน้อย รวมทั้งกำหนดควิสิกส์ทัศน์ เป้าประสงค์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล อีกทั้งยังกำหนดแนวทางการดำเนินงานให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมบนหลักวิชาการ และคำนึงถึงการเชื่อมโยงข้อมูลและการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน โดยมีรายละเอียดดังนี้¹⁵³

1. วิสัยทัศน์

“ประเทศไทยเป็นแม่แบบในการอนุรักษ์และจัดการช้างป่าในภูมิภาคเอเชีย”

(1) เป้าประสงค์

ประชากรช้างป่ามีปริมาณที่สมดุล ขจัดปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า คุ่มครอง ป้องกันการกระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับช้างป่า เกิดการอนุรักษ์และจัดการช้างป่าอย่างมีส่วนร่วม และยั่งยืน เป็นต้นแบบการจัดการช้างป่าในภูมิภาคเอเชีย

2. พันธกิจ

(1)สำรวจ ควบคุม ติดตาม จัดการ ประชากรและถิ่นอาศัยของช้างป่าเพื่อการอนุรักษ์แบบยั่งยืน

(2)รวบรวม พัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับช้างป่าเพื่อเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์และจัดการช้างป่า

(3)เพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายในการคุ้มครองช้างป่า

(4)ส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ลดความขัดแย้งให้คนกับช้างป่าอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

3. ยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ที่ 1: การเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันและการจัดการช้างป่า

1. กิจกรรมหลัก: จัดการและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านช้างป่า

- การรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับช้างป่าตามแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน
- การรวบรวมองค์ความรู้ด้านการป้องกันตัวจากช้าง

¹⁵³ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ร่างแผนการจัดการช้างป่า พ.ศ. 2559-2579 (20 ปี) (กรุงเทพมหานคร: กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2559), หน้า 19-23.

- การจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เพื่อสร้างศักยภาพในการดำเนินการอนุรักษ์และการจัดการช้างป่า

2. กิจกรรมหลัก : เพิ่มประสิทธิภาพการเฝ้าระวังป้องกัน

- สร้างแนวตรวจการณ์ช้างป่าในพื้นที่วิกฤต
- เพิ่มประสิทธิภาพการคุ้มครองพื้นที่และลดภัยคุกคามของช้างป่า
- จัดจ้างพนักงานเฝ้าระวังช้างป่า
- สร้าง ปรับปรุงสิ่งกีดขวางเพื่อป้องกันช้างออกนอกพื้นที่
- ส่งเสริมชุมชนในพื้นที่เสี่ยงสร้างแนวป้องกันช้างป่า
- การประเมินชุมชนที่เสี่ยงต่อการได้รับผลกระทบจากช้างป่า

3. กิจกรรมหลัก : แก้ไขกฎหมายให้เอื้ออำนวยต่อการบริหารจัดการช้าง

4. กิจกรรมหลัก : ศูนย์พักช้างป่าป่วย หรือชรา

ยุทธศาสตร์ที่ 2: ยุทธศาสตร์การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ

1. กิจกรรมหลัก: สำรวจ จัดทำฐานข้อมูลเพื่ดำรงความหลากหลายทางพันธุกรรม

- สำรวจ ติดตามโครงสร้างประชากรช้าง
- ศึกษาความหลากหลายทางพันธุกรรม
- ศึกษาการควบคุมประชากรช้างโดยวิธีการลด หรือชะลอการเพิ่มประชากรช้างป่า
- ติดตามผลของการเคลื่อนย้ายช้างป่า
- เพิ่มความหลากหลายทางพันธุกรรม

2. กิจกรรมหลัก: พัฒนาแนวเชื่อมต่อถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่า

- ศึกษาความเป็นไปได้และความเหมาะสมของการทำแนวเชื่อมต่อป่า (Corridor)

ในพื้นที่และแนวเชื่อมต่อป่าระหว่างประเทศ

- สร้างแนวเชื่อมต่อป่า
- ประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มเติม
- ทำแนวเชื่อมต่อชุมชนสำหรับช้างป่า
- ศึกษารูปแบบและความเหมาะสมของการสร้างระบบสาธารณูปการเพื่อลดความ

ขัดแย้งในพื้นที่อนุรักษ์ช้างป่า

- ปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่เอื้ออำนวยต่อการเคลื่อนที่ของ

ช้างป่า

ยุทธศาสตร์ที่ 3: ยุทธศาสตร์การจัดการพื้นที่เพื่อคนกับช้าง

1. กิจกรรมหลัก: พัฒนาศักยภาพถิ่นที่อยู่อาศัย
 - การสำรวจและการประเมินศักยภาพของพื้นที่
 - การศึกษาการจำแนกพื้นที่การใช้ประโยชน์ (Zoning) ในแต่ละพื้นที่
 - สร้าง พื้นฟู และปรับปรุงแหล่งน้ำ และแหล่งอาหาร
2. กิจกรรมหลัก: จัดการพื้นที่รองรับช้างป่า
 - สำรวจศึกษาพฤติกรรมและการใช้ประโยชน์พื้นที่
 - การประเมินพื้นที่รองรับช้างป่าที่มีปัญหา
 - เคลื่อนย้ายช้างป่าไปยังพื้นที่มีศักยภาพในการรองรับ
3. กิจกรรมหลัก: แก้ไขปัญหาพื้นที่เสี่ยงต่อการได้รับผลกระทบจากช้างป่า
 - ศึกษาแนวทางเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันช้างออกนอกพื้นที่
 - ศึกษาประเมินผลกระทบของหน่วยงานและชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม
 - การจัดการประชากรช้างป่าให้เหมาะสมกับพื้นที่
 - เคลื่อนย้ายที่ตั้งหน่วยงานหรือชุมชนที่ไม่เหมาะสม
 - เวนคืนพื้นที่วิกฤต

ยุทธศาสตร์ที่ 4 : ยุทธศาสตร์ความร่วมมือเพื่อความยั่งยืน

1. กิจกรรมหลัก: เสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาช้างป่า
 - การศึกษาความเหมาะสมของปริมาณและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว
 - พัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ช้างป่า
 - ออกมาตรการและทบทวนควบคุมปริมาณ และพฤติกรรมนักท่องเที่ยว
 - ศึกษารูปแบบการเกษตรที่เหมาะสม
 - สร้างความเข้าใจกับประชาชน
 - ส่งเสริมการทำประกันทรัพย์สินและการพิจารณาชดเชยความเสียหายที่เป็นธรรม

นอกจากนี้ปรากฏว่า เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2559¹⁵⁴ กรมทางหลวงและกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้จัดประชุมประชาชนในจังหวัดจันทบุรี และนักวิชาการอิสระ ตลอดจนผู้มีส่วนได้เสียในการขยายถนนสาย 317 จันทบุรี-สระแก้ว จาก 2 ช่องจราจรเป็น 4 ช่อง

¹⁵⁴ “ทำอุโมงค์-ทางล่อยฟ้าเชื่อมป่าให้ช้างข้ามไปมารักษานิเวศ,” เดลินิวส์ (6 ตุลาคม 2559): 12.

จราชร (ไปกลับ) เพื่อร่วมกันสรุปผลการคัดเลือกรูปแบบการศึกษาแนวเชื่อมต่อ (Corridor) และได้ข้อสรุปแบบการสร้างทางเชื่อมต่อ โดยจะสร้างยกระดับบนถนนสาย 317 รวม 2 จุด ซึ่งจุดที่ 1 เริ่มที่หมู่บ้านมาบค้ำ หมู่ 6 ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน และจุดที่ 2 บริเวณบ้านหินลาด หมู่ 8 ตำบลปดิวี อำเภอมะขาม ความยาวกว่า 3 กิโลเมตร เพื่อให้สัตว์ป่าเดินทางลอดใต้ทางยกระดับที่รถยนต์วิ่ง รวมทั้งจะสร้างอุโมงค์อีก 1 จุด สำหรับสัตว์ป่าลอดใต้อุโมงค์เข้าออกจากป่ารอยต่อ 5 จังหวัดภาคตะวันออก และเป็นบริเวณไม่ไกลจากหมู่บ้านมาบค้ำ อำเภอโป่งน้ำร้อน

ดร. วิน ไตรวิทยานุกษ์¹⁵⁵ ที่ปรึกษาโครงการกรมทางหลวง กล่าวว่า “เหตุที่มีการขยายถนนเส้น 317 ตั้งแต่อำเภอโป่งน้ำร้อนไปยังอำเภอมะขามและอำเภอสอยดาว เพื่อรองรับกับการได้เปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเนื่องจาก 3 อำเภอดังกล่าวต่างเป็นอำเภอชายแดนและเป็นที่ตั้งของผืนป่ารอยต่อ 5 จังหวัด จากการเก็บข้อมูลในตลอด 5 ปี พบสัตว์ป่าหลายชนิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งช้างป่าข้ามไปมาบนถนนสาย 317 อย่างต่อเนื่องและเพิ่มมากขึ้นทุกปี ด้วยเหตุนี้จึงต้องสร้างทางเชื่อมให้สัตว์ป่าผ่านไปมาระหว่างถนนได้โดยพิจารณาให้เกิดผลกระทบต่อสัตว์ป่าและคนให้น้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยได้ และไม่มีผลกระทบต่อการเวนคืนเพราะสร้างในพื้นที่เขตอุทยานและกรมทางหลวง หลังจากนั้นจะนำข้อสรุปเสนอต่อกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชให้ความเห็นชอบต่อไป”

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างข้อมูลจากนักวิจัยของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชพบว่า ตั้งแต่มีการตัดถนนสายนี้เพื่อความมั่นคง การคมนาคม และเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศเนื่องจากถนนสายนี้เป็นเส้นทางไปสู่ชายแดนของประเทศผ่านผืนป่าซึ่งเป็นที่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด จนเป็นสาเหตุให้สัตว์ป่า โดยเฉพาะช้างป่าบาดเจ็บและเสียชีวิต อีกทั้ง ช้างป่าทำร้ายคนบาดเจ็บ เสียชีวิต และทรัพย์สินเสียหาย เพราะรถยนต์ที่สัญจรไปมาทำให้เกิดเสียงดังซึ่งเป็นการรบกวนการอยู่อาศัยของสัตว์ป่า และทำให้ช้างตกใจ ดังมีตัวอย่างที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2559 ผู้สื่อข่าวรายงานว่า การจราจรบนถนนสาย 317 ตั้งแต่พื้นที่ตำบลม้น ไปจนถึงตำบลปดิวี อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี ติดขัดนานเกือบ 1 โมง เพราะ เจ้าหน้าที่ชุดเฝ้าระวังช้างป่าต้องด้อนพลายน้อยหน้า ช้างป่าวัย 15 ปี ให้กลับเข้าป่าไป หลังพลายน้อยหน้าเดินออกมาหากินกลางถนน ก่อนที่เจ้าหน้าที่จะด้อนพลายน้อยหน้ากลับเข้าป่าได้สำเร็จโดยไม่มีเหตุการณ์อันตรายเกิดขึ้น เจ้าหน้าที่ได้ฝากเตือนชาวบ้านพบเห็นช้าง ที่มักจะออกมาหากินในลักษณะนี้

¹⁵⁵ ทำอุโมงค์-ทางลอยฟ้าเชื่อมต่อให้ช้างข้ามไปมารักษานิเวศ, เรื่องเดียวกัน.

บ่อยครั้ง อย่าได้ทำร้ายหรือรบกวน ด้วยการจู่โจมประหัต หรือ ยิงปืนส่งเสียงดังเพราะอาจทำให้ช้างตื่นตกใจ จนทำร้ายคนหรืออาจจะสร้างความเสียหายให้กับทรัพย์สินได้โดยเมื่อเจอให้อยู่ในความสงบ หรือเลี้ยงไปยังที่ปลอดภัย¹⁵⁶

นอกจากนี้ ยังมีอีกหนึ่งเส้นทาง ซึ่งตัดผ่านผืนป่าที่เป็นอยู่อาศัยของสัตว์ป่าและโดยเฉพาะช้างป่า คือทางหลวงหมายเลข 3259 จากพนมสารคาม แปรริ้ว จะมีข้ามเป็นระยะ ทั้ง ข้ามรถบรรทุกพ่วงชนสัตว์ป่าเสียชีวิตจำนวนมาก มนุษย์ต้องมาจบชีวิตลงเพราะอุบัติเหตุอันเกิดจากสัตว์ป่าครั้งแล้วครั้งเล่า รวมไปถึงโขลงช้างยกพลปิดถนนรุมสกรัมรถบรรทุกมันสำปะหลัง รื้อกินมันที่บรรทุกมาอย่างเพลิดเพลินก่อนจะหลบหนีเข้าไปเป็นต้น

ทางหลวงหมายเลข 3259 เส้นนี้ตัดแยกพื้นที่ป่าใหญ่ออกเป็น 2 ส่วน กลายเป็นอุปสรรคต่อสัตว์ป่าที่หากินข้ามไปมาตั้งแต่สัตว์ขนาดเล็ก เช่น นก งู แม่น ลิงลม ไปจนถึงขนาดกลางอย่างแมวขาว เก้ง กวาง และขนาดมหึมาอย่างช้าง เมื่อปี พ.ศ.2532 กองทัพบกได้ดำเนินการก่อสร้างถนนสายความมั่นคงทางหลวงหมายเลข 3259 มีระยะทางกว่า 100 กิโลเมตร จากจังหวัดฉะเชิงเทรา ไปจนถึงจังหวัดปราจีนบุรี (ปัจจุบันคือ จังหวัดสระแก้ว) ถนนสายนี้ตัดผ่านพื้นที่ป่าดิบแล้งที่ราบต่ำอันอุดมสมบูรณ์ซึ่งเหลือเพียงไม่กี่ผืนในประเทศ ต่อมาผืนป่าส่วนที่ถนนตัดผ่านนี้ได้ถูกผนวกกรมเข้าเป็นพื้นที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เมื่อปี พ.ศ. 2535 ระยะทางถนนที่พาดผ่านอยู่ในผืนป่าประมาณ 14.6 กิโลเมตร ไม่ต่างไปจากผืนป่าดงพญาเย็นที่ถูกตัดแบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยเหตุผลทางความมั่นคง ถนนสาย 3259 ได้ลากตัดผ่านผืนป่าที่ราบต่ำผืนสุดท้ายของประเทศในระยะทางกว่า 100 กิโลเมตร เพื่ออำนวยความสะดวกด้านคมนาคม แต่กลับนำมาซึ่งความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงของธรรมชาติและสัตว์ป่าของไทย

ต่อมาในวันที่ 5 ตุลาคม 2551 นายอยู่ เสนาธรรม หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนในขณะนั้น ได้เสนอให้ปิดเส้นทางชั่วคราวในช่วงถนนที่ผ่านกลางป่ารอยต่อ 5 จังหวัด ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 15 – 30 เนื่องจากพบว่าถนนสาย 3259 ที่ตัดผ่านกลางป่า ทำให้สัตว์ป่าถูกรถเฉี่ยวชนตายจำนวนมากปีละกว่า 14,408 ตัว โดยเฉพาะที่เป็นช้างนำสลดหนูงัย คือ ช้างป่า 3 ตัวถูกรถชนตาย และคนถูกช้างป่าทำร้ายตาย 3 คน

ก่อนหน้านั้นเมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2551 นางอนงค์วรรณ เทพสุทิน รัฐมนตรีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในขณะนั้นได้เสนอต่อคณะรัฐมนตรีให้พิจารณาปิดการจราจรทางหลวงแผ่นดินสาย 3259 ในช่วงตัดผ่านป่ารอยต่อ 5 จังหวัดตลอด 24 ชั่วโมง

¹⁵⁶ ปิดถนนตอนช้างป่า จ. จันทบุรี, ใน <http://www.pptvthailand.com/news>, available at 7 ตุลาคม 2559.

แต่กระทรวงคมนาคม มีความเห็นว่า ควรขยายระยะเวลาปิดการจราจรจากเดิมที่ได้กำหนดในช่วงเวลา 21.00 – 05.00 น. เป็นการปิดการจราจรตั้งแต่เวลา 19.00 – 05.00 น. แทนการปิดการจราจรตลอด 24 ชม. ในส่วน กระทรวงมหาดไทย เห็นว่าควรปิดเส้นทางเป็นการถาวรเฉพาะเวลา 21.00 – 06.00 น. แต่สรุปได้ว่าให้ปิดการจราจรชั่วคราวในช่วงเวลาเดิมระหว่างเวลา 21.00 น. – 05.00 น. แต่มีการกำหนดให้จำกัดความเร็วของรถไม่เกิน 60 กม. / ชม. เพิ่มเจ้าหน้าที่ตรวจตรา และติดตั้งกล้องวงจรปิดและบัตรสำหรับบันทึกเวลาแก็ดที่ผ่านไป – มาในช่วงผ่านถนนสาย 3259 นอกจากนี้ ให้จัดเพิ่มเนินสะกดช่วงที่สัตว์ป่าผ่านทางเพิ่มเติมการจัดทำป้ายเตือน 2 ข้างทาง

ผลการศึกษาในหัวข้อ "ผลกระทบของถนนที่ตัดผ่านป่าต่อการสูญเสียสัตว์มีกระดูกสันหลัง" ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน นับตั้งแต่ปี 2542 ของ ไสว วังหงษา และ กัลยาณี บุญเกิดนักวิชาการแห่งสถานีวิจัยสัตว์ป่าจะเขียงเทรา ส่วนวิจัยอุทยานแห่งชาติและสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า มีรถยนต์ผ่านถนนเส้นนี้ 299,298 คัน เป็นรถที่วิ่งผ่านในช่วงเวลากลางวัน(8:00น. - 18:00 น.) จำนวน 208,849 คัน และในช่วงเวลากลางคืน (18:00 น. - 8:00 น.) มีรถวิ่งผ่าน 90,449 คัน มีการพบสัตว์ที่ตายในช่วงเวลากลางคืน จากการถูกรถชนตายจำแนกเป็น สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 9,835 ตัว สัตว์เลื้อยคลาน 3,205 ตัว สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 1,051 ตัว และ สัตว์จำพวกนก 317 ตัว รวมตลอดทั้งปีมีสัตว์ตายจำนวน 14,408 ตัว เมื่อประเมินผลจากการทดลองปิดถนนสาย 3259 พบว่า วัวแดงเดินข้ามถนนระหว่างหลัก กิโลเมตรที่ 19 - 20 เขื่อนหน่วยจัดการต้นน้ำภูไท ซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของวัวแดง สัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ในประเทศไทยที่ขณะนี้พบไม่เกิน 500 ตัว จะเห็นว่าเมื่อมีการระงับการใช้ถนน การรบกวนที่เกิดจากเสียงรถและแรงสั่นสะเทือนได้หมดไปจากพื้นที่ ขณะเดียวกันช่วงเวลาดังกล่าวสัตว์ป่าและวัวแดงได้ใช้และผ่านเส้นทางเนื่องจากปัจจัยรบกวนลดลง

จนถึงขณะนี้มีความพยายามของหลายฝ่ายที่จะเสนอให้มีการปิดถนนสายนี้เป็นการถาวร ด้วยความหวังว่าจะสามารถลดการตายของสัตว์ป่าได้ แต่ทั้งนี้สิ่งที่น่าสนใจก็คือความร่วมมือของจังหวัดภาคตะวันออกเฉียง 6 จังหวัด ที่ต้องเห็นตรงกัน ต่อการที่จะปิดถนนสายดังกล่าวเป็นการถาวร

ทั้งนี้ ในการปิดถนนสาย 3259 ถาวรนั้น ประชาชนสามารถใช้เส้นทางใกล้เคียง 3 เส้นทางคือ

สายที่ 1 ถนนสายจะเขียงเทรา – พนมสารคาม – เขาคันทรง – สระแก้ว

สายที่ 2 เส้นทางสายบ้านคลองทรมาศ – บ้านคลองเตย – บ้านคลองเจริญ และ

สายที่ 3 เส้นทางสายสนามชัยเขต – บ้านคลองเตย - บ้านคลองเจริญ

จากการสูญเสียชีวิตสัตว์ป่าปีละหลายหมื่นตัว และอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นหลายครั้งบนถนนสายนี้ โดยเฉพาะในช่วงกลางคืน ทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน กรมทางหลวง จังหวัดฉะเชิงเทรา และจังหวัดสระแก้ว ได้ปิดถนนสาย 3259 ชั่วคราว ระหว่างเวลา 21.00 - 05.00 น. บริเวณที่ตัดผ่านป่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน ช่วงระหว่างหลักกิโลเมตร 15 - 16 คำนวณกลาง อำเภอบางละมุง จังหวัดฉะเชิงเทรา ถึง หลักกิโลเมตรที่ 30 อำเภอน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว รวมระยะทาง 14.7 กิโลเมตร ตั้งแต่วันที่ 15 มีนาคม 2550 ผลการปิดถนนสาย 3259 ชั่วคราว พบสถิติสัตว์ป่าลดอัตราการตายกว่า 8,000 ตัว / ปี พร้อมพบวัวแดงหากินข้ามถนนตลอด 2 ฝั่งข้ามถนนที่อยู่จากที่ไม่เคยมีวัวแดง หากินข้ามฝั่งตลอดระยะเวลาที่มีการตัดเส้นทางผ่านป่าแห่งนี้ ในปี 2550 ไม่พบพฤติกรรมโขลงช้างป่าที่มายืนดักขวางรถบรรทุกอ้อย – มันสำปะหลังบนถนน เพื่อให้รถบรรทุกโขยอ้อย – มันสำปะหลังให้กินจึงจะยอมให้ผ่านเส้นทางดังเช่นที่เคยเกิดก่อนหน้านี้ พร้อม ๆ กับ ไม่พบอุบัติเหตุรถชนช้างป่าตายหรือบาดเจ็บ และไม่พบช้างป่าทำร้ายคนที่ผ่านไปมาแต่อย่างใด¹⁵⁷

ผู้วิจัยเห็นด้วยและสนับสนุนให้เกิดโครงการดังกล่าว แม้ว่าขณะนี้จะเป็นเพียงข้อสรุปจากที่ประชุมและยังอยู่ในขั้นตอนการให้ความเห็นชอบของกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชก็ตาม ถ้าหลายหน่วยงานได้ประสานความร่วมมือและช่วยผลักดันให้โครงการดังกล่าวเกิดขึ้นได้จริงก็นับว่าเป็นการแก้ไขปัญหาที่ทำให้เกิดประโยชน์มหาศาลด้านการพัฒนาด้านเศรษฐกิจจากการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และเป็นการรักษาระบบนิเวศที่เป็นอยู่อาศัยของสัตว์ป่าต่อไปได้อย่างยั่งยืนอีกวิธีหนึ่ง อีกทั้งอาจจะเป็นแนวคิดที่จะทำแนวเชื่อมป่า (Corridor) โดยยกระดับบนถนนสายอื่นๆ เช่น ทางหลวงหมายเลข 3259 เพื่อให้สัตว์ป่าเดินลอดได้ทางยกระดับที่รถยนต์วิ่งรวมทั้งสร้างอุโมงค์เพื่อให้สัตว์ป่าลอดใต้อุโมงค์โดยไม่ต้องเดินบนถนน ตลอดจนยังเป็นแนวทางให้กับประเทศอื่นๆ ที่มีปัญหาของการตัดถนนผ่านผืนป่าที่เป็นอยู่อาศัยของสัตว์ป่าได้ เป็นต้น

2. มาตรการทางกฎหมาย

เมื่อพิจารณาจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นของช้างป่าในประเทศไทย พบว่าบทบัญญัติทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับช้างมีจำนวนกว่า 20 ฉบับ อีกทั้งยังมีกฎกระทรวง ตลอดจนระเบียบข้อบังคับอีกกว่า 6 ฉบับ แต่กลับพบว่ามาตรการทางกฎหมายที่คุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่านั้นมีอยู่จำนวนเพียง 5 ฉบับ กล่าวคือ พระราชบัญญัติตามช้าง รัดน โกสินทรศก 127 พระราชบัญญัติ

¹⁵⁷ สัตว์ป่า มนุษย์ และทางหลวงหมายเลข 3259, ใน , <http://www.oknation.net/blog/charlee/2009/03/03/entry-2>, available at 7 ตุลาคม 2559.

สำหรับรักษาช้างป่า พุทธศักราช 2464 และพระราชบัญญัติและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2557 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และพระราชบัญญัติการส่งออกป็นอกและการนำเข้าในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการส่งออกป็นอกและการนำเข้าในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 กฎกระทรวงเรื่องกำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2558 และประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง สินค้าต้องห้ามผ่านราชอาณาจักร พ.ศ. 2559

สืบเนื่องจากปัญหาของช้างป่าเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อมานานหลายสิบปีและจะต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน จนกระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2557-2559 รัฐบาลได้มีการแก้ไขกฎหมายและออกกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่าที่สำคัญ ดังนี้

1. พระราชบัญญัติและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 เมื่อปี พ.ศ. 2557 มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเป็นฉบับที่ 3 โดยเพิ่มเติมหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่าน ซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวน และซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง ให้ครอบคลุมถึงผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าสงวนหรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง และทั้งยังมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทกำหนดโทษในความผิดฐานช่วยซ่อนเร้น ช่วยจำหน่าย ช่วยพาเอาไปเสีย ซ้อม รับจำนำ หรือรับไว้ ให้ครอบคลุมถึงผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าอันได้มาโดยการกระทำความผิด อีกทั้งยังมีการแก้ไขเพิ่มเติมอัตราค่าธรรมเนียมท้ายพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ให้ครอบคลุมถึงการนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่าน ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าสงวนหรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง วัตถุประสงค์ที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวก็นำเพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดของสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora: CITES)

2. พระราชบัญญัติงาช้าง พ.ศ. 2558 มีวัตถุประสงค์เพื่อการควบคุม การครอบครอง และการค้างาช้างที่มาจากช้างที่เป็นสัตว์พาหนะ (งาช้างบ้าน) ภายในประเทศให้มีประสิทธิภาพ ไม่ให้มีการลักลอบค้างาช้าง (งาช้างแอฟริกา) ระหว่างประเทศ เดิมประเทศไทยมีกฎหมายควบคุมการค้า การครอบครอง การนำเข้า การส่งออก และการนำผ่านซึ่งงาช้างหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากงาช้างตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2557 แต่ยังไม่มียกกฎหมายการควบคุมการค้า การครอบครอง การนำเข้าการส่งออก และการนำผ่านซึ่งงาช้างหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากงาช้างตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ จึงมีการนำช้างป่ามาสวมสิทธิและจดทะเบียนเป็นสัตว์พาหนะเพื่อตัดเอาไปได้ รวมถึงการลักลอบนำเข้างาช้างแอฟริกาเพื่อนำมาค้าหรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำจากงาช้างก็ไม่มีกฎหมายบัญญัติเอาไว้

ดังนั้น เมื่อมีการออกกฎหมายฉบับนี้ ประเทศไทยสามารถแก้ปัญหาเรื่องของการล่าช้างป่าเพื่อเอามาขาย หรือผลิตภัณฑ์จากงาช้างได้ ถ้าไม่มีกฎหมายฉบับนี้จะส่งผลให้ช้างป่าจะมีจำนวนลดลงเพราะถูกฆ่าเพื่อเอามา

ต่อมารัฐมนตรี जनกระทั่งรัฐมนตรีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม¹⁵⁸ ได้เรียกร้องให้ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ใช้มาตรการของมาตรา 44¹⁵⁹ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557

จนกระทั่งวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2559 ได้มีประกาศในราชกิจจานุเบกษาของคำสั่ง พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ 60/2559 เรื่อง มาตรการป้องกันการนำช้างป่ามาสวมสิทธิ์เป็นช้างบ้าน โดยให้ผู้ครอบครองช้างนำช้างเข้าตรวจ DNA ภายใน 180 วันตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งถ้าหากเจ้าของช้างไม่นำช้างมาตรวจสอบในวันและเวลาตามที่ได้ประกาศไปให้ถือว่าช้างเชือกนั้นตกเป็นของแผ่นดิน

วัตถุประสงค์เพื่อให้มีการตรวจ DNA ช้างบ้านเพื่อป้องกันการนำช้างป่ามาสวมสิทธิ์เป็นช้างบ้าน และเพื่อเป็นการรักษาจำนวนประชากรช้างป่าและป้องกันการค้าช้างป่าโดยผิดกฎหมาย การที่หัวหน้า คสช. ประกาศใช้มาตรการดังกล่าวก็สืบเนื่องมาจากประเทศไทยเป็นประเทศภาคีสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (ไซเตส) จึงต้องกำหนดมาตรการเร่งรัดดำเนินกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการงาช้างแห่งชาติ โดยเฉพาะการป้องกัน ระวัง และปราบปรามการนำช้างป่ามาสวมสิทธิ์เป็นช้างบ้านให้แล้วเสร็จ

¹⁵⁸ “Wildlife Call for S44 powers on elephant DNA,” *Bangkok Post* (27 September 2016).

¹⁵⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557 มาตรา 44 บัญญัติว่า “ในกรณีที่หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติเห็นเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์ ในการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ การส่งเสริมความสามัคคีและความสมานฉันท์ของประชาชนในชาติ หรือเพื่อ ป้องกัน ระวัง หรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความสงบเรียบร้อยหรือความมั่นคงของชาติ ราชบัลลังก์ เศรษฐกิจของประเทศ หรือราชการแผ่นดิน ไม่ว่าจะเกิดขึ้นภายในหรือภายนอก ราชอาณาจักร ให้หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติโดยความเห็นชอบของคณะรักษาความสงบแห่งชาติมีอำนาจสั่งการ ระวังยับยั้ง หรือกระทำการใด ๆ ได้ ไม่ว่าการกระทำนั้นจะมีผลบังคับ ในทางนิติบัญญัติ ในทางบริหาร หรือในทางตุลาการ และให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำ รวมทั้งการ ปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าว เป็นคำสั่ง หรือการกระทำ หรือการปฏิบัติที่ชอบด้วยกฎหมายและ รัฐธรรมนูญนี้และเป็นที่สุด ทั้งนี้ เมื่อได้ ดำเนินการดังกล่าวแล้ว ให้รายงานประธานสภานิติบัญญัติ แห่งชาติและนายกรัฐมนตรีทราบโดยเร็ว”

โดยเร็ว เพื่อมิให้ประเทศไทยถูกระงับการนำเข้าและส่งออกสัตว์ป่าและพืชป่าตามบัญชีอนุสัญญาไซเตส อันจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมและความน่าเชื่อถือของประเทศได้

นอกจากนี้ ประกาศดังกล่าวยังสั่งให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกระทรวงมหาดไทย ร่วมกันพิจารณาข่างกฎหมาย เพื่อกำหนดมาตรการในการคุ้มครองช้างไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ กฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และกฎหมายว่าด้วยการป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ ให้เป็นระบบภายใน 90 วัน¹⁶⁰

เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2559 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ส่วนการทะเบียนทั่วไป กรมการปกครอง พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์ ได้เริ่มเก็บตัวอย่างเลือดของช้างเป็นครั้งแรกที่หมู่บ้านเพนียดหลวง (เพนียดคลองช้าง) หมู่ 3 ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำไปวิเคราะห์พันธุกรรม (DNA) ไว้เป็นฐานข้อมูล สำหรับให้กรมการปกครองบันทึกไว้ในตัวรูปพรรณช้างตามคำสั่งของ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้ารักษาความสงบแห่งชาติที่ 60/2559 ลงวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2559 ตามมาตรการป้องกันการนำเข้าช้างป่ามาสวมสิทธิ์ช้างบ้าน

แต่ยังมีข้อเสนอแนะจากรายงานวิจัยของนางเพ็ญศักดิ์ จักขุจินดา และคณะ¹⁶¹ ซึ่งได้เสนอให้ออกพระราชบัญญัติคุ้มครองและอนุรักษ์ช้าง แต่สาระสำคัญของการข่างพระราชบัญญัติดังกล่าวจะให้ความคุ้มครองทั้งช้างบ้านหรือช้างเลี้ยงและช้างป่า ดังนั้น ผู้วิจัยจะขอนำสาระสำคัญมากเป็นตัวอย่างเฉพาะที่ยังไม่มีปรากฏอยู่ในกฎหมายฉบับอื่นและที่เกี่ยวกับช้างป่าเท่านั้น ดังนี้

“- ให้มีคณะกรรมการช้างแห่งชาติขึ้นตรงต่อสำนักนายกรัฐมนตรี ประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับการแต่งตั้งจากนายกรัฐมนตรีโดยตรง

- คณะกรรมการช้างแห่งชาติมีอำนาจในการกำหนดนโยบายและแผนแม่บท ตลอดจนกำหนดมาตรการเพื่อส่งเสริมความร่วมมือและประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐและเอกชนโดยการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้าง

- ในการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ให้เจ้าหน้าที่ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีมีอำนาจตรวจค้นผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับช้างตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในการคุ้มครองช้างป่า

¹⁶⁰ ใครมีช้างบ้านทราบแล้วเปลี่ยน?? คสช. ใช้ ม. 44 สั่งให้นำมาตรวจ DNA ขึ้นทะเบียน, ใน news.mthai.com, available at 4 ตุลาคม 2559.

¹⁶¹ เพ็ญศักดิ์ จักขุจินดา และคณะ, เรื่องเดิม, หน้า 95-98.

- ห้ามมิให้ผู้ใดล่าช้างป่าหรือครอบครองช้างป่าโดยไม่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากคณะกรรมการช้างแห่งชาติ หากผู้ฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินยี่สิบปี หรือปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

- เมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นสมควรกำหนดบริเวณที่ดินส่วนใดให้เป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่าโดยตลอดภวเพื่อรักษาไว้ซึ่งพันธุ์สัตว์ป่าก็ให้กระทำได้

- ผู้ใดบุกรุกพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นเขตคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างให้ถือว่ากระทำความผิดและต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

จากสาระสำคัญของการยกร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการให้ความคุ้มครองทั้งช้างบ้านหรือช้างเลี้ยงและช้างป่ารวมอยู่ในพระราชบัญญัติฉบับเดียวกัน โดยไม่เป็นการให้ความคุ้มครองเฉพาะช้างป่าและการยกร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวก็ยังไม่ได้กล่าวถึงการกำหนดพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าโดยเฉพาะ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรกำหนดพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าโดยเฉพาะโดยมีการเตรียมร่างพระราชบัญญัติอุทยานช้างป่าแห่งชาติเพิ่มขึ้นมาก็จะเป็นการแก้ไขปัญหของช้างป่าได้อย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า บทบัญญัติกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองช้างป่าดังกล่าวข้างต้นและที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 แล้วนั้น รวมทั้งความเห็นของนักวิจัยพบว่าในอดีตประเทศไทยมีกฎหมายในการคุ้มครองช้างป่าหลายฉบับ ตั้งแต่รัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศก็ยังบัญญัติให้ความคุ้มครองสัตว์ป่าไว้ในรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 และพุทธศักราช 2550 และกฎหมายระดับรองจากรัฐธรรมนูญก็มีอีกหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด กฎกระทรวง และยังรวมถึงกฎหมายขององค์กรส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังมีอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์ของสัตว์ป่าและพืชป่าที่กำลังสูญพันธุ์ ค.ศ. 1973 (The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora : CITES) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิก โดยที่ประเทศที่ได้เข้าร่วมเป็นภาคีของอนุสัญญานี้ยอมรับว่าสัตว์ป่าและพืชป่ามีความงามและรูปลักษณะต่างๆ กันนั้นเป็นของมีค่าที่ไม่อาจหาสิ่งใดมาทดแทนในระบบธรรมชาติของโลกได้ และควรต้องคุ้มครองไว้เพื่อประโยชน์ของชนรุ่นนี้และอนุชนรุ่นต่อไป และได้ตระหนักถึงคุณค่าที่เพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลาของสัตว์ป่าและพืชป่าในด้านของสุนทรียภาพ วิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม การพักผ่อนหย่อนใจ และเศรษฐกิจ และยอมรับว่าประชาชนประเทศต่าง ๆ เป็นและสมควรเป็นผู้ให้ความคุ้มครองสัตว์ป่าและพืชป่าของตนที่ดีที่สุด อีกทั้งยอมรับว่าความร่วมมือระหว่างประเทศเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการคุ้มครองพืชป่าและสัตว์ป่าบางชนิดพันธุ์ เพื่อมิให้เกิดการใช้ประโยชน์เกินสมควรจากการค้าระหว่างประเทศ เป็นต้น

แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับช้างป่าที่ทำให้มีจำนวนไม่สมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรเพิ่มมาตรการบังคับใช้กฎหมายในการกำหนดพื้นที่อาศัยของช้างป่าที่เป็นอุทยาน ช้างป่าโดยเฉพาะ แม้ว่าปัจจุบันช้างป่าจะมีพื้นที่อยู่อาศัยในเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตอนุรักษ์สัตว์ป่าที่มีอยู่ในประเทศไทย 68 แห่งก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาของช้างป่าได้อย่างประสบความสำเร็จ เพราะบางพื้นที่ที่มีจำนวนช้างป่ามากเกินไปจนเกิดปัญหาช้างป่าออกนอกพื้นที่จนเกิดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า แต่บางพื้นที่จำนวนช้างป่าก็มีจำนวนลดลงซึ่งมีจำนวนไม่สมดุลกับสภาพพื้นที่ป่า จนส่งผลกระทบกับจำนวนช้างป่าในปัจจุบันอย่างชัดเจน

3. ความเห็นของเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ นักวิชาการ นักวิจัย และราษฎรในพื้นที่ซึ่งมีความขัดแย้งกับช้างป่า

การแก้ปัญหาช้างป่า ได้มี เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ นักวิชาการ นักวิจัย และราษฎรในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งกับช้างป่า ดังนี้

นางเตือนใจ นุชดำรงค์ อดีตผู้อำนวยการสำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช “ได้พยายามแก้ปัญหาด้วยการออกมาตรการเร่งด่วน โดยนอกพื้นที่ป่าให้เจ้าหน้าที่ ประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเฝ้าระวังและติดตามตัวช้างป่าหรือโขลงช้างป่าที่สร้างปัญหา เพื่อให้ทราบถึงจุดที่อยู่ การเคลื่อนที่ในปัจจุบัน และแจ้งข่าวเตือนภัย รวมทั้งร่วมกันผลักดันช้างป่ากลับเข้าสู่พื้นที่ป่า และจัดชุดประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจถึงพฤติกรรมของช้างป่าและการปฏิบัติตัว เพื่อเอาตัวรอดจากอันตรายจากช้างป่า

ส่วนในพื้นที่ป่าให้ติดตามการเคลื่อนย้ายเส้นทางเดินหากินของช้างป่าในพื้นที่ เพื่อให้ทราบเส้นทางที่สัตว์ป่าจะออกหรือมีความเสี่ยงที่จะออกไปนอกพื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่า และป้องกันไม่ให้ช้างป่าหรือสัตว์ป่าออกไปนอกพื้นที่ โดยการไล่ต้อน สร้างสิ่งกีดขวาง ปรับปรุงซ่อมแซมรั้วไฟฟ้าเดิม สร้างสิ่งกีดขวางขึ้นใหม่ เฉพาะช่องทางหรือพื้นที่ที่มีแนวโน้มและความเสี่ยงสูงที่ช้างป่าจะออกไป รวมทั้งปรับปรุงแหล่งน้ำแหล่งอาหารในพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น ในพื้นที่วิกฤติอาจมีการสร้างแหล่งน้ำเพิ่มขึ้น

“ขณะที่มาตรการระยะยาว นอกพื้นที่ป่าก็ให้มีการประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจกับชาวบ้านในพื้นที่ ในการป้องกันตนเองจากอันตรายจากช้างป่าและให้ชาวบ้านสร้างสิ่งกีดขวางป้องกันพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย ตลอดจนให้มีการแจ้งข่าวและเตือนภัยจากช้างป่า เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมและประกอบอาชีพตามปกติได้

“ที่สำคัญจะมีการศึกษาวิจัย ติดตามการเปลี่ยนแปลงของประชากรช้างป่าและให้ราษฎรได้รับทราบและเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง และการอยู่ร่วมกัน รวมทั้งจัดหา

รายได้ เพื่อเพิ่มกองทุนช่วยเหลือช้างป่าแห่งประเทศไทย เพื่อให้จ่ายค่าชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นให้ครอบคลุมถึงชีวิตและทรัพย์สินของราษฎรด้วย” เตือนใจ ระบุ และว่า นอกจากนี้ให้จัดสร้างแนวเชื่อมต่อป่า ทั้งลักษณะป่ากับป่าหรือป่ากับพื้นที่อยู่อาศัยและทำกินของราษฎรด้วย

“สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน อดีตผู้อำนวยการสำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กล่าวว่า ต้องมีการเพิ่มศักยภาพของพื้นที่ป่าในการรองรับจำนวนช้างให้มากขึ้น และต้องมีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ในการควบคุมดูแลและเฝ้าระวังช้างป่า ตลอดจนมีนโยบายที่เกี่ยวกับกิจกรรมของพื้นที่อนุรักษ์และชุมชน ไม่ให้ส่งผลกระทบต่อผลผลิตจากช้างป่า หรือส่งเสริมให้ช้างเข้ามาใกล้พื้นที่เกษตรกรรม เช่น ไม่ให้มีการทำแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และแหล่งโปงไถพื้นที่เกษตรกรรม และที่อยู่อาศัยของราษฎร ที่สำคัญต้องใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะการป้องกันการบุกรุกป่า

“สร้างทีมงานระยะยาวในการทำงานเพื่อแก้ปัญหาช้างร่วมกับชุมชน การอำนวยความสะดวกให้มีการเก็บข้อมูล สถานที่ประชุม จัดให้มีเวทีในการพูดคุยของแต่ละชุมชนในการแก้ปัญหาช้างเป็นเจ้าภาพร่วมพูดคุย ทีมงานประกอบด้วย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ และเอ็นจีโอในพื้นที่ เพื่อพัฒนาการทำงานให้สอดคล้องในการอยู่ร่วมกับช้างป่า”

นายอยู่ เสนาธรรม¹⁶² ผู้อำนวยการสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 2 อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี “ได้กล่าวว่า แนวทางแก้ไขช้างป่าได้จัดทำแผนและทำเป็นคู่มือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด รวมทั้งขอความร่วมมือชาวบ้านเป็นกองหนุน พร้อมจัดทำคู่มือช้างเพิ่ม ซึ่งก็มีฟังและทำเพิ่มเรื่อยมา บางพื้นที่ทำเป็นแนวกันคล้ายเพนียด รวมทั้งทำรั้วควบคุมช้างป่าด้วยไฟฟ้า จากพลังงานแสงอาทิตย์ เพื่อบีบให้ช้างค่อย ๆ กลับเข้าป่า ส่วนการแจ้งเตือนชาวบ้านและประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจก็ทำไปพร้อม ๆ กัน คาดว่าจะบรรเทาปัญหาเผชิญหน้าระหว่างคนกับช้างป่าได้บ้าง

“ดังนั้น แนวทางช้างต้นนี้อาจมีส่วนช่วยบรรเทาปัญหาการเผชิญหน้ากันระหว่างคนกับช้างป่าได้ระดับหนึ่ง แต่ปัจจัยสำคัญที่ช้างป่าพยายามออกมาจากป่าเพื่อหาอาหาร เพราะความไม่สมดุลกันระหว่างอาหารในป่ามีน้อยพร้อมกับจำนวนป่าไม้ที่เหลือน้อยลงเรื่อย ๆ และตราบไคที่คนและช้างปายังอาศัยและหากินอยู่ในพื้นที่ใช้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ทุกวิธีการที่ดำเนินการจะเป็นเพียงแนวทางแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น เพราะสภาพขณะนี้กลายเป็นเรื่องของลึนกับพื้นที่ต้องกระทบกระทั่งบ้างเป็นธรรมดา

¹⁶² เพ็ญศักดิ์ จักขุจินดา และคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 95-98.

นอกจากจะพลิกโฉมการแก้ไขปัญหาเพื่ออนาคต ด้วยการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ นั่นคือ การคืนผืนป่าหรือพื้นที่ที่คนบุกรุกให้กลับไปเป็นป่าเช่นเดิม”

ดร. มัทนา ศรีกระจ่าง¹⁶³ ยังได้ให้ข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ปัญหาระยะยาวเพื่อให้คนกับช้างป่าอยู่ด้วยกันอย่างสันติ ดังนี้

1. รัฐบาลควรมีนโยบายและความตั้งใจจริงในการอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่าซึ่งเป็นทรัพยากรของชาติ โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาการฝ่าฝืนกฎหมายของประชาชนที่ยากจนและกลุ่มอิทธิพลที่เห็นแก่ตัวโดยไม่คำนึงถึงความเสียหายของประเทศชาติโดยเข้าไปบุกรุกครอบครองพื้นที่ป่าเพื่อจับจองที่ดินทำกินโดยหวังว่าจะได้รับการอะลุ่มอล่วยและยกกรรมสิทธิ์ หรือเอกสารสิทธิการครอบครองในภายหลัง และเมื่อได้รับมาแล้วก็จะมีการขายต่อไป หลังจากนั้นก็ทำการบุกรุกที่ดินของต่อไปเรื่อย ๆ ซึ่งการบุกรุกดังกล่าวนั้นก็จะเป็นการรบกวนที่อยู่อาศัยและอาหารของสัตว์ป่า
2. ควรทำแหล่งอยู่อาศัยของช้างป่าให้อุดมสมบูรณ์ เพื่อให้โขลงช้างป่าไม่ออกจากป่าเพื่อมาหาอาหารในเขตอาศัยของผู้คน
3. ควรผนวกพื้นที่ป่าเข้าด้วยกันเพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่แหล่งอยู่อาศัยให้แก่ช้างป่า
4. ควรกระจายความหนาแน่นของช้างป่า โดยเคลื่อนย้ายช้างป่าออกจากพื้นที่ที่มีความหนาแน่นไปยังพื้นที่อื่น ๆ ใกล้เคียงที่มีจำนวนช้างป่ายังไม่หนาแน่น
5. ควรบริหารจัดการทางเดินของช้างป่า โดยเฉพาะพื้นที่ห้วยอมป่าโดยทำให้เชื่อมต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพ
6. ควรลดปัจจัยคุกคามในพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าเพื่อให้ช้างป่ากลับไปใช้ชีวิตและใช้ประโยชน์ในพื้นที่เดิมที่เคยอยู่อาศัยอีกครั้งหนึ่ง
7. ควรสร้างพื้นที่ป่าอนุรักษ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่รอยต่อประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

¹⁶³ มัทนา ศรีกระจ่าง, ช้างป่าเอเชียในประเทศไทยและแนวทางการอนุรักษ์ (กรุงเทพมหานคร: กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2554), หน้า 28.

“นับวันยิ่งกระทบเดือด “คน VS ช้างป่า” ทางออกมี รอทำ ??, หนังสือพิมพ์เดลินิวส์, ฉบับที่ 24,332 (26 พฤษภาคม 2559): 3.

รุ่งลาวัลย์ แสงสุริย์¹⁶⁴ ได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของช้างป่าว่าให้สร้างพื้นที่เชื่อมป่าในพื้นที่ป่าที่ไม่ต่อเนื่องเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าให้ช้างป่าสามารถเดินทางหากินได้

ตามแนวทางของ ดร.มัทนา ศรีกระจำจ กอปรกับแนวทางของ รุ่งลาวัลย์ แสงสุริย์ ซึ่งเสนอว่าปัญหาที่อยู่อาศัยของช้างป่าเพราะมีพื้นที่ป่าที่ไม่ต่อเนื่องกันนั้นให้สร้างพื้นที่ป่าที่ถูกตัดขาดให้ทำการเชื่อมป่าติดต่อกันเพื่อให้เป็นทางเดินให้ช้างป่าหากินซึ่งได้สนับสนุนแนวทางการศึกษาของผู้วิจัยในการจัดการอนุรักษ์ช้างป่าเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

รศ.ดร.รองลาภ สุขมาสรวง และผู้อำนวยการส่วนจัดการพื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า¹⁶⁵ มีความเห็นต้องมีแนวทางและมาตรการที่จำเป็นต่อการสร้างความยั่งยืนเพื่อการอนุรักษ์ช้างป่า ดังนี้

1. ดำเนินการศึกษาโครงสร้างประชากร/พฤติกรรมของช้างป่าในพื้นที่เป้าหมายเพื่อจัดการประชากรช้างป่าให้เหมาะสมกับพื้นที่
2. ตั้งชุดระวังช้างป่าปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการผลักดันและไล่ตอนช้างป่ากลับเข้าสู่เขตพื้นที่ป่าโดยเร็ว
3. การสร้างเครือข่ายชุมชน ในการเฝ้าระวังอันตรายจากช้างป่า และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างชุมชนกับช้างป่าในพื้นที่เดียวกัน
4. การจัดตั้งกองทุนชุมชนในการประกันภัยพืชผลทางการเกษตร ทรัพย์สิน ร่างกาย และชีวิต ที่ได้รับความเสียหายจากช้างป่า
5. การพัฒนาบุคลากรในการปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาและการจัดการประชากรช้างป่า
6. การฟื้นฟู/สร้างแหล่งน้ำ อาหาร แหล่งดินโป่งเพิ่มเติม ในพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าให้มีคุณภาพเพียงพอเพื่อลดระยะเวลาการออกไปหากินนอกพื้นที่และสร้าง ความเสียหายให้แก่ชุมชน
7. การจัดทำเครื่องกีดขวางช้างป่า

¹⁶⁴ รุ่งลาวัลย์ แสงสุริย์, วิจัยเรื่องพฤติกรรมและการปรับตัวของช้างเอเชีย (Elephas maximus), ในการคืนสู่ธรรมชาติ บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาเมือง (เชียงใหม่ : ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551), หน้า 18.

¹⁶⁵ รองลาภ สุขมาสรวง, “การแก้ปัญหาช้างในประเทศไทย,” สัมมนา ณ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 12 พฤศจิกายน 2557, ใน <http://academia.edu/9804444>, available at 20 สิงหาคม 2559.

8. จัดหาพื้นที่กักกันช้างป่าชั่วคราว

9. การบูรณาการกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดสรรทรัพยากรทางธรรมชาติและ การควบคุมโดยวางแผนทางการขยายตรวจของพื้นที่เมือง หรือการย้ายถิ่นฐานของมนุษย์ ตลอดจน การทำการเกษตรรุกเข้าสู่พื้นที่ป่า

ดร. ชูติอร ชววินี¹⁶⁶ วิทยาลัยนานาชาติเพื่อศึกษาความยั่งยืน เสนอว่า “การแก้ปัญหา ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างต้องสร้างการมีส่วนร่วมให้ชุมชนก่อนเพื่อให้ชุมชนร่วมแก้ปัญหา และตระหนักความสำคัญของปัญหานี้”

นสพ. ภัทรพล มณีอ่อน¹⁶⁷ นายสัตวแพทย์ประจำส่วนศึกษาและวิจัยอุทยาน สำนัก อุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช มีความเห็นว่า “ปัญหาสัตว์ป่าบาดเจ็บ ส่วนใหญ่เกิดจากคน ฉะนั้น ผมต้องหาวิธีทำให้ทั้งสัตว์ป่าและคนอยู่ด้วยกันได้ ผมอยากให้นักคิด เสนอว่าผลแห่งการกระทำของคนที่มีต่อป่าและสัตว์ป่าจะย้อนกลับมาทำให้คนเดือดร้อนเช่นกัน ปัญหาเรื่องการดูแลสุขภาพช้างเกิดจากความบกพร่องของระบบการทำงานในส่วนของการจัดการ และสวัสดิภาพ ซึ่งสมัยก่อนเน้นการอนุรักษ์มากกว่าการรักษาเพราะเขาเห็นว่าการล้มตายของสัตว์ ป่าเป็นเรื่องของธรรมชาติ แต่วันนี้นั้นไม่ใช่สัตว์ป่าบาดเจ็บก็มาจากคน ที่สำคัญในอนาคตมุ่งมั่น หวังจะให้การรักษาสัตว์ป่าเป็นระบบสากล”

นสพ. ฉัตรโชติ ทิตาราม¹⁶⁸ สัตวแพทย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เสนอว่า “นอกจาก การรักษาและอนุรักษ์พื้นที่อาศัยหากินของช้างแล้ว กับแนวทางอย่างการควบคุมปริมาณของช้าง ป่าให้เหมาะสมกับปริมาณป่าและแหล่งอาหารในบางพื้นที่น่าจะเป็นอีกแนวทางที่สามารถนำมาใช้ เพื่อลดผลกระทบกรณีความขัดแย้งของคนกับช้างป่าได้” นสพ.ฉัตรโชติ ทิตาราม¹⁶⁹ ยังได้เสนอ การคุมกำเนิดเพื่อแก้ปัญหาประชากรช้างที่มีมากเกินไปที่ไม่สมดุลต่อพื้นที่อยู่อาศัย หรือในกรณี

¹⁶⁶ “นับวันยิ่งกระทบเดือด “คน VS ช้างป่า” ทางออกมี รอทำ ??, เรื่องเดิม.

¹⁶⁷ หมอรักษาสัตว์ป่าคนแรกของไทย นสพ. ภัทรพล มณีอ่อน นิคมสาร-WHO?, ใน www.whomagmedia.com/people_content_detail.php?t=thai&t1=people&id=248, available at 4 ตุลาคม 2559.

¹⁶⁸ “นับวันยิ่งกระทบเดือด “คน VS ช้างป่า” ทางออกมี รอทำ ??, เรื่องเดิม.

¹⁶⁹ นสพ.ฉัตรโชติ ทิตาราม คณะสัตวแพทย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คนกับช้าง, ใน [http:// www. bangkokbiznews.com/news/detail/702075](http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/702075), available at 12 กันยายน 2559.

ช้างเกร็กสามารถนำเทคโนโลยีชีวภาพมาควบคุมความก้าวร้าวของช้างได้ โดยการควบคุมฮอร์โมนเพศทั้งเพศผู้และเพศเมีย ฮอร์โมนเพศนี้มีผลต่อการตกมันและความก้าวร้าว โดยใช้ฮอร์โมนตัวนี้ฉีดเข้าไปที่ช้าง ปรากฏว่าผลที่เกิดขึ้นคือช่วงเวลาตกมันลดลงหรือเลื่อนออกไปได้ ความก้าวร้าวก็ลดลงด้วย ซึ่งได้มีข้อมูลที่เกิดจากการทดลองในช้างหกเชือก ในปางช้างบางแห่งที่มีช้างดุร้าย เป็นช้างเคยฆ่าคน ทีมสัตวแพทย์ได้ลองฉีดฮอร์โมนนี้เข้าไปทุกเดือนทั้งหมดแปดครั้ง ผลที่ได้คือตอนนี้คนเดินเข้าหาช้างเชือกนี้ได้แล้ว และยังสามารถเห็นเพิ่มเติมว่าการแก้ปัญหาช้างจึงต้องเป็นแบบผสมผสานกัน ยกตัวอย่างที่อุทยานแห่งชาติกุยบุรีมีกระบวนการจัดการหลายอย่าง เช่น โครงการพระราชดำริ อุทยานก็ทำ หน่วยงานก็ทำ จังหวัดก็ทำ ทำกันทุกส่วน ผลที่ได้คือปัญหาถูกแก้แบบ Bottom up (จากล่างขึ้นบน) ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่หลายคนปรารถนา

รศ. ดร. รongลาภ สุขมาสรวง¹⁷⁰ ได้ให้ความสำคัญของการจัดการพื้นที่ป่าที่เหมาะสมแก่ช้างป่า นั้น ประการสำคัญคือการทำความเข้าใจกับปัญหาช้างในปัจจุบัน เนื่องจากช้างป่ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แต่คนส่วนใหญ่เข้าใจว่าช้างลดจำนวนลง เมื่อมีช้างป่ามากขึ้น แต่จำนวนพื้นที่ป่า ปริมาณอาหาร แหล่งหากินต่าง ๆ ของช้างลดน้อยลง ส่งผลให้ช้างป่าเริ่มออกมาหากินในแหล่งชุมชนที่มนุษย์อยู่อาศัย จึงเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าเรื่อยมา อีกประการหนึ่งเมื่อจำนวนช้างป่าเพิ่มขึ้น ซึ่งการใช้พื้นที่ของช้างป่าแต่ละตัวอยู่ในบริเวณกว้างมาก ช้างบางตัวอาจใช้พื้นที่ถึง 50 กิโลเมตรในการออกหากิน ดังนั้น ป่าและแหล่งหากินจึงไม่ตอบสนองต่อความต้องการของช้างป่า รวมถึงคนมีการรุกล้ำซึ่งเป็นแหล่งอยู่อาศัยของช้างป่า ทำให้ช้างถูกตีวงอยู่ในป่าอย่างจำกัด ดังนั้น การจัดการปัญหาดังกล่าวคงต้องพิจารณาถึงมาตรการสำหรับจัดการพื้นที่ป่า กล่าวคือกันพื้นที่ป่าไม่ให้ช้างออกจากแนวเขตป่าและไม่ให้มนุษย์รุกล้ำเข้าไปในแนวเขตป่า การด้อนช้างกลับเข้าสู่เขตป่า และการบริหารจัดการพื้นที่ของมนุษย์ ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการจัดการพื้นที่ป่าปัญหาโดยสร้างพื้นที่ป่าต่อเนื่อง ซึ่ง รศ. ดร. รongลาภ สุขมาสรวง มีความเห็นสนับสนุนต่อแนวคิดดังกล่าว

รศ. ดร. รongลาภ สุขมาสรวง ยังมีข้อสังเกตให้แก่นักวิจัยเพิ่มเติมว่าแนวคิดดังกล่าวของผู้วิจัย ในเรื่องการจัดการพื้นที่ป่าต้องไม่ใช่การจัดการพื้นที่ป่าในมิติใดมิติหนึ่ง ซึ่งหมายถึงต้องทำลายมิติควบคู่กันไป ทั้งการสำรวจประชากรช้างว่าเพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างไร หากเพิ่มขึ้นต้อง

¹⁷⁰ รongลาภ สุขมาสรวง, ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2559.

ดำเนินการเช่นไร และหากลดลงต้องดำเนินการเช่นไร ควบคู่ไปกับการจัดสรรพื้นที่ป่า พื้นที่ชุมชน และยังรวมถึงการสร้างแนวเขตป้องกันต่าง ๆ การสร้างความเข้าใจกับชุมชนบริเวณป่าด้วย

รศ. ดร. รongลาภ สุขมาสรวง ได้กล่าวเพิ่มเติมว่าแนวคิดการจัดการพื้นที่ป่าที่จะนำไปสู่การสร้างอุทยานชาตินั้นต้องพิจารณาด้วยว่า กำลังพลในการบริหารจัดการเพียงพอหรือไม่ ต้องให้ไปอยู่ในหน่วยงานหรือสังกัดใด และกฎหมายที่มีอยู่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดทำหรือไม่ เพราะต้องไม่ลืมว่าประเทศไทยมีกฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 อยู่แล้ว จะเป็นการทับซ้อนหรือไม่ ซึ่ง รศ.ดร. รongลาภ สุขมาสรวง ไม่ขัดข้องต่อแนวคิดดังกล่าว แต่อยากให้พิจารณาในส่วนที่กล่าวไปเพิ่มเติมด้วย ซึ่งหากมีการจัดสร้างอุทยานแห่งชาติขึ้นมาย่อมเป็นประโยชน์ในหลายมิติ เพราะข้างเป็นสัตว์ใหญ่ ฉะนั้น กฎหมายย่อมครอบคลุมไปหลายส่วน ส่งผลให้เกิดประโยชน์แก่สัตว์ป่าและพันธุ์พืชต่าง ๆ ด้วย และควรมองขยายเพิ่มเติมถึงการประสานความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อจัดทำแผนโครงการจัดทำ แนวเชื่อมต่อระบบนิเวศและพื้นที่คุ้มครองระหว่างประเทศ (International Transboundary Protected Area) ด้วยเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการอย่างครอบคลุม อย่างไรก็ตาม รศ. ดร.รongลาภ สุขมาสรวง ทิ้งท้ายว่าปัญหาสำคัญที่สุดคือการหามาตรการจัดการพื้นที่ระหว่างคนกับป่า

นายสุวัฒน์ แก้วศรีสุข¹⁷¹ ได้ให้การสนับสนุนแนวความคิดในการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า ซึ่งมีมุมมองในแนวทางเดียวกันกับคณะผู้วิจัยฯ และรศ. ดร.รongลาภ สุขมาสรวง ที่มองว่าปัญหาคอนกับช้างป่าสืบเนื่องมาจากการบริหารจัดการพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม ทำให้คนรุกเข้าไปยังบริเวณชายขอบผืนป่าซึ่งเป็นบริเวณถิ่นที่อยู่ของช้างป่า และเมื่อคนเข้าไปอาศัยอยู่ในป่าย่อมมีการเพาะปลูกพืชไร่ ซึ่งมักเป็นการเพาะปลูกพืชที่ช้างป่าชอบกิน จึงทำให้ช้างป่าออกมาจากป่าเพื่อกินพืชผลของชาวบ้านดังกล่าวจนสร้างความเสียหายให้แก่ผลผลิตของชาวบ้านที่อาศัยในบริเวณชายขอบเรื่อยมา และยังมีความเห็นว่าการให้มีการออกกฎหมายหรือมาตรการที่เกี่ยวข้องเพื่อให้คนกับช้างอยู่ร่วมกันได้ ถ้าให้กรมป่าไม้เพียงฝ่ายเดียวเป็นผู้บริหารจัดการคงเป็นไปได้ เพราะการจัดการพื้นที่ต้องบูรณาการทั้งกรมป่าไม้ กรมที่ดิน กรมอุทยานแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม เป็นต้น เพื่อให้เกิดการจัดสรรพื้นที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่าและที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของคน

นายสุวัฒน์ แก้วศรีสุข ยังเสนอว่าปัจจุบันมีชนวนเหตุบ่อยครั้งที่ทำให้เกิดการความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า และเกิดความเสียหายต่อที่อยู่อาศัย แหล่งทำกินของชาวบ้าน บางครั้ง

¹⁷¹ สัมภาษณ์สุวัฒน์ แก้วศรีสุข, นักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้, 24 มิถุนายน 2559.

รุนแรงถึงขั้นทำให้ชาวบ้านบาดเจ็บและเสียชีวิต บางครั้งช้างป่าก็ถูกชาวบ้านทำร้ายจนบาดเจ็บและจนถึงขั้นเสียชีวิตก็เกิดขึ้นบ่อย ซึ่งการเยียวยาในปัจจุบันยังทำได้ยากและไม่ตอบสนองต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง นายสุวัฒน์ แก้วศรีสุข เห็นว่าหากภาครัฐมีมาตรการในการเยียวยาที่ชัดเจน ย่อมทำให้ประชาชน ชาวบ้านได้รับการเยียวยาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยฯ เห็นพ้องกับนายสุวัฒน์ แก้วศรีสุข ซึ่งอาจมีการประกาศใช้กฎหมายให้เป็นรูปธรรมโดยออกประกาศเป็นเขตพื้นที่ภัยพิบัติขึ้นเพื่อจัดการดูแลปัญหาดังกล่าว เป็นต้น

จากปัญหาที่เกิดขึ้น นายสุวัฒน์ แก้วศรีสุข มองว่าอาจเกิดจากการขยายพันธุ์ของช้างป่าที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และมีปริมาณอัตราการขยายพันธุ์ค่อนข้างมากในรอบ 10 ปี ที่ผ่านมาซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการอนุรักษ์ช้างป่าปัจจุบันทำได้เพียงแค่มิติด้านเดียว ไม่ได้บริหารจัดการไปในแนวทางมิติอื่น ๆ ด้วย ซึ่งปัญหาการขยายพันธุ์ของช้างป่าดังกล่าวเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดช้างล้นป่าในปัจจุบัน

สุดท้ายนายสุวัฒน์ แก้วศรีสุข กล่าวว่า การอนุรักษ์ช้างไม่ใช่เพียงเพื่อการรักษาอย่างเดียว แต่การอนุรักษ์มีความหมายหลายมิติซึ่งต้องมองว่าการรักษาเป็นทางหนึ่งและการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมก็เป็นอีกทางหนึ่งเช่นเดียวกัน

สืบเนื่องจากจังหวัดจันทบุรี ได้ผลกระทบจากปัญหาช้างป่าทำร้ายชาวบ้านเสียชีวิต และบาดเจ็บ รวมทั้งช้างป่ามากินพืชผลทางการเกษตรของเกษตรกร ส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าอย่างรุนแรง ปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากพื้นที่จังหวัดจันทบุรีเป็นพื้นที่ป่ารอยต่อ 5 จังหวัด มีช้างป่าอยู่ในพื้นที่ประมาณ 400-500 ตัว แต่พื้นที่อยู่อาศัยน้อยลงเพราะถูกประชาชนเข้ามาทำพื้นที่เกษตรกรรมที่อยู่ติดกับช้างป่าที่เคยอาศัยอยู่ อีกทั้งแหล่งน้ำ และแหล่งอาหารไม่พอเพียงกับฤดูกาลที่เปลี่ยนไป ช้างป่าจึงออกมาใกล้กับประชาชนเพื่อมาหาอาหาร

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้ร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี หน่วยงานในพื้นที่และชาวบ้านที่เกิดปัญหาความขัดแย้งกับช้างป่าเพื่อหาแนวทางแก้ไขและได้ผลสรุปแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่าในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี มี 3 มาตรการ คือ มาตรการเร่งด่วน การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือประชาชนที่ถูกช้างป่ารบกวน จ่ายค่าชดเชยที่ช้างป่าออกไปทำลายพืชผลทางการเกษตร จัดตั้งชุดเฉพาะกิจแก้ไขปัญหาช้างป่าแต่ละพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และจัดทำแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งน้ำ และปลูกพืชอาหารช้างป่าในพื้นที่ปัญหา มาตรการระยะกลาง ใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะการบุกรุกพื้นที่แหล่งน้ำ แหล่งอาหารของช้างป่า และการจัดทำรั้วไฟฟ้า การทำคูกั้น และการจัดทำแนวกีดขวางในจุดที่ช้างป่าลงมาบ่อยๆ และ มาตรการระยะยาว ปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรกรรมรอบพื้นที่อนุรักษ์ที่มีสัตว์ป่าออกไปรบกวนพื้นที่ สร้างทัศนคติที่ดีเพื่อการอยู่อาศัยร่วมกันระหว่างคนกับช้างป่า ศึกษาและติดตามข้อมูลการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร การเคลื่อนย้ายตามฤดูกาลของช้างเพื่อวางแผนจัดการการจัดทำแนวเชื่อมต่อป่าเพื่อการเคลื่อนย้ายของประชากรช้างป่าในอนาคต รวมทั้งผนวกพื้นที่

เพิ่มเติมเพื่อการเคลื่อนย้าย และพิจารณาเคลื่อนย้ายช้างตัวผู้ ผูกที่มีปัญหาไปยังพื้นที่ใหม่ แต่ปรากฏว่ายังไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาก็ประสบความสำเร็จ¹⁷²

ดังนั้น ผู้วิจัยจึง ได้ลงพื้นที่ซึ่งเกิดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าที่เกิดความรุนแรงที่ตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี และได้สัมภาษณ์ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องและชาวบ้านในพื้นที่ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนี้

สัมภาษณ์ชาวบ้านอำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี¹⁷³ พบว่าปัญหาที่เกิดจากการที่ช้างป่าออกมาจากป่าและเข้ามาในพื้นที่เพาะปลูกของชาวบ้านเพื่อกินผลผลิตของชาวบ้านที่ได้เพาะปลูกเอาไว้ ซึ่งทำให้เกิดความเสียหายกับผลผลิตและยังรวมถึงทำลายทรัพย์สิน และรุนแรงถึงขั้นทำร้ายร่างกายจนชาวบ้านบาดเจ็บ บางคนก็เสียชีวิต แม้มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาให้การช่วยเหลือทั้งจากกระทรวงมหาดไทย หรือมูลนิธิปารอยต่อ 5 จังหวัด โดยการทำกันชนระหว่างเขตป่าไม้กับแหล่งชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการขุดรูรั้วกันช้าง รื้อรั้วสิ่ง การปลูกพืชกันชน เป็นต้น ซึ่งยังแก้ปัญหาไม่ได้ผลเท่าที่ควรเพราะช้างป่าเป็นสัตว์ที่ฉลาดจึงสามารถเรียนรู้ได้และสุดท้ายช้างก็สามารถทำลายแนวกันต่างๆ ที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมาได้

¹⁷² ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหามรณูทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช, ใน <http://www.manager.co.th/local/viewnews.aspx?NewsID=9560000061633>, available at 1 พฤษภาคม 2559.

¹⁷³ สัมภาษณ์วีรพ เชื้อแขก, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ 12 ตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี, 26 พฤษภาคม 2559.

สัมภาษณ์ประสิทธิ์ สุภรัตน์, ประธานสภาองค์กรชุมชน ตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี, 26 พฤษภาคม 2559.

สัมภาษณ์รัตนวัน นิยมรัตน, แพทย์ประจำหมู่บ้าน ตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี, 26 พฤษภาคม 2559.

สัมภาษณ์ไชยวัฒน์ ละอองสินธุ์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 12 ตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี, 26 พฤษภาคม 2559.

สัมภาษณ์สมชาย ฐานทอง, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 18 ตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี, 26 พฤษภาคม 2559.

สัมภาษณ์วุฒิชัย สะไบบาง, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 18 ตำบลขุนซ่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี, 26 พฤษภาคม 2559.

ชาวบ้านได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าปัจจุบันในพื้นที่มีการบริหารจัดการโดยการอนุรักษ์ผืนป่าและช้างป่าอยู่แล้ว มีทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานอาสาที่ไม่ใช่หน่วยงานภาครัฐ และคนในชุมชนช่วยเหลือกันเอง จึงอยากให้มีการจัดการทางกฎหมายต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์มากยิ่งขึ้น โดยชาวบ้านเห็นว่าควรให้ชาวบ้านเป็นผู้ดูแลป่าโดยการสนับสนุนร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและชาวบ้านเพื่อให้เกิดการจัดการอย่างยั่งยืน

ชาวบ้านได้ให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมว่าปัจจุบันมีแนวความคิดเพื่อการป้องกันปัญหาของช้างป่ารุกไล่เข้ามาในพื้นที่เกษตรกรรม โดยการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ เสริมหรือทดแทนจากพืชเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม เช่น ไม้กฤษณา ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจและช้างไม่ชอบกิน แต่ปัญหาก็คือยังไม่มีตลาดมารับการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจดังกล่าว ซึ่งทำให้ชาวบ้านขาดรายได้ จึงไม่เป็นที่นิยมปลูกกันในปัจจุบัน

การจัดสรรพื้นที่ป่าไม้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับช้างป่าตามกรอบงานวิจัยของผู้วิจัยนั้น ชาวบ้านอำเภอแก่งหางแมวและผู้วิจัยเห็นว่าควรให้มีการแก้ไขกฎหมายโดยให้ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีสิทธิและหน้าที่ในการดูแลจัดการพื้นที่ป่าไม้ในเบื้องต้นร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อให้มีการจัดสรรพื้นที่อย่างยั่งยืน และเป็นการลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านและช้างป่าเพราะเมื่อป่ามีความสมบูรณ์มากขึ้นช้างป่าก็ไม่จำเป็นต้องออกมาหากินในบริเวณพื้นที่เพาะปลูกของชาวบ้านอีกต่อไป

นอกจากนี้ ชาวบ้านยังกล่าวว่าปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือช้างป่ามีการขยายพันธุ์อย่างรวดเร็วเพราะช้างมีการเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ ชาวบ้านให้ข้อสังเกตว่าช้างที่ออกมาทำลายพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านล้วนแต่เป็นช้างที่สมบูรณ์ ไม่มีช้างตัวไหนที่มีร่างกายผอมสักรตัว เพื่อให้คุมจำนวนช้างป่าไม่ให้ขยายพันธุ์อย่างรวดเร็ว ชาวบ้านเห็นว่าควรมีการคุมกำเนิดช้างป่าให้อยู่ในอัตราที่ตอบสนองต่อพื้นที่ป่าแต่ละพื้นที่ ซึ่งปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยและชาวบ้านที่ทำงานด้านอนุรักษ์เห็นว่าตรงนี้เป็นประเด็นสำคัญเพราะปัจจุบันช้างป่าไม่ใช้ช้างมีจำนวนลดน้อยลง

ประเด็นสุดท้ายที่ชาวบ้านห่วงกังวลในเรื่องมาตรการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากช้างป่า อยากให้มีแนวทางเยียวยาชัดเจนและเป็นรูปธรรม หากเป็นออกกฎหมายก็ย่อมจะเกิดเป็นรูปธรรมมากกว่าในปัจจุบัน เช่น ออกเป็นประกาศกระทรวงก็ได้ แม้ว่าผู้ว่าราชการจะมีการประกาศให้อำเภอแก่งหางแมวเป็นเขตภัยพิบัติช้างป่า และมีเงินเยียวยาความเสียหายให้ชาวบ้านไร่ละ 1,000 บาท ก็ตาม ซึ่งมีหลักเกณฑ์ชาวบ้านที่ได้รับความเสียหายนั้นจะต้องเป็นที่ดินที่มีโฉนด แต่ที่ดินส่วนใหญ่ในอำเภอแก่งหางแมวเป็นที่ดินแบบ สปก. ที่ดินที่มีโฉนดน้อย ดังนั้น การประกาศดังกล่าวจึงเยียวยาได้น้อย และชาวบ้านก็ยังคงได้รับความเสียหายจากช้างป่าเรื่อยมา

นอกจากนี้ ชาวบ้านยังยกตัวอย่างที่มีการแก้ปัญหาการขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในอำเภอแก่งหางแมว เรียกว่า “โครงการแก่งหางแมว ADP (Kang Hang Maew Area Development Program)” โดยมูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย เพื่อเป็นแก้ปัญหาให้คน สัตว์ป่า และป่าไม้สามารถ

อยู่ร่วมกันได้โดยปกติสุข ไม่ทำลายซึ่งกันและกัน โดยจัดโครงการอบรมชุมชนในการระวังช้างป่า ขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้กับชุมชนได้รู้จักวิธีช่วยเหลือตนเองเบื้องต้นเมื่อพบกับช้างป่า และให้ชุมชน เห็นความสำคัญ มีจิตสำนึก มีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์สัตว์ป่าให้ดำรงอยู่ต่อไป ซึ่งได้เริ่มโครงการ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีแนวคิดสำคัญ เพื่อให้คนมีจิตสำนึกการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกับป่าและสัตว์โดยไม่ทำร้าย และรุกรานกัน ให้สัตว์ป่าสามารถ อยู่ในป่าได้อย่างสงบสุขไม่ถูกทำร้าย เบียดเบียน มีแหล่งที่อยู่และอาหารอย่างเพียงพอให้ป่าไม่ถูก บุกรุกทำลายเพิ่มเติม และได้รับการฟื้นฟูอย่างเหมาะสม

ทั้งนี้ในส่วนของการดูแลช้างป่าในบริเวณพื้นที่โดยก่อสร้างแหล่งน้ำสำหรับช้างและ สัตว์ป่า ปลูกพืชอาหารสำหรับช้างในพื้นที่ป่า จำนวน 1,000 ไร่ การสร้างโปงเทียมสำหรับสัตว์ป่า จำนวน 50 แห่ง การอนุรักษ์เส้นทางช้างผ่านหรือด่านช้างในจุดสำคัญ ๆ เพื่อให้ช้างสามารถใช้ เส้นทางและขยายพื้นที่หากินได้อย่างปลอดภัย จัดชุดปฏิบัติการพิเศษติดตาม ดูแล เผื่อระวังให้ ความคุ้มครองช้างป่าที่บุกรุกเข้ามาในพื้นที่ทำกินของราษฎร โดยจัดตั้งหน่วยเคลื่อนที่เร็วเพื่อรักษา ช้างป่าที่บาดเจ็บ

4.3 วิเคราะห์มาตรการแก้ไขปัญหาเพื่อการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ช้างป่าเอเชียที่ สอดคล้องกับพื้นที่อยู่อาศัยในประเทศไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ

สาเหตุสำคัญของปัญหาจำนวนประชากรช้างป่าในประเทศไทยไม่เหมาะสมโดยไม่สอดคล้อง กับพื้นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ ซึ่งประเทศไทยและต่างประเทศจะมีวิธีการแก้ปัญหาสำคัญ 2 ประการ คือ มาตรการทางกฎหมาย และมาตรการทางการบริหารจัดการพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่า ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์วิธีการแก้ปัญหาของประเทศไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศเพื่อจะหาแนว ทางการให้ข้อเสนอแนะการแก้ไขปัญหาจำนวนประชากรช้างป่าที่ไม่เหมาะสมให้กับประเทศไทย ดังนี้

1. มาตรการทางด้านกฎหมาย

การแก้ปัญหาช้างป่าส่วนใหญ่จะใช้มาตรการทางด้านกฎหมายควบคู่กับมาตรการด้าน การบริหารจัดการควบคู่กัน ซึ่งมาตรการด้านกฎหมายบางประเทศมีลักษณะคล้ายคลึงกับประเทศ ไทย แต่บางประเทศอาจมีความแตกต่างจากประเทศไทย ซึ่งผู้วิจัยจะนำตัวอย่างมาตรการ ทางด้านกฎหมายของต่างประเทศมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับมาตรการด้านกฎหมายของประเทศไทย ดังนี้

1) สาธารณรัฐอินเดีย

การศึกษาสภาพปัญหาช้างในพื้นที่ของสาธารณรัฐอินเดียถือเป็นส่วนสำคัญในการ หาแนวทางเพื่อการอนุรักษ์ช้างป่าของประเทศไทย เนื่องจากช้างโดยมากเป็นช้างที่มีถิ่นกำเนิดอยู่

สาธารณรัฐอินเดีย พบว่าสภาพการณ์ของสาธารณรัฐอินเดียในปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสามารถพบได้จากการรายงานของการบุกรุกพื้นที่เกษตร การเข้ามาในบริเวณชุมชนที่อยู่อาศัยของชาวบ้านเช่นเดียวกับของประเทศไทย

สาธารณรัฐอินเดียมีแนวทางการจัดการปัญหาช้างป่าหลายวิธีด้วยกัน แต่ปัญหาระหว่างคนกับช้างยังคงอยู่เรื่อยมาและแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวก็ยังไม่ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์และจัดการช้างอย่างเป็นระบบ

รศ.ดร. รongลาภ สุขมาสรวง¹⁷⁴ กล่าวว่าไว้ว่า ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในสาธารณรัฐอินเดียสาเหตุมาจากประชากรช้างป่าเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันประชากรช้างป่าก็ต้องการพื้นที่อยู่อาศัยที่มากขึ้น ซึ่งการลดลงของประชากรช้างป่าสาเหตุหลักมาจากปัญหาความขัดแย้งกับคน ซึ่งการดำเนินงานการอนุรักษ์ช้างของสาธารณรัฐอินเดียมีแนวทาง ดังนี้

1. เพื่อการอยู่รอดของประชากรสัตว์ป่าในระยะยาวโดยเป้าหมายระยะแรก คือ การปกป้องถิ่นอาศัย และพื้นที่ที่ยังคงเหลืออยู่
2. เพื่อการเชื่อมต่อถิ่นที่อาศัยที่อยู่ใกล้เคียงกันด้วยการสร้างและรักษาเส้นทางซึ่งเป็นทางเดินของสัตว์ป่า
3. เพื่อการปรับปรุงคุณภาพถิ่นอาศัย โดยการฟื้นฟูระบบนิเวศ และโดยเครื่องมืออื่นๆ ที่สามารถทำได้
4. การใส่ใจปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมของราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้ป่า รวมถึงปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า

ตารางที่ 6 พื้นที่ ที่ตั้ง และสภาพปัญหาในการอนุรักษ์ช้างในสาธารณรัฐอินเดีย¹⁷⁵

ลำดับ	พื้นที่	ที่ตั้ง	สภาพปัญหาเกี่ยวกับช้าง
1.	Southwest Bengal North Biharorissa	บริเวณด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเบงกอล เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า Mayur Jharna ทางตอนเหนือของ	การสร้างเขื่อน การทำเหมืองแร่ การเปลี่ยนสภาพป่าไปเป็นสวน

¹⁷⁴ รongลาภ สุขมาสรวง, “การแก้ไขปัญหช้างในประเทศไทย,” เอกสารประกอบสัมมนา ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2556.

¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

ตารางที่ 6 พื้นที่ ที่ตั้ง และสภาพปัญหาในการอนุรักษ์ช้างในสาธารณรัฐอินเดีย (ต่อ)

ลำดับ	พื้นที่	ที่ตั้ง	สภาพปัญหาเกี่ยวกับช้าง
		รัฐ Bihar, Dalma, Ushakoti, Khalsuni พื้นที่ป่าสงวน เช่น Sarada, Kolhan, Porhat, Dhalbhum, Bonai เป็นต้น มี ประชากรช้างป่า ประมาณ 3,000 ตัว	ผิด และการเกษตร
2.	Kameng-Sonitpur	ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 7,500 ตารางกิโลเมตร ของรัฐ Arunachal Pradesh และ รัฐอัสสัม ในป่า Bandardava,Darang และป่า Kamrup	การเพิกถอนพื้นที่ป่า การ ดั้งถิ่นฐานของมนุษย์ใน ป่า และจราจร
3.	Dibru-Deomali	ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 5,000 ตารางกิโลเมตร ในรัฐ Arunachal Pradesh มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า Kamlong,Dibru-saikhowa ป่า สงวน Turung, Mamobhin, Khonsa, Namsai,Digboi, Dumduma และ ป่าสงวน Dibrugrah รวมประชากรช้างป่า ประมาณ 1,800 ตัว	การลักลอบ จับสัตว์ป่า การรบกวนและการใช้ ประโยชน์ที่เกินพอดี
4.	Kaziranga- Karbelong-Intanki	ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 4,500 ตารางกิโลเมตร ในรัฐอัสสัมใน อุทยานแห่งชาติ Kaziranga และ เขต	การจลาจล การรบกวน การทำไม้ผิดกฎหมาย และการลักลอบล่ามีผล ให้ช้างป่าออกมาอาศัยใน พื้นที่เกษตรกรรม มีเส้น ทางเชื่อมต่อสำหรับการ เดินทางของช้างป่า

ตารางที่ 6 พื้นที่ ที่ตั้ง และสภาพปัญหาในการอนุรักษ์ช้างในสาธารณรัฐอินเดีย (ต่อ)

ลำดับ	พื้นที่	ที่ตั้ง	สภาพปัญหาเกี่ยวกับช้าง
			ระหว่างKaziranga และ Karbelong มีความเสื่อมโทรม ซึ่งต้องมีการปรับปรุง
5.	Barail-Saifung	ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1,500 ตารางกิโลเมตร ในรัฐอัสสัม ในป่า Cachet และ Karimganj รัฐ Meghalaya ในป่าสงวน Saifung-Norphu รวมถึงพื้นที่สำหรับเตรียมการเชื่อมป่าทั้งสอง มีจำนวนประชากรช้างป่าประมาณ 150 ตัว	การจลาจล การทำไร่เลื่อนลอย
6.	Balphakram and Adjoining areas	ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1,800 ตารางกิโลเมตร ใน Meghalaya ในอุทยานแห่งชาติ Balphakram ป่าสงวน Dambu sangsak-Daragia Rongangiri เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า Bagmara Cego และป่าสงวน Rewok รวมประชากรช้างป่าประมาณ 2,500 ตัว	การจลาจล การล่าสัตว์ตามแนวชายแดน การทำไร่เลื่อนลอย การปลูกพืชเศรษฐกิจ และความขัดแย้งระหว่างคนกับสัตว์ป่า
7.	Nilgiri and ghats Eastern	ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 11,000 ตารางกิโลเมตร มีหลากหลายสภาพป่า สวนสัก สวนยูคาลิปตัส บริเวณ Tamil Nadu, Mudumalai, Gudalur Nilgiris North, Satyamangalam,Erode และพื้นที่	การเสื่อมสภาพป่า ความขัดแย้งระหว่างคนกับสัตว์ป่า และการล่าช้าง

ตารางที่ 6 พื้นที่ ที่ตั้ง และสภาพปัญหาในการอนุรักษ์ช้างในสาธารณรัฐอินเดีย (ต่อ)

ลำดับ	พื้นที่	ที่ตั้ง	สภาพปัญหาเกี่ยวกับช้าง
		อื่น ๆ เช่น Nagarhole National Park, Mysore, Bandipur Tiger Reserve, Chamarajanagar, Kollegal and Bangalore	
8.	Nilambur-Silent valley-Coimbatore	ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 2,500 ตารางกิโลเมตร บริเวณ Tamil Nadu, Nilgiri, Mukurthi, Coimbatore, Nilambur, Palghat, Kozikode และ พื้นที่ป่าสงวน และ อุทยานแห่งชาติอีก 5 แห่ง รวม ประชากรช้างป่าประมาณ 500-600 ตัว	การตั้งถิ่นฐานของ มนุษย์การรบกวนป่า ดิบและ ไฟป่า
9.	Anamalai-Parambikulam	ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 3,000 ตารางกิโลเมตร บริเวณ Tamil Nadu, Anamalai, Indira Gandhi, Parambikulam, Chinnar, Nenmara และอื่น ๆ รวมประชากร ช้างป่าประมาณ 1,000-2,000 ตัว	การขาดออกจากกัน เป็นหย่อมป่าจากการ สร้างอ่างเก็บน้ำ ไฟป่า ทำลายป่าดิบ และการ ล่าเอง
10.	Periya- Madurai	ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 3,000 ตารางกิโลเมตร บริเวณ Tamil Nadu, Madurai, Kerala, Periya tiger reserve, Idkki, Chinnar และอื่น ๆ รวม ประชากรช้างป่าประมาณ 1,600-2,000 ตัว	การขาดออกจากกัน เป็นหย่อมป่า ความ ขัดแย้งระหว่างคนกับ ช้างป่า การล่าเอง การแผ้วถางป่า
11.	Rajaji-Corbett	ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 8,000 ตารางกิโลเมตร บริเวณเซเชล	การเปลี่ยนแปลงที่ดิน การปล่อยสัตว์ป่า การปลูกพืชเกษตร

ตารางที่ 6 พื้นที่ ที่ตั้ง และสภาพปัญหาในการอนุรักษ์ช้างในสาธารณรัฐอินเดีย (ต่อ)

ลำดับ	พื้นที่	ที่ตั้ง	สภาพปัญหาเกี่ยวกับช้าง
		หิมาลัย รวมประชากรช้างป่า ประมาณ 750-1,000 ตัว	การขาดออกจากกัน เป็นหย่อมป่า

ด้วยสภาพปัญหาของช้างป่าที่เกิดขึ้นในสาธารณรัฐอินเดียในหลายพื้นที่จึงได้มีการวางมาตรการสำคัญเพื่อลดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างลงในแต่ละพื้นที่ (ปรากฏตามตารางภาคผนวก) อย่างไรก็ตาม วิธีดังกล่าวเป็นการแก้ไขที่ปลายเหตุทั้งสิ้น กระทั่งมีการตรากฎหมายอยู่หลายฉบับเพื่อสร้างการคุ้มครองช้างป่าอย่างครอบคลุม ซึ่งหนึ่งในกฎหมายเพื่อการคุ้มครองช้างป่าในสาธารณรัฐอินเดียที่มีความสำคัญคือ The Wildlife (Protection) Act, ค.ศ. 1972 (WPA) หรือ รัฐบัญญัติคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2515 ที่ยังบังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน และได้รับการแก้ไขเพื่อการอนุรักษ์ช้างตามข้อตกลงของสมาชิก CITES เมื่อปี ค.ศ. 1977 (พ.ศ. 2520) โดยให้ช้างป่าเป็นสัตว์คุ้มครองตามตาราง 1 ของกฎหมายฉบับดังกล่าวและคุ้มครองไปยังการค้าช้างในช่วงปี ค.ศ. 1986 (พ.ศ. 2529) ตามลำดับ¹⁷⁶

รัฐบัญญัติฉบับดังกล่าวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับช้างในสาธารณรัฐอินเดียที่ผู้วิจัยให้ความสนใจในมาตรการการคุ้มครองและการอนุรักษ์ช้างเป็นไปตามมาตรา 18-38 (Sections 18-38) ที่กำหนดให้มีการจัดตั้งพื้นที่พิเศษเพื่อการอนุรักษ์ช้างป่าในสาธารณรัฐอินเดีย โดยเป็นมาตรการทางกฎหมายเพื่อการห้ามเข้าไปยังพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่าสงวนและเขตอุทยานแห่งชาติ ไม่ว่าเพื่อการแสวงหาประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใด และการเข้าในลักษณะทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ซึ่งหมายความว่ารวมถึงช้างป่าด้วย เว้นแต่เป็นลักษณะเพื่อการอนุรักษ์สัตว์ป่าและพัฒนาแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า นอกจากการห้ามเข้าไปแล้วยังหมายความว่ารวมถึงการห้ามนำวัตถุเชื้อเพลิง อาวุธ เข้าไปยังพื้นที่ดังกล่าวด้วย เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องตามคำสั่งทั้งหน้าที่ดูแลสัตว์ป่าของ Chief Wildlife Warden (CWLW) และยังกำหนดบุคคลผู้อาศัยอยู่ในบริเวณ 10 กิโลเมตรจากเขตพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรืออุทยานแห่งชาติต้องขึ้นทะเบียนและได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อการควบคุมและรักษาพื้นที่อนุรักษ์ดังกล่าวด้วย

¹⁷⁶ S.S.Bisht, An overview of Elephant Conservation in India, at www.indianforester.co.in/index.php/indian_forester/article/view/2469, available at 8 July 2016.

สืบเนื่องจากรัฐบาลอินเดียได้จัดทำโครงการช้าง (Project Elephant)¹⁷⁷ โครงการนี้มีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ช้างป่าในสาธารณรัฐอินเดียเพื่อการอนุรักษ์ช้างอย่างยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการสร้างแนวเขตพื้นที่การอยู่อาศัยของช้างป่าจากการศึกษาและติดตามพฤติกรรมการอยู่อาศัยของช้างป่าในแต่ละเชือก โดยริเริ่มจากโครงการนำร่องช้างป่าจำนวน 3 เชือกแรก จนขยายเป็น 12 เชือกและมากขึ้นในเวลาต่อมา

การดำเนินการภายใต้โครงการ Project Elephant ได้แก่การสำรวจแนวเขตการเคลื่อนย้ายของช้างแต่ละเชือก แต่ละกลุ่ม เนื่องจากช้าง 1 เชือกใช้พื้นที่ในการหากินและอยู่อาศัยเป็นบริเวณที่กว้างตั้งแต่ 202 ตารางกิโลเมตร ถึง 6,720 ตารางกิโลเมตร (ข้อมูลจากการสำรวจปี ค.ศ. 2005, Source: Elephant Task Force Report of MoEF, August 2010)¹⁷⁸ จนถึงศึกษาการใช้ชีวิตและพฤติกรรมของช้างเพื่อการอยู่อาศัย และดำเนินการสร้างแนวเขตเพื่อการอยู่อาศัยของช้างโดยพยายามลดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า ทั้งให้ความรู้แก่ชาวบ้านตามแนวเขตป่าที่ช้างอาศัยอยู่ให้รู้จักพฤติกรรมของช้างแต่ละกลุ่ม แต่ละเชือก โครงการดังกล่าวได้เริ่มขึ้นด้วยความร่วมมือของ 16 รัฐในเริ่มแรก Andhra Pradesh, Arunachal Pradesh, Assam, Chattisgarh, Jharkhand, Karnataka, Kerala, Maharashtra, Meghalaya, Nagaland, Orissa, Tamil Nadu, Tripura, Uttarakhand, Uttar Pradesh, West Bengal ซึ่งถือเป็นรัฐสำคัญในสาธารณรัฐอินเดีย¹⁷⁹

สรุปได้ว่ามาตรการทางด้านกฎหมายของสาธารณรัฐอินเดียมีความคล้ายคลึงกับพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าและพันธุ์พืช พ.ศ. 2535 (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2557 ของประเทศไทย แต่ที่ มีความแตกต่างคือพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับช้างในสาธารณรัฐอินเดียคือมาตรการการคุ้มครองและการอนุรักษ์ช้างป่าที่กำหนดให้มีการจัดตั้งพื้นที่พิเศษเพื่อการอนุรักษ์ช้างป่า โดยเป็นมาตรการทางกฎหมายเพื่อการห้ามเข้าไปยังพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่าสงวนและเขตอุทยานแห่งชาติ ไม่ว่าเพื่อการแสวงหาประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใด และการเข้าในลักษณะทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าซึ่งหมายความว่ารวมถึงช้างป่าด้วย เว้นแต่เป็นลักษณะเพื่อการอนุรักษ์สัตว์ป่าและพัฒนาแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า นอกจากการห้ามเข้าไปแล้ว

¹⁷⁷ Wildlife of India, at <http://www.wildlifeofindia.org/projelephant.htm>, available at 8 July 2016.

¹⁷⁸ ENVIS Centre on Wildlife & Protected Areas, at http://wiienvis.nic.in/ Database/ eri_8226.aspx, available at 8 August 2016.

¹⁷⁹ Ibid.

ยังหมายความว่ารวมถึงการห้ามนำวัตถุเชื้อเพลิง อาวุธเข้าไปยังพื้นที่ดังกล่าวด้วย เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องตามคำสั่งทั้งหน้าที่ดูแลสัตว์ป่าของ Chief Wildlife Warden (CWLW) และยังกำหนดบุคคลผู้อาศัยอยู่ในบริเวณ 10 กิโลเมตรจากเขตพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรืออุทยานแห่งชาติต้องขึ้นทะเบียนและได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อการควบคุมและรักษาพื้นที่อนุรักษ์ดังกล่าวด้วย

2) สาธารณรัฐประชาชนจีน

สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นหนึ่งในหลายประเทศที่ประสบสภาพปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะในพื้นที่ประมาณ 2,500 ตารางกิโลเมตรของมณฑลยูนนานบริเวณติดพรมแดนระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บนพื้นที่อนุรักษ์สิบสองปันนา (Xishuangbanna) และ Nangunhe Natural Reserves ที่พบว่ามีช้างป่าอาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวเป็นจำนวนมาก อันเนื่องมาจากพรมแดนทางธรรมชาติติดต่อหลายประเทศ ทำให้ช้างที่อาศัยพื้นที่ในการดำรงชีวิตเดินข้ามผ่านพรมแดนในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งจากรายงาน¹⁸⁰ พบว่าส่งผลกระทบต่อปัญหาเรื่องความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างอยู่หลายครั้ง โดยเฉพาะการเข้ามาทำลายพืชเกษตรของคนท้องถิ่นในบริเวณใกล้พื้นที่ป่าเพิ่มสูงขึ้นในแต่ละปี ซึ่งไม่ต่างจากหลายประเทศที่ต้นเหตุของสภาพปัญหาเกิดจากการรุกรานของเมืองเข้าไปยังพื้นที่ป่าทำให้พื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าลดลงไปด้วย

รัฐบาลของสาธารณรัฐประชาชนจีนได้วางแนวทางมาตรการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างของสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น ได้มีการเสนอแนวทางไว้ 2 ระยะ กล่าวคือ¹⁸¹

มาตรการแก้ไขปัญหาระยะสั้น โดยการควบคุมไล่ช้างกลับป่าซึ่งเป็นวิธีที่มีการใช้อยู่ในปัจจุบันแต่ก็เป็นเพียงการแก้ไขเฉพาะหน้าไม่สามารถหวังผลได้ในทุกกรณี และการชดเชยค่าเสียหายจากช้างป่าทำลายพืชผลการเกษตร

ส่วนในมาตรการระยะยาวของสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นการวางแนวทางการเพิ่ม Trans-boundary Reserve การเชื่อมแนวป่า การป้องกันอุบัติเหตุโดยการสร้างแนวกันไม่ให้ช้างป่าข้ามมายังถนน และการขู่ว่าจะประหารชีวิตช้างป่าเป็นแหล่งดึงดูดการท่องเที่ยว โดยการสร้างบ้านเพื่อชม

¹⁸⁰ Ana Elena Corte, China Protecting (Chinese) Elephants, at [https:// sites. utexas. edu/ wildlife/ 2014 /10/28/ china-protecting-chinese-elephants/](https://sites.utexas.edu/wildlife/2014/10/28/china-protecting-chinese-elephants/), available at 8 August 2016.

¹⁸¹ นริศ ภูมิภาคพันธ์, “การจัดการช้างป่าในเขตอุทยาน (Wild Elephant Management in NP),” ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 19 เมษายน 2556.

ช้างป่า และเส้นทางการเดินชมช้างป่าต้องยกสูงเพื่อความปลอดภัยจากช้าง รวมทั้งการทำกระเช้าผ่านหุบช้างป่าเพื่อให้นักท่องเที่ยวเห็นช้างป่า

อย่างไรก็ตาม มาตรการดังกล่าวเป็นเพียงแนวทางในการอนุรักษ์ช้างของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนักวิชาการบางส่วนยังไม่มีลักษณะที่เป็นกฎหมายอย่างเป็นทางการออกมาบังคับใช้กับมาตรการและแนวทางการอนุรักษ์สัตว์ป่าของสาธารณรัฐประชาชนจีน แม้ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาพบว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนได้มีการตรากฎหมายขึ้นมาเพื่อการอนุรักษ์สัตว์ป่าที่เรียกว่า The Wildlife Protection Law ที่ได้มีการบังคับใช้ในปี ค.ศ.1988¹⁸² มีทั้งสิ้นจำนวน 42 มาตราด้วยกัน แต่ยังไม่ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์สัตว์ป่าอย่างชัดเจนในประเด็นของการให้ความสำคัญคุ้มครองสัตว์ป่า (Protection) กับคำว่า การใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่า (Utilization)¹⁸³ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นในส่วนของประเด็นการนิยามกฎหมายอย่างคลุมเครือหรือไม่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตรากฎหมายไม่สอดคล้องต่อเจตนารมณ์ในการบังคับใช้กฎหมายฉบับนั้นย่อมทำให้เกิดช่องว่างทางกฎหมายที่มีการบังคับใช้เช่นเดียวกับกฎหมายฉบับดังกล่าวของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ยังไม่สอดคล้องและเอื้อประโยชน์ในการแสวงหาประโยชน์จากสัตว์ป่ามากกว่าการคุ้มครองสัตว์ป่าด้วย

สรุปได้ว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนได้มีการตรากฎหมายขึ้นมาเพื่อการอนุรักษ์สัตว์ป่าที่เรียกว่า The Wildlife Protection Law ที่ได้มีการบังคับใช้ในปี ค.ศ.1988 ซึ่งมีทั้งสิ้นจำนวน 42 มาตรา แต่มีมาตรการระยะยาวของสาธารณรัฐประชาชนจีน คือมีการวางแนวทางการเพิ่ม Trans-boundary Reserve การเชื่อมแนวป่า การป้องกันอุบัติเหตุโดยการสร้างแนวกันไม่ให้ช้างป่าข้ามมายังถนนซึ่งยังไม่มีลักษณะที่เป็นกฎหมายอย่างเป็นทางการออกมาบังคับใช้กับมาตรการและแนวทางการอนุรักษ์สัตว์ป่า ซึ่งมาตรการนี้คล้ายกับประเทศไทยที่ได้ข้อสรุปว่าจะทำโมเดลทางลอจิสติกส์เชื่อมป่า (corridor) ให้ช้างข้ามเพื่อรักษานิเวศบนถนนทางหลวงหมายเลข 317 จันทบุรี-

¹⁸² PETER J. LI, Enforcing Wildlife Protection in China: The Legislative and Political Solutions, (China Information Vol.21 (I), March 2007 (UK: Henry Ling Ltd., Dorchester, 2007), p.76.

¹⁸³ The Wildlife Protection Law, 1988;

Article 1 This Law is formulated for the purpose of protecting wildlife species that are rare or near extinction, protecting, developing, and rationally utilizing wildlife resources and maintaining ecological balance (emphasis added).

Article 4 The State shall pursue a policy of strengthening wildlife resource protection, actively domesticating and breeding wildlife species, rationally developing and utilizing wildlife resources, and encouraging scientific research on wildlife (emphasis added).

สระแก้ว ส่วนประเด็นให้ช้างป่าเป็นแหล่งดึงดูดการท่องเที่ยว โดยการสร้างบ้านเพื่อชมช้างป่า ซึ่งประเทศไทยได้ดำเนินการที่อุทยานแห่งชาติกุยบุรี ตำบลหาดขาม อำเภอกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อัตราค่าบริการเข้าอุทยานแห่งชาติ โดยชาวไทย : ผู้ใหญ่ 40 บาท เด็ก 20 บาท ชาวต่างชาติ : ผู้ใหญ่ 200 บาท เด็ก 100 บาท ส่วนเส้นทางการเดินชมช้างป่าต้องยกสูงเพื่อความปลอดภัยจากช้าง รวมทั้งการทำการระเห็จผ่านหุบช้างป่าเพื่อให้นักท่องเที่ยวเห็นช้างป่า ประเทศไทยยังไม่มีแนวความคิดที่จะดำเนินในเรื่องนี้

3) สหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล

นอกจากการศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาของช้างป่ากับคนในสาธารณรัฐอินเดีย ผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาภายใต้การบังคับของกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาลอีกประเทศหนึ่งที่มีแนวทางในการแก้ปัญหาล้ายคลึงกันกับสาธารณรัฐอินเดีย ในเรื่องการสร้างแนวเขตอนุรักษ์ช้างป่าโดยสหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาลมีการตรากฎหมายว่าด้วย National Parks and Wildlife Conservation Act, 2029 (1973) และได้รับการแก้ไขมาหลายครั้งซึ่งที่มีการบังคับใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นการแก้ไขในปี 1992¹⁸⁴ ในส่วนของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาระหว่างคนกับช้างพบว่าแตกต่างไปจากการจัดทำ Project Elephants ของสาธารณรัฐอินเดีย สหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาลมีลักษณะในการแก้ปัญหาระหว่างคนกับช้างที่มีการจัดทำของแนวเขตอนุรักษ์ช้าง (Elephant Range) แต่เป็นลักษณะการจัดทำเป็นพื้นที่ขนาดเล็กตามข้อบังคับ DNPWC 2008 (Department of National Park and Wildlife Conservation, Kathmandu, Nepal, 2008)¹⁸⁵ ไม่มีการเชื่อมต่อระหว่างแนวเขตต่าง ๆ จึงทำให้เกิดปัญหาช่องว่างในการจัดการปัญหาระหว่างคนกับช้างของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล ต่อมาจึงได้มีการจัดทำพื้นที่กันชน (Buffer Zone หรือ Buffer Zone Development Program) ตาม National Parks and Wildlife Conservation Act ที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมในปี ค.ศ. 1973 ประกอบกับ Buffer Zone Management Rules, 2052 (ค.ศ. 1996) ในบริเวณรอยต่อเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ในรอยต่อระหว่างพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่ของชนพื้นเมืองเพื่อลดปัญหาระหว่างคนกับช้างให้ลดน้อยลงไป จากการศึกษาพบว่าสหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาลมีพื้นที่ในการอนุรักษ์ 16 พื้นที่ และ 11 Buffer Zone โดย

¹⁸⁴ National Parks and Wildlife Conservation (Fourth Amendment) Act, 1992.

¹⁸⁵ Narendra M. B. Pradhan, A., Christy Williams and Maheshwar Dhakal, Curent Status of Asian Elephants in Nepal (Nepal: Gajah, 2011), pp.87-92.

16 พื้นที่ได้แก่ 9 อุทยานแห่งชาติ 3 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 พื้นที่อนุรักษมรดกโลก และ 3 พื้นที่สงวน โดยมีแนวเขต Buffer Zone กระจายตามพื้นที่ดังกล่าว¹⁸⁶

การจัดทำ Buffer Zone Mackinnon (Wells, 1992) ได้ให้คำจำกัดความว่า “Areas adjacent to protected areas, on which land is partially restricted to give an added layer of protection area itself while providing valued benefits to neighboring rural communities”¹⁸⁷ หรืออธิบายได้ว่าเป็นพื้นที่ตลอดแนวเขตป่าสงวนหรืออุทยานแห่งชาติเพื่อเป็นเขตกันชนระหว่างพื้นที่ป่ากับแหล่งชุมชนและมีการจัดการทรัพยากรภายในพื้นที่ดังกล่าวให้เหมาะสม ทั้งมีวัตถุประสงค์เพื่อลดความขัดแย้งหรือการรุกรานของคนท้องถิ่นเข้ามายังพื้นที่ป่าอนุรักษ์ Buffer Zone นอกจากการจัดสรรทรัพยากรในพื้นที่แล้วยังเป็นการสร้างความเข้าใจให้แก่ชุมชนท้องถิ่นในการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของสหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาลอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งสามารถลดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างได้บางส่วน

สรุปได้ว่ามาตรการแก้ไขสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างสหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล เป็นการแก้ไขโดยการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสร้างความเข้าใจในการร่วมกันปกป้องพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าซึ่งเป็นรูปแบบและแนวทางที่ยั่งยืนในการอนุรักษ์ช้างและป่าไม้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การจัดทำ Buffer Zone ของสหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาลตามรายงานวิจัยของ Ganesh Pant, Master Student of Environmental Management, The University of Queensland¹⁸⁸ สามารถทำให้จำนวนความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างลดลงได้ในระดับหนึ่งจากรายงานความเสียหายจากการกระทำของช้างป่า (ในด้านเกษตรกรรม การทำร้ายมนุษย์ ทำลายทรัพย์สิน) ระหว่างปี 2008 กับปี 2012 อย่างไรก็ตาม ในส่วนของการทำลายทรัพย์สินยังถือว่าระดับผลกระทบลดลงในระดับที่ต่ำกว่าในส่วนความเสียหายอย่างอื่นที่เกิดขึ้นเพราะจากการศึกษาตามรายงานดังกล่าวซึ่งพบว่าความเสียหายที่เกิดขึ้น

¹⁸⁶ Ukesh Raj Bhujju, Puspa Ratna Shakya, Tej Bahadry Basnet, Subha Shrestha and International Center for Integrated Mountain Development (ICINOD), Nepal Biodiversity Resource Book: Chapter 4 Protected Areas of Nepal (Nepal: Ministry of Environment, Science and Technology, 2007), pp.41-42.

¹⁸⁷ Narayan Prasad Bhusal, BUFFER ZONE MANAGEMENT SYSTEM IN PROTECTED AREAS OF NEPAL, (The Third Pole Vol.11-12 (NEPAL: Tribhuvan University, Kirtipur, 2012), p.37.

¹⁸⁸ Ganesh Pant, “Understanding the Nature and Extent of Human-Elephant Conflict in Central Nepal,” (Master Research report submitted to The University of Queensland, June 2013), pp.11-20.

ระหว่างคนกับช้างนั้นไม่ว่าจะเป็นความเสียหายต่อทรัพย์สิน เกษตรกรรม หรือความเสียหายที่เกิดขึ้นกับคน โดยความเสียหายส่วนมากที่เกิดขึ้นนั้นโดยภาพรวมจะอยู่ในระยะ 0 – 2 กิโลเมตรจากแนวพื้นที่ป่า¹⁸⁹ จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างนั้นมีส่วนสัมพันธ์กับการขยายที่อยู่และประชากรของประเทศที่เข้าใกล้ระยะของพื้นที่อนุรักษ์มากขึ้น

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้จัดทำร่างการจัดการช้างป่า พ.ศ. 2559-2579 (20 ปี) ในยุทธศาสตร์ที่ 2: ยุทธศาสตร์การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ โดยกำหนดเป็นกิจกรรมหลักเรื่องพัฒนาแนวเชื่อมต่อถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่าโดยศึกษาความเป็นไปได้และความเหมาะสมของการทำแนวเชื่อมต่อป่า (Corridor) ในพื้นที่และแนวเชื่อมต่อป่าระหว่างประเทศ เช่น สร้างแนวเชื่อมต่อป่า ประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มเติม และทำแนวเชื่อมต่อชุมชนสำหรับช้างป่า เป็นต้น ดร. มัทนา ศรีกระจำ และ รศ. รองลาภ สุขมาศรวง ได้ให้แนวเดียวกันว่าควรสร้างพื้นที่ป่าอนุรักษ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่รอยต่อประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และยังมีความเห็นของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน นักวิชาการ และนักวิจัยเสนอให้มีการกำหนดเป็นพื้นที่แนวกันชน (Buffer Zone) เหมือนกับสหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล

4) สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

จากแนวทางและมาตรการทางกฎหมายที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาในการอนุรักษ์ช้าง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์เป็นอีกหนึ่งประเทศที่ผู้วิจัยหยิบยกเป็นประเด็นที่จะได้กล่าวถึง และทำการศึกษาคำเนินงานทางกฎหมายของประเทศดังกล่าวด้วย สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์มีภูมิศาสตร์และลักษณะของพื้นที่ป่าใกล้เคียงกับประเทศไทย กอปรกับกรณีประชากรของช้างป่าเอเชียในพื้นที่ป่าของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมามีปริมาณที่ลดจำนวนลงซึ่งเกิดจากปัจจัยสำคัญคล้ายคลึงกับประเทศไทย อาทิ ถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่าเอเชียในพื้นที่ป่ามีจำนวนลดลงโดยการขยายตัวของเมืองเข้าไปใกล้พื้นที่ป่าและทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างขึ้น การมีพื้นที่อันจำกัดในการอยู่อาศัยของช้างในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ทำให้การขยายพันธุ์ของช้างลดจำนวนลงไม่มีการเพิ่มประชากรช้างขึ้นและการล่าช้างเพื่อเอางา ซึ่งปัญหา 3 ประการนี้เป็นเพียงตัวอย่างเบื้องต้นที่ทำให้สภาพปัญหาของช้างเอเชียในพื้นที่ป่าของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์มีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ¹⁹⁰

¹⁸⁹ Ganesh Pan, Ibid., p.14,19.

¹⁹⁰ U Tun Aung and U Thouny Nyunt, “Giants on Our Hands: Proceedings of the International Workshop on the Domesticated Asian Elephant: The care and management of the domesticated Asian elephant in Myanmar,” (Thailand: Food and Agriculture Organization of the

ผู้วิจัยพบว่าปัญหาการลดลงของจำนวนประชากรช้างป่าในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์นั้นประสบปัญหาจากความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างเป็นระดับต้น ๆ ซึ่งทำให้สภาพถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างลดจำนวนลง แหล่งหากินขาดแคลนลง จึงทำให้ช้างต้องออกหากินนอกพื้นที่ป่าบริเวณชุมชนของคนท้องถิ่นอาศัยอยู่มากยิ่งขึ้น

สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์มีมาตรการคุ้มครองและการอนุรักษ์ช้างเรียกว่า The Elephant Preservation Act 1879 (Saw Han, 1984) และ The Burma Wildlife Protection Act, 1936 (revised in 1956) เป็นกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองช้างเป็นสัตว์ห้ามล่า เว้นแต่จะเป็นไปเพื่อการศึกษาวิจัย หรือได้รับใบอนุญาต ปัจจุบันสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์เพื่อให้ได้รับการยอมรับและเข้าเป็นสมาชิก CITES ในปี 1997 จึงได้ออกกฎหมายเพิ่มเติมเพื่อการอนุรักษ์ป่าและอนุรักษ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืชขึ้น The Forest Law, 1992 และ The Protection of Wildlife and Wild Plants and the Conservation of Natural Areas Law, 1994 ซึ่งการตรากฎหมาย 2 ฉบับนี้เพื่อการเพิ่มมาตรการทางกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์สัตว์ป่าอื่น ๆ และรวมถึงช้างเอเชียด้วย ไม่ว่าจะเป็นการฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งที่อยู่อาศัย การสร้างแนวเขตพื้นที่อนุรักษ์ (Protection Areas) รวมทั้งการจัดตั้งให้มีสวนสัตว์เปิดเพื่อการเรียนรู้สัตว์ป่าเพื่อการอนุรักษ์ (Zoological Garden)¹⁹¹

ประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสนใจเป็นเรื่องมาตรการจัดการช้างและแนวทางการบรรเทาปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง (Elephant management and HEC mitigation) เนื่องจากจำนวนประชากรช้างในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์จากการสำรวจพบว่าจากปี 1935 ที่มีประชากรอยู่เกือบ 10,000 ตัว ในขณะที่การสำรวจเมื่อปี 2004 มีประชากรลดลงน้อยกว่า 1,000 ตัวด้วยกัน¹⁹² โดยมีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ ตามภาวะการจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งการล่าช้างและความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง หากเปรียบเทียบพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ต่อภาวะการณ์ในปัญหาที่เกิดขึ้นจะพบว่าพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าถูกคุกคามคนท้องถิ่นจนทำให้เกิดสถานการณ์ต่างๆ เป็นที่มาของการลดลงของจำนวนประชากรช้างป่าในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ทั้งสิ้น

United Nations & Japan Wildlife Research Center, 2001), at <http://www.fao.org/docrep/005/ad031e/ad031e0d.htm#bm13>, available at 10 September 2016.

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Peter Leimgruber, Zaw Min Oo, Myint Aung, Daniel S. Kelly, Chris Wemmer, Briony Senior and Melissa Songer, Current Status of Asian Elephants in Myanmar: Estimates of Myanmar's wild Asian elephant population from 1933-2004, Gajah 35, 2011, p.77.

การจัดทำมาตรการจัดการช้างและแนวทางการบรรเทาปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง (Elephant management and HEC mitigation) จากข้อมูลที่ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาพบว่าเป็นมาตรการสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรและประชากรช้างเอเชียในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์โดยเฉพาะช้างป่า โดยในช่วงปี ค.ศ. 2001-2007 มีการดำเนินการเชิงรุกอย่างจริงจังและประเมินประสิทธิภาพจนนำมาสู่ผลลัพธ์ในปัจจุบัน การดำเนินงานอนุรักษ์ช้างภายใต้มาตรการดังกล่าวเป็นความร่วมมือระหว่าง Smithsonian Institution Collaborated กับ กรมป่าไม้ของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และหน่วยงานองค์กรเพื่อการอนุรักษ์ Myanmar Timber Enterprise (MTE) ในการสำรวจประชากรและวางแผนการจัดการต่าง ๆ เพื่อการอนุรักษ์และบรรเทาปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง¹⁹³

จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นมาตรการสนับสนุนนั้นเนื่องจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์มีการอนุรักษ์และคุ้มครองช้างในประเทศผ่านการตรากฎหมายเพื่อการคุ้มครองหลายฉบับดังที่กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ โดยกฎหมายดังกล่าวเป็นไปเพื่อการห้ามล่าหรือฆ่าช้าง แต่อย่างไรก็ตามไม่ใช่แนวทางเพื่อการอนุรักษ์เท่าที่ควร องค์กรดังกล่าวข้างต้นจึงดำเนินการบูรณาการเพื่อควบคุมประชากรช้างป่าไม่ให้มีจำนวนลดลงหรือไปเป็นช้างที่ถูกนำไปใช้แรงงาน จึงเป็นเหตุให้มีมาตรการจัดการพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์โดยเฉพาะการปลูกพืชของคนท้องถิ่นในบริเวณใกล้เคียงพื้นที่ป่าในเบื้องต้น เพื่อป้องกันทั้งการที่คนท้องถิ่นบุกรุกเข้าไปในพื้นที่อนุรักษ์และป้องกันช้างบุกรุกเข้ามาทำลายพืชไร่ของคนท้องถิ่นที่เป็นชนวนก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างบ่อยครั้ง แต่หากช้างดังกล่าวมีพฤติกรรมในการบุกรุกเข้ามาในพื้นที่ของคนท้องถิ่นและทำลายทรัพย์สินพืชไร่ ทางหน่วยงาน¹⁹⁴ ที่เกี่ยวข้องจึงจะใช้มาตรการเคลื่อนย้ายช้างดังกล่าวเพื่อให้ไปอยู่ในพื้นที่เหมาะสมต่อไป จากการศึกษาพบว่ามาตรการทางกฎหมายและมาตรการสนับสนุนเพื่อการอนุรักษ์ช้างของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์มีความสอดคล้องกันจึงทำให้จำนวนประชากรของช้างมีอัตราการลดจำนวนลงที่ต่ำมากและแนวโน้มการพัฒนาเพิ่มปริมาณประชากรให้มากขึ้นต่อไป

สรุปว่าสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์มีมาตรการคุ้มครองปัญหาของช้างป่าด้วยการอนุรักษ์ช้างภายใต้กฎหมายที่เรียกว่า The Elephant Preservation Act 1879 (Saw Han, 1984) และ The Burma Wildlife Protection Act, 1936 (revised in 1956) เป็นกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองช้างเป็นสัตว์ห้ามล่าเว้นแต่จะเป็นไปเพื่อการศึกษาวิจัย หรือได้รับใบอนุญาต ซึ่งการกำหนดกรณีคำว่าเว้นแต่จะได้รับการอนุญาตเป็นมาตรการที่มีช่องโหว่อยู่ประการหนึ่ง เมื่อสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์เข้าเป็นสมาชิก CITES ในปี 1997 จึงได้ออกกฎหมายเพิ่มเติมเพื่อการอนุรักษ์ป่าและ

¹⁹³ Peter Leimgruber, Zaw Min Oo, Myint Aung, Daniel S. Kelly, Chris Wemmer, Briony Senior and Melissa Songer, pp. 81-85.

¹⁹⁴ Ibid.

อนุรักษ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืชขึ้น the Forest Law, 1992 และ the Protection of Wildlife and Wild Plants and the Conservation of Natural Areas Law, 1994 ซึ่งการออกกฎหมาย 2 ฉบับนี้เพื่อการเพิ่มมาตรการทางกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์สัตว์ป่าอื่น ๆ และรวมถึงช้างเอเชียด้วย ไม่ว่าจะเป็นการฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งที่อยู่อาศัย การสร้างแนวเขตพื้นที่อนุรักษ์ (Protection Areas) รวมทั้งการจัดตั้งให้มีสวนสัตว์เปิดเพื่อการเรียนรู้สัตว์ป่าเพื่อการอนุรักษ์ (Zoological Garden)

สำหรับการสร้างแนวเขตพื้นที่อนุรักษ์ช้างป่านั้น ประเทศไทยจะกำหนดเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตอนุรักษ์สัตว์ป่า ส่วนการจัดตั้งสวนสัตว์เปิดเพื่อการเรียนรู้ โครงการคชอาณาจักรที่องค์การสวนสัตว์จัดทำขึ้นเพื่อเป็นแหล่งสร้างงานให้กับช้างและความรู้ช้างเร่ร่อนให้สวัสดิการช้างทั้งการดูแลรักษา และเป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวแห่งใหม่ โดยเริ่มที่จังหวัดสุรินทร์เป็นแห่งแรก¹⁹⁵ และอุทยานแห่งชาติกุยบุรี ซึ่งเปิดประชาชนเข้าไปดูสัตว์ป่าและช้างป่าในลักษณะเหมือนกับสวนสัตว์เปิด เป็นต้น จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ของกฎหมายทั้ง 2 ฉบับของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์นั้นคล้ายกับพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2557.

5) สาธารณรัฐประชาชนบังคลาเทศ

จากการศึกษาเอกสารข้อมูล¹⁹⁶ สาธารณรัฐประชาชนบังคลาเทศเป็นอีกหนึ่งในหลายประเทศที่มีผืนป่าเป็นจำนวนมากและเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของช้างเอเชียประมาณ 300 – 350 ตัว บนผืนป่ากว่า 17 แห่ง โดยเป็นช้างท้องถิ่นประมาณ 200 ตัว นอกนั้นเป็นช้างที่อยู่ในแถบรอยต่อผืนป่าที่เป็นพรมแดนระหว่างประเทศสาธารณรัฐอินเดียและสาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ โดยผืนป่าดังกล่าวมีพื้นที่ในการอยู่อาศัยของช้างเอเชีย (Elephant Range) ในสาธารณรัฐประชาชนบังคลาเทศราว 1,800 ตารางกิโลเมตร¹⁹⁷

¹⁹⁵ รมว.ทส. ตรวจเยี่ยมและมอบนโยบายองค์การสวนสัตว์ เน้นการส่งเสริมวัฒนธรรมด้านงานวิจัยเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า, ใน www.mnre.go.th/ewt_news.php?nid=1603, available at 10 ตุลาคม 2559.

¹⁹⁶ Md. Anwarul Islam, Samiul Mohsanin, Gawsia Wahidunnessa Chowdhury, Sayam U., Chowdhury, Md. Abdul Aziz, Mayeen Uddin, Samia Saif, Suprio Chakma, Rezvin Akter, Israt, Jahan and Isma Azam, Current Status of Asian Elephants in Bangladesh (Bangladesh :Gajah 35, 2011), pp.21-24.

¹⁹⁷ R Sukumar, “A Brief Review of the Status, Distribution and Biology of Wild Asian Elephants *Elephas maximus*,” International Zoo Yearbook (2006), at <http://www.eleaid.com/country-profiles/elephants-bangladesh/>, available at 10 September 2016.

แม้สาธารณรัฐประชาชนบังคลาเทศจะมีพื้นที่ป่าและบริเวณในการอยู่อาศัยของช้างเอเชียในระดับหนึ่ง กลับพบว่าปัจจุบันพื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของช้างเอเชียในสาธารณรัฐประชาชนบังคลาเทศกลับลดจำนวนลงอย่างมากในระยะเวลาที่ผ่านมา ซึ่งส่งผลให้จำนวนประชากรของช้างเอเชียลดจำนวนลงตามไปด้วย เนื่องจากมีพื้นที่จำกัดในการอยู่อาศัยและหากินทำให้กระทบต่อการขยายพันธุ์ของช้างที่มีพื้นที่ในการอยู่อาศัย หากิน ผสมพันธุ์เป็นบริเวณกว้าง เช่นเดียวกันกับในหลายประเทศ รวมทั้งในจำนวนประเทศที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาที่เกิดจากการขยายตัวของประชากรมนุษย์ที่ย้ายจากชุมชนเมืองออกมาเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในการอยู่อาศัยทำให้กิน จนเข้ามาใกล้รอบบริเวณเขตป่ามากขึ้น และย่อมทำให้เกิดสภาพปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า (HEC) ขึ้น

ปัจจุบันสาธารณรัฐประชาชนบังคลาเทศมีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองและการอนุรักษ์ช้างภายในประเทศ The Elephant Preservation Act, 1879 และช้างได้รับการระบุให้อยู่ในบัญชีที่ 3 ทำกฎหมายฉบับดังกล่าวเพื่อการคุ้มครองและการอนุรักษ์ตาม The Bangladesh Wildlife (Preservation) (Amendment) Act, 1974 ที่เป็นมาตรการกำหนดให้ช้างเอเชียเป็นสัตว์ห้ามล่า ห้ามฆ่า ห้ามจับ เว้นแต่เป็นการล่าภายใต้กฎหมายที่ได้รับการอนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง¹⁹⁸ โดยกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ช้างเอเชียนั้นอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมป่าไม้ และทำงานร่วมกันกับ International Union for Conservation of Nature เพื่อการจัดการช้างภายในประเทศและควบคุมปรากฏการณ์ในปัญหาว่าด้วยความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในบางบางลง อย่างไรก็ตามกฎหมายของสาธารณรัฐประชาชนบังคลาเทศที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์จะเป็นเรื่องของห้ามมากกว่าการสร้างพื้นที่ในการคุ้มครองช้างป่าอย่างเป็นเอกเทศ จึงยังไม่มีผลต่อการควบคุมปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างเท่าที่ควร

นอกจากนี้ ยังมีวิธีแก้ปัญหากับประชากรช้างที่มีจำนวนมากเกินไปจนไม่เหมาะสมกับพื้นที่อยู่อาศัยโดยการคุมกำเนิด¹⁹⁹

¹⁹⁸ Md. Anwarul Islam, The status of Bangladesh's captive elephants, Giants on Our Hands: Proceedings of the International Workshop on the Domesticated Asian Elephant, Regional Office for Asia and the Pacific, 2001, at <http://www.fao.org/docrep/005/ad031e/ad031e0b.htm>., available at 10 September 2016.

¹⁹⁹ "ไปฟังเรื่องช้างที่ Utech" โดย หมอจ๊อบฉาย, ใน <http://mammalzvn.blogspot.com/2007/12/utrech.html>, available at 12 กันยายน 2559.

สรุปได้ว่ากฎหมายที่ให้ความคุ้มครองและการอนุรักษ์ช้างสาธารณรัฐประชาชนบังกลาเทศกำหนดให้ช้างเอเชียเป็นสัตว์ห้ามล่า ห้ามฆ่า ห้ามจับ เว้นแต่เป็นการล่าภายใต้กฎหมายที่ได้รับการอนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2557 แต่กฎหมายของสาธารณรัฐประชาชนบังกลาเทศจะเน้นเรื่องของห้ามมากกว่าการสร้างพื้นที่ในการคุ้มครองช้างป่า และมีการคุมกำเนิดช้างเพื่อควบคุมไม่ให้มีประชากรมากเกินไปเพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่อยู่อาศัย ซึ่งหลักการนี้เหมือนกับการควบคุมประชากรช้างของประเทศในทวีปแอฟริกาโดยมีการคุมกำเนิดแบบถาวรและการคุมกำเนิดชั่วคราว ซึ่งหลักการดังกล่าวผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรนำมาใช้กับประเทศไทยในพื้นที่ซึ่งมีจำนวนช้างมากจนไม่เหมาะสมกับขนาดพื้นที่ป่าที่ช้างอยู่อาศัย

แนวทางการควบคุมปริมาณช้างของสาธารณรัฐประชาชนบังกลาเทศได้สอดคล้องกับความเห็นของ นสพ. ฉัตรโชติ ทิตาราม ซึ่งเสนอว่าการควบคุมปริมาณช้างป่าให้เหมาะสมกับปริมาณและแหล่งอาหารในบางพื้นที่น่าจะเป็นอีกแนวทางที่สามารถนำมาใช้เพื่อลดผลกระทบกรณีความขัดแย้งของคนกับช้างป่าได้โดยการการคุมกำเนิดเพื่อแก้ปัญหาประชากรช้างที่มีมากเกินไปที่ไม่สมดุลต่อพื้นที่อยู่อาศัย หรือในกรณีช้างเกเรก็สามารถนำเทคโนโลยีชีวภาพมาควบคุมความก้าวร้าวของช้างได้ โดยการควบคุมฮอร์โมนเพศทั้งเพศผู้และเพศเมีย ฮอร์โมนเพศนี้มีผลต่อการตกมันและความก้าวร้าว โดยใช้ฮอร์โมนตัวนี้ฉีดเข้าไปที่ช้าง ปรากฏว่าผลที่เกิดขึ้นคือช่วงเวลาตกมันลดลงหรือเลื่อนออกไปได้ ความก้าวร้าวก็ลดลงด้วย ซึ่งได้มีข้อมูลจากการทดลองในช้างหกเชือกในปางช้างบางแห่งที่มีช้างดุร้าย เป็นช้างเคยฆ่าคน ทีมแพทย์ได้ลองฉีดฮอร์โมนนี้เข้าไปทุกเดือนทั้งหมดแปดครั้ง ผลที่ได้คือตอนนี้คนเดินเข้าหาช้างเชือกนี้ได้แล้ว

การคุมกำเนิดเพื่อควบคุมปริมาณจำนวนช้างได้นำมาใช้กับช้างแอฟริกาแล้ว ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ปัญหาที่พบในขณะนี้ของช้างป่าแอฟริกาคือการมีประชากรมากจนเกินไป โดยมีมากถึง 800,000 ตัว และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากที่เคยระบุชื่อช้างป่าแอฟริกาอยู่ในบัญชีที่ 1 ของ CITES (Appendix 1) คือเป็นสัตว์สงวนห้ามล่า ห้ามฆ่า และห้ามค้า ปัจจุบันถูกย้ายมาอยู่ในบัญชีที่ 2 (Appendix 2) ในบางประเทศที่มีประชากรช้างหนาแน่นเกินไปและมีผลกระทบต่อระบบนิเวศ รวมทั้งก่อปัญหาให้กับคนที่อยู่อาศัยในบริเวณนั้น ในปี 2003 จึงมีการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางในการควบคุมประชากรช้างแอฟริกาจึงพบวิธีการที่เป็นไปได้คือการคุมกำเนิดแบบถาวรและการคุมกำเนิดชั่วคราว ข้อดี ข้อเสียของแต่ละวิธี การเลือกคุมกำเนิดในช้างเพศผู้ หรือเพศเมีย รวมทั้งผลการวิจัยที่ปฏิบัติจริงในพื้นที่

1. การคุมกำเนิดแบบถาวร มีข้อจำกัด และข้อควรคำนึงหลายอย่าง เช่น จำนวนช้างที่จะคุมกำเนิด วิธีการคุมกำเนิด เพราะหากไม่วางแผนดี ๆ แล้ว เมื่อเกิดภัยธรรมชาติ หรือโรคระบาดขึ้นมา อาจทำให้ช้างแอฟริกาต้องสูญพันธุ์ไปจากโลกนี้เลยก็ได้ นอกจากนี้ การคุมกำเนิดโดยวิธีการผ่าตัดยังเป็นไปได้ยากเพราะช้างเป็นสัตว์ที่มีลูกอ้วนตะอู้อยู่ในช่องท้อง ไม่รวมไปถึงขนาดที่

ใหญ่ และผิวหนังที่หนาและยากต่อการกลับคืนสู่สภาพเดิม การผ่าตัดเปิดช่องท้องจึงเป็นเรื่องที่เสี่ยงอย่างยิ่ง จึงไม่แนะนำให้ทำ เมื่อไม่สามารถคุมกำเนิดโดยการผ่าตัดได้ จึงมีการคิดหาวิธีโดยนำวิธีที่ใช้ในม้ามาทดลองใช้ ซึ่งก็คือการให้สารที่ไปออกฤทธิ์ต่อต้านฮอร์โมนที่ไปกระตุ้นการหลั่ง gonadotropin (Anti gonadotropin releasing hormone, anti GnRH) วิธีการนี้มีการศึกษาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการลดปัญหาพฤติกรรมก้าวร้าวในช้างที่ตกมัน การคุมกำเนิดแบบถาวรในช้างเพศผู้ อาจจะเหมาะสมสำหรับช้างที่เลี้ยงในสวนสัตว์ แต่จะยุ่งยากเมื่อต้องดำเนินการในธรรมชาติเมื่อช้างอยู่รวมเป็นกลุ่มใหญ่

2. การคุมกำเนิดแบบชั่วคราว เป็นวิธีการนี้เหมาะสำหรับการคุมกำเนิดช้างเพศเมียมากกว่าช้างเพศผู้

จากการศึกษาความเป็นไปได้ในการคุมกำเนิดช้างแอฟริกา โดยการใช้ porcine zona pellucida (pZP) vaccine หลังจากได้รับ vaccine เมื่อมีการผสมพันธุ์เกิดขึ้น sperm จะไม่สามารถผ่านชั้น zona pellucida เข้าไปผสมกับไข่ได้

ข้อดี ของการใช้ pZP vaccine คือ ไม่มีผลต่อการตั้งท้อง พบว่าเมื่อฉีดให้ช้างที่กำลังท้องอยู่ ก็ไม่ทำให้เกิดผลข้างเคียงใด ๆ เนื่องจากไม่มีผลต่อระดับฮอร์โมนที่เกี่ยวข้องกับการตั้งท้องในช้าง

ข้อเสีย คือ ช้างตัวเมียจะอยู่ในระยะที่พร้อมผสมพันธุ์นานกว่าปกติ ทำให้มีตัวผู้เข้ามาติดตามอยู่เรื่อย ๆ

ความคุ้มค่าและความเหมาะสมของการคุมกำเนิดในช้าง เพราะเมื่อคำนวณดูแล้วการคุมกำเนิดครั้งหนึ่งต้องใช้เงินจำนวนไม่น้อยนับตั้งแต่ค่ายา ค่าหมอ รวมถึงค่าเฮลิคอปเตอร์ที่ใช้ในการติดตามช้าง และเมื่อมองถึงการฆ่าช้าง 1 ตัว จึงเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า แล้วยังได้ประโยชน์จากเนื้อช้าง งาช้าง และอวัยวะบางส่วน of ช้างที่มีคนสะสม โดยเฉพาะในประเทศที่ยากจนสามารถทำรายได้เข้าประเทศจากอวัยวะและชิ้นส่วนของช้าง

นอกจากนี้ยังมีการนำ mathematical model เข้ามาศึกษาความเป็นไปได้ และแนวโน้มที่จะเกิดขึ้น ผลที่ให้เห็นแนวโน้มว่าการพยายามที่จะคุมกำเนิดช้างโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ นั้นเห็นผลค่อนข้างช้า หากต้องการวิธีที่ได้ผลชัดเจนนั้นการฆ่าทิ้งน่าจะเป็นวิธีที่ประสิทธิภาพมากกว่า ถึงแม้ว่าจะเห็นผลที่มีน้ำหนักรวมมา แต่การตัดสินใจในการฆ่าช้างคงไม่ใช่เรื่องที่จะเป็นไปได้โดยง่าย

ดังนั้น ประเด็นเหล่านี้ก็ยังคงเป็นประเด็นที่นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญยังคงต้องถกเถียงกันต่อไป แต่ไม่ว่าจะเลือกวิธีการใดทั้งสองฝ่ายต่างมีวัตถุประสงค์ร่วมกันคือต้องการลดจำนวนประชากรช้างเพื่อให้เกิดความสมดุลของทรัพยากรในพื้นที่ป่าของทวีปแอฟริกา

สำหรับปัญหาของช้างเอเชียจะตรงกันข้ามปัญหาของช้างแอฟริกาโดยสิ้นเชิง ในขณะที่แอฟริกามีประชากรช้างมากเกินไป ทางฝั่งเอเชียโดยส่วนใหญ่กลับมีปริมาณช้างลดลง โดยประมาณว่ามีประมาณ 50,000 ตัว (แต่ประเทศไทยมีจำนวนช้างบางพื้นที่มีการเพิ่มจำนวน แต่บางพื้นที่มีจำนวนลดลง) งานวิจัยส่วนใหญ่ในภาคพื้นเอเชียจึงมุ่งประเด็นไปที่การผสมเทียม

การศึกษาพฤติกรรมทางเพศของช้าง รวมทั้งการศึกษาทางพันธุศาสตร์เพื่อลดปัญหาช้างเลือดชิด (inbreed) เริ่มด้วยเรื่องของช้างตัวผู้ก่อน งานวิจัยก็มุ่งเน้นไปเรื่องการเก็บน้ำเชื้อ การทำน้ำเชื้อแช่แข็ง ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพน้ำเชื้อ การรีดน้ำเชื้อทำโดยใช้มือสอดเข้าไปทางทวารหนักและใช้มือกระตุ้น ampulae ซึ่งเป็นงานที่ใช้แรงงานอย่างมาก บางครั้งอาจต้องเปลี่ยนคนมากกว่า 1 คนกว่าจะได้น้ำเชื้อ ปัญหาของการรีดน้ำเชื้อโดยวิธีนี้คืออาจมีปัสสาวะปนเปื้อนเนื่องจากตำแหน่งของ ampulae อยู่ใกล้กับกระเพาะปัสสาวะ การที่มีปัสสาวะปนเปื้อนก็มีผลต่อคุณภาพของน้ำเชื้อได้ กล่าวถึงคุณภาพของน้ำเชื้อ ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่าฤดูกาลนั้นมีผลต่อคุณภาพของน้ำเชื้อ โดยพบว่าน้ำเชื้อในฤดูหนาวจะมีคุณภาพดีกว่า

ส่วนช้างตัวเมีย พบว่าใน 1 ปี ช้างตัวเมียจะมีโอกาสตั้งท้องปีละ 3 ครั้ง และช่วงเวลาตกไข่แต่ละครั้งก็จะสั้น ๆ เพียง 2-3 วัน แล้วยังไม่ค่อยมีอาการปรากฏชัดเจน ช้างตัวผู้จะรู้ได้ก็พิสูจน์จากกลิ่นของ pheromone ที่ปะปนออกมากับปัสสาวะ ในบางช้างบางที่มีการตรวจคัดในช้างตัวเมียโดย นำช้างตัวเมีย 6-8 ตัวมายืนเรียง แล้วให้ช้างตัวผู้ที่มีอยู่เป็นตัวพิสูจน์กลิ่นที่ออกมากับปัสสาวะ ช้างตัวเมียตัวใดที่ได้รับความสนใจจากตัวผู้เป็นพิเศษ แสดงว่าน่าจะอยู่ในช่วงเวลาที่เหมาะต่อการผสมพันธุ์ ช้างตัวเมียตัวนั้นก็จะถูกปล่อยไปอยู่ร่วมกับช้างตัวผู้ ในป่าประมาณ 1 สัปดาห์ ถึงมีการตรวจการตั้งท้อง ทำได้หลายวิธีการเหมือนกันตั้งแต่การตรวจปริมาณ progesterone ในซีรัม ตรวจหา prolactin ในซีรัม รวมถึงการตรวจด้วย คลื่นอัลตราซาวด์ ซึ่งจะเริ่มตรวจได้ตั้งแต่อายุการตั้งท้อง 8-10 สัปดาห์ การตรวจการตั้งท้องมีประโยชน์สำหรับการเตรียมพร้อม หากแม่ช้างมีปัญหาในการคลอดลูก เพราะการคลอดยากเป็นปัญหาที่พบได้ และมีรายงานอยู่ทั่วไปทั้งในไทย ยุโรป และอเมริกา การแก้ปัญหาคือต้องคำนึงถึงทั้งสุขภาพ การรอดชีวิตของทั้งแม่ช้าง และลูกช้าง

นอกจากปัญหาการคลอดยาก แล้วปัญหาที่พบตามมา คือ รกค้าง แม่ช้างไม่สามารถผลิตน้ำนมได้เพียงพอ แม่ช้างไม่ยอมเลี้ยงลูก ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้สามารถบรรเทาความรุนแรงลงได้โดย ทำประวัติการผสมที่แน่นอน การตรวจอายุการตั้งท้อง และมีการเตรียมตัวให้พร้อมในช่วงระหว่างและหลังคลอด

2. มาตรการด้านการบริหารจัดการของประเทศไทยและต่างประเทศ

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า (Human – Elephant Conflict หรือ HEC) ถือว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมานานและเป็นสาเหตุที่ทำให้จำนวนประชากรช้างป่าเอเชียมีจำนวนไม่เหมาะสมกับพื้นที่อยู่อาศัยมากกว่าปัญหาอื่น ๆ ซึ่งผู้วิจัยจึงนำแนวทางการบริหารจัดการของแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าของต่างประเทศ เช่น สาธารณรัฐอินเดีย สาธารณรัฐประชาชนจีน สหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และ

สาธารณรัฐประชาชน บังคลาเทศ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย สาธารณรัฐนามิเบีย ซิมบับเว สาธารณรัฐ
เคนยา โมซัมบิก อุกันดา มาดากัสการ์ที่เปรียบเทียบกับมาตรการบริหารจัดการกับประเทศไทยดังนี้

เทคนิคการป้องกันและการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างสามารถ
แบ่งได้ 2 มาตรการที่สำคัญ ดังนี้²⁰⁰

1) เทคนิคการป้องกันแบบสร้างสิ่งกีดขวาง หรือการป้องกันแบบอยู่กับที่ (Passive deterrent methods)

เทคนิคการป้องกันแบบสร้างสิ่งกีดขวาง หรือการป้องกันแบบอยู่กับที่ มี
วัตถุประสงค์ในการจำกัดการเคลื่อนที่ของช้างไม่ให้เข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรม การป้องกันแบบนี้
จะให้ประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อมีการดูแลและบำรุงรักษาอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นทางเลือกที่ต้องมี
ค่าใช้จ่ายสูง การสร้างแนวป้องกันแบบใช้สิ่งกีดขวางสามารถทำได้หลายวิธีทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาด
พื้นที่และงบประมาณ ซึ่งสามารถทำได้หลายรูปแบบ ดังนี้

(1) การขุดคู หรือร่องลึก (Trench)

การขุดคู หรือร่องลึก รอบพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งมีการทดลองใช้หลายพื้นที่ ส่วน
ใหญ่ใช้ในทวีปเอเชีย เช่น การสร้างสิ่งกีดขวางโดยการขุดร่องตามแนวเขตอุทยานแห่งชาติเวกัม
บัส (Way Kambas National Parks) บนเกาะสุมาตรา สาธารณรัฐอินโดนีเซีย แต่ไม่แพร่หลายใน
ทวีปแอฟริกา การขุดร่องจะขุดกว้าง 2 เมตร ลึก 3 เมตร การป้องกันวิธีนี้พบว่ามีประสิทธิภาพใน
การยับยั้งช้างป่าไม่ให้ออกนอกพื้นที่ได้ แต่มีข้อจำกัดคือว่าช้างสามารถเรียนรู้ที่จะใช้บริเวณร่องน้ำ
หรือร่องห้วยเป็นจุดข้าม อีกทั้งช้างสามารถเรียนรู้วิธีการข้ามโดยการพังทะลายดินเพื่อให้คูที่ขุด
ดินเลนจนสามารถเดินข้ามไปได้ อีกทั้งยังเกิดปัญหาการกัดเซาะของดินบริเวณร่องที่ขุด การใช้สิ่ง
กีดขวางแบบการขุดร่องนี้จะใช้เงินลงทุนสูง เพราะต้องใช้เครื่องจักรในการขุดร่องให้ลึกและได้
ขนาดเหมาะสมเพื่อให้ได้ระดับในการป้องกันช้างไม่ให้ข้ามได้

หลักการขุดคูเพื่อป้องกันช้างนั้นมีแนวคิดพื้นฐานเบื้องต้นว่า “คูนั้นจะต้องมี
ความกว้างมากพอจนกระทั่งช้างไม่สามารถที่จะก้าวข้ามผ่านไปได้และต้องแคบมากจนช้างไม่
สามารถที่จะลงไปก้นคูได้” โดยปกติการขุดคูกันช้างนั้นมักมีขนาดความกว้างปากหลุมประมาณ 3
เมตร กว้างบริเวณก้นหลุม 1 เมตร และมีความลึกประมาณ 2 เมตร อย่างไรก็ตาม การกำหนด
รูปแบบ ขนาดและลักษณะของคูกันช้างนั้นต้องพิจารณาควบคู่ไปกับลักษณะทางกายภาพและ

²⁰⁰ สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย ร่วมกับ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และ
พันธุ์พืช, เรื่องเดิม, หน้า 46-49.

สภาพภูมิประเทศของแต่ละพื้นที่ด้วย เนื่องจากแต่ละประเทศมีรูปแบบ ลักษณะและขนาดที่แตกต่างกัน เช่น

1. สาธารณรัฐอินเดีย ลักษณะของคูกันช้างที่อุทยานแห่งชาติ Bandipur และอุทยานแห่งชาติ Nagarahole มีการออกแบบคูกันช้างให้มีความกว้างบริเวณปากหลุม 3 เมตร ความกว้างกันหลุม 1.5 เมตร และมีความลึก 3 เมตร พร้อมทั้งวางเศษของรางรถไฟลงไปที่บริเวณกันหลุม และในอุทยานแห่งชาติ Bannerghatta ใช้วิธีขุดคูกว้างที่บริเวณปากหลุม 2.5 เมตร กว้างที่กันหลุม 1 เมตร และมีความลึก 2 เมตร

2. สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา ลักษณะของคูกันช้างที่อุทยานแห่งชาติ Lunugamvehera โดยคูมีขนาดความกว้างที่บริเวณปากหลุม 3 เมตร กว้างที่กันหลุม 1 เมตร และมีความลึกของคูอยู่ที่รูปแบบและลักษณะคูกันช้าง ซึ่งปกติการขุดคูเพื่อป้องกันช้างป่าออกนอกพื้นที่โดยการขุดคูกว้างที่บริเวณปากหลุม 2 เมตร กว้างที่บริเวณกันหลุม 1.5 เมตร และมีความลึก 2 เมตร

3. สาธารณรัฐประชาชนบังกลาเทศ ลักษณะของคูกันช้างโดยมีความกว้าง 2 เมตร กว้างที่กันหลุม 1.5 เมตร และมีความลึก 2 เมตร

4. สหพันธรัฐมาเลเซีย ลักษณะของคูกันช้างมี ขนาดความกว้างบนหลุม 2 เมตร ความกว้างกันหลุม 1.5 เมตร และมีความลึก 2 เมตร และ ยังใช้วิธีการเสริมความแข็งแรงของคูด้วยหินอีกด้วย

แม้ว่าในหลายพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในหลายประเทศได้ใช้วิธีการขุดคูกันช้างเพื่อบรรเทาปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างมาเป็นระยะหลายปีแล้ว แต่พบว่าวิธีการขุดคูเพื่อป้องกันช้างป่าเพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาช้างป่าออกนอกพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากนัก เนื่องจากปัญหาการพังทลายของคู การกัดกร่อนและพังทลายของดินลงไปในพื้นที่กันหลุม ตลอดจนดินตะกอนต่าง ๆ ก็ถูกชะล้างจากน้ำฝนทำให้คูมีความตื้นเขินจนกระทั่งช้างป่าสามารถข้ามผ่านไป การก่อสร้างที่ไม่ได้มาตรฐาน ตลอดจนความต่อเนื่องของการดูแลบำรุงรักษา รวมไปถึงปัญหาจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนโดยรอบพื้นที่ป่าก็เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการกัดเซาะพังทลายของคูได้ ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนโดยรอบพื้นที่ป่าก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คูนั้นเกิดการกัดเซาะพังทลายตื้นเขิน เช่น การทำทางข้ามรวมถึงการถมดินเพื่อคั่นสัตว์เลื้อย เช่น วัว ควาย เข้าไปหากินในพื้นที่ป่า เป็นต้น ดังรายงานผลจากการดำเนินการจัดทำคูกันช้าง 23 แห่ง ในแถบตะวันตกเฉียงใต้ของสาธารณรัฐอินเดียพบว่าไม่มีคูกันช้างที่ใดเลยที่ประสบผลสำเร็จในการป้องกันช้างออกนอกพื้นที่ได้และเกือบครึ่งหนึ่งของคู ลักษณะการกัดเซาะพังทลายของคูจนช้างสามารถข้ามผ่านได้ เหล่านี้เกิดจุดข้ามผ่านไปมาได้อันเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์

ดังนั้น นักอนุรักษ์และนักจัดการสัตว์ป่าในหลายประเทศจึงได้มีการประยุกต์ใช้เทคนิค กลยุทธ์ วิธีการในรูปแบบผสมผสานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของลูกกันช้าง เช่น ในสาธารณรัฐอินเดีย และสหพันธรัฐมาเลเซีย ได้มีการสร้างแนวรั้วไฟฟ้าคู่ขนานไปกับลูกกันช้าง รวมถึงการปลูกพืชเป็นรั้วธรรมชาติ การทำหอเฝ้าระวังสัตว์ออกนอกพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งการประยุกต์ใช้รูปแบบและวิธีการที่ผสมผสานไปกับการขุดคูเพื่อป้องกันช้างเหล่านี้พบว่าให้ผลสำเร็จในการป้องกันช้างป่าได้เป็นอย่างดี²⁰¹

สำหรับประเทศไทยมีการสร้างลูกกันช้างโดยใช้ วิธีการขุดคูกันตามแนวเขตป่าอนุรักษ์เพื่อป้องกันไม่ให้ช้างป่าออกนอกพื้นที่ประเทศไทยได้มีการนำเทคนิคและวิธีการแก้ไขปัญหาคมนาคมของช้างป่าออกนอกพื้นที่โดยการทำลูกกันช้างป้องกันช้างป่าหลายพื้นที่ เช่น เขตอนุรักษ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน และอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เป็นต้น

ผลดีที่เกิดขึ้นกับราษฎรที่ทำเกษตรกรรมในการทำลูกกันช้าง คือ

1. ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งและความเครียด
2. ส่งผลกระทบทางลบต่อราษฎร
3. ช่วยลดปัญหาช้างทำลายพืชเกษตร
4. ช่วยลดความเสียหายต่อทรัพย์สินของราษฎร
5. ทำให้ราษฎรมีรายได้จากการทำการเกษตรเพิ่มขึ้น

ผลดีที่เกิดขึ้นกับช้างป่าคือช่วยลดอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นกับช้างป่า เช่น การบาดเจ็บและเสียชีวิตได้

ผลดีที่เกิดขึ้นกับป่า คือ ลดการทำลายป่าไม่ได้ เนื่องจากขณะนี้ในบริเวณผืนป่ารอยต่อ 5 จังหวัดภาคตะวันออก ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดฉะเชิงเทรา สระแก้ว ชลบุรี ระยอง และจันทบุรี ได้มีขบวนการลักลอบตัดไม้แอบลักลอบเข้ามาทำการ โคนล้มตัดต้นไม้หวงห้าม ซึ่งมีอายุหลายร้อยปี และทั้งร่องรอยของตอไม้ ต้นไม้ล้ม รวมถึงปึกไม้ ไม้ไผ่กลืนผืนป่า บริเวณป่าสงวนแนวป่ากันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน โดยไม้ที่ถูกโค่นล้ม และถูกเลื้อยแปรรูปออกไปจากป่านั้นส่วนใหญ่เป็นไม้มีค่าโมฆขนาด 2-3 คนโอบ ที่มีอายุการยืนต้นมานานนับร้อยปี รวมถึงไม้ประดู่ขนาดใหญ่ถึงกว่า 4 คนโอบ หรือมีเส้นผ่าศูนย์กลางไม่น้อยกว่า 180 เซนติเมตร²⁰²

นอกจากนี้ ประเทศไทยยังมีโครงการขุดคูคลองรอบพื้นที่ป่า 1,300,000 ไร่ ในเขตรอยต่อ 5 จังหวัดภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา สระแก้ว จันทบุรี ระยอง และชลบุรี

²⁰¹ ลูกกันช้าง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช , ใน [www.dnp.go.th/Wildlife/.../11.ลูกกันช้าง%20\[ลูกกึ่ง\]20P.pdf](http://www.dnp.go.th/Wildlife/.../11.ลูกกันช้าง%20[ลูกกึ่ง]20P.pdf), available at 4 ธันวาคม 2558.

²⁰² ป่ารอยต่อ 5 จังหวัดพินาศขบวนการล้มไม้เถื่อนป่า, ใน breakingnews.nationtv.tv/home/read.php?newsid=753498, available at, 4 ธันวาคม 2558.

ซึ่งดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาช้างและสัตว์ป่าบุกรุกพื้นที่ชุมชนอย่างยั่งยืนโดยมูลนิธิอนุรักษ์ป่ารอบต่อ 5 จังหวัดภาคตะวันออก ได้จัดงบประมาณเพื่อขุดคูน้ำขนาดกว้าง 3 เมตร ลึก 3 เมตร เพื่อกันช้างป่าและสัตว์ป่ารอบพื้นที่ป่ารอบต่อกว่า 1,300,000 ไร่ รวมระยะทางประมาณ 1,000 กิโลเมตร ซึ่งหากโครงการแล้วเสร็จ นอกจากจะป้องกันสัตว์ป่าออกนอกพื้นที่ป่าธรรมชาติ ยังได้แหล่งน้ำเพิ่มขึ้น และสามารถเป็นแนวป้องกันการรุกรานของชาวบ้านในพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นโครงการเคลื่อนย้ายช้างบางตัวที่ขอบออกมาหากินในชุมชน ไปไว้ในพื้นที่หุบเขา พร้อมเตรียมแหล่งน้ำแหล่งอาหารให้เพียงพอ ซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาช้างทำลายชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้านได้อีกทางหนึ่ง²⁰³

(1) การสร้างกำแพงหิน (Stone Wall)²⁰⁴

การสร้างกำแพงหิน หรือกำแพงปูนกันระหว่างพื้นที่ป่ากับพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง ประเทศเคนยาเคยทำกำแพงหินเพื่อแก้ปัญหานี้ แต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากช้างสามารถทำลายกำแพงได้ภายใน 3 เดือน อีกทั้งต้องใช้เงินลงทุนสูง ถ้าในพื้นที่นั้นไม่มีหิน หรือปูน อีกทั้งต้องเสียค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังต้องจัดทีมไล่ช้างตามแนวกำแพงอีกด้วย ฉะนั้น วิธีนี้ก็ยังไม่สามารถที่แก้ปัญหาได้ทั้งหมด ควรต้องใช้วิธีอื่นควบคู่กันไปด้วย

ประเทศไทย ดำเนินการในพื้นที่ด้านใต้ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ จังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้รถแทรกเตอร์คันให้เกิดผนังสูงเพื่อป้องกันมิให้ช้างออกไปนอกพื้นที่²⁰⁵

(2) แนวรั้วธรรมดา (Non – electric fence)

แนวรั้วธรรมดา หมายถึง แนวรั้วที่ไม่ใช่แนวรั้วไฟฟ้า เช่น รั้วลวดหนาม หรือรั้วกันตามแนวเขตต่าง ๆ ส่วนใหญ่วิธีนี้ป้องกันช้างไม่ค่อยได้ผล แต่ก็พอทำให้ช้างจดจำได้ว่าถ้าผ่านมาในพื้นที่ที่แนวรั้วกันจะพบการรบกวนและได้รับอันตราย การทำรั้วกันแบบธรรมดามีค่าใช้จ่ายไม่สูงมากนัก แต่ถ้าใช้ควบคู่กับวิธีอื่นก็สามารถช่วยป้องกันช้างได้ดีขึ้น

(3) รั้วไฟฟ้า (Electric fence)

การสร้างแนวไฟฟ้าเพื่อจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างได้รับการยอมรับว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุด ช้างจะได้รับความเจ็บปวด แต่ไม่ถึงทำให้ช้างตายเมื่อได้สัมผัสกับรั้วไฟฟ้า และทำให้ช้างจดจำว่าไม่ควรเข้าใกล้รั้วไฟฟ้าอีก ช้างตัวผู้จะมีความกล้ามากกว่าช้างตัวเมียและ

²⁰³ จนท.ตรวจเยี่ยมโครงการขุดคูคลองรอบพื้นที่ในเขตรอบต่อ 5 จังหวัด, ใน www.tnnthailand.com, available at 4 ธันวาคม 2558.

²⁰⁴ สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย ร่วมกับ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, เรื่องเดิม, หน้า 50-54.

²⁰⁵ นริศ ภูมิภาคพันธ์, เรื่องเดิม.

ลูกช้าง และพยายามเรียนรู้หาทางที่จะทำลายหรือหยุดยั้งประสิทธิภาพของรั้วไฟฟ้าลงได้ เช่น ใช้งาซึ่งงาช้างจะไม่ใช่สื่อนำกระแสไฟฟ้าเป็นเครื่องมือทำลายรั้ว หรือใช้วิธีล้มเสาซึ่งไม่มีกระแสไฟฟ้าวิ่งผ่าน จึงทำให้ประสิทธิภาพของรั้วไฟฟ้าหมดไป

ในหลายพื้นที่ในทวีปแอฟริกาและเอเชีย เช่น เขตรักษาพันธุ์ช้างมาพูโต (Maputo Elephant Reserve) ประเทศโมซัมบิก เขตยามิยามิ (Nyaminyami district) ประเทศซิมบับเว เขตไลคิเปีย (Laikipia district) ประเทศเคนย่า และประเทศนามิเบีย รายงานว่าการใช้รั้วไฟฟ้าสามารถบรรเทาความเสียหายที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างช้างกับคนได้ดีหากมีการใช้ควบคู่กับวิธีการอื่น ๆ ด้วย เช่น การเฝ้าระวังและการขับไล่ช้างที่ผ่านแนวรั้วเข้ามา แต่อย่างไรก็ตาม การสร้างรั้วไฟฟ้าจะมีค่าใช้จ่ายสูงมาก ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เกิดจากความเสียหายที่เกิดกับอุปกรณ์การจ่ายไฟฟ้า เช่น แบตเตอรี่ และ โซลาร์เซลล์ในพื้นที่ซึ่งไฟฟ้าเข้าไม่ถึง และค่าใช้จ่ายในการดูแลพืชหรือต้นไม้ที่ขึ้นใกล้เคียงรั้วไฟฟ้าซึ่งอาจจะเกิดการรั่วซึมของกระแสไฟฟ้า การป้องกันการโขมยอุปกรณ์ต่าง ๆ การซ่อมแซมอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ชำรุด รั้วไฟฟ้าจะมีประสิทธิภาพต่ำถ้าไม่ได้รับการดูแลบำรุงรักษาให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะทำให้ช้างหมดความเกรงกลัวและยังเป็นการเพิ่มโอกาสให้ช้างทำลายรั้วไฟฟ้าได้รวดเร็วขึ้นด้วย

การสร้างรั้วไฟฟ้ามีตั้งแต่อ่าง่ายโดยใช้แรงจล 2 เสน เสร้วสูง 1 เมตร และ 1.5 เมตร หรือแรงจล 3 เสน และ 6 เสน จนถึงรั้วที่แข็งแรงทนทานโดยใช้แรงจล 11 หรือ 12 เสน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงบประมาณที่มี ซึ่งมีรายงานของประเทศเคนย่าว่าการสร้างรั้วไฟฟ้าที่ใช้แรงจลมากก็ไม่ได้ยืนยันว่าจะสามารถยับยั้งช้างได้ดีกว่ารั้วที่ใช้แรงจลน้อย ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของประเทศนามิเบียซึ่งสร้างรั้วไฟฟ้าในเขตคาปริวี (Caprivi) พบว่ารั้วไฟฟ้าแบบแรงจล 2 เสน ก็มีประสิทธิภาพในการบรรเทาปัญหาได้ครบเท่าที่มีการจัดการกับช้างตัวผู้ที่ชอบทำลายรั้วไฟฟ้าและดูแลรักษาประสิทธิภาพของรั้วไฟฟ้าให้ทำงานได้ดีตลอดเวลา

จึงสรุปได้ว่าโครงสร้างหรือประเภทของรั้วไฟฟ้าอาจไม่สำคัญเท่ากับการบำรุงรักษาให้รั้วมีประสิทธิภาพตลอดเวลา

ประเทศไทย มีการแก้ไขปัญหาช้างป่าออกไปหากินนอกพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยโดยใช้รั้วไฟฟ้า เริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2545 เพื่อแก้ปัญหาข้อร้องเรียนของราษฎรที่ช้างออกไปกินและทำลายผลผลิตทางการเกษตรของราษฎร ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด อ้อย ลูกเดือย พริก และราษฎรได้เรียกร้องเงินชดเชยจากทางราชการ การแก้ไขปัญหาในระยะแรกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ดำเนินการปลูกพืชที่เป็นอาหารช้าง เช่น ไม้กล้วยป่า มะไฟ ฯลฯ ทำโป่งเทียม และแหล่งน้ำในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า แต่ยังพบว่ามีช้างออกไปหากินนอกพื้นที่ ต่อมาปี พ.ศ. 2546 จึงได้ดำเนินการสร้างรั้วไฟฟ้าเพื่อเป็นแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงกับพื้นที่

ทางการเกษตรของราษฎร ด้านทิศตะวันออก ระยะทาง 20 กิโลเมตร โดยใช้ไฟฟ้าจากแบตเตอรี่ ขนาด 12 โวลต์ และใช้เครื่องควบคุมการส่งกระแสไฟฟ้า ขนาด 6,000 วัตต์ 12,000 โวลต์ ไปตาม เส้นลวดกันสนิมทนแรงดึงได้ 1,200 ปอนด์ต่อตารางนิ้ว จำนวน 2 เส้น และอีก 1 เส้นเป็นสายดิน ผลการดำเนินงานพบว่ามีช้างถูกไฟฟ้าลัดจำนวน 3 ครั้ง มีช้างวิ่งทะลุรั้วออกไปนอกพื้นที่ 1 ครั้ง และไม่พบว่ามีช้างออกไปทำลายผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านอีกเลย²⁰⁶

(4) การทำรั้วพริก (Chili fence)

แนวคิดการทำรั้วพริกป้องกันช้างเกิดขึ้นในประเทศซิมบับเว โดยการนำพริกที่มีรสเผ็ดร้อนไปบดเป็นพริกป่นแล้วนำไปผสมกับน้ำมันเครื่องเก่ามาทาบริเวณรั้ว เสาของแนวรั้ว และตัวช้าง เพราะน้ำมันเครื่องเก่าจะเหนียวเหมือนกาวทำหน้าที่ยึดติดพริกให้อยู่กับเสา เมื่อช้างสัมผัสกับเสาหรือเสาของแนวรั้วช้างทำให้ช้างรู้สึกแสบร้อนและจดจำที่จะไม่เข้ามาใกล้รั้วหรือเสา แนวรั้วอีก การใช้รั้วพริกป้องกันช้างได้รับการทดสอบอย่างแพร่หลายในทวีปแอฟริกาและมี รายงานว่าได้ผลพอสมควร การทำรั้วพริกมีประโยชน์สำหรับการป้องกันช้างและเกษตรกรและ สามารถส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพริกขึ้นมาใช้เพื่อมาทำรั้วพริก และส่วนที่เหลือก็ยังสามารถที่จะ จำหน่ายซึ่งจะสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรอีกด้วย

ในเอเชีย สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ได้นำแนวความคิดเรื่องการทำรั้วพริก มาทดสอบในอุทยานแห่งชาติเวียงคำบัส สาธารณรัฐอินโดนีเซีย และอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ในประเทศไทยแล้วพบว่า รั้วพริกนี้จะมีประสิทธิภาพและใช้ในการบรรเทาปัญหาได้ดีก็ต่อเมื่อใช้ ร่วมกับมาตรการการเฝ้าระวังและการปฏิบัติงานของทีมไล่ช้าง

(5) การปลูกพืชเป็นแนวกันชน (Crop buffer)

การป้องกันช้างเพื่อไม่ให้มากินพืชของเกษตรกร โดยการปลูกพืชที่ช้างไม่ชอบ เช่น พริก ข่า ยาสูบ หรือ ไม้ยืนต้น เป็นแนวกันชนรอบพืชเกษตรที่ช้างชอบกิน แต่วิธีนี้พบว่าช้างจะ เดินผ่านและเดินฝ่าพืชกันชนนี้ไปยังพืชเกษตรที่ช้างชอบกิน จึงเป็นวิธีที่ไม่ได้ประสิทธิภาพที่สุด จึงต้องใช้วิธีป้องกันช้างร่วมกับวิธีอื่น ๆ

(6) การสร้างหอเฝ้าระวัง (Watch Tower)

การสร้างหอเฝ้าระวังเป็นเพียงเครื่องมือที่เพิ่มโอกาสให้สามารถทำการป้องกัน ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะการสร้างหอเฝ้าระวังไม่ใช่เครื่องมือในการป้องกันช้าง แต่เป็น การเฝ้าระวังและสังเกตช้างที่จะเข้ามาในพื้นที่เกษตรกรรม การสร้างหอเฝ้าระวังจะทำเป็นง่าย ๆ ก็ได้ โดยใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น หรือสร้างแบบมั่นคงถาวรก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงบประมาณที่มี

²⁰⁶ คนกับช้างป่าท่ามกลางความขัดแย้ง, ใน www.wcsthailand.org/main/elephant-project/elephant-conflict, available at 5 ธันวาคม 2558.

(7) การทำสัญญาณเตือนภัย (Alarm systems)

การทำสัญญาณเตือนภัยได้เริ่มทดลองใช้ในคาโปรวีตะวันออก (East Capivi) ในประเทศนามิเบีย โดยติดตั้งสัญญาณเตือนภัยรอบพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อป้องกันช้างและออกไปขับไล่ช้างได้ทันจึงสามารถป้องกันพืชเกษตรกรรมเอาไว้ได้ ปรากฏว่าสัญญาณเตือนภัยนั้นมีประสิทธิภาพในช่วงแรกในการแจ้งให้เกษตรกรทราบถึงการบุกรุกเข้ามาของช้าง แต่เมื่อช้างได้เรียนรู้ว่าสัญญาณเตือนภัยไม่ได้ทำอันตรายอะไรช้างก็ไม่กลัวสัญญาณเตือนภัยอีกต่อไป

นอกจากวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ประเทศไทยยังมีการทำรั้วรังผึ้งป้องกันพื้นที่เกษตรจากช้างป่าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ภูหลวง อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย เนื่องจากช้างป่ามักจะเข้ามาบุกรุกพื้นที่เกษตรกรรมทำลายพืชผลของเกษตรกรอยู่บ่อยๆ จากการสำรวจพบว่าช้างทั้งหมด 97 ตัว และมี 11 โขลง ในป่าภูหลวง นิยช้างป่าภูหลวงตัวผู้มีความเป็นตัวของตัวเองสูงและค่อนข้างดุร้าย ซึ่งที่ผ่านมาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงใช้หลายวิธีการเพื่อไม่ให้ช้างป่าออกมาเผชิญหน้ากับชาวบ้าน เช่น ไขรั้วไฟฟ้ากระแสอ่อน ล่าสุดใช้วิทยุเปิดเพื่อให้เสียงรบกวนช้าง ซึ่งได้ผลในช่วงแรก แต่ภายหลังช้างมีการเรียนรู้ก็จะไม่กลัว และออกมากินและทำลายพืชผลการเกษตรเหมือนเดิม

นายจิรัชย์ อาเคจักร หัวหน้าสถานีวิจัยสัตว์ป่าภูหลวง กล่าวว่า สถานีได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ในการทำรั้วรังผึ้งป้องกันพื้นที่เกษตรจากช้างป่า โดยใช้เชือกขึงกล่อ่งรังผึ้งล้อมรอบพื้นที่การเกษตร ซึ่งนักวิจัยในประเทศเคนยาได้ทดลองใช้วิธีนี้และสามารถป้องกันช้างป่าทำลายพืชผลของเกษตรกรได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2556 และยังมีการทดลองกับนาข้าวของเกษตรกรพื้นที่ 7 ไร่ นอกจากนี้ วิธีการนี้ยังสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรโดยการเก็บน้ำผึ้งขายอีกด้วย²⁰⁷ และยังมีการนำรั้วรังผึ้งสายพันธุ์ตาเลียนมาใช้ในอำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี เพื่อป้องกันช้างป่ามากินพืชไร่และทำร้ายชาวบ้าน และยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านในการขายน้ำผึ้งอีกด้วย ซึ่งเป็นการต่อยอดงานวิจัยของมูลนิธิอนุรักษ์ป่ารอยต่อ 5 จังหวัด ร่วมกับศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตร จังหวัดจันทบุรี²⁰⁸

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจึงสรุปได้ว่าการใช้แนวป้องกันแบบสิ่งกีดขวางหรือการป้องกันแบบอยู่กับที่ถือว่าเป็นมาตรการสำหรับการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างที่สำคัญ แต่วิธีนี้ไม่สามารถที่จะใช้แก้ปัญหาได้ทั้งหมด แต่สามารถใช้เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ในการจัดการร่วมกับวิธีอื่นๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันได้มากขึ้น

²⁰⁷ “สร้างรั้วรังผึ้งกันช้างป่าภูหลวง,” ข่าวสดรายวัน, ปีที่ 25 ฉบับที่ 9085 (13 ตุลาคม 2558): 14.

²⁰⁸ “รั้วรังผึ้งป้องกันช้าง,” ข่าว 3 มิติ (26 ธันวาคม 2558).

2) เทคนิคการป้องกันแบบการขับไล่ หรือป้องกันแบบมีการเคลื่อนที่ (Active deterrent methods)²⁰⁹

การแก้ปัญหาคความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างวิธีนี้จะเป็นการผลักดันและขับไล่ช้างออกนอกพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งมีหลายวิธีดังนี้

(1) การใช้คนในการขับไล่ช้าง (Chasing by human)

การใช้คนขับไล่ช้างนั้นควรใช้คนกลุ่มใหญ่ (มากกว่า 4 คนขึ้นไป) เพราะจะมีประสิทธิภาพและสามารถไล่ช้างออกจากพื้นที่ได้เร็วกว่าการไล่โดยใช้คนจำนวนน้อย เนื่องจากคนจำนวนมากจะทำให้ช้างป่าเกิดความเกรงกลัวมากกว่าและช้างจะตกใจและสามารถขับไล่ให้ช้างออกจากพื้นที่เกษตรกรรมได้เร็วขึ้นซึ่งจะทำให้เกิดความเสียหายได้น้อยลง

(2) การทำให้เกิดเสียงดัง (Noise makers)

หลักการใช้เสียงดังเพื่อขับไล่ช้างป่าเพื่อทำให้ช้างตกใจและเดินหนีไปจากพื้นที่เกษตรกรรม การใช้เสียงดังเพื่อขับไล่ช้างป่านั้นมีหลายรูปแบบ เช่น การใช้เสียงคนไล่ การตีกลอง (เป็นวิธีการที่ใช้แพร่หลายของชาวบ้านในทวีปแอฟริกา) การเคาะภาชนะโลหะ เช่น หม้อ กะทะ งาน หรือกระป๋องสังกะสี การใช้ประทัดรูปแบบต่างๆ การใช้เสียงปืน การใช้แส้ฟาดกับอากาศเพื่อให้เกิดเสียงดัง การทุบระเบิดไม้ไผ่ (การเผาบังไม้ไผ่ให้แตกออกเป็นเสียงดัง) การใช้เสียงซ้ำ ๆ กันบ่อยๆ จะทำให้ช้างคุ้นชิน ซึ่งทำให้ช้างไม่กลัว จึงควรมีปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้เสียงต่างๆ อย่างหลากหลาย และควรใช้ร่วมกับวิธีการอื่นๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการขับไล่ช้างป่าได้ดียิ่งขึ้น เช่น ใช้คนจำนวนมาก หรือการใช้ไฟและแสงสว่างประกอบด้วย เป็นต้น

(3) การใช้ไฟ (Using fire)

สัตว์ป่าส่วนใหญ่ไม่ชอบไฟ จึงเกิดหลักการประยุกต์ใช้ไฟ หรือจุดกองไฟตามขอบป่า หรือที่ช้างป่าจะออกมา ซึ่งการใช้ไฟจึงเป็นมาตรการอย่างหนึ่งในการป้องกันช้างไม่ให้ออกมากินหรือทำลายพืชผลของเกษตรกร ในประเทศคองโกเพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของการใช้กองไฟ หรือควันไฟโดยการใช้วัสดุเสริม เช่น การเติมพริกใส่ลงไปในกองไฟ ส่วนประเทศซิมบับเวใช้มูลช้างผสมกับพริกป่นเป็นเชื้อเพลิง และสาธารณรัฐอินโดนีเซียใช้คบไฟในการไล่ช้าง อีกทั้งหลายพื้นที่ที่มีการจุดตะเกียงน้ำมันก๊าดไว้รอบแปลงเกษตรเพื่อป้องกันช้างป่าอีกด้วย

(4) การใช้แสงสว่าง (Light Makers)

ชาวบ้านบางพื้นที่ของประเทศไทยและทีมไล่ช้างบนเกาะสุมาตรา สาธารณรัฐอินโดนีเซียพบว่าการใช้ไฟฉาย หรือสปอตไลท์ที่มีกำลังไฟสูง ๆ มีประสิทธิภาพค่อนข้างดีในการ

²⁰⁹ สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย ร่วมกับ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, เรื่องเดิม, หน้า 55-61.

ไล่ช้างป่า โดยเฉพาะเมื่อใช้ร่วมกับการใช้เสียงและไฟ ส่วนประเทศซิมบับเวได้ทำการทดลองใช้แสงไฟแฟลชแบบฟ้าผ่า (Thune flashes) และแสงไฟกระพริบเป็นจังหวะพบว่ามีประสิทธิภาพ

(5) การขว้างปาหิน หรือสิ่งของไล่ช้าง (Throwing objects at elephant)

การขว้างปาหิน หรือสิ่งของไล่ช้างอาจเป็นวิธีการที่ยั่วและทำให้ช้างเกรี้ยวกราดได้ง่าย เพราะช้างที่ได้รับบาดเจ็บมีแนวโน้มที่จะเพิ่มความดุร้ายและจะมักจะทำร้ายคน อีกทั้งช้างที่ได้รับบาดเจ็บเพราะการถูกทำร้ายบาดเจ็บอาจเกิดการติดเชื้อและอาจลุกลามทำให้ช้างเสียชีวิตได้ ดังนั้น วิธีการนี้จึงไม่ควรนำไปใช้เนื่องจากอาจทำให้เกิดอันตรายต่อคนและช้างป่าได้

(6) การใช้พาหนะขับไล่ (Chasing by vehicles)

พาหนะที่ใช้ขับไล่ช้างป่า เช่น รถยนต์ รถไถ มอเตอร์ไซด์ หรือเฮลิคอปเตอร์ เพื่อสร้างการรบกวนช้าง และเพิ่มความน่าเกรงกลัวในการขับไล่ช้างให้ออกนอกพื้นที่เกษตรกรรม

สรุปได้ว่าวิธีการป้องกันแบบขับไล่ หรือการป้องกันแบบเคลื่อนที่นั้นเป็นวิธีการแก้ปัญหา หรือบรรเทาความเสียหายโดยการพยายามขับไล่ช้างให้ออกจากพื้นที่ได้เร็วที่สุด และการป้องกันแบบขับไล่จะมีประสิทธิภาพส่วนใหญ่มักจะใช้ร่วมกับวิธีการอื่น ๆ เนื่องจากช้างเป็นสัตว์ที่ฉลาดและสามารถเรียนรู้และคุ้นเคยกับวิธีการต่าง ๆ ภายในระยะเวลาอันสั้น และวิธีการขับไล่ต้องเข้าใกล้ตัวช้างซึ่งเสี่ยงจะเกิดอันตราย อีกทั้งยังส่งผลในเรื่องสุขภาพจิตและความเครียดในการเผชิญหน้ากับช้าง แต่วิธีนี้มีข้อดีตรงที่ราคาถูก ซึ่งชาวบ้านก็สามารถประยุกต์ใช้ได้โดยง่าย เพราะไม่ต้องการทักษะพิเศษ อีกทั้งการใช้วิธีนี้ก็ไม่น่าเป็นอันตรายต่อช้างถึงชีวิต

จากที่ผู้วิจัยได้นำเสนอวิธีการและมาตรการสำหรับการแก้ปัญหาของช้างป่าในกรณีความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง ที่เป็นปัญหาสำคัญและมีผลกระทบไปยังห่วงโซ่อื่นๆ ที่ก่อให้เกิดการลดจำนวนลงของประชากรช้างป่าในปัจจุบันทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ มาตรการที่จะนำมาใช้ต่อหลังจากวิธีดังกล่าวข้างต้นแล้วในหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทยจะดำเนินการสำหรับช้างป่าที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมและเป็นชนวนเหตุความขัดแย้งโดยการเคลื่อนย้ายช้างที่มีปัญหาไปยังพื้นที่อื่นๆ และหากมีความเสียหายอย่างใดเกิดขึ้นก็จะดำเนินการเยียวยาชดเชยให้ตามสมควร

(7) การเคลื่อนย้ายช้าง (Translocation)

การเคลื่อนย้ายช้างกลุ่มที่มีปัญหาออกจากพื้นที่อาจเป็นแนวทางแก้ปัญหาอย่างถาวร เพราะเจ้าหน้าที่จะทำการเคลื่อนย้ายช้างไปยังพื้นที่ซึ่งจัดสรรไว้ หรือเตรียมไว้เป็นการเฉพาะ เช่น ปางช้าง หรือนำไปปล่อยในพื้นที่ป่าอื่นที่ไม่มีปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง แต่เนื่องจากการเคลื่อนย้ายช้างซึ่งเป็นสัตว์ขนาดใหญ่จึงมีข้อจำกัดและอุปสรรคมากมายและยังใช้งบประมาณสูง ดังนั้น การเคลื่อนย้ายต้องมีผู้เชี่ยวชาญในการวางแผนอย่างรอบคอบ อีกทั้ง ก่อนจะทำการเคลื่อนย้ายช้างเจ้าหน้าที่ต้องทำการศึกษาโครงสร้างทางสังคมของช้างในพื้นที่ให้ชัดเจนเสียก่อน ถ้ามีความจำเป็นที่จะต้องย้ายช้างควรทำการย้ายช้างที่ก่อปัญหาไปทั้งฝูงซึ่งเป็นครอบครัว

เดียวกัน และควรย้ายไปยังพื้นที่ธรรมชาติที่มีช้างอาศัยอยู่ในพื้นที่ โดยปกติการย้ายช้างมักจะเกิดปัญหาในสวัสดิภาพช้างและมีภาระต้องดูแลที่ไม่สิ้นสุด

การเคลื่อนย้ายช้างที่เคยดำเนินการมาแล้ว เช่น สาธารณรัฐอินเดีย สหพันธรัฐมาเลเซีย สาธารณรัฐอินโดนีเซีย เคนย่า อุกันดา และแอฟริกาใต้ แต่การเคลื่อนย้ายในหลายพื้นที่ในเอเชียพบว่าการดำเนินงานมักพบข้อผิดพลาด หรือผลกระทบด้านลบเสมอ เช่น การจับช้างผิดตัว หรือเมื่อทำการย้ายช้างที่มีปัญหา ไปอยู่ที่ใหม่ก็ไปก่อปัญหาให้กับพื้นที่นั้นๆ อีก และที่สำคัญขั้นตอนการจับและการเคลื่อนย้ายช้างหลายๆ ครั้ง จะมีผลกระทบโดยตรงต่อความอยู่รอดของช้าง ซึ่งเคยเกิดขึ้นที่ประเทศเคนย่ามีรายงานว่าช้าง 5 ตัว จาก 26 ตัว เสียชีวิตจากการเคลื่อนย้ายเนื่องจากเกิดความเครียดระหว่างขนย้าย ส่วนประเทศเวียดนามมีข้อมูลว่าช้าง 2 ตัว จาก 6 ตัว เสียชีวิตเนื่องจากบาดเจ็บที่ได้รับการจัดขึ้นในกระบวนการจับช้าง ดังนั้น การเคลื่อนย้ายช้างต้องคำนึงถึงมากที่สุดคือความปลอดภัยและสวัสดิภาพของช้างระหว่างการเคลื่อนย้าย

สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา²¹⁰ ถือว่าเป็นพื้นที่ซึ่งมีความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างมากที่สุด เนื่องจากช้างป่าส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่นอกพื้นที่ป่าเพราะมีแหล่งน้ำและแหล่งอาหารมากกว่าในป่า ซึ่งในแต่ละปีช้างป่าถูกฆ่าตายเท่ากับจำนวนคนที่ถูกช้างฆ่าตายเช่นเดียวกัน การแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการเคลื่อนย้ายช้างที่มีปัญหาไปอยู่ในพื้นที่อื่น

สรุปได้ว่าการเคลื่อนย้ายช้างกลุ่มที่มีปัญหาออกจากพื้นที่แม้ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาถาวรก็ตาม แต่วิธีนี้ก็มีข้อเสียหลายประการ เช่น มีค่าใช้จ่ายสูง ต้องใช้บุคคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน และถ้าพื้นที่ใดมีการเคลื่อนย้ายประจำจะทำให้เกิดผลกระทบต่อโครงสร้างประชากรช้างในพื้นที่ อีกทั้ง มีผลกระทบต่อความปลอดภัยและสวัสดิภาพของช้างระหว่างการเคลื่อนย้าย และวิธีการนี้อาจไม่เหมาะสมกับพื้นที่ส่วนใหญ่ในเอเชียที่มีประชากรช้างเหลืออยู่ไม่มาก ดังนั้น หากไม่มีข้อมูลพื้นฐานที่เพียงพอเกี่ยวกับจำนวนประชากรช้างในพื้นที่และไม่มีความจำเป็นจริง ๆ ไม่ควรใช้วิธีเคลื่อนย้ายช้างเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง

(8) การจ่ายค่าชดเชยความเสียหาย (Compensation schemes)

ระบบการจ่ายค่าชดเชยความเสียหายที่เกิดจากช้างป่านั้นเป็นหนึ่งในกลยุทธ์ด้านการอนุรักษ์ที่มีการนำมาใช้อย่างแพร่หลาย ในกรณีปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างสิ่งแรกที่ชาวบ้านเรียกร้องเสมอเมื่อเกิดเหตุการณ์ช้างป่าเข้ามาทำลายพืชเกษตรก็คือการเรียกร้องขอค่าชดเชยความเสียหาย ซึ่งอาจมาพร้อมกับข้อเรียกร้องในการจัดการหรือกำจัดช้างป่าเหล่านั้น การ

²¹⁰ นริศ ภูมิภาคพันธ์, เรื่องเดิม.

จ่ายค่าชดเชยความเสียหายเป็นประเด็นที่มีความอ่อนไหวและจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ก่อนดำเนินการ ตัวอย่างจากหลายประเทศที่ได้ทดลองจัดให้มีระบบการจ่ายค่าชดเชย พบว่าแม้ระบบดังกล่าวจะช่วยลดความรู้สึกที่ไม่ดีของเกษตรกรต่อช้าง และลดปัญหาการฆ่าช้างเพื่อเป็นการแก้แค้นได้ เพราะเกษตรกรมีความรู้สึกว่าได้รับการช่วยเหลือในทันที แต่ในระยะยาวการจ่ายค่าชดเชยจะทำให้เกษตรกรไม่มีส่วนร่วมในการจัดการปัญหา และยังทำให้พวกเขาไม่พิจารณาถึงแนวทางป้องกันอื่น ๆ จึงเท่ากับว่ามีส่วนทำให้ปัญหาช้างออกมาทำลายพืชเกษตรที่เป็นปัญหาเรื้อรัง ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ในหลายพื้นที่ ที่นำระบบการจ่ายชดเชยไปใช้ยังพบว่า เกษตรกรมักแจ้งค่าเสียหายเกินจากความเป็นจริง มีการแจ้งข้อมูลเท็จ เกิดการคอร์รัปชันเงินชดเชย เกิดความลำเอียงในการจ่ายค่าชดเชย จนอาจนำไปสู่ความแตกแยกในชุมชน และที่สำคัญปัญหาเหล่านี้ ทำให้ต้นทุนในการจัดการปัญหาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ได้ช่วยลดระดับความรุนแรงของปัญหาลงแต่อย่างใด ในที่สุดรัฐก็ไม่สามารถแบกรับภาระในการจ่ายเงินชดเชยได้เพียงพอ จึงเท่ากับเป็นการใช้งบประมาณเพื่อการอนุรักษ์ไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่าระบบการจ่ายค่าชดเชยความเสียหายที่เกิดจากช้างป่าเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างเป็นประเด็นที่มีความอ่อนไหวและจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ก่อนดำเนินการ แม้ระบบดังกล่าวจะช่วยลดความรู้สึกที่ไม่ดีของเกษตรกรต่อช้าง และลดปัญหาการฆ่าช้างเพื่อเป็นการแก้แค้นได้ เพราะเกษตรกรมีความรู้สึกว่าได้รับการช่วยเหลือในทันที แต่ในระยะยาวการจ่ายค่าชดเชยจะทำให้เกษตรกรไม่มีส่วนร่วมในการจัดการปัญหา อีกทั้งยังพบว่าเกษตรกรมักแจ้งค่าเสียหายเกินจากความเป็นจริง มีการแจ้งข้อมูลเท็จ เกิดการทุจริตในการขอรับเงินชดเชย เกิดความลำเอียงในการจ่ายค่าชดเชย จนอาจนำไปสู่ความแตกแยกในชุมชนทำให้ต้นทุนในการจัดการปัญหาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ได้ช่วยลดระดับความรุนแรงของปัญหาลงแต่อย่างใด

ตารางที่ 7 วิธีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าของต่างประเทศ ²¹¹

วิธีการ	ประเทศที่มีการใช้	ประสบการณ์
การป้องกันแบบใช้สิ่งกีดขวาง (Passive Methods)		
1. การขุดคู หรือร่อง ลึก	สาธารณรัฐอินเดีย สาธารณรัฐ อินโดนีเซีย สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกาและ สาธารณรัฐเคนยา	ได้ผลระยะสั้น มักจะใช้ร่วมกับ วิธีอื่นๆ
2. การสร้างกำแพงหิน	สาธารณรัฐเคนยา	หมดประสิทธิภาพภายใน 3 เดือน เนื่องจากช้างกระแทก มักใช้ ร่วมกับการใช้คนขับไล่ช้างที่มา ชนกำแพง
3. การสร้างรั้วแบ่งเขต แนว	สาธารณรัฐอินเดีย สาธารณรัฐ อินโดนีเซีย และหลายประเทศ ในทวีปแอฟริกาและเอเชีย	ประสิทธิภาพไม่ดีนักต้องใช้ ร่วมกับวิธีการอื่น
4. การสร้างรั้วไฟฟ้า	สาธารณรัฐอินเดีย สาธารณรัฐ อินโดนีเซีย สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา สาธารณรัฐ นามิเบีย ซิมบับเว สาธารณรัฐเคนยา โมซัมบิก แอฟริกาใต้ และประเทศไทย	มีการยอมรับว่าเป็นวิธีการ แก้ปัญหาที่ดีที่สุด แต่ค่าก่อสร้าง และการบำรุงรักษาสูง
5. การทำรั้วพริก	ซิมบับเว สาธารณรัฐเคนยา สาธารณรัฐแซมเบีย สาธารณรัฐ กานา สาธารณรัฐอินโดนีเซีย สาธารณรัฐสังคมนิยม ประชาธิปไตยศรีลังกา และ	ประเทศในทวีปแอฟริการายงาน ว่าประสบความสำเร็จ ในขณะที่ ประเทศในทวีปเอเชียรายงานว่า ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

²¹¹ สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย ร่วมกับ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และ
พันธุ์พืช, เรืองเดิม, หน้า 46-48.

ตารางที่ 7 วิธีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าของต่างประเทศ
(ต่อ)

วิธีการ	ประเทศที่มีการใช้	ประสบการณ์
การป้องกันแบบใช้สิ่งกีดขวาง (Passive Methods)		
	ประเทศไทย	
6. การปลูกพืชที่ช้างไม่ชอบเป็นแนวกันชน	หลายประเทศทั้งในแอฟริกาและเอเชีย	ช้างสามารถเดินผ่านไปยังพืชที่ต้องการได้ ต้องใช้ผสมผสานกับวิธีอื่น
7. การสร้างหอ หรือ กระโจมเฝ้าระวัง	เกือบทุกพื้นที่ที่ประสบปัญหา	ไม่ได้ใช้ป้องกันช้าง แต่ใช้ในการเฝ้าระวังและสังเกตการณ์ช้าง ต้องใช้ร่วมกับวิธีการป้องกันแบบสิ่งกีดขวางและขับไล่
8. สัญญาณเตือนภัย	สาธารณรัฐนาบิเบีย และบางพื้นที่ในแอฟริกาและเอเชีย	ไม่สามารถป้องกันช้างได้ แต่พบว่ามีประโยชน์ในการแจ้งเตือนเกษตรกรเรื่องช้างบุกรุกเข้าพื้นที่เกษตรกรรม
* การป้องกันแบบขับไล่ (Active Methods) *		
1.การใช้คนในการขับไล่	เกือบทุกพื้นที่ที่ประสบปัญหา	เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการกับปัญหา การไล่ด้วยคนกลุ่มใหญ่ (ตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป) มีประสิทธิภาพดีกว่าการไล่ด้วยคนจำนวนน้อย
2. การใช้เสียงดัง	เกือบทุกพื้นที่ที่ประสบปัญหา	ช้างมักคุ้นชินได้เร็ว ต้องปรับเปลี่ยนอุปกรณ์กำเนิดเสียงแบบต่างๆ ให้หลากหลาย
3.การเปิดเทปเสียงร้องขู่ของช้าง	สาธารณรัฐนาบิเบีย	ไม่มีการยืนยันประสิทธิภาพอย่างแน่ชัด แต่พบว่าบางครั้งช้างเกรี้ยวกราดกลับ

ตารางที่ 7 วิธีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าของต่างประเทศ
(ต่อ)

วิธีการ	ประเทศที่มีการใช้	ประสบการณ์
การป้องกันแบบใช้สิ่งกีดขวาง (Passive Methods)		
4. การใช้ไฟ	หลายประเทศทั้งในแอฟริกาและเอเชีย	ดีพอสมควรเนื่องจากสัตว์ป่าส่วนใหญ่ไม่ชอบไฟ แต่สิ้นเปลืองวัตถุดิบ หรือเชื้อเพลิง ในการสร้างไฟ บางครั้งอาจเกิดอันตรายในเรื่องไฟไหม้ได้
5. การใช้แสงสว่าง	หลายประเทศทั้งในแอฟริกาและเอเชีย	ไฟฟ้าที่มีกำลังแสงสว่างมากๆ จะมีประสิทธิภาพดี แต่ต้องใช้ร่วมกับการขับไล่ด้วยคนและทำเสียงให้ดัง
6. การใช้พาหนะช่วยไล่	หลายพื้นที่ใช้ได้ดี	ใช้ได้ดีถ้าภูมิประเทศอำนวย เนื่องจากเพิ่มความน่าเกรงกลัว ในการขับไล่
วิธีการอื่นๆ		
1. การเคลื่อนย้ายช้าง	สาธารณรัฐอินเดีย สาธารณรัฐอินโดนีเซีย สหพันธรัฐมาเลเซีย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สาธารณรัฐเคนยา สาธารณรัฐอูกันดา และแอฟริกาใต้	งบประมาณดำเนินการสูง ช้างบาดเจ็บและตายขณะทำการจับ และเคลื่อนย้าย เมื่อไปอยู่ที่ใหม่แล้วยังไม่เปลี่ยนนิสัยเดิมทำให้ไปสร้างปัญหาในพื้นที่ใหม่อีก
2. การจ่ายค่าชดเชยความเสียหาย	สาธารณรัฐเคนยา สาธารณรัฐบอตสวานา สาธารณรัฐมาลาวี จิมบับเว และประเทศไทย	ไม่ช่วยแก้ปัญหาและยังทำให้ปัญหาทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากเกษตรกรไม่ใส่ใจในการแก้ปัญหา งบประมาณที่ใช้เป็นค่าชดเชยจะสูงขึ้นเรื่อยๆ และไม่สามารถแก้ปัญหาได้

แม้ว่านักอนุรักษ์จะมีการพัฒนาเทคนิคมากมายในการพยายามแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง แต่สิ่งที่ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนคือไม่มีวิธีใดวิธีหนึ่งที่จะสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้อย่างเด็ดขาด อย่างไรก็ตาม นักอนุรักษ์มีข้อมูลจากหลายพื้นที่และมีการนำเสนอการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างโดยมีการผสมผสานวิธีการหลาย ๆ อย่างเข้าด้วยกัน จนได้แนวทางการแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการซึ่งเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาแบบยั่งยืน ดังนี้

1. การจัดการปัญหาแบบมีส่วนร่วม (Community-based conflict mitigation)

หลักสำคัญของการแก้ไขปัญหาแบบยั่งยืนโดยให้เกษตรกรผู้ที่ได้รับผลกระทบต้องให้มีส่วนร่วมกับการจัดการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างอย่างใกล้ชิด อีกทั้งให้เปลี่ยนทัศนคติว่าการแก้ไขปัญหาจะต้องได้รับการจัดการโดยภาครัฐเท่านั้น เกษตรกรในพื้นที่ต้องยอมรับว่าการป้องกันพืชผลทางการเกษตรเป็นความรับผิดชอบของตนเองและภาครัฐอาจมีส่วนช่วยสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ หรือมอบหมายบุคคลากรบางส่วนเพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการประสานงานและส่งเสริมให้เกิดระบบอาสาสมัครขึ้นในชุมชน และการจัดการประชุมในลักษณะคณะกรรมการร่วมเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งที่ประกอบไปด้วยตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลพื้นที่อนุรักษ์ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และตัวแทนภาคประชาชน

2. การจัดการแบบแนวกันชน (Buffer zone management)

การสร้างแนวกันชนระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมกับถิ่นที่อยู่อาศัยของช้าง ซึ่งวิธีนี้จะช่วยทำให้เกิดแนวป้องกันที่ลดความดึงดูดของช้างในการออกมายังพื้นที่เกษตรกรรม และเป็นการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างได้ผลในหลายพื้นที่ แนวกันชนที่เหมาะสมควรปลูกพืชที่ช้างไม่ชอบกินเป็นแนวต่อเนื่องกับชายขอบถิ่นที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับช้างรวมถึงเสริมด้วยการจัดการแนวกันชนด้านนอกอย่างเข้มแข็งโดยใช้รั้วลวดเป็นพื้นที่ห้ามเข้าร่วมกับระบบการเตือนภัยและวิธีการไล่ช้างอย่างมีส่วนร่วมของชาวบ้านจะช่วยป้องกันเข้าพื้นที่เกษตรกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การติดตามและประเมินผล (Monitoring and evaluation)

การติดตามและประเมินผลความเสียหายของพืชเกษตรกรรมอย่างเป็นระบบต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพราะข้อมูลที่ถูกติดตามอย่างต่อเนื่องจะเป็นตัวประเมินความสำเร็จของมาตรการต่าง ๆ ที่นำมาใช้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งการตรวจวัดระดับความรุนแรงและการกระจาย

ของปัญหาอย่างสม่ำเสมอถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพราะจะทำให้ทราบความแน่ชัดรูปแบบของปัญหาที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ผลสรุปจากงานวิจัยหลายชิ้นพบว่าแปลงเกษตรที่เคยถูกช้างเข้ามาหากินหรือทำลายพืชผลแล้ว มักมีโอกาสูงที่จะกลับเข้ามาในแปลงเกษตรนั้นอีก

4. การประเมินความเหมาะสมของมาตรการทางเศรษฐกิจ (Economic loss analysis)

องค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยให้สามารถพิจารณาเลือกมาตรการบรรเทาปัญหาได้อย่างเหมาะสมคือมูลค่าความเสียหายของผลผลิตทางการเกษตรจึงขอยกตัวอย่างการประเมินความเสียหายทางเศรษฐกิจในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานพบว่าในแต่ละปีเกิดมูลค่าความเสียหายของพืชเกษตรกรรมอันเนื่องมาจากช้างโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 3.3 ล้านบาท หากจะใช้วิธีป้องกันแบบผสมผสานใช้แนวรั้วติดสัญญาณเตือนภัยร่วมกับการจ้างทีมไล่ช้างตลอดแนวขอบป่าระยะทาง 35 กิโลเมตร ต้องใช้งบประมาณ 4-6 ล้านบาทต่อปี ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาค่าไม่คุ้มค่า เพราะงบประมาณการแก้ไขปัญหานี้สูงกว่าการสูญเสียทางเศรษฐกิจ อีกทั้งจะต้องมีค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาอุปกรณ์ปีละ 12,500-25,000 บาท ต่อกิโลเมตร รวมไปถึงการว่าจ้างบุคคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ หรือมีความสามารถเฉพาะทางในการดูแลซ่อมแซมด้วย แต่ถ้าจะตัดงบประมาณในการจ้างทีมไล่ช้างลงแล้วอาศัยความร่วมมือของชาวบ้านในการจัดตั้งระบบอาสาสมัครไล่ช้างขึ้นมาก็จะช่วยลดงบประมาณลงได้มาก และเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

5. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ดิน (Land-use change)

การวางแผนการใช้ดิน หรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ดินที่เหมาะสมกับสถานการณ์เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างอย่างถาวร ซึ่งในส่วนที่มีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ได้พัฒนาไปมากจนไม่อาจพิจารณาเรื่องการอพยพโยกย้ายได้ ดังนั้น ควรเน้นในเรื่องกลยุทธ์การปรับตัวและมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาแนวทางที่เฉพาะเจาะจงสำหรับพื้นที่แต่ละแห่ง เช่น การออกแบบแปลงเกษตรให้มีแนวกันชน การคัดเลือกชนิดพันธุ์พืชที่ปลูกชนิดพืชเกษตรที่ไม่ดึงดูด (Growing unpalatable crop species) เช่น พริก ขา กาแฟ ยาสูบ หรือไม้เนื้อแข็งเชิงพาณิชย์ ไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงอาชีพที่คนและช้างป่าอยู่ด้วยกันได้โดยไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น โดยการเพิ่มอาชีพทางเลือกให้เกษตรกร (Alternative career) เช่น เดิมเกษตรกรเคยทำไร่สับปะรด ไร่อ้อย ไปเป็นการทำวนเกษตร หรือเกษตรผสมผสานเลี้ยงสัตว์ โดยเลือกชนิดพันธุ์พืชที่ไม่เป็นที่ชื่นชอบของช้าง หรือการทำฟาร์มโคนม โคเนื้อ เป็นต้น

6. การสร้างจิตสำนึกของชุมชนในการอยู่ร่วมกับช้าง

การสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องในเรื่องการอนุรักษ์ให้แก่ชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญของสัตว์ป่าหายากและใกล้จะสูญพันธุ์โดยเฉพาะช้าง และให้ตระหนักถึงความสำคัญ

ของป่าไม้อันเป็นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของสัตว์ป่าอันจะเป็นรากฐานที่สำคัญในการที่ชุมชนอยู่ร่วมกับช้างได้อย่างปกติ และเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้ชุมชนพร้อมที่จะยอมรับ ปรับตัว และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรไปสู่แนวทางการอนุรักษ์ในระยะยาวได้

สรุปได้ว่ามาตรการของการบริหารจัดการช้างป่าทุกประเทศดังกล่าวข้างต้นนั้นจะพบว่ามาตรการการบริหารจัดการที่คล้ายกัน ๆ กัน เช่น ทำการปรับปรุงแหล่งที่อยู่อาศัยในพื้นที่ป่า เช่น การสร้างและปรับปรุงแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร โดยการปลูกพืชอาหารสัตว์ป่า แหล่งดินโป่ง และคำนึงถึงความปลอดภัยในพื้นที่เพื่อให้ช้างป่าได้สามารถใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่อย่างมีความสุข หรือครึ่งให้อยู่ในพื้นที่เป็นระยะเวลายาวนานที่สุด และการจัดทำสิ่งกีดขวางการเคลื่อนที่ของช้างป่า เช่น การทำรั้วไฟฟ้า การขุดคูกันช้างป่า เป็นต้น ซึ่งมาตรการบางอย่างยังไม่เหมาะสมกับการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น แต่ก็ยังมีมาตรการบางอย่างที่สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าได้ดี แต่ก็ยังไม่สามารถที่จะแก้ปัญหของช้างป่าให้หมดไปได้เหมือนกับประเทศไทย

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าประเทศไทยควรเพิ่มมาตรการทางกฎหมายในการจัดการพื้นที่อยู่อาศัยให้กับช้างป่าโดยเฉพาะโดยกำหนดพื้นที่เป็นเขตอุทยานแห่งชาติช้างป่าเหมือนกับสาธารณรัฐอินเดียโดยเป็นมาตรการทางกฎหมายเพื่อการห้ามเข้าไปยังพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่า สงวนและเขตอุทยานแห่งชาติ ไม่ว่าเพื่อการแสวงหาประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใด และการเข้าในลักษณะทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าซึ่งหมายความว่ารวมถึงช้างป่าด้วย เว้นแต่เป็นลักษณะเพื่อการอนุรักษ์สัตว์ป่าและพัฒนาแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า นอกจากการห้ามเข้าไปแล้วยังหมายความว่ารวมถึงการห้ามนำวัตถุเชื้อเพลิง อาวุธเข้าไปยังพื้นที่ดังกล่าวด้วย เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องตามคำสั่งทั้งห้าที่ดูแลสัตว์ป่าของ Chief Wildlife Warden (CWLW) และยังกำหนดบุคคลผู้อาศัยอยู่ในบริเวณ 10 กิโลเมตรจากเขตพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรืออุทยานแห่งชาติ ต้องขึ้นทะเบียนและได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อการควบคุมและรักษาพื้นที่อนุรักษ์ ดังกล่าวด้วย และในอุทยานแห่งชาติช้างป่าควรกำหนดพื้นที่แนวกันชน (Buffer Zone) เหมือนกับสหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาลเพื่อป้องกันไม่ให้ช้างออกนอกพื้นที่อยู่อาศัยและป้องกันไม่ให้คนเข้าไปบุกรุกพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าเช่นเดียวกัน รวมทั้งผนวกพื้นที่ป่าหรือทางช้างผ่าน (corridor) เพื่อให้ช้างสามารถอพยพไปมาระหว่างป่าและสามารถแลกเปลี่ยนลักษณะพันธุกรรมกับประชากรช้างกลุ่มอื่นได้เพิ่มมากขึ้นจึงนำไปสู่การป้องกันปัญหาของการผสมพันธุ์ในหมู่เครือญาติ (Inbreeding) หรือการผสมเลือดชิดจึงทำให้ลักษณะทางพันธุกรรมไม่มีความหลากหลาย เกิดลักษณะพันธุกรรมคล้ายในหมู่ประชากรช้างด้วยกัน ลูกช้างป่าที่เกิดมาจะมีความอ่อนแอส่งผลให้ลูกช้างตายง่าย ทำให้จำนวนประชากรช้างป่าลดลงและอาจสูญพันธุ์ในอนาคตได้และเพื่อเป็น

การเพิ่มพื้นที่แหล่งอยู่อาศัยให้แก่ช้างป่า รวมทั้งเป็นการป้องกันอุบัติเหตุที่จะเกิดกับช้างและผู้ที่ใช้ถนนในการสัญจร และควรสร้างพื้นที่ป่าอนุรักษ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่รอยต่อประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว และ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ เป็นต้น

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

ตามที่ได้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงสภาพปัญหาและมาตรการทางกฎหมายเพื่อการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่าเอเชียให้มีจำนวนเหมาะสมกับพื้นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติดังที่กล่าวมาแล้วตั้งแต่บทที่ 1 ถึง 4 แล้วนั้น พบว่าปัญหาของจำนวนช้างป่าเอเชียเกิดจากสาเหตุหลายประการซึ่งสามารถสรุปดังนี้

1. การล่าช้าง

การล่าช้างในผืนป่าประเทศไทย นอกจากฆ่าแม่ช้างเพื่อเอาลูกช้าง และฆ่าช้างพลายเพื่อเอางา ไปขายในตลาดมืดแล้ว ยังเป็นการฆ่าเพื่อเอาอวัยวะสำคัญ เช่น อวัยวะเพศ งวงช้าง และหางช้าง เพื่อนำไปทำเป็นเครื่องรางของขลัง ทำเสน่ห์เมตตามหานิยม ทำยาเสริมสมรรถภาพทางเพศ (โด้ป) หรือเอาไปปรุงเป็นเมนูพิสดารเอาใจนักชิมของแปลก กลุ่มล่าช้างที่พบมีอยู่ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มยิงเพื่อเอางา กลุ่มยิงแม่เพื่อเอาลูก และกลุ่มตัดอวัยวะ ซึ่งกลุ่มตัดอวัยวะยังแบ่งได้อีกสองกลุ่มย่อย คือ กลุ่มตัดอวัยวะเพื่อเอาไปเปิบพิสดาร และกลุ่มตัดอวัยวะไปทำเครื่องรางของขลัง เช่น งวงช้าง นำไปทำเป็นเครื่องรางเชื่อกันว่าเป็นพุทธกวักซึ่งเป็นที่ต้องการของพ่อค้าและนักเสี่ยงโชค โดยหางช้างนำไปทำแหวนซึ่งเป็นเครื่องรางของขลังอีกแบบหนึ่ง อวัยวะเพศช้าง (ทั้งตัวผู้และตัวเมีย) นำไปทำยาเสริมสมรรถภาพทางเพศ (โด้ป) หรือเป็นเมนูเปิบพิสดาร และทำเสน่ห์เมตตามหานิยม นมช้างและน้ำมันช้างโขลง (น้ำมันพรายจากช้าง) นำไปทำยาเสน่ห์ เป็นต้น

2. ที่อยู่อาศัยของช้างถูกทำลาย แหล่งอาหาร และแหล่งน้ำลดลง

การที่อยู่อาศัยของช้างถูกทำลาย แหล่งอาหารมีจำนวนลดลง และแหล่งน้ำขาดแคลน เกิดขึ้นจากการขยายพื้นที่เกษตรกรรม เมื่อชุมชนมีการขยายพื้นที่ทางการเกษตรเพื่อปลูกพืชไร่ ทำให้พื้นที่ป่าถูกตัดขาดออกจากกัน เมื่อผืนป่าถูกแบ่งแยกเป็นหย่อมๆ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของช้างป่าจึงลดลงเรื่อยๆ และเป็นการบีบบังคับให้สัตว์ป่าที่ใช้พื้นที่หากินขนาดใหญ่ เช่น ช้างประสบกับความยากลำบากในการอยู่รอด นอกจากนี้ ยังพื้นที่เกษตรกรรมมีการขยายตัวมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำให้เกิดสภาพพื้นที่ที่เป็นขอบป่า

มากยิ่งขึ้น และแหล่งดิน โป่งต่าง ๆ ของช้างถูกทำลายลงตามไปด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มโอกาสในการที่ช้างจะเคลื่อนย้ายเข้ามาในแปลงเกษตรได้มากขึ้น ในหลายพื้นที่เกษตรกรรมยังเป็นพื้นที่ราบซึ่งตั้งอยู่ระหว่างผืนป่าธรรมชาติสองฝั่งจึงเป็นเสมือนทางบังคับให้ช้างต้องเคลื่อนที่ผ่านแปลงเกษตรเพื่อเดินช้างไปยังป่าอีกฝั่งหนึ่ง

3. พื้นที่ป่าถูกทำลาย

เมื่อประชากรเพิ่มสูงขึ้น ความต้องการใช้ที่ดินเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินก็สูงขึ้นตามมาด้วย จึงเป็นเหตุให้ราษฎรเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่า โดยการแผ้วถางป่า หรือเผาป่าเพื่อเข้าครอบครองที่ดินเพื่ออยู่อาศัย การทำไร่เลื่อนลอย การเลี้ยงสัตว์ อีกทั้งยังมีนายทุนที่ดินซึ่งจ้างวานให้ราษฎรเข้าไปทำลายป่าเพื่อจับจองเอาไว้ขาย การตัดไม้ทำลายป่าเป็นภัยชนิดหนึ่งที่เป็นสาเหตุให้เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุด ในปัจจุบันอัตราการตัดไม้ทำลายป่าทั่วโลกยังคงสูงอยู่เพราะมนุษย์ต้องการเพิ่มพื้นที่ทำการเกษตร อีกทั้งมนุษย์ต้องการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบอื่น เช่น การทำเหมืองแร่ การสร้างเขื่อน และการสร้างถนนเพื่อการคมนาคม ซึ่งจะเป็นการแยกป่าธรรมชาติออกจากกันและยังเป็นการรบกวนการอยู่อาศัยของสัตว์ป่าและทำให้สัตว์ป่าขาดพื้นที่อยู่อาศัย ขาดแหล่งน้ำ และแหล่งอาหาร ทำให้สัตว์ป่าต้องอพยพจากที่อยู่อาศัยแหล่งเดิมไปหาที่อยู่อาศัยแหล่งใหม่ โดยเฉพาะช้างป่าจะออกจากป่าเพื่อมาหาแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งน้ำ และแหล่งอาหารจึงเกิดปัญหาช้างป่าเข้ามาหากินในพื้นที่เกษตรกรรมจนเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า

4. ความขัดแย้งระหว่างคนและช้าง (Human Elephant Conflicts – HEC)

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าเกิดขึ้นในทวีปเอเชียตลอดแนวการแพร่กระจายของช้างป่าตั้งแต่สาธารณรัฐอินเดีย สหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล ราชอาณาจักรภูฏาน สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาชนบังกลาเทศ สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ราชอาณาจักรกัมพูชา สหพันธรัฐมาเลเซีย สาธารณรัฐอินโดนีเซีย และประเทศไทย

ในประเทศไทย จากรายงานของกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชพบปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าเกิดขึ้นในพื้นที่อนุรักษ์อย่างน้อย 20 แห่ง และพื้นที่ที่เกิดความขัดแย้งก่อนช้างรุนแรงมี 7 พื้นที่ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน อุทยานแห่งชาติกุยบุรี อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ อุทยานแห่งชาติทับลาน-ปางสีดา เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เขตรักษา

พันธุ์สัตว์ป่าสละพระ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง สาเหตุของการเกิดความขัดแย้ง คือ การแย่งใช้พื้นที่ราบใกล้แหล่งน้ำ

สรุป สาเหตุสำคัญที่ช้างป่าออกมาทำลายพืชผลทางการเกษตรของราษฎรจนเกิดการขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า ดังนี้

1) รูปแบบการเคลื่อนย้ายประชากรตามธรรมชาติ (Movement patterns) รูปแบบการเคลื่อนย้ายประชากรช้างป่าที่ปรากฏในปัจจุบันมีความคล้ายคลึงกับรูปแบบที่เคยเป็นมาในอดีต แม้ว่าที่อาศัยดั้งเดิมจะถูกทำลายหรือถูกแปลงสภาพโดยมนุษย์ไปแล้ว จึงเป็นไปได้ว่าในบางพื้นที่ ช้างป่าอาจเคลื่อนย้ายมายังพื้นที่เกษตรกรรมอันเนื่องมาจากบริเวณดังกล่าวตั้งอยู่ตามเส้นทางการเคลื่อนย้ายผ่านตามธรรมชาติของช้างป่า

2) การเข้ามใช้แหล่งน้ำ (Competition for water) แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เช่น อ่างเก็บน้ำ บ่อน้ำ หรือคลองชลประทานมักตั้งอยู่ตามแนวขอบป่าซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่า ซึ่งในฤดูแล้งน้ำตามธรรมชาติในป่าจะขาดแคลน ช้างป่าจึงมักจะออกจากป่าเพื่อเข้ามาหาแหล่งน้ำตามพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งมี อ่างน้ำ บ่อน้ำ หรือคลองชลประทาน จึงเป็นการเพิ่มโอกาสในการที่ช้างป่าจะเข้ามาอยู่ในระยะใกล้หรือเคลื่อนที่ผ่านพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อเข้าถึงแหล่งน้ำของช้างป่ามากขึ้น

3) การลดขนาดของถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ (Reduction of natural habitats) เมื่อผืนป่าถูกแบ่งแยกเป็นหย่อม ๆ (fragmentation) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม จึงเป็นการกั้นผืนป่าธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของช้างป่าออกเป็นสองฝั่ง จึงเป็นทางบังคับให้ช้างต้องเคลื่อนที่ผ่านแปลงเกษตรเพื่อเดินข้ามไปยังป่าอีกฝั่งหนึ่ง การที่ถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของช้างป่าลดลงทำให้ช้างป่าประสบกับความยากลำบากในการอยู่รอดเพราะช้างป่าต้องใช้พื้นที่ป่าจำนวนมากในการอยู่อาศัยและการเดินทาง ดังนั้น ยิ่งพื้นที่เกษตรกรรมมีการขยายตัวมากขึ้นเท่าใดก็ยิ่งทำให้พื้นที่ป่ากลายเป็นขอบป่ามากยิ่งขึ้นซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มโอกาสให้ช้างป่าเคลื่อนย้ายเข้ามาในแปลงเกษตรของประชาชนได้มากขึ้น

4) ความเสื่อมโทรมของถิ่นที่อยู่อาศัย (Degradation of habitats) ในป่าหลายพื้นที่ที่ช้างป่ามักจะออกมากินพืชผลทางการเกษตรของราษฎรเนื่องจากพื้นที่ป่าซึ่งเป็นอยู่อาศัยตามธรรมชาติเสื่อมโทรมลงจนทำให้ช้างขาดแคลนอาหาร และแหล่งน้ำ ซึ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินของมนุษย์ทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรมเท่ากับเป็นการแก่งแย่งอาหารของช้างป่าโดยตรง

5) รสชาติของพืชผลทางการเกษตร และคุณค่าทางอาหาร (Palatability and nutritive of crops) ชนิดพันธุ์พืชเกษตรที่มนุษย์คัดเลือกมาปลูกในเชิงพาณิชย์ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ที่มีความเหมาะสมต่อการบริโภคของช้างป่า ทั้งขนาด รสชาติ กลิ่น รวมไปถึงคุณค่าทางสารอาหาร ซึ่ง

รสชาติของพืชเกษตรหลายชนิดมีความคล้ายคลึงกับพืชอาหารตามธรรมชาติ และมีบางชนิดมีคุณค่าทางสารอาหารมากกว่าพืชอาหารตามธรรมชาติที่อยู่ในป่าจึงเกิดแรงจูงใจให้ช้างป่าออกมากินพืชเกษตร

สำหรับเกษตรกรในประเทศไทยที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการที่ช้างป่าเข้ามากินหรือทำลายพืชผลทางการเกษตรจนเกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจและการสูญเสียโอกาสในเชิงสังคมในหลายรูปแบบ เช่น การอดหลับอดนอนเพื่อเฝ้าระวังหรือการดำรงชีวิตด้วยความหวาดระแวง ในหลายพื้นที่ ถ้าเลือกได้เกษตรกรเหล่านี้คงอยากที่จะให้ช้างหมดไปจากพื้นที่ หรือในกรณีไม่มีทางเลือกอื่นเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบมักเรียกร้องให้รัฐช่วยบรรเทาความเดือดร้อนหรือชดเชยความเสียหายเป็นตัวเงิน และหากไม่ได้รับการตอบสนอง เกษตรกรบางส่วนมักเลือกแก้ปัญหาด้วยการลักลอบฆ่าช้าง หรืออำนวยความสะดวกให้กับพรานเพื่อจับไล่ช้างไปจากพื้นที่เกษตรกรรมของตน

5. ความไม่สอดคล้องของประชากรช้างป่าเอเชียในพื้นที่อนุรักษ์

ประเทศไทยมีประชากรช้างป่าเอเชียประมาณ 3,000-3,500 ตัว และมีการกระจายตัวอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ 73 แห่ง พบว่าประชากรช้างป่าเอเชียบางพื้นที่ลดลงเรื่อย ๆ เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาจำเริญ จังหวัดน่าน และอุทยานแห่งชาติภูพาน จังหวัดสกลนคร แต่ในขณะเดียวกันเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนกลับมีประชากรช้างป่าเพิ่มขึ้นทุกปี

6. การขยายพันธุ์

การล่าช้างเพศผู้เพื่อเอางาและความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างทำให้ช้างมีงาที่ควรจะเป็นพ่อพันธุ์ลดลงเพราะถูกฆ่า ส่งผลให้พันธุกรรมของช้างงาลดลง การเสียชีวิตของช้างป่าส่วนใหญ่เป็นช้างเพศผู้ซึ่งอยู่ในวัยเจริญพันธุ์ และส่วนมากเสียชีวิตในพื้นที่ซึ่งเกิดปัญหาการบุกรุกของช้างป่าที่ไปทำลายพืชผลทางการเกษตรของเกษตรกร นอกจากนี้ยังมีปัญหาการผสมเลือดชิด (Inbreeding) คือ กลุ่มสมพันธุ์มีความสัมพันธ์ในการเป็นเครือญาติที่มีความเกี่ยวพันกันโดยสายเลือดใกล้ชิดกัน หรือเรียกอีกแบบว่า "การผสมพันธุ์แบบเลือดชิด" เช่น การผสมพันธุ์กันระหว่างสัตว์ที่เป็นพี่กับน้อง พ่อกับลูก และแม่กับลูก เป็นต้น ปัญหาของการขยายพันธุ์นั้นเกิดจากจำนวนประชากรช้างป่าในประเทศไทยจะกระจายกันอยู่ตามผืนป่าอนุรักษ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นป่าผืนเล็กๆไม่ต่อเนื่องกันทำให้ช้างป่าตกอยู่ในสภาพคล้ายติดอยู่ตามเกาะกลางทะเล เนื่องจากปัจจุบันพื้นที่ป่าถูกตัดขาดออกจากกันด้วยการสร้างถนนทำให้พื้นที่ป่าซึ่งเป็นที่อยู่ของช้างทำให้ทางเดินของช้างถูกตัดขาดทำให้ช้างป่าไม่สามารถย้ายถิ่นที่อยู่เพื่อการหาอาหารและการผสมพันธุ์กัน การที่ช้างอยู่ในที่จำกัดทำให้มีการผสมพันธุ์ได้บ่อย การเจริญพันธุ์สูงกว่าอัตราตามธรรมชาติ ผลกระทบที่ตามมาคือ

การเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า Inbreeding depression โดยสัตว์จะแสดงออกมาในรูปแบบของความเสื่อมถอยเนื่องจากการผสมเลือดชิดเป็นการเพิ่มโอกาสให้ยีนด้อยกับยีนด้อยเข้าคู่กันในรุ่นลูก และส่งผลในรุ่นลูกแสดงลักษณะด้อยออกมานำไปสู่การเกิดโรคทางพันธุกรรม เช่น ช้างมีความไม่สมบูรณ์ทำให้ช้างพิการ หรือเป็นพาหะของโรคทางพันธุกรรมต่าง ๆ สูงขึ้น และมีภาวะเสียชีวิตสูงขึ้น

นอกจากนี้ การตายของลูกช้างแรกคลอด ในธรรมชาติแม่ช้างจะมีช้างแม่รับ ซึ่งเป็นช้างเพศเมียในโขลงที่มีความคุ้นเคยกับแม่ช้าง และมักมีประสบการณ์ในการเลี้ยงลูกมาแล้ว คอยช่วยขณะคลอดและช่วยเลี้ยงลูกช้าง แต่ช้างเลี้ยงใกล้คลอดมักถูกนำมาไว้ใกล้บ้านมนุษย์ ส่งผลให้ช้างเกิดความเครียด อาจทำให้แม่ช้างทำร้ายลูกช้าง เลี้ยงลูกไม่เป็น หรืออาจมีการผลิตน้ำมน้อยลง ลูกช้างจะได้รับสารอาหารไม่เพียงพอ เกิดปัญหาต่อสุขภาพของลูกช้าง เช่น ท้องร่วง และกระดุกบาง บางตัวอาจถึงกับเสียชีวิต เป็นต้น

7. พันธุกรรมช้าง

เนื่องจากพื้นที่ป่าซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่าบางแห่งถูกบุกรุกและตัดขาดออกจากกัน โดยไม่มีทางเชื่อมระหว่างป่าให้ช้างป่าข้ามไปมาหากันได้ ส่งผลทำให้ช้างป่าเกิดการผสมพันธุ์กัน ในหมู่เครือญาติและสาเหตุให้สายพันธุ์มีความอ่อนแอและความสง่างามตามสายพันธุ์ของช้างเอเชียที่อยู่ในประเทศไทยอาจถูกทำลายลงไปได้ ซึ่งเรื่องนี้ทางมูลนิธิช้างแห่งประเทศไทยได้เข้าไปมีส่วนร่วมจัดทำโครงการน้ำเชื้อช้างแท้แข็งแรง คือ การนำน้ำเชื้อช้างเพศผู้ที่มีลักษณะพันธุกรรมที่ดีมาแช่แข็งเก็บเอาไว้เพื่อใช้ในการผสมเทียม ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศแรกในโลกที่สามารถทำน้ำเชื้อช้างแท้แข็งแรงได้สำเร็จเมื่อปี พ.ศ. 2545 และด้วยความร่วมมือจากคณะสัตวแพทยศาสตรมหาวิทยาลัทยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัทยเชียงใหม่ ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย และภาคส่วนต่าง ๆ ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยการผสมเทียมจากน้ำเชื้อแช่แข็งจนประสบความสำเร็จ วัตถุประสงค์ของโครงการผสมเทียมช้างจะเพิ่มจำนวนช้างได้เร็วกว่าการให้ช้างผสมพันธุ์กันตามธรรมชาติ ถ้าหากมีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มจำนวนช้างโดยไม่ใช้วิธีให้ช้างผสมพันธุ์กันตามธรรมชาติ อีกทั้งการผสมเทียมจะเป็นการเพิ่มความหลากหลายทางพันธุกรรม (DNA) ของช้างให้มีความหลากหลาย และลดการเกิดปัญหาผสมเลือดชิด

8. การสวมทะเบียนตัวรูปพรรณและการตีทะเบียนช้าง

เนื่องจากว่าพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ. 2482 ช้างเลี้ยงถูกกำหนดให้อยู่ในสภาพเหมือนกับ วัว ควาย ลา และล่อ ภายใต้การควบคุมของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งต้องจดทะเบียนทำตัวรูปพรรณเมื่อมีอายุเข้าปีที่ 8 ผลของการลักลอบจับช้างป่ามาเลี้ยง หรือใช้ในด้านธุรกิจต่าง ๆ จึงมีการลักลอบนำช้างป่าที่จับได้มาฝึกและทำการสวมทะเบียนตัวรูปพรรณ

9. การขาดการจัดการ

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจหน้าที่ในการดูแล รักษา อนุรักษ์และคุ้มครอง ปัจจุบันการจัดการช้างป่ามีบุคลากรไม่เพียงพอทำให้การดำเนินงานยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากการขาดแคลนนักวิจัย ทำให้ขาดข้อมูลพื้นฐานและความรู้ที่ทันสมัย ทำให้ขาดข้อมูลที่จะนำไปใช้งานได้ การขาดแคลนเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่า ทำให้การดูแลป้องกันพื้นที่ป่าเป็นไปอย่างจำกัด รวมทั้งยังขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินงานทำให้การดำเนินการด้านต่าง ๆ เป็นไปอย่างจำกัดและไม่ต่อเนื่อง เช่น การตรวจจับผู้ลักลอบกระทำความผิดในการล่าช้างป่า บุกรุกพื้นที่ป่า ตลอดจนการขาดการประชาสัมพันธ์ให้คนเห็นคุณค่าของช้างป่า เพราะ การประชาสัมพันธ์จะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ ปัญหาของช้างป่า ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์จากสาธารณชนอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับช้างป่าซึ่งเป็นสาเหตุให้ช้างมีจำนวนไม่เหมาะสมกับพื้นที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติส่วนใหญ่เกิดจากมนุษย์ โดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า เนื่องจากคนเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าทำให้ที่อยู่อาศัยของช้างป่าลดลง แหล่งอาหารและแหล่งน้ำลดลง เป็นต้น

นอกจากนี้ แม้ปัจจุบันจะได้มีการพยายามหามาตรการแก้ไขปัญหาเพื่อการควบคุมจำนวนช้างป่าเอเชียในประเทศไทย แต่ยังคงพบว่าไม่เพียงพอสำหรับการสร้างแนวทางการจัดการและการบังคับใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองช้างป่าเอเชียอย่างเหมาะสม ซึ่งแนวทางการแก้ไขในปัจจุบันพอสรุปได้ ดังนี้

1. มาตรการเชิงนโยบาย

กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยกรมป่าไม้ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการดูแลและอนุรักษ์ป่าไม้ ส่วนกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีหน้าที่ในการดูแลและอนุรักษ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ซึ่งทั้งสองหน่วยงานได้เสนอมาตรการทางนโยบายในการแก้ไขปัญหาของช้างป่าเอเชียไว้ ดังนี้

1) กรมป่าไม้

กรมป่าไม้ได้เคยเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่าเอเชียโดยการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าซับลังกา เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหาลา-บาลา เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติในประเทศไทยมีทั้งหมดมากกว่า 200 แห่ง เพื่อให้สัตว์ป่าและช้างป่าเอเชียมีที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติและเพื่อเป็นการอนุรักษ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ซึ่งกรมป่าไม้ได้กำหนดแนว

ทางแก้ไขปัญหาในพื้นที่เกิดข้อพิพาทระหว่างช้างป่ากับราษฎร โดยการย้ายช้างกลุ่มที่เกิดข้อพิพาทกับราษฎรไปอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติแห่งอื่น หรือผลักดันช้างป่าให้เข้าไปอยู่ในป่าแห่งใหม่ซึ่งมีช้างกลุ่มอื่นอาศัยอยู่แล้ว ปรับปรุงพื้นที่ป่าเดิมให้มีแหล่งอาหารและแหล่งน้ำให้เพียงพอในป่าเพิ่มขึ้น กำหนดเขตกันชนระหว่างป่าธรรมชาติกับพื้นที่เกษตรกรรมของราษฎรเพื่อป้องกันไม่ให้ช้างป่าเข้าไปทำลายพืชผลทางการเกษตรของราษฎร หรือที่เรียกว่า “กำหนดเขตกันชนกับเขตช้าง” และผนวกพื้นที่ป่าหรือสร้างแนวเชื่อมป่าเพื่อให้ช้างป่าสามารถอพยพไปมาระหว่างป่าซึ่งสามารถแลกเปลี่ยนลักษณะพันธุกรรมกับช้างกลุ่มอื่นได้เพิ่มมากขึ้นเพื่อป้องกันการผสมเลือดชิดระหว่างช้างที่มีเครือญาติกัน

2) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชได้ดำเนินโครงการติดตามการแก้ไขปัญหาช้างป่าและสัตว์ป่าที่สร้างผลกระทบต่อราษฎรนอกพื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่ามานาน ซึ่งตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2555-2559 ได้มีโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาและควบคุมประชากรช้างป่าเอเชีย โดยแบ่งเป็นมาตรการเร่งด่วน เช่น ชุมนุมเคลื่อนที่เร็ว ปฏิบัติร่วมกับราษฎรและอาสาสมัครในการต้อนช้างป่ากลับเข้าสู่พื้นที่อนุรักษ์โดยเร็วที่สุด ทำการประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจกับราษฎรมิให้ทำร้ายช้างป่า และให้ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของช้างป่า พร้อมทั้งแนะนำวิธีป้องกันตนเองและทรัพย์สินจากช้างป่า ทำการปรับปรุงแหล่งที่อยู่อาศัยในพื้นที่ป่า เช่น การสร้างและปรับปรุงแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร เช่น ปลูกพืชอาหารสัตว์ป่า แหล่งดินโป่ง และคำนึงถึงความปลอดภัยในพื้นที่เพื่อให้ช้างป่าได้สามารถใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่อย่างมีความสุข หรือคังคูดช้างป่าให้อยู่ในพื้นที่เป็นระยะเวลายาวนานที่สุด ปรับปรุงคังคูดช้างป่า ก่อสร้างคังคูดช้างป่า และก่อสร้างรั้วไฟฟ้าในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า ทำการประชุมเชิงปฏิบัติการกับราษฎรในพื้นที่เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหในพื้นที่จริง โดยมีเป้าหมายที่จะให้ราษฎรได้ทราบและแก้ไขปัญหาด้วยตัวราษฎรเอง ให้การสนับสนุนทางด้านข้อมูล แนวทาง และงบประมาณ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการแก้ไขปัญหา และเพื่อหาแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างชุมชนกับช้างป่า และได้มอบหมายให้สถานีวิจัยสัตว์ป่าในพื้นที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับประชากรช้างป่า พฤติกรรม และอื่น ๆ เพื่อเป็นการยืนยันข้อมูลและหาแนวทางที่จะแก้ปัญหาอย่างถูกวิธีตรงประเด็นมากที่สุด และการจัดทำสิ่งกีดขวางการเคลื่อนที่ของช้างป่า เช่น การทำรั้วไฟฟ้า การขุดคูดช้างป่า ปัจจุบันการขุดคูดช้างป่ามีการดำเนินการแล้วในพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เป็นต้น

ส่วนมาตรการระยะยาว กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชซึ่งได้ดำเนินการตามโครงการ เช่น สร้างเครือข่ายภายในชุมชนเพื่อให้ราษฎรรับรู้ถึงการป้องกันตนเองจากอันตรายจากช้างป่า โดยราษฎรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันสร้างสิ่งกีดขวางป้องกันพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัยของตนเอง ตลอดจนมีการแจ้งข่าวและเตือนภัยจากช้างป่าเพื่อให้ดำเนินกิจกรรมและประกอบอาชีพตามปกติได้ ศึกษาวิจัย เรียนรู้พฤติกรรมช้าง เพื่อการแก้ปัญหาด้วยตนเองของชุมชน

และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคนกับช้างป่า จัดหารายได้เพื่อเพิ่มเติมเงินกองทุนช่วยเหลือช้างป่าแห่งประเทศไทย (ปรับปรุงจากกองทุนอาหารช้างป่าแห่งประเทศไทยที่มีอยู่) เพื่อให้มีการจ่ายเงินเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นให้ครอบคลุมถึงชีวิตและทรัพย์สินของราษฎร จัดสร้างแนวเชื่อมต่อป่า (Corridor) พื้นที่อยู่อาศัยทำกินของราษฎรสามารถใช้เป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่าได้ ซึ่งอาจมีการจ่ายเงินค่าชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างสมเหตุสมผล โดยอาศัยหลักการอยู่ร่วมกันระหว่างช้างป่ากับคนอย่างสันติ ซึ่งบางพื้นที่หากมีความจำเป็นอาจมีการจ่ายเงินค่าชดเชยและเคลื่อนย้ายราษฎรออกจากพื้นที่ เคลื่อนย้ายช้างป่าไปสู่พื้นที่ที่เหมาะสม ป้องกันมิให้ช้างป่าออกนอกพื้นที่ จัดทำแผนการจัดการพื้นที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร แหล่งน้ำ เพื่อพื้นที่ป่ามีคุณภาพและเพียงพอต่อความต้องการของประชากรช้างป่า และสร้างแนวกีดขวางที่เหมาะสมเฉพาะพื้นที่ เช่น รั้วไฟฟ้า รั้วเหล็ก เสาหรือกำแพงคอนกรีต ทุ่งกันช้าง เป็นต้น

ในเวลาต่อมากรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชได้มีการจัดทำโครงการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าโดยจัดทำแผนการจัดการช้างป่า พ.ศ. 2559-2579 (20 ปี) ซึ่งแผนประกอบไปด้วย 3 ระดับคือ ระดับความรุนแรง ระดับความปานกลาง และระดับความน้อย รวมทั้งกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าประสงค์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล อีกทั้งยังกำหนดแนวทางการดำเนินงานให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมบนหลักวิชาการ และคำนึงถึงการเชื่อมโยงข้อมูลและการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน เพื่อให้ประเทศไทยเป็นแม่แบบในการอนุรักษ์และจัดการช้างป่าในภูมิภาคเอเชีย และให้ประชากรช้างป่ามีปริมาณที่สมดุล ขจัดปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า ค้ำครองป้องกันการกระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับช้างป่า เกิดการอนุรักษ์และจัดการช้างป่าอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน เป็นต้น

2. มาตรการทางกฎหมาย

กฎหมายที่ให้ความคุ้มครองช้างป่าเอเชียในประเทศไทยมีหลายประเภทและหลายฉบับ ได้แก่ รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ รวมทั้งนโยบายของคณะรัฐมนตรี แต่กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับช้างป่าที่สำคัญมี 5 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติตามช้างรัตนโกสินทรศก 127 พระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า พ.ศ. 2464 และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2557 พระราชบัญญัติการส่งออกป็นอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการส่งออกป็นอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 กฎกระทรวงเรื่องกำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2558 และประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง สินค้าต้องห้ามนำผ่าน

ราชอาณาจักร พ.ศ. 2559 และพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ซึ่งกฎหมายแต่ละฉบับมีสาระสำคัญสรุปได้ ดังนี้

1) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2557)

วัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัตินี้ เพื่อสงวนไว้ซึ่งพันธุ์สัตว์ป่าอันถือว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าของประเทศ และเพื่อบำรุงรักษาป้องกันให้สัตว์ป่าดำรงอยู่ต่อไปโดยไม่สูญพันธุ์ อีกทั้งเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษา การค้นคว้า วิจัยทางธรรมชาติวิทยา การรักษาความสวยงามตามธรรมชาติ หรือการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน และเพื่อให้การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลสมดังวัตถุประสงค์ของกฎหมาย กอปรกับประเทศไทยมีความจำเป็นต้องเร่งรัดการขยายพันธุ์สัตว์ป่าและให้การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าควบคู่กันไปเนื่องจากได้ให้สัตยาบันในอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora: CITES) ในการที่ร่วมมือกันเพื่อสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าของท้องถิ่นอันเป็นทรัพยากรที่สำคัญของโลก ดังนั้น หลักสำคัญของพระราชบัญญัตินี้เพื่อคุ้มครองสัตว์ป่า สัตว์ป่าสงวน และสัตว์ป่าคุ้มครองจากการล่า การฆ่า การค้า การนำเข้า การส่งออก รวมไปถึงการนำเข้าและส่งออกซึ่งซากของสัตว์ป่า สัตว์ป่าสงวน และสัตว์ป่าคุ้มครอง เป็นต้น

2) พระราชบัญญัติตามช้างรัตนโกสินทรศก 127

พระราชบัญญัตินี้ ออกมาเพื่อป้องกันการลักขังตามจังหวัดและชายแดนราชอาณาจักร โดยให้ผู้มีช้างนำช้างมาจดทะเบียนภายใน 3 เดือน ณ ที่ว่าการเมืองที่ปิดประกาศ และเมื่อช้างตัวใดที่ได้จดทะเบียนให้เจ้าพนักงานออกตั๋วรูปพรรณให้แก่เจ้าของช้างและในตั๋วรูปพรรณต้องจดชื่อช้าง และเจ้าของช้าง และคำนิรूपพรรณช้าง และถ้าผู้ใดจะขายช้าง หรือจำนำช้าง ผู้ซื้อ หรือผู้จำนำและพยานต้องไปพร้อมกัน ณ ที่ว่าการอำเภอ อีกทั้งต้องพาช้าง หรือผู้จำนำไปด้วยแล้วให้นายอำเภอทำบันทึกการซื้อขาย หรือจำนำนั้นลงในตั๋วพิมพ์รูปพรรณเป็นหลักฐาน ถ้าผู้ใดจะยกช้างของตัวเองให้แก่ผู้อื่น หรือผู้ใดจะไถ่ช้างซึ่งได้จำนำไว้ก็ต้องกระทำตามวิธีอย่างเดียวกันกับการซื้อขายหรือจำนำช้าง การได้ช้างโดยทางมรดกผู้นั้นต้องนำพยานและช้างนั้นไปต่อหน้านายอำเภอ และนายอำเภอต้องบันทึกการเปลี่ยนเจ้าของช้างโดยฐานมรดกนั้นลงในตั๋วพิมพ์รูปพรรณของช้างนั้น อีกทั้งยังมีบทบัญญัติการนำช้างออกนอกราชอาณาจักรซึ่งกำหนดว่าถ้าผู้ใดจะพาช้างออกไปนอกพระราชอาณาจักรต้องได้รับใบอนุญาต ซึ่งมีจดหมายบอกคำนิรूपพรรณช้างนั้น โดยชัดเจนจากเจ้าพนักงานทะเบียนเสียก่อนจึงจะพาออกไปได้ และถ้าผู้ใดจะพาช้างเข้ามาในพระราชอาณาจักรก็ต้องได้รับใบอนุญาตจากเจ้าพนักงานในหน้าที่ของประเทศที่ตนจะพาช้างมานั้นเสียก่อนจึงจะพาช้างนั้นข้ามเขตแดนเข้ามาได้ ถ้าผู้ใดที่จะพาช้างข้ามเขตแดนหรือนำช้างออกนอกราชอาณาจักรโดยไม่ได้รับอนุญาต เจ้าพนักงานจะยึดช้างนั้นไว้จนกว่าจะได้ความปรากฏ

ว่าผู้ใดเป็นเจ้าของช้าง หรือมีจะนั้นจะห้ามมิให้พาช้างนั้นข้ามเขตแดนก็ได้ นอกจากนี้ การติดตามช้างที่พลัดหรือที่ถูกลักไป เมื่อเกิดการลักช้างหรือช้างหายไปในช่วงใด นายอำเภอหรือกำนันจะเรียกให้ชาวบ้าน ออกช่วยติดตามเอาช้างนั้นคืน ชาวบ้านแขวงนั้นต้องช่วยทุกครั้ง เป็นต้น

3) พระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า พ.ศ. 2464

วัตถุประสงค์ของการออกพระราชบัญญัติฉบับนี้เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่าตามพระราชประเพณีและพระราชกำหนดกฎหมายที่มีสืบมาแต่โบราณว่าบรรดาช้างป่า คือ ช้างโขลง หรือช้างเถื่อน ซึ่งมีอยู่ในพระราชอาณาจักรนับว่าเป็นของหลวงสำหรับแผ่นดิน ผู้ใดจะจับไปใช้สอยต้องขออนุญาตต่อรัฐบาล และต้องแบ่งช้างที่จับได้ให้เป็นช้างหัวป่าสำหรับใช้ในราชการแผ่นดินจึงจะจับช้างป่าไปใช้สอยได้ และถ้าผู้ใดทำอันตรายช้างป่าด้วยประการใด ๆ ย่อมมีโทษตามกฎหมายเป็นธรรมเนียมสืบมา และช้างเป็นสัตว์ที่มีประโยชน์ใช้เป็นกำลังพาหนะได้หลายอย่างสมควรจะต้องตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เพื่อให้เหมาะแก่กาลสมัยสำหรับการจับและการป้องกันอันตรายแก่ช้างป่า ทั้งบำรุงพันธุ์ช้างป่าในพระราชอาณาจักรให้เจริญขึ้นด้วยเพราะมีผู้ขออนุญาตจับช้างมีมากขึ้น ถ้าผู้ขออนุญาตจับนั้นจับช้างได้มากแต่ไม่สามารถดูแลช้างได้จึงทำให้ช้างล้มตาย อีกทั้งมีการลักลอบทำอันตรายแก่ช้างพลายที่มีงาเพื่อนำงาไปขายเป็นเหตุให้ช้างป่าลดจำนวนน้อยลง

4) พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

วัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติฉบับนี้เพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติของพันธุ์ไม้และของป่า สัตว์ป่า ตลอดจนทิวทัศน์ ป่าและภูเขาให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิม มิให้ถูกทำลายเปลี่ยนแปลงไป เพื่อประโยชน์แก่การศึกษา และเพื่อการรื่นรมย์ของประชาชน โดยมีหลักการเพื่อบูรณรักษ์ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติ คือ การสงวนรักษาสภาพของป่าไม้ รวมถึงรักษาความสมดุลของระบบนิเวศน์ และรักษาสภาพความกลมกลืนของธรรมชาติ ทั้งป่าไม้ ดิน น้ำ สัตว์ป่า และหมายความรวมถึงให้ประชาชนสามารถเข้าศึกษาและนันทนาการถึงความสวยงามของธรรมชาติอีกด้วย โดยประกอบด้วยหลักในการจัดการอุทยานแห่งชาติ กล่าวคือ รักษาและฟื้นฟูสภาพป่าและสิ่งมีชีวิตในป่าไว้ตามธรรมชาติ เปิดพื้นที่บางส่วนเพื่อให้ประชาชนเข้าไปชมความงามของธรรมชาติ และเพื่อป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือกระทบต่อความเป็นอยู่ของสัตว์ป่า

เมื่อรัฐบาลเห็นสมควรกำหนดบริเวณที่ดินแห่งใดที่มีสภาพธรรมชาติน่าสนใจก็ให้มีอำนาจกระทำได้โดยประกาศพระราชกฤษฎีกาเป็นอุทยานแห่งชาติ

ถ้าผู้ใดกระทำความผิดฝ่าฝืนต่อบทบัญญัตินี้ โดยเฉพาะกระทำความผิดต่อสัตว์ป่า เช่น นำสัตว์ออกไป หรือทำด้วยประการใด ๆ ให้เป็นอันตรายแก่สัตว์ หรือนำเครื่องมือสำหรับล่าสัตว์ หรือจับสัตว์ หรืออาวุธใด ๆ เข้าไปในอุทยานแห่งชาติ หรือผู้ใดกระทำให้เปลี่ยนแปลงทางน้ำหรือทำให้กีดขวางทางน้ำหรือทางบก พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดบทลงโทษทั้งจำคุกและปรับ เป็นต้น

5) พระราชบัญญัติการส่งออกป็นอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักร ซึ่งสินค้า พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการส่งออกป็นอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักร ซึ่งสินค้า (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 กฎกระทรวงเรื่องกำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2558 และประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่องสินค้าต้องห้ามผ่านราชอาณาจักร พ.ศ. 2559

เนื่องจากการนำเข้าช้างแอฟริกาจากต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทยจำนวนมากเพื่อนำมาค้า หรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อการค้าโดยผิดกฎหมาย ซึ่งประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (CITES) จึงมีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตามในการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าอย่างเหมาะสม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงต้องออกกฎกระทรวงให้เพิ่มช้างแอฟริกา (*Loxodonta Africana*) ไว้ในบัญชีสัตว์ป่าคุ้มครอง

ในช่วงปี พ.ศ. 2557-2559 รัฐบาลของ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้ตรากฎหมายและแก้ไขกฎหมายเพื่อให้ความคุ้มครองสัตว์ป่าและช้างป่าที่สำคัญ ดังนี้

1. พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3)

พ.ศ. 2557

วัตถุประสงค์ของการแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดของสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora :CITES) โดยเพิ่มเติมหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่าน ซึ่งสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ซากของสัตว์ป่าสงวน และซากของสัตว์ป่าคุ้มครองให้ครอบคลุมถึงผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าสงวนหรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง และทั้งยังมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทกำหนดโทษในความผิดฐานช่วยซ่อนเร้น ช่วยจำหน่าย ช่วยพาเอาไปเสีย ซื้อ รับจำนำ หรือรับไว้ ให้ครอบคลุมถึงผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าอันได้มาโดยการกระทำความผิด อีกทั้ง ยังมีการแก้ไขเพิ่มเติมอัตราค่าธรรมเนียมท้ายพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ให้ครอบคลุมถึงการนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่าน ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ทำจากซากของสัตว์ป่าสงวนหรือซากของสัตว์ป่าคุ้มครอง

2. พระราชบัญญัติช้าง พ.ศ. 2558

วัตถุประสงค์ในการออกพระราชบัญญัตินี้เพื่อการควบคุม การครอบครอง และการค้าช้างที่มาจากช้างที่เป็นสัตว์พาหนะ (งาช้างบ้าน) ภายในประเทศให้มีประสิทธิภาพและไม่ให้มีการลักลอบค้าช้าง (งาช้างแอฟริกา) ระหว่างประเทศ ดังนั้น เมื่อมีการออกกฎหมายฉบับนี้ ประเทศไทยสามารถแก้ปัญหาช้างป่าเพื่อเอามาขายได้ซึ่งจะทำให้ช้างป่ามีจำนวนลดลงได้

โดยให้ผู้ครอบครองช้างนำช้างเข้าตรวจ DNA ภายใน 180 วันตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งถ้าหากเจ้าของช้างไม่นำช้างมาตรวจสอบในวันและเวลาตามที่ได้ประกาศไปให้ถือว่าช้างเชือกนั้นตกเป็นของแผ่นดิน การที่พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ประกาศใช้มาตรการดังกล่าวก็สืบเนื่องมาจากประเทศเป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora : CITES) ดังนั้น ประเทศไทยจึงต้องกำหนดมาตรการเร่งรัดดำเนินกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการแห่งชาติ โดยเฉพาะการป้องกัน ระวัง และปราบปรามการนำช้างป่ามาสวมสิทธิเป็นช้างบ้านให้แล้วเสร็จโดยเร็ว เพื่อมิให้ประเทศไทยถูกระงับการนำเข้าและส่งออกสัตว์ป่าและพืชป่าตามบัญชีอนุสัญญา อันจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมและความน่าเชื่อถือของประเทศได้ ซึ่งประกาศดังกล่าวยังสั่งให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกระทรวงมหาดไทย ร่วมกันพิจารณากร่างกฎหมาย เพื่อกำหนดมาตรการในการคุ้มครองช้างไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ กฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และกฎหมายว่าด้วยการป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ ให้เป็นระบบภายใน 90 วัน

ต่อมาเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2559 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ส่วนการทะเบียนทั่วไป กรมการปกครอง พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์ ได้ลงพื้นที่หมู่บ้านเพนียดหลวง (เพนียดคล้องช้าง) หมู่ 3 ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเก็บตัวอย่างเลือดของช้างเป็นครั้งแรก เพื่อนำไปวิเคราะห์พันธุกรรม (DNA) ไว้เป็นฐานข้อมูลสำหรับให้กรมการปกครองบันทึกไว้ในตัวรูปพรรณช้างตามมาตรการป้องกันการนำช้างป่ามาสวมสิทธิช้างบ้าน

ตามที่มีผู้วิจัยได้นำเสนอพบปัญหาคฎหมายที่ให้ความคุ้มครองช้างป่าดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่ายังขาดกฎหมายที่กำหนดเขตพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าที่เป็นอุทยานช้างป่าโดยเฉพาะ แม้ว่าปัจจุบันช้างป่าจะมีพื้นที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตอนุรักษ์สัตว์ป่าที่มีอยู่ในประเทศไทย 73 แห่งก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาของช้างป่าได้อย่างประสบความสำเร็จ เพราะบางพื้นที่มีจำนวนช้างป่ามากเกินไปจนเกิดปัญหาช้างป่าออกนอกพื้นที่จนเกิดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า แต่บางพื้นที่จำนวนช้างป่าก็มีจำนวนลดลงซึ่งมีจำนวนไม่สมดุลกับสภาพพื้นที่ป่า จนส่งผลกระทบต่อจำนวนช้างป่าในปัจจุบันอย่างชัดเจน จึงนำมาสู่แนวคิดในการสร้างกฎหมายเพื่อการคุ้มครองช้างป่าเอเชียในประเทศไทย โดยให้มีการจัดการช้างป่าอย่างเหมาะสมและบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้กฎหมายอุทยานช้างป่า ตามข้อเสนอแนะของผู้วิจัยในหัวข้อถัดไป

ต่อมา พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ยังได้ประกาศใช้มาตรา 44 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2557 โดยออกคำสั่งที่ 60/2559 เรื่อง มาตรการป้องกันการนำช้างป่ามาสวมสิทธิเป็นช้างบ้าน โดยให้ผู้ครอบครองช้างนำช้างเข้าตรวจ DNA ภายใน 180 วันตั้งแต่วันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งถ้าหากเจ้าของช้างไม่นำช้างมาตรวจสอบในวันและเวลาตามที่ได้ประกาศไปให้ถือว่าช้างเชือกนั้นตกเป็นของแผ่นดิน การที่พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ประกาศใช้มาตรการดังกล่าวก็สืบเนื่องมาจากประเทศเป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora : CITES) ดังนั้น ประเทศไทยจึงต้องกำหนดมาตรการเร่งรัดดำเนินการตามแผนปฏิบัติการแห่งชาติ โดยเฉพาะการป้องกัน ระวัง และปราบปรามการนำช้างป่ามาสวมสิทธิเป็นช้างบ้านให้แล้วเสร็จโดยเร็ว เพื่อมิให้ประเทศไทยถูกระงับการนำเข้าและส่งออกสัตว์ป่าและพืชป่าตามบัญชีอนุสัญญาฯ อันจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมและความน่าเชื่อถือของประเทศได้ ซึ่งประกาศดังกล่าวยังสั่งให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกระทรวงมหาดไทย ร่วมกันพิจารณาข่างกฎหมาย เพื่อกำหนดมาตรการในการคุ้มครองช้างไทยตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ กฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และกฎหมายว่าด้วยการป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ ให้เป็นระบบภายใน 90 วัน

ต่อมาเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2559 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ส่วนการทะเบียนทั่วไป กรมการปกครอง พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์ ได้ลงพื้นที่หมู่บ้านเพนียดหลวง (เพนียดคล้องช้าง) หมู่ 3 ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเก็บตัวอย่างเลือดของช้างเป็นครั้งแรก เพื่อนำไปวิเคราะห์พันธุกรรม (DNA) ไว้เป็นฐานข้อมูล สำหรับให้กรมการปกครองบันทึกไว้ในตัวรูปพรรณช้างตามมาตรการป้องกันการนำช้างป่ามาสวมสิทธิช้างบ้าน

ตามที่คุณวิจัยได้นำเสนอบทบัญญัติกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองช้างป่าดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่ายังขาดกฎหมายที่กำหนดพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าที่เป็นอุทยานช้างป่าโดยเฉพาะ แม้ว่าปัจจุบันช้างป่าจะมีพื้นที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตอนุรักษ์สัตว์ป่าที่มีอยู่ในประเทศไทย 73 แห่งก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาของช้างป่าได้อย่างประสบความสำเร็จ เพราะบางพื้นที่มีจำนวนช้างป่ามากเกินไปจนเกิดปัญหาช้างป่าออกนอกพื้นที่จนเกิดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า แต่บางพื้นที่จำนวนช้างป่าก็มีจำนวนลดลงซึ่งมีจำนวนไม่สมดุลกับสภาพพื้นที่ป่า จนส่งผลกระทบต่อจำนวนช้างป่าในปัจจุบันอย่างชัดเจน จึงนำมาสู่แนวคิดในการสร้างกฎหมายเพื่อการคุ้มครองช้างป่าเอเชียในประเทศไทย โดยให้มีการจัดการช้างป่าอย่างเหมาะสมและบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้กฎหมายอุทยานช้างป่า ตามข้อเสนอแนะของคุณวิจัยในหัวข้อถัดไป

3. ความเห็นของเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ นักวิชาการ นักวิจัย และราษฎรในพื้นที่ซึ่งมีความขัดแย้งกับช้างป่า

ผู้วิจัยได้รวบรวมความเห็นจากเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ นักวิชาการ นักวิจัย และราษฎรในพื้นที่ซึ่งมีความขัดแย้งกับช้างป่าเอเชีย ซึ่งได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของช้างป่าในเชิงนโยบาย และมาตรการด้านกฎหมายเพื่อการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่าเอเชียเพื่อให้ช้างป่าเอเชียมีจำนวนเหมาะสมกับพื้นที่อยู่อาศัยในธรรมชาติ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1) มาตรการเชิงนโยบาย

สำหรับแนวทางการแก้ปัญหายังยั่งยืนต้องมีการเพิ่มศักยภาพของพื้นที่ป่าในการรองรับจำนวนช้างให้มากขึ้นดังนี้

(1) ต้องมีนโยบายที่เกี่ยวกับกิจกรรมของพื้นที่อนุรักษ์และชุมชนไม่ให้ส่งผลต่อช้างป่า หรือส่งเสริมให้ช้างเข้ามาใกล้พื้นที่เกษตรกรรม เช่น ไม่ให้มีการสร้างแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และแหล่งโปงใกล้พื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัยของราษฎร

(2) ให้ติดตามการเคลื่อนย้ายเส้นทางเดินทางกินของช้างป่าในพื้นที่ เพื่อให้ทราบเส้นทางที่สัตว์ป่าจะออกหรือมีความเสี่ยงที่จะออกไปนอกพื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่า และป้องกันไม่ให้ช้างป่าหรือสัตว์ป่าออกไปนอกพื้นที่ โดยการไล่ต้อน สร้างสิ่งกีดขวาง ปรับปรุงซ่อมแซมรั้วไฟฟ้าเดิม สร้างสิ่งกีดขวางขึ้นใหม่ เฉพาะช่องทางหรือพื้นที่ที่มีแนวโน้มและความเสี่ยงสูงที่ช้างป่าจะออกไป

(3) ให้มีการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ เพื่อเสริมหรือทดแทนพืชเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม เช่น ปลูกไม้กฤษณา ปลายั้ม และยางพารา ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจและช้างป่าไม่ชอบกิน

(4) มีการปรับปรุงแหล่งน้ำแหล่งอาหารในพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นในพื้นที่วิกฤติโดยให้มีการฟื้นฟู สร้างแหล่งน้ำ อาหาร แหล่งดินโป่งเพิ่มเติม ในพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าให้มีคุณภาพเพียงพอเพื่อลดระยะเวลาการออกไปหากินนอกพื้นที่และสร้างความเสียหายให้แก่ชุมชน

(5) สร้างแนวเชื่อมต่อป่าทั้งลักษณะป่ากับป่าหรือป่ากับพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของราษฎร

(6) ให้ผนวกห้วยป่าให้เชื่อมต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่แหล่งอยู่อาศัย แหล่งน้ำ และแหล่งอาหารให้แก่ช้างป่า

(7) ให้กระจายความหนาแน่นของช้างป่า โดยเคลื่อนย้ายช้างป่าออกจากพื้นที่ซึ่งมีความหนาแน่นไปยังพื้นที่อื่น ๆ ที่มีจำนวนช้างป่ายังไม่หนาแน่น

(8) ให้ลดปัจจัยคุกคามในพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าเพื่อให้ช้างป่ากลับไปใช้ชีวิตและใช้ประโยชน์ในพื้นที่เดิมที่เคยอยู่อาศัยอีกครั้งหนึ่ง

(9) ให้สร้างพื้นที่ป่าอนุรักษ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่รอยต่อประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว และ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

(10) ให้ดำเนินการศึกษาโครงสร้างประชากรและพฤติกรรมของช้างป่าในพื้นที่ เป้าหมายเพื่อการจัดการประชากรช้างป่าให้เหมาะสมกับพื้นที่

(11) ให้มีการบูรณาการณกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดสรรทรัพยากรทางธรรมชาติ และการควบคุมโดยวางแผนทางการขยายตัวของพื้นที่เมือง หรือการย้ายถิ่นฐานของมนุษย์ ตลอดจนการทำการเกษตรรุกเข้าสู่พื้นที่ป่า

(12) ให้มีการควบคุมปริมาณของช้างป่าให้เหมาะสมกับปริมาณป่าและแหล่งอาหารในบางพื้นที่ โดยการคุมกำเนิดเพื่อแก้ปัญหาประชากรช้างที่มีมากเกินไปที่ไม่สมดุลต่อพื้นที่อยู่อาศัย หรือในกรณีช้างเกร็งก็สามารถนำเทคโนโลยีชีวภาพมาควบคุมความก้าวร้าวของช้างได้ เพื่อลดผลกระทบกรณีความขัดแย้งของคนกับช้างป่า

(13) มีการศึกษาวิจัย ติดตามการเปลี่ยนแปลงของประชากรช้างป่าและให้ราษฎรได้รับทราบและเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง และการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างป่า รวมทั้ง จัดหารายได้ เพื่อเพิ่มกองทุนช่วยเหลือช้างป่าแห่งประเทศไทย เพื่อให้จ่ายเงินค่าชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นให้ครอบคลุมถึงชีวิตและทรัพย์สินของราษฎร

2) มาตรการด้านกฎหมาย

(1) ต้องใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อเป็นการป้องกันการบุกรุกพื้นที่เขตรักษาสัตว์ป่าและพื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่าซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

(2) ให้มีการออกกฎหมายหรือมาตรการที่เกี่ยวข้องเพื่อให้คนกับช้างอยู่ร่วมกันได้ โดยกรมป่าไม้ กรมที่ดิน กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหมประสานความร่วมมือในการจัดสรรพื้นที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่าและที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของคน โดยประกาศใช้กฎหมายให้เป็นรูปธรรม

(3) ให้มีมาตรการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากช้างป่าอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมโดย ออกเป็นประกาศกระทรวงโดยให้ครอบคลุมที่ดินซึ่งมีสิทธิครอบครอง และเขตป่าชุมชน เนื่องจากบางจังหวัด เช่น อำเภอกำแพงแสน จังหวัดจันทบุรี ผู้ว่าราชการได้ประกาศให้เป็นเขตภัยพิบัติช้างป่า และมีการจ่ายเงินเยียวยาความเสียหายให้ชาวบ้านไร่ละ 1,000 บาท แต่หลักเกณฑ์ที่ชาวบ้านจะได้รับเงินค่าเยียวยาความเสียหายนั้นจะต้องเป็นที่ดินที่มีโฉนดเท่านั้น

ส่วนมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่าเอเชีย ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับมาตรการด้านกฎหมายของประเทศไทยสรุปได้ดังนี้

1. สาธารณรัฐอินเดีย

มาตรการทางด้านกฎหมายของสาธารณรัฐอินเดียมีความคล้ายคลึงกับพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2557 ของประเทศไทย แต่มีความแตกต่างกันตรงที่สาธารณรัฐอินเดียมีการกำหนดให้มีการจัดตั้งพื้นที่พิเศษเพื่อการอนุรักษ์ช้างป่าโดยมีการห้ามไม่ให้คนเข้าไปยังพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่าสงวนและเขตอุทยานแห่งชาติไม่ว่าเพื่อการแสวงหาประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใด และการเข้าไปในลักษณะทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าซึ่งหมายความว่ารวมถึงช้างป่าด้วย เว้นแต่เป็นลักษณะเพื่อการอนุรักษ์สัตว์ป่าและพัฒนาแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า นอกจากการห้ามเข้าไปแล้วยังหมายความว่ารวมถึงการห้ามนำวัตถุเชื้อเพลิง อาวุธเข้าไปยังพื้นที่ดังกล่าวด้วย เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องตามคำสั่งทั้งห้าที่ดูแลสัตว์ป่าของ Chief Wildlife Warden (CWLW) และยังกำหนดบุคคลผู้อาศัยอยู่ในบริเวณ 10 กิโลเมตรจากเขตพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรืออุทยานแห่งชาติต้องขึ้นทะเบียนและได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อการควบคุมและรักษาพื้นที่อนุรักษ์ดังกล่าวด้วย สาธารณรัฐอินเดีย

2. สาธารณรัฐประชาชนจีน

สาธารณรัฐประชาชนจีนมีการตรากฎหมายเพื่อการอนุรักษ์สัตว์ป่าเรียกว่า The Wildlife Protection Law ซึ่งมีมาตรการระยะยาวโดยการวางแผนเชื่อมต่อแนวป่าเพื่อป้องกันอุบัติเหตุกับช้างและเกิดกับคน โดยการสร้างแนวกันไม่ให้ช้างป่าข้ามมายังถนน (Trans-boundary Reserve) ซึ่งมาตรการดังกล่าวคล้ายกับประเทศไทยที่ได้ข้อสรุปว่าจะทำอุโมงค์-ทางลอยฟ้าเชื่อมป่า (Corridor) ให้ช้างลอดข้ามเพื่อรักษานิเวศบนถนนทางหลวงหมายเลข 317 จันทบุรี-สระแก้ว

3. สหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล

มาตรการแก้ไขสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาลโดยให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสร้างความเข้าใจในการร่วมกันปกป้องพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าซึ่งเป็นรูปแบบและแนวทางที่ยั่งยืนในการอนุรักษ์ช้างป่าและป่าไม้เป็นอย่างดี และยังมีการจัดทำแนวกันชน (Buffer Zone) เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งหลักการดังกล่าว ซึ่งประเทศไทยโดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชได้จัดทำร่างการจัดการช้างป่า พ.ศ. 2559-2579 (20 ปี) ในยุทธศาสตร์ที่ 2: ยุทธศาสตร์คือการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ โดยกำหนดเป็นกิจกรรมหลักเรื่องพัฒนาแนวเชื่อมต่อถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่าโดยศึกษาความเป็นไปได้และความเหมาะสมของการทำแนวเชื่อมต่อป่า

(Corridor) ในพื้นที่และแนวเชื่อมต่อป่าระหว่างประเทศ เช่น สร้างแนวเชื่อมต่อป่า ประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มเติม และทำแนวเชื่อมต่อชุมชนสำหรับช้างป่า

4. สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

มาตรการคุ้มครองและการอนุรักษ์ช้างป่าของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์มีการจัดตั้งให้มีสวนสัตว์เปิดเพื่อการเรียนรู้สัตว์ป่าเพื่อการอนุรักษ์ (Zoological Garden) แต่ประเทศไทยจะกำหนดเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตอนุรักษ์สัตว์ป่า ส่วนการจัดตั้งสวนสัตว์เปิดเพื่อการเรียนรู้ โครงการขออำนาจการ ท้องการสวนสัตว์จัดทำขึ้นเพื่อเป็นแหล่งสร้างงานให้กับช้างและความรู้ช้างเร่ร่อน ให้สวัสดิการช้างทั้งการดูแลรักษา และเป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวแห่งใหม่ โดยเริ่มที่จังหวัดสุรินทร์เป็นแห่งแรกและอุทยานแห่งชาติกุยบุรี ซึ่งเปิดประชาชนเข้าไปดูสัตว์ป่าและช้างป่าในลักษณะเหมือนกับสวนสัตว์เปิด

5. สาธารณรัฐประชาชนบังคลาเทศ

กฎหมายที่ให้ความคุ้มครองและการอนุรักษ์ช้างของสาธารณรัฐประชาชนบังคลาเทศกำหนดให้ช้างเอเชียเป็นสัตว์ห้ามล่า ห้ามฆ่า ห้ามจับ เว้นแต่เป็นการล่าภายใต้กฎหมายที่ได้รับการอนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2557 แต่กฎหมายของสาธารณรัฐประชาชนบังคลาเทศจะเน้นเรื่องของห้ามมากกว่าการสร้างพื้นที่ในการคุ้มครองช้างป่า และมีการคุมกำเนิดช้างเพื่อควบคุมไม่ให้มีประชากรมากเกินไปเพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่อยู่อาศัย

ส่วนมาตรการการบริหารจัดการช้างป่าของประเทศไทยจะคล้ายกับต่างประเทศ เช่น สาธารณรัฐอินเดีย สาธารณรัฐประชาชนจีน สหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และสาธารณรัฐประชาชนบังคลาเทศ และสาธารณรัฐอินโดนีเซีย สาธารณรัฐนามิเบีย ซิมบับเว สาธารณรัฐเคนยา โมซัมบิก อุกันดา จะคล้ายกัน กล่าวคือ มีการปรับปรุงแหล่งที่อยู่อาศัยในพื้นที่ป่าโดยการสร้างและปรับปรุงแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร เช่นการปลูกพืชอาหารของสัตว์ป่า แหล่งดินโป่ง ส่วนวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าจะใช้เทคนิคการป้องกันแบบใช้สิ่งกีดขวาง หรือการป้องกันแบบอยู่กับที่โดยการขุดคูกันช้างป่า สร้างกำแพงหิน แนวรั้วธรรมชาติ การทำรั้วไฟฟ้า การทำรั้วพริก การปลูกพืชเป็นแนวกันชน การสร้างหอเฝ้าระวัง การทำสัญญาณเตือนภัย และการทำรั้วรังผึ้ง และยังใช้เทคนิคการป้องกันแบบการจับไล่หรือป้องกันแบบมีการเคลื่อนที่ เช่น การใช้คนในการขับไล่ช้าง การทำให้เกิดเสียงดัง การใช้ไฟ

การใช้แสงสว่าง การขวางป่าหิน หรือสิ่งของใส่ช้าง การใช้พาหนะขับไล่ การเคลื่อนย้ายช้าง และการจ่ายค่าชดเชยความเสียหาย เป็นต้น

5.2 ข้อเสนอแนะ

สภาพปัญหาและมาตรการในการแก้ไขปัญหาของช้างป่าเอเชียในประเทศไทยและต่างประเทศมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันและวิธีการแก้ปัญหามีลักษณะใกล้เคียงกัน แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่าประเทศไทยยังขาดกฎหมายกำหนดพื้นที่ป่าธรรมชาติผืนใหญ่เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยให้ช้างป่าเอเชีย โดยผู้วิจัยเสนอให้มีการเตรียมร่างเป็นพระราชบัญญัติว่าด้วยอุทยานช้างป่าแห่งชาติ เพื่อจะเป็นมาตรการในการแก้ไขปัญหาช้างป่าเอเชียให้มีจำนวนที่สมดุลกับพื้นที่ที่อยู่อาศัยในป่าธรรมชาติอีกวิธีหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าชนิดอื่น นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ป่าและช้างป่า ตลอดจนป้องกันไม่ให้ช้างป่าถูกฆ่าเพื่อเอางาและยังสามารถแก้ปัญหาคความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้น การเตรียมร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยอุทยานช้างป่าแห่งชาติต้องมีสาระสำคัญทางกฎหมายดังนี้

1. กำหนดให้สำนักอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช โดยการจัดตั้งคณะกรรมการอุทยานช้างป่าแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและแผนแม่บท (Master Plan) ตลอดจนกำหนดแผนปฏิบัติการ (Action Plan) และมาตรการเพื่อส่งเสริมความร่วมมือและประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐและเอกชนเพื่อการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่า โดยให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่กับออกกฎกระทรวงเพื่อให้ปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้

2. ให้คณะกรรมการอุทยานช้างป่าแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและแผนแม่บทตลอดจนกำหนดมาตรการเพื่อส่งเสริมความร่วมมือและประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐและเอกชนเพื่อการคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่าและสัตว์ป่า

3. ให้มีคณะกรรมการอุทยานช้างป่าแห่งชาติโดยขึ้นตรงต่อสำนักนายกรัฐมนตรี ประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับการแต่งตั้งจากนายกรัฐมนตรีโดยตรง

4. ให้มีงบประมาณอุดหนุนในการบริหารจัดการอุทยานช้างป่าแห่งชาติจากกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงการท่องเที่ยว และให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชมีอำนาจในการจัดสรรเงินค่าเข้าชมสัตว์ป่าและช้างป่าในอุทยานช้างป่าแห่งชาติโดยให้แบ่งค่าเข้าชม ส่วนหนึ่งเป็นงบประมาณอุดหนุนในการบริหารจัดการอุทยานช้างป่าแห่งชาติทุกพื้นที่ที่มีการประกาศเป็นอุทยานช้างป่าแห่งชาติ

5. ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีมีอำนาจตรวจค้นผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับช้างป่าตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเพื่อเป็นการคุ้มครองช้างป่า

6. ห้ามมิให้ผู้ใดล่าช้างป่าหรือครอบครองช้างป่าโดยไม่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากคณะกรรมการอุทยานช้างป่าแห่งชาติ หากผู้ใดฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี หรือปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าผู้ใช้ ผู้โฆษณา และผู้สนับสนุนการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่ง ต้องรับโทษเสมือนเป็นตัวการ

7. ห้ามผู้ใดเข้าไปยังพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสงวน หรือเขตอุทยานช้างป่าแห่งชาติ ไม่ว่าเพื่อการแสวงหาประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใด และการเข้าในลักษณะทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและช้างป่า เว้นแต่เป็นการเข้าไปในลักษณะเพื่อการอนุรักษ์สัตว์ป่าและพัฒนาแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและช้างป่า การห้ามเข้าไปยังหมายความรวมถึงการห้ามนำวัตถุเชื้อเพลิง อาวุธ เข้าไปยังเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสงวนและเขตอุทยานช้างป่าแห่งชาติด้วย ผู้ใดเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าวให้ถือว่าเป็นผู้กระทำความผิด และต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าผู้ใช้ ผู้โฆษณา และผู้สนับสนุนการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่ง ต้องรับโทษเสมือนเป็นตัวการ

8. ให้มีการกำหนดพื้นที่แนวกันชน (Buffer Zone) เพื่อป้องกันไม่ให้ช้างป่าออกพื้นที่อยู่อาศัยและป้องกันไม่ให้คนเข้าไปบุกรุกพื้นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและช้างป่าในเขตอุทยานช้างป่าแห่งชาติและกำหนดกิจกรรมที่เหมาะสมที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งคนและช้างป่าโดยให้ทุกภาคส่วนมาร่วมพิจารณา

9. ให้มีการแนวเชื่อมต่อป่า (Corridor) โดยผนวกพื้นที่ป่าที่เป็นหย่อมป่าเข้าด้วยกันเพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่อยู่อาศัยและแหล่งหากินให้แก่ช้างป่าในพื้นที่ป่าที่ประกาศเป็นอุทยานช้างป่าแห่งชาติ และเพื่อให้ช้างป่าสามารถอพยพไปมาระหว่างป่าส่งผลให้ช้างป่าสามารถแลกเปลี่ยนลักษณะพันธุกรรมกับประชากรช้างป่ากลุ่มอื่นได้เพิ่มมากขึ้นซึ่งเป็นการป้องกันปัญหาของการ

ผสมพันธุ์ในหมู่เครือญาติ หรือการผสมเลือดชิด (Inbreeding) :ซึ่งจะทำให้ลักษณะทางพันธุกรรมของช้างป่าไม่มีความหลากหลายและเกิดลักษณะพันธุกรรมด้อยในหมู่ประชากรช้างป่าด้วยกัน รวมทั้งเป็นการป้องกันอุบัติเหตุที่จะเกิดกับช้างป่าและผู้ที่ใช้ถนนในการสัญจร และเป็นการเชื่อมพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าและสัตว์ป่า ทั้งนี้แนวเชื่อมป่า (corridors) ให้รวมถึงการบริหารจัดการที่เหมาะสมในแต่ละผืนป่า

10. ให้อุทยานช้างป่าแห่งชาติเป็นพื้นที่ป่าเพื่อกระจายความหนาแน่นของช้างป่าและกักกันช้างป่าชั่วคราว โดยการเคลื่อนย้ายช้างป่าในพื้นที่อยู่อาศัยอย่างหนาแน่นจากพื้นที่อื่นมายังพื้นที่ในเขตอุทยานช้างป่าแห่งชาติได้

11. ให้คณะรัฐมนตรีมีมติกำหนดบริเวณพื้นที่ป่าให้เป็นอุทยานช้างป่าแห่งชาติเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของช้างป่าเอเชียและสัตว์ป่าชนิดอื่น ๆ โดยกำหนดให้พื้นที่ป่าในกลุ่มป่าตะวันออก หรือ “ป่ารอยต่อห้าจังหวัด” ซึ่งมีอาณาเขตอยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา สระแก้ว จันทบุรี ระยอง และชลบุรี มีพื้นที่ป่ารวมกันทั้งสิ้น 2,453 ตารางกิโลเมตร มีช้างป่าทั้งหมดประมาณ 400-500 ตัว ซึ่งครอบคลุมเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ 6 แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอ่างฤๅไน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองเครือหวายเฉลิมพระเกียรติ อุทยานแห่งชาติเขาสิบห้าชั้น อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ และอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา เป็นพื้นที่นำร่องของกลุ่มป่า 7 กลุ่มป่า ได้แก่ กลุ่มป่าแก่งกระจาน กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูเขียว น้ำหนาว กลุ่มป่าตะวันออก กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก และกลุ่มป่าภาคเหนือซึ่งมีช้างป่าอาศัยอยู่

การเสนอให้กลุ่มป่าตะวันออกเป็นอุทยานช้างป่าแห่งชาติก่อนหน้านี้เนื่องจากเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในกลุ่มป่าแห่งนี้มากที่สุดซึ่งเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2535 จนถึงปัจจุบัน รูปแบบของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมากที่สุด คือ ช้างป่าเข้าไปกินเหยียบย่ำพืชไร่ เช่น ไร่ข้าวโพด ไร่มันสำปะหลัง กินและหักโค่นผลไม้ในสวน เช่น สวนทุเรียน ลองกอง ทำลายวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร รถยนต์ ฯลฯ บางครั้งการสูญเสียทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่ความโกรธแค้นช้าง และการทำร้ายกันทั้งสองฝ่าย นอกจากนี้ ยังมีผลกระทบต่อสภาพจิตใจและวิถีชีวิตของชุมชนเนื่องจาก ความหวาดกลัวช้างป่าจะทำร้าย โดยเฉพาะในชุมชนที่ปัญหาเพิ่งเริ่มเกิดขึ้นและชาวบ้านยังปรับตัวไม่ได้จะมีการร้องเรียนมาก อีกรูปแบบหนึ่ง คือ การเกิดอุบัติเหตุรถยนต์ชนกับช้างป่าซึ่งมักเกิดขึ้นที่ถนนสาย 3259 ช่วงที่ตัดผ่านเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนตอนบนระยะทาง 14 กิโลเมตร และถนนรอบ ๆ พื้นที่อนุรักษ์ เช่น ถนนสาย 344 (แกลง-บ้านบึง) ทำให้ราษฎรและช้างป่าเสียชีวิต บาดเจ็บ และทรัพย์สินเสียหาย แต่อย่างไรก็ตาม ราษฎรส่วนใหญ่ในกลุ่มป่าภาคตะวันออกมีทัศนคติเชิงบวกต่อช้างป่า ไม่คิดทำร้ายช้าง และเห็นว่าช้างเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมือง ทำให้ช้างเรียนรู้ว่าคนเป็นมิตร และไม่เป็นอันตราย ส่วนกรณีที่ช้างทำร้ายคนน่าจะเกิดจากช้างอยู่ใน

สภาวะกดดันทั้งจากสภาพแวดล้อมที่ขาดแคลนน้ำ และอาหาร ถูกช้างป่าเข้าถิ่นขับไล่ให้ออกจากป่า และถูกชุมชนขับไล่ให้ออกจากแหล่งอาหารในพื้นที่เกษตรกรรม ราษฎรหลายคนเชื่อว่าหากคนไป รบกวนช้างมากจนถึงขั้นทำให้ช้างบาดเจ็บจะยิ่งทำให้ช้างโกรธและทำความเสียหายมากยิ่งขึ้น จึงเป็นการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนเพื่อให้การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่าง “ช้างป่า+ป่า และคน +พื้นที่เกษตรกรรม” ชุมชนมีความพึงพอใจและลดทัศนคติที่เป็นลบต่อช้าง ต้องใช้ทั้งมาตรการทาง กฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อการวางแผนการใช้ที่ดินที่เหมาะสมสำหรับชุมชนที่มีช้างป่าอาศัยอยู่

นอกจากนี้ กรมทางหลวงและกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้จัดประชุม ประชาชนในจังหวัดจันทบุรี และนักวิชาการอิสระ ตลอดจนผู้มีส่วนได้เสียในการขยายถนนสาย 317 จันทบุรี-สระแก้ว จาก 2 ช่องจราจรเป็น 4 ช่องจราจร (ไปกลับ) เพื่อร่วมกันสรุปผลการ คัดเลือกรูปแบบการศึกษาแนวเชื่อมป่า (Corridor) และได้ข้อสรุปแบบการสร้างทางเชื่อมป่า โดย จะสร้างยกระดับบนถนนสาย 317 รวม 2 จุด ซึ่งจุดที่ 1 เริ่มที่หมู่บ้านมาบคล้า หมู่ 6 ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน และจุดที่ 2 บริเวณบ้านหินลาด หมู่ 8 ตำบลปลิว อำเภอมะขาม ความยาวกว่า 3 กิโลเมตร เพื่อให้สัตว์ป่าเดินลอดใต้ทางยกระดับที่รถยนต์วิ่ง รวมทั้งจะสร้างอุโมงค์อีก 1 จุด สำหรับสัตว์ป่าลอดใต้อุโมงค์เข้าออกจากป่ารอยต่อ 5 จังหวัด เพื่อลดการเกิดรถยนต์ชนกับช้างป่า

12. ให้มีการกำหนดและสร้างพื้นที่ป่าอนุรักษ์ระหว่างประเทศโดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ รอยต่อประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และสหพันธรัฐมาเลเซีย เนื่องจากช้างป่าจะเดินไป-มา ระหว่าง ป่าตามชายแดนที่ติดต่อกัน ซึ่งแต่ละประเทศที่มีชายแดนติดต่อกันไม่สามารถจะกำหนดอาเขตการ เดินทางของช้างป่าได้ จากการประเมินของกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืชพบว่า มี ประชากรช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองเครือหวายซึ่งอยู่ติดกับพื้นที่อนุรักษ์ของประเทศ สาธารณรัฐกัมพูชายังประชากรช้างป่าอาศัยอยู่ ดังนั้น การกำหนดและสร้างพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ระหว่างประเทศจะเป็นผลดีกับช้างป่าซึ่งสามารถอพยพไปมาระหว่างป่าและสามารถแลกเปลี่ยน ลักษณะพันธุกรรมกับประชากรช้างป่ากลุ่มอื่นได้เพิ่มมากขึ้นซึ่งเป็นการป้องกันปัญหาของการ ผสมพันธุ์ในหมู่เครือญาติ หรือการผสมเลือดชิด (Inbreeding) จึงทำให้ลักษณะทางพันธุกรรมไม่มีความหลากหลาย เกิดลักษณะพันธุกรรมด้อยในหมู่ประชากรช้างด้วยกัน และเพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ อยู่อาศัยให้แก่ช้างป่า ตลอดจนป้องกันการล่าช้างป่าเพื่อเอางา ชันส่วน ซาก และลูกช้างป่ามาขาย

บรรณานุกรม

หนังสือ

- มัทนา ศรีกระจ่าง. ช้างป่าเอเชียในประเทศไทยและแนวทางการอนุรักษ์. กรุงเทพมหานคร: กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2554.
- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. วางแผนการจัดการช้างป่า พ.ศ. 2559-2579 (20 ปี). กรุงเทพมหานคร: กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2559.
- ประดิษฐ์ วานาพิทักษ์. ช้างและกฎหมายเกี่ยวกับช้าง. กรุงเทพมหานคร: สำนักสารสนเทศกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตร, 2538.
- วิทยา สงคะกุล และ รัตนา ลักขณาวรรกุล. ช้างเอเชียในประเทศไทย ELEPHAS MAXIMUS IN THAILAND. กรุงเทพมหานคร: กองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2535.
- สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (WCS) ประเทศไทย ร่วมกับ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช. เทคนิคการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: แสงเมืองการพิมพ์, 2550.
- สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. แผนแม่บทการอนุรักษ์ช้างแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่าและพันธุ์พืช, ม.ป.ป.
- Md. Anwarul Islam, Samiul Mohsanin, Gawsia Wahidunnessa Chowdhury, Sayam U., Chowdhury, Md. Abdul Aziz, Mayeen Uddin, Samia Saif, Suprio Chakma, Rezvin Akter, Israt, Jahan and Isma Azam. Current Status of Asian Elephants in Bangladesh. Bangladesh: Gajah 35, 2011.
- Narayan Prasad Bhusal. BUFFER ZONE MANAGEMENT SYSTEM IN PROTECTED AREAS OF NEPAL, (The Third Pole Vol.11-12. NEPAL: Tribhuvan University, Kirtipur, 2012.
- Narendra M. B. Pradhan, A. Christy Williams and Maheshwar Dhakal, Curent Status of Asian Elephants in Nepal. Nepal: Gajah, 2011.
- PETER J. LI. Enforcing Wildlife Protection in China: The Legislative and Political Solutions. China Information Vol.21 (I), March 2007. UK: Henry Ling Ltd., Dorchester, 2007.
- Ukesh Raj Bhujju, Puspa Ratna Shakya, Tej Bahadry Basnet, Subha Shrestha and International Center for Integrated Mountain Development (ICINOD). Nepal Biodiversity Resource Book: Chapter 4 Protected Areas of Nepal. Nepal: Ministry of Environment, Science and Technology, 2007.

บทความ

- “Wildlife Call for S44 powers on elephant DNA.” Bangkok Post (27 September 2016).
- “ทำอุโมงค์-ทางลอยฟ้าเชื่อมป่าให้ช้างข้ามไปมารักษานิเวศ เดลินิวส์ (6 ตุลาคม 2559): 12.
- “นับวันยิ่งกระทบเดือด “คน VS ช้างป่า” ทางออกมี รอทำ ?? หนังสือพิมพ์เดลินิวส์. ฉบับที่ 24, 332 (26 พฤษภาคม 2559):3.
- “รื้อรังผึ้งป้องกันช้าง.” ข่าว 3 มิติ (26 ธันวาคม 2558) .
- “เสิร์ฟ พังฮานาโกะช้างไทยในญี่ปุ่นส้ม.” หนังสือพิมพ์ News Update (27 กันยายน 2559): 3.
- “สร้างรื้อรังผึ้งกันช้างป่าภูหลวง.” ข่าวสดรายวัน. ปีที่ 25 ฉบับที่ 9085 (13 ตุลาคม 2558): 14.
- ชมชื่น ศิริพันธ์แก้ว, มหาวิทยาลัยมหิดล. วิจัยเรื่องจำนวนช้างในประเทศไทยและแนวโน้มในอนาคต
ได้เปิดเผยข้อมูลว่า “..ผลจากการนับจำนวนช้างของทีมนักวิจัยพบว่าช้างป่าในประเทศไทย
มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น.” หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับที่ 24,332 (26 พฤษภาคม 2559): 3.
- มัทนา ศรีกระจ่าง. “ปัญหาความขัดแย้งระหว่าง ราษฎรกับช้างในกลุ่มป่าตะวันออก.” วารสาร
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4, 4 (ตุลาคม - ธันวาคม 2558): 48.

วิทยานิพนธ์

- วาสนี ภัทรชัยคุปต์. “มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมช้างไม่ให้มีการเร่ร่อน.” วิทยานิพนธ์
นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, 2556.
- นัทธน คงเจริญ. “การใช้กฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ช้างในประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร-
มหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- Ganesh Pant. “Understanding the Nature and Extent of Human-Elephant Conflict in Central
Nepal.” Master Research report submitted to The University of Queensland, June 2013.

รายงานวิจัย

- เพ็ญศักดิ์ จักขุจินดา และคณะ. รายงานการวิจัย เรื่อง ศึกษาหาแนวทางการแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับช้าง
เลี้ยงและช้างป่าในประเทศไทย. ได้ทุนอุดหนุนจากคณะกรรมการวิจัยและพัฒนาของ
วุฒิสภา.กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2547.
- รุ่งลาวัลย์ แสงสุริย์. วิจัยเรื่องพฤติกรรมและการปรับตัวของช้างเอเชีย (Elephas maximus)
ในการคืนสู่ธรรมชาติ บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาเมือง. เชียงใหม่ : ภาควิชา
ชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

สิ่งพิมพ์รัฐบาลและเอกสารอื่น ๆ ของราชการ

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ส่วนจัดการพื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า.

“บันทึกข้อความ เรื่อง อนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อทำวิจัย ที่ ทส.0909.204/757.” 14 มิถุนายน 2559, หน้า 5.

รายงานการประชุมทางวิชาการ

กระทรวงเกษตร. “มติประชุมคณะกรรมการเพื่อพิจารณากำหนดต้นไม้และสัตว์ประจำชาติไทย

ครั้งที่ 2/2506 ณ ห้องประชุมกระทรวงเกษตร.” 13 มีนาคม 2506.

เอกสารประกอบการบรรยาย การประชุม-สัมมนา

รองลาก สุขมาสรวง. “การแก้ไขปัญหาช้างในประเทศไทย.” เอกสารประกอบการสัมมนา ภาควิชา

ชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2556.

นริศ ภูมิภาคพันธ์. “การจัดการช้างป่าในเขตอุทยาน (Wild Elephant Management in NP).” ภาควิชา

ชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 19 เมษายน 2556.

การสัมภาษณ์

รองลาก สุขมาสรวง. ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์. สัมภาษณ์,

13 พฤษภาคม 2559.

สุวัฒน์ แก้วศรีสุข. นักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้. สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2559.

วิรุฬ เชื้อแขก. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู 12 ตำบลขุนช่อง อำเภอแก่งหางแมว

จังหวัดจันทบุรี. สัมภาษณ์. 26 พฤษภาคม 2559.

ประสิทธิ์ สุภรัตน์. ประธานสภาองค์กรชุมชน ตำบลขุนช่อง อำเภอแก่งหางแมว

จังหวัดจันทบุรี. สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2559.

รัตนวัน นิยมรัตน. แพทย์ประจำหมู่บ้าน ตำบลขุนช่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี.

สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2559.

ไชยวัฒน์ ละอองสินธุ์. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 12 ตำบลขุนช่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี.

สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2559.

สมชาย ฐานทอง. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 18 ตำบลขุนช่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี.

สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2559.

วุฒิชัย สะโบบาง.ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 18 ตำบลขุนช่อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี.
สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2559.

เอกสารข้อมูลสารสนเทศในระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ (Internet Network)

กทม.เดินหน้าแก้ปัญหาช้างเร่ร่อน ผนักหลายหน่วยงาน เปิดตัวโครงการ “ช้างยิ้ม.” ใน <http://www.manager.co.th/Qol/ViewNews.aspx?NewsID=9520000034725>. Available at 1 สิงหาคม 2559.

กรมอุทยานตรวจคดีเอ็นเอช้างกรุงเก่า นำร่องป้องกันช้างป่าสวมสิทธิ. ใน <http://www.thairath.co.th/content/752867>. Available at 22 ตุลาคม 2559.

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2547). ใน <https://kasetart.academia.edu/RonglarpSukmasuang>. Available at 18 กุมภาพันธ์ 2558.

กระเหรี่ยงกับช้าง –พิพิธภัณฑชาวนา Online-กระเหรี่ยง. ใน www.karen.hilltribe.org/thai/karen-karenandelephant.php. Available at 25 เมษายน 2558.

การเกิดไฟฟ้าในประเทศไทย. ใน <http://thamsuwan.blogspot.com/>. Available at 2 กุมภาพันธ์ 2558.

การคุกคาม – ความหลากหลายทางชีวภาพ. ใน <http://chm-thai.onep.go.th/chm/ForestBio/inves.Html>. Available at 27 มกราคม 2558.

การทำหนังปะกำ. ใน <http://www.elephant-surin.com/index.php/en/village/make>. Available at 9 พฤษภาคม 2558.

การสืบพันธุ์ช้าง. ใน www.adppu.com/krugoybiol/index.php/8-2012-12.../78-การสืบพันธุ์ของช้าง. Available at 28 มกราคม 2558.

การเสียชีวิตของช้างป่า ระหว่างปี 2539-2549. ใน www.dnp.go.th/wildlife/wildlifeyearbook/abstract/.../1.11.pdf. Available at 2 กุมภาพันธ์ 2558.

ข่าวชวนคิด-หนุ่มสุรินทร์ โดนช้างน้อยเหยียบดับคาที่. ใน www.youtube.com/watch?v=Dhjj0Ktzmwg. Available at 3 พฤศจิกายน 2558.

ข่าวล่าช้างป่า เจาะแผนขบวนการล่าช้างป่า. ใน <http://highlight.kapook.com/view/83259>. Available at 4 มกราคม 2558.

ข่าวสิ่งแวดล้อม..คอลัมป์ฟรีสไตล์ By เจนศักดิ์ : บทบาทของช้างต่อระบบนิเวศป่าไม้. ใน www.en.mahidol.ac.th/thai/news/envi_news_fullv2.php?id=1747. Available at 2 มกราคม 2558.

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสลักพระ. ใน www.westernforest.org/th/areas/salakpra.htm. Available at 18 กุมภาพันธ์ 2558.

เขตอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช. ใน www.dnp.go.th/wildlifednp/index.php?option=com_content. Available at 4 ตุลาคม 2558.

โขลงช้างป่าบุกกลางดึก ชาวบ้านหลังสวน “ผวา” โล้เจ้าหน้าที่มาไล่. ใน <http://www.news.ch7.com> > ข่าวในประเทศ. Available at 1 มีนาคม 2558.

โขลงช้างป่าเมืองจันท์ยังขยายพื้นที่หากินและทำลายพืชผลทางการเกษตร. ใน www.manager.co.th/local/viewnews.aspx?NewsID=9580000014786. Available at 1 มีนาคม 2558.

โขลงช้างป่าสร้างความเดือดร้อนไม่หยุด บุกทำลายพืชผลทางการเกษตร. ใน www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9580000019323. Available at 1 มีนาคม 2558.

คนกับช้างท่ามกลางปัญหาความขัดแย้ง. ใน www.wcsthailand.org/main/elephant-project/elephant-conflict/. Available at 2 กุมภาพันธ์ 2558.

คนกับช้างป่าท่ามกลางความขัดแย้ง. ใน www.wcsthailand.org/main/elephant-project/elephant-conflict. Available at 5 ธันวาคม 2558.

คนกับช้างป่าบนสถานการณ์ใหม่ อุทยานแห่งชาติกุยบุรี. ใน http://www.assets.panda.org/downloads/elephant_book2_web_5122007.pdf. Available at 24 กุมภาพันธ์ 2558.

ความสำคัญของป่าทุ่งใหญ่นเรศวร กับการสร้างเขื่อนน้ำโจน. ใน www.seub.or.th. Available at 18 กุมภาพันธ์ 2558.

คู่มือช้าง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช. ใน [www.dnp.go.th/Wildlife/.../11.คู่มือช้าง%20\[ศุภกิจ\]%20P.pdf](http://www.dnp.go.th/Wildlife/.../11.คู่มือช้าง%20[ศุภกิจ]%20P.pdf). Available at 4 ธันวาคม 2558.

โครงการฝึกช้างเลี้ยง 2559 ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย. ใน www.thailelephant.org/auction/.../โครงการฝึกช้างเลี้ยง-2559. Available at 22 พฤศจิกายน 2558.

โครงการฟื้นฟูอาหารช้างป่าภูหลวงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. ใน www.rdpbproject.com/press56/index.php?option=com...view. Available at 27 มกราคม 2558.

โครงการฟื้นฟูอาหารช้างป่าภูหลวงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. ใน www.rdpbproject.com/press56/index.php?option=com...view.. Available at 27 มกราคม 2558.

โครงการป่าสร้างความเดือดร้อนไม่หยุด บุกรุกทำลายพืชผลทางการเกษตร. ใน www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9580000019323. Available at 1 มีนาคม 2558.

ใครมีช้างบ้านทราบแล้วเปลี่ยน?? คสช. ใช้ ม. 44 สั่งให้นำมาตรวจ DNA ขึ้นทะเบียน. ใน news.mthai.com > ข่าวทั่วไป. Available at 4 ตุลาคม 2559.

จนท.ตรวจเยี่ยมโครงการขุดคลองรอบพื้นที่ในเขตรอยต่อ 5 จังหวัด. ใน www.tnnthailand.Com. Available at 4 ธันวาคม 2558.

ชวน” ช้าง”กลับบ้าน...โครงการคชอาณาจักรเดินหน้าเต็มสูบ หวังแก้ปัญหา “ช้างเร่ร่อน” ถาวร. ใน [www.http/http://social.tnews.co.th/contents/170857/](http://http://social.tnews.co.th/contents/170857/). Available at 1 สิงหาคม 2559.

ช้างกับระบบนิเวศ. ใน <http://www.wcsthailand.org/main/asian-elephant>. Available at 25 มกราคม 2556.

ช้างไทยในประวัติศาสตร์: สุนทศนารู้. ใน <http://www.lib.ru.ac.th/journal/elephant-thai/history.html>. Available at 9 พฤษภาคม 2558.

ช้างไทยหนีไฟป่าพม่า-กับระเบิดกลับฝั่งไทยนับสิบเชือก. ใน www.wildlifeofthailand.org/wildlife/?p=1053. Available at 21 มีนาคม 2558.

ช้างป่า...สัตว์ใหญ่ ตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ –มูลนิธิสืบนาคเสถียร. ใน www.seub.or.th. Available at 2 มกราคม 2558.

ช้างป่าเกรกระที่บนกริดยางดับ 2 สายหัส 1. ใน <http://www.thairath.co.th/content/535879>. Available at 4 ธันวาคม 2558.

ช้างป่าตกใจตกใจเสียงบักไบค์ล้อมกรอบมอเตอร์ไซด์. ใน <http://www.nationtv.tv/main/content/social/378475047/>. Available at 4 ธันวาคม 2558.

ช้างพลาย 8 ปี ถูกรถทัวร์ชนตาย. ใน www.pptvthailand.com/news/ประเด็นร้อน/35906. Available at 3 ตุลาคม 2559.

ช้างแม่แปรง คืออะไร –มูลนิธิสืบนาคเสถียร. ใน <https://th-th.facebook.com/SeubNakhasathienFD/.../1015264098587582>. Available at 18 กุมภาพันธ์ 2558.

ช้างเอเชีย : สถานภาพ ถิ่นอาศัย และบทบาทเชิงนิเวศวิทยา. ใน <http://www.Wcsthailand.org/main/asian-elephant>. Available at 25 มกราคม 2556.

ชาวกูย. ใน kuination.blogspot.com/. Available at 25 เมษายน 2558.

ชาวบ้านไม่รับร่าง พรบ. แร่ ฉบับ คสช. ใน <http://www.prachatai.com/journal/2015/01/57552/>. Available at 30 กันยายน 2558.

“ตีแผ่ขบวนการค้าช้างเถื่อน.” โดยทีมข่าว M-Lite/ASTV สุดสัปดาห์. ผู้จัดการรายวัน. ใน <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=95500000>. Available at 26 มกราคม 2556.

“ตีแผ่ขบวนการค้าช้างเถื่อน ล่าจู่ได้ปลั่งเช็กส์.” ASTV ผู้จัดการรายวัน. 27 มกราคม 2555. ใน <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000011918>. Available at 7 กุมภาพันธ์ 2556.

นสพ.ฉัตรโชติ ทิตาราม คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. คนกับช้าง. ใน <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/702075>. Available at 12 กันยายน 2559.

บทความเรื่องเล่าจาก ส.ว. โดย นางพิไลพรรณ สมบัติศิริ สมาชิกวุฒิสภาสรรหา. ใน www.senate.go.th/w3c/senate/pictures/comm/58/fil. Available at 4 ตุลาคม 2558.

บทความเรื่องเล่าจาก ส.ว. โดย นางพิไลพรรณ สมบัติศิริ สมาชิกวุฒิสภาสรรหา. ใน www.senate.go.th/w3c/senate/pictures/comm/58/fil. Available at 4 ตุลาคม 2558.

บทบาทและหน้าที่ของผู้นำการอนุรักษ์สัตว์ป่า. ใน <http://www.thairanger.com/สัตว์ป่าและพันธุ์พืช>. Available at 10 มีนาคม 2556.

"ไปฟังเรื่องช้างที่ Utech" โดย หมอจ๊อบน้อย. ใน <http://mammalzvn.blogspot.com/2007/12/utrech.html>. Available at 12 กันยายน 2559.

“ปู” โวคนไทยรักช้างสุดๆ ชูมาตรการป้องกันช้างข้ามชาติ. ใน <http://www.amanager.co.th/Daily/ViverNew.aspx?NewsID=95000007895&#Vote>. Available at 25 มกราคม 2556.

ประเด็นถาม-ตอบ เพื่อใช้ประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์. ใน www.dld.go.th/th/images/stories/procure/2558/255803/25580317_4.pdf. Available at 10 ตุลาคม 2558.

ประวัติการอนุรักษ์สัตว์ป่า. ใน http://www.dnp.go.th/wildlife_it/History_02.html. Available at 24 มกราคม 2558.

ประวัติความเป็นมาของชาวกูย. ใน <https://schoolonly.wordpress.com/ประวัติความเป็นมาของชาวกูย>. Available at 25 เมษายน 2558.

ประเภทและสายพันธุ์. ใน <http://pirun.ku.ac.th/~b521030266/ประเภทและสายพันธุ์/ประเภท.html>. Available at 1 มกราคม 2558.

ปราโมทย์ ทศนาสุวรรณ. 2519: 243 – 245. ใน http://www.surin.go.th/surin-elep/index.php?option=com_content&view=article&id=9&Itemid=10. Available at 25 มกราคม 2556.

ปัญหาของช้างไทย. ใน pirun.ku.ac.th/~b521030266/วิกฤตปัญหาช้างไทย/วิกฤต.html. Available at 26 มกราคม 2558.

ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหามอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช. ใน <http://www.manager.co.th/local/viewnews.aspx?NewsID=9560000061633>. Available at 1 พฤษภาคม 2559.

ปางช้าง. ใน <http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=9550000029708>. Available at 25 มกราคม 2556.

ป่ารอยต่อ 5 จังหวัดพินาศขบวนการล้มไม้เถื่อนป่า. ใน breakingnews.nationtv.tv/home/read.php?newsid=753498. Available at 4 ธันวาคม 2558.

ปิดถนนตอนช้างป่า จ. จันทบุรี. ใน <http://www.pptvthailand.com/news>. Available at 7 ตุลาคม 2559.

เปิดบันทึกฉบับ “กรมวนอุทยาน” แฉกระบวนการล่าแม่ช้าง ลูกช้าง. ใน www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1326340491. Available at 4 มกราคม 2558.

เปิดมาตรการป้องกันช้างป่าเสี่ยงเผชิญหน้า-ทำร้ายคน. ใน <http://www.komchadluek.net/news/detail/224927>. Available at 5 ตุลาคม 2559.

ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการทำเหมืองแร่. ใน http://www.keereerat.ac.th/webQuest/webman/problem_1.htm. Available at 29 กันยายน 2558.

เผื่อระวังช้างป่า บ้านห้วยผึ้งน่าอยู่ แก้ปัญหาช้างบุกรุกเข้ามา. ใน www.gotoknow.org. Available at 1 มีนาคม 2558.

พจนานุกรมไทย-ไทย. ใน dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute/คำาน. Available at 4 ตุลาคม 2558.

พิธีบวงสรวงหาดีเสียว. ใน <http://www.info.ru.ac.th/province/Sukhotai/ep1.htm>. Available at 9 พฤษภาคม 2558.

ฟังความเข้าหน้า...หาทางออกปัญหาช้างในอุทยาน. ใน <http://www.manager.co.th/Science/ViewNews.aspx?NewsID=9560000047273>. Available at 4 มกราคม 2558.

มูลนิธิคีนันช้างผู้ธรรมชาติ. ใน www.oknation.net/blog/tocare/2007/08/29/entry-1. Available at 3 พฤศจิกายน 2558.

มูลนิธิช้างแห่งประเทศไทย. ใน <http://thaigiving.org/organization/detail/1256/info>. Available at 1 มกราคม 2558.

แม่แปรง ความหมายตามพจนานุกรม หมายถึง ช้างพังที่ตัวใหญ่อย่างช้างพลาย. ใน <http://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-pleang/ช้างแม่แปรง>. Available at 18 กุมภาพันธ์ 2558.

รมว.ทส. ตรวจสอบและมอบนโยบายของคําสวนสัตว์ เน้นการส่งเสริมวัฒนธรรมด้านงานวิจัยเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า. ใน www.mnre.go.th/ewt_news.php?nid=1603. Available at 10 ตุลาคม 2559.

รองลาก สุขมาสรวง. “การแก้ปัญหาช้างในประเทศไทย.” สัมมนา ณ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 12 พฤศจิกายน 2557. ใน <http://academia.edu/9804444>. Available at 20 สิงหาคม 2559.

ระดมทีมหมดช่วยช้างเหยียบกับระเบิดที่ จ. ตาก. ใน <http://www.thairath.co.th/content/198277>. Available at 21 มีนาคม 2558.

ระยอง ช้างทำร้ายคน บาดเจ็บ 2 คน ไทยรัฐออนไลน์. ใน www.thairath.co.th/clip/20268. Available at 3 พฤศจิกายน 2558.

รายชื่อเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า. ใน chm-thai.onep.go.th/chm/PA/Detail/list_wildlife.html. Available at 26 ธันวาคม 2558.

ลพบุรี-ปล่อยช้าง 2 เชือกคืนสู่ป่าซับลังกา. ใน www.krobkruakao.com > ข่าวสังคม. Available at 4 พฤศจิกายน 2558.

ลูกช้างพลายตกมัน เหยี่ยวเด็กที่ขึ้นขี่หลังช้างตกใส่รถเก๋งกระชกแตก. ใน www.innnews.co.th/shownews/show?newscode=443355. Available at 3 พฤศจิกายน 2558.

วิกฤตของช้างไทย. ใน pirun.ku.ac.th/~b521030266/วิกฤตปัญหาช้างไทย/วิกฤต.html. Available at 28 มกราคม 2558.

วิกฤติช้างไทยกับแนวทางการแก้ไขปัญหา. ใน <http://click.senate.go.th/p=4536>. Available at 10 ธันวาคม 2558.

วิกฤติช้างไทยและแนวทางแก้ปัญหา. ใน www.http://click.senate.go.th/?. Available at 1 มกราคม 2558.

สถานการณ์ช้างเลี้ยงในประเทศไทย. ใน <https://www.gotoknow.org/posts/564244>. Available at 4 พฤศจิกายน 2558.

สถานการณ์ช้างเลี้ยงในประเทศไทย. ใน https://www.gotoknow.org/posts/564244_2. Available at 26 มกราคม 2558.

สนับสนุนโครงการผสมเทียมด้วยน้ำเชื้อช้างแะแจ้งในช้างเอเชีย. ใน www.elephantsfund.org/our-achievements/fund-raising-for-elephant-AI-project.html. Available at 28 มกราคม 2558.

สลดช้างพรายวัย 40 ปี เหยียบควาญช้างตายคาศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย. ใน <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9580000106254>. Available at 3 ธันวาคม 2558.

สัตว์ป่า มนุษย์ และทางหลวงหมายเลข 3259. ใน <http://www.oknation.net/blog/charlee/2009/03/03/entry-2>. Available at 7 ตุลาคม 2559.

สาเหตุที่ทำให้สัตว์สูญพันธุ์. ใน http://easyweb.mnre.go.th/ewt/cict_demo/ewt_news.php?nid=202&filename=index. Available at 4 มกราคม 2558.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10, “สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนา ฉบับที่ 10.” ใน <http://www.nesdb.go.th>. Available at 8 มิถุนายน 2553. อ้างถึงใน ประพิมพ์พรรณ เงินทิพย์. “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสัตว์ตามหลักสวัสดิภาพสัตว์.” วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

หมอรักษาสัตว์ป่าคนแรกของไทย นสพ. ภัทรพล มณีอ่อน นิตยสาร-WHO?. ใน www.whomagmedia.com/people_content_detail.php?t=thai&t1=people&id=248. Available at 4 ตุลาคม 2559.

นสพ.จักร โชติ ทิตาราม คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. คนกับช้าง. ใน <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/702075>. Available at 12 กันยายน 2559.

ห่วงปัญหาช้างงานเหยียบกับระเบิด. ใน www.tnamcot.com/2014/12/14/ห่วงปัญหาช้างงานเสี่ยง/. Available at 21 มีนาคม 2558.

องค์ความรู้เกี่ยวกับช้างป่าในประเทศไทย. ใน <http://www.academia.edu>. Available at 26 มกราคม 2558.

- ออกกระเปียบใหม่ช้างช่วงแรกเกิดจคทะเบียนตัวรูปพรรณได้เลย : มติชนออนไลน์. ใน http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1421139598. Available at 4 ตุลาคม 2558.
- อาหารของช้าง-ช้างไทย. ใน <https://sites.google.com/site/bv540105/page8>. Available at 25 เมษายน 2558.
- ประเภทและสายพันธุ์. ใน [www.http://pirun.ku.ac.th/~b521030266/ประเภทและสายพันธุ์/ประเภท.html](http://www.pirun.ku.ac.th/~b521030266/ประเภทและสายพันธุ์/ประเภท.html). Available at 1 มกราคม 2558.
- อุทยานแห่งชาติกุยบุรี. ใน <http://www.th.wikipedia.org/wiki/อุทยานแห่งชาติกุยบุรี>. Available at 24 กุมภาพันธ์ 2558.
- ASTV ผู้จัดการออนไลน์ 7 มีนาคม 2555, ปางช้าง/วินิจ รังผึ้ง. ใน <http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewID=9550000029708>. Available at 7 กุมภาพันธ์ 2556.
- ASTV ผู้จัดการออนไลน์. ใน <http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewID=9550000029708>. Available at 7 กุมภาพันธ์ 2556.
- INBREEDING PROGRAM การผสมเลือดชิด. ใน <https://th-th.facebook.com/KASMODU/posts/10152122997027497>. Available at 28 มกราคม 2558.
- Ana Elena Corte, China Protecting (Chinese) Elephants. At <https://sites.utexas.edu/wildlife/2014/10/28/china-protecting-chinese-elephants/>. Available at 8 August 2016.
- ENVIS Centre on Wildlife & Protected Areas. At http://wiienvis.nic.in/Database/eri_8226.aspx. Available at 8 August 2016.
- Md. Anwarul Islam. The status of Bangladesh's captive elephants, Giants on Our Hands: Proceedings of the International Workshop on the Domesticated Asian Elephant. Regional Office for Asia and the Pacific, 2001. At <http://www.fao.org/docrep/005/ad031e/ad031e0b.htm>. Available at 10 September 2016.
- R Sukumar. "A Brief Review of the Status, Distribution and Biology of Wild Asian Elephants *Elephas maximus*." International Zoo Yearbook (2006). At <http://www.eleaid.com/country-profiles/elephants-bangladesh/>. Available at 10 September 2016.
- S. S. Bisht. An overview of Elephant Conservation in India. At www.indianforester.co.in/index.php/indian_forester/article/view/2469. Available at 8 July 2016.
- U Tun Aung and U Thoun Nyunt. "Giants on Our Hands: Proceedings of the International Workshop on the Domesticated Asian Elephant : The care and management of the

domesticated Asian elephant in Myanmar. Thauland: Food and Agriculture Organization of the United Nations & Japan Wildlife Research Center, 2001. At <http://www.fao.org/docrep/005/ad031e/ad031e0d.htm#bm13>. Available at 10 September 2016.

Wildlife of India. At <http://www.wildlifeofindia.org/projelephant.htm>. Available at 8 July 2016.

1. หัวหน้าโครงการและผู้วิจัย

ชื่อ นางณัชชญา ทองจันทร์

ตำแหน่ง ผู้ช่วยคณบดี ฝ่ายบริหาร คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

โทรศัพท์ที่ทำงาน 02-3004543-63 ต่อ 3782, 3785

โทรสาร 02-7191059 โทรศัพท์ 084-6695957

Email: lamyai00@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

- บริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการทั่วไป (บธ.) คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2540
- นิติศาสตรบัณฑิต (นบ.) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2545
- ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพทนายความ สถาปนทนายความ พ.ศ. 2547
- นิติศาสตรมหาบัณฑิต (นม.) สาขากฎหมายธุรกิจ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ พ.ศ. 2549
- เนติบัณฑิตไทย (นบท.) สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2551
- ประกาศนียบัตรกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ พ.ศ. 2558

ผลงานวิจัย

- ผู้ช่วยวิจัย, “การเรียกค่าเสียหายในคดีปกครอง : ศึกษากรณีตามมาตรา 16 และ 17 แห่งพระราชกำหนดของการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548,” รัฐสภา
- ผู้วิจัยและหัวหน้าโครงการ, “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณีเกาะเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา,” กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา วุฒิสภา, 2555
- ผู้ร่วมวิจัย, “บริบทหลักนิติธรรมในต่างประเทศ,” คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ (คอ.นธ.) โดยคณะกรรมการวิชาการว่าด้วยหลักนิติธรรมสากล สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, 2557

2. คณะผู้วิจัย

ชื่อ ศาสตราจารย์พิชัยศักดิ์ หรยางกูร

ตำแหน่ง หัวหน้าสาขากฎหมายธุรกิจ (ภาษาไทย) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

โทรศัพท์ที่ทำงาน 02-3004543-63 ต่อ 3782, 3785

โทรสาร 02-7191059 โทรศัพท์ 089-1059165

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต (นบ.) คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2510
- เนติบัณฑิตไทย (นบท.) สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2511
- LL.M., Harvard University, U.S.A., 1973

ผลงานวิจัย

- 1980, Law and Energy a research carried out under personal fund to look for legal measures in energy conservation and promotion of use of renewable energy in order to present the conclusion of the research to the academic forum on energy held for commemoration of the inauguration of Chulalongkorn University, 25-26 March 1982.
- Law and Population, a research funded by UNFPA of the United Nations, a joint program between Faculty of Law and Demography Institution of Chulalongkorn University carried out during 1973-1975.

The initial outcome was presented to the seminar under the program. Due to continuing changes and revision of laws the Demography Institution carried out further revision in order to update; it appears now as Research Document No. 37 (Law and Population) of the Demography Institution Chulalongkorn University.

- 1984 Study on Reformation of Agricultural Products Marketing in the North of Thailand, Social Science Research Institution, Chulalongkorn University.
- 1985 Development of Environment and Socio-Economic Management Plan for the Inner Sector of the Gulf of Thailand, SEAPOL/UNEP, Bangkok, pp. 231-249.
- 2001 "Non Judicial Dispute Settlement" in the group on law regarding settlement of dispute prior to submission to court, Second National Legal Science Congress, National Research Council Bangkok, pp. 1-15.

ชื่อ รองศาสตราจารย์เดชา ศิริเจริญ

ตำแหน่ง รองคณบดี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
โทรศัพท์ที่ทำงาน 02-3004543-63 ต่อ 3782, 3785
โทรสาร 02-7191059 โทรศัพท์ 081-8158494

ประวัติการรับราชการ (มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

- พ.ศ. 2514 รับราชการในตำแหน่งอาจารย์คณะนิติศาสตร์
- พ.ศ. 2519 ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์
- พ.ศ. 2519-2521 ดำรงตำแหน่งกรรมการประจำคณะนิติศาสตร์
- พ.ศ. 2521 หัวหน้าภาควิชากฎหมายระหว่างประเทศ
- พ.ศ. 2527 ดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์
- พ.ศ. 2527 ดำรงตำแหน่งรองคณบดีคณะนิติศาสตร์

ผลงานทางวิชาการ

- ตำราวิชาอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา
- ตำราวิชาตัวเงิน
- ตำราวิชาห้างหุ้นส่วนและบริษัท
- ตำราวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป
- ตำราวิชากฎหมายธุรกิจ
- เอกสารการรวบรวมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ชื่อ นายวิสิฐ ญาณภีรต์

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ หลักสูตรสาขากฎหมายธุรกิจ (ภาษาอังกฤษ)

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

โทรศัพท์ที่ทำงาน 02-3004543-63 ต่อ 3744 โทรสาร 02-7191059

โทรศัพท์ 094-9905595

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต (นบ.) คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2539
- LL. M. International Legal Studies, Golden Gate University School of Law, San Francisco, CA, USA., December 1998
- LL.M. University of Technology, Sydney, NSW, Australia Law and Regulation, 2

บทความ

- วิสิฐ ญาณภีรต์, พัชรินทร์ เหลืองศรีโรจน์, การนำสินทรัพย์อวกาศมาเป็นหลักประกันทางธุรกิจตามอนุสัญญาเคปทาวน์,” รพี' 48 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (สิงหาคม 2548).
- วิสิฐ ญาณภีรต์, “First Sale Doctrine กับการค้ากำไรในสินค้าอันมีลิขสิทธิ์” (First Sale Doctrine and Profit Making in Copyrighted Good),” AU Law Journal (2013).

วิจัย

- ผู้ร่วมวิจัย “A Research for Drafting Independent Counsel Act,” 2007, King Projadhipok’s Institute
- ผู้ร่วมวิจัย, “การเรียกค่าเสียหายในคดีปกครอง : ศึกษากรณีตามมาตรา 16 และ 17 แห่งพระราชกำหนดของการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548,” รัฐสภา
- ผู้วิจัย และหัวหน้าโครงการ, “บริบทหลักนิติธรรมในต่างประเทศ,” คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ (คอ.นธ.) โดยคณะอนุกรรมการวิชาการว่าด้วยหลักนิติธรรมสากล สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, 2557
- ผู้ร่วมวิจัย, “การศึกษาประมวลความรู้กระบวนการจัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาประเทศ,” สถาบันพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า, 2559.

ชื่อ นายประพจน์ จัตรประภาชัย

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต กฎหมายระหว่างประเทศและ
การทูต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
อนุกรรมการด้านกฎหมาย คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์
และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.)
โทรศัพท์ที่ทำงาน 02-3004543-63 ต่อ 3744 โทรสาร 02-7191059
โทรศัพท์ 089-5080031

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยคอร์เนล, สหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2549-2550)
- นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน, สหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2548-2549)
- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2543-2547)
- เนติบัณฑิตไทย (นบท.) สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสมาคมฯ ที่ 63 (พ.ศ. 2553)
- ได้รับทุนศึกษาวิจัย ภายใต้การอุปถัมภ์โดยรัฐบาลญี่ปุ่น 「文部科学省」
ไปศึกษาวิจัยด้านกฎหมายความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์ ณ มหาวิทยาลัยคิวชู นครฟูกูโอกะ
ประเทศญี่ปุ่น (2554-2556)

ผลงานวิจัย

- Chatprapachai, Praphrut, “Uncertainty of ‘Product’ Definition under Section 4 of Liability for Damage Arising from Unsafe Products Act, B.E. 2551 (2008 A.D.): A Comparative Study of U.S., Japan and Thailand (extended abstract), Proceedings of the 4th Thailand- Japan International Academic Conference (4th TJIA 2011) “Knowledge, No Boundary,” (November 2011): 145-147.
- ผู้วิจัยและหัวหน้าโครงการ, “โครงการข้อมูลกฎหมายอาชญากรรมของประเทศเวียดนามและข้อมูลกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม การเมือง และความมั่นคงของประเทศเวียดนาม (หัวหน้าโครงการ), สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2558.
- ผู้วิจัยและหัวหน้าโครงการ, “โครงการข้อมูลกฎหมายอาชญากรรมของประเทศฟิลิปปินส์และข้อมูลกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม การเมือง และความมั่นคงของประเทศฟิลิปปินส์ (หัวหน้าโครงการ),” สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2559.

ชื่อ นายธนสาร จงพานิช

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต กฎหมายระหว่างประเทศและ
การทูต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
โทรศัพท์ที่ทำงาน 02-3004543-63 ต่อ 3744 โทรสาร 02-7191059
โทรศัพท์ 085-5555609

ประวัติการศึกษา

- B.A. in Political Science (Major in International Affairs), Thammasat University, Thailand, 2008
- M.A. in International Relations, International University of Japan, Japan, 2011

ผลงานวิจัย

- ผู้ร่วมวิจัย, “บริบทหลักนิติธรรมในต่างประเทศ,” คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ (คอ.นธ.) โดยคณะอนุกรรมการวิชาการว่าด้วยหลักนิติธรรมสากล สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, 2557

ชื่อ นายรัฐสภา จูริมาศ

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

โทรศัพท์ที่ทำงาน 02-3004543-63 ต่อ 3744 โทรสาร 02- 7191059

โทรศัพท์ 089-0278787

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาภาวียากร) หลักสูตรนานาชาติ พ.ศ. 2559
- นิติศาสตรบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ พ.ศ. 2555
- ประกาศนียบัตรอบรมขั้นสูง กฎหมายธุรกิจ การธนาคาร และการเงิน มหาวิทยาลัยรามคำแหง รุ่น 1 พ.ศ. 2558
- ประกาศนียบัตรอบรมเชิงปฏิบัติการกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ พ.ศ. 2558
- ประกาศนียบัตรอบรมหลักสูตรทนายความผู้ทำคำรับรองลายมือชื่อและเอกสารสภาพทนายความ พ.ศ. 2558
- ประกาศนียบัตรหลักสูตรวิชาว่าความของสำนักฝึกอบรมวิชาว่าความแห่งสภาพทนายความ รุ่น 39 พ.ศ. 2556

ผลงานวิจัย

- ผู้ร่วมวิจัย, "การเชื่อมโยงเครือข่ายนักกฎหมายเพื่อสนับสนุนองค์ความรู้ทางกฎหมายแก่ชุมชน," ได้รับทุนสนับสนุนโดยโครงการสร้างเสริมสุขภาพและสังคมเพื่อการยั่งยืน มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), 2558
- ผู้ช่วยนักวิจัย, "การจัดเก็บอากรขาเข้าและอากรขาออกศิลปกรรมของประเทศไทย: กรณีศึกษาการส่งเสริมการนำเข้าและการส่งออกศิลปกรรม," ได้รับทุนสนับสนุนโดยมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, 2557